

086532247

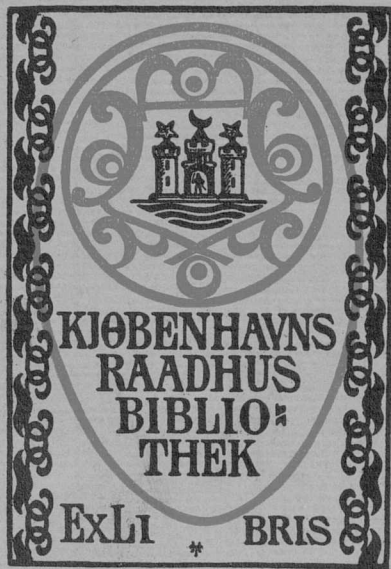

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

99.4 Dalhoff, J. Da

RHB

99.4 D.5

99.4 Dalhoff, 9 Ja

JØRGEN BALTHASAR DALHOFF

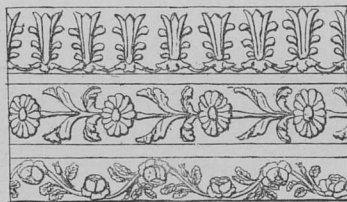
JÖRGEN BALTHASAR DALHÖRN

JØRGEN BALTHASAR DALHOFF

ET LIV I ARBEJDE

EFTER HANS EGNE BREVE OG OPTEGNELSER
SKILDRET AF HANS SØN

N. DALHOFF

Fortegning for Guldsmedskolens Elever
af J. B. D.

99.4

Da

MED UNDERSTØTTELSE AF
INDUSTRIFORENINGEN I KJØBENHAVN
OG DET REIERSSENSKE FOND

INDHOLD

	Side
I. Ætminder og Barndomsliv 1800—1815	3
Tidligere Forfædre	5
Bedstefaderen	6
Faderen	15
J. B. Dalhoffs Barndom	24
II. Lære- og Vandreaar 1815—1827	36
»Oldermandens Dreng«	36
Guldsmedsvend, Graveur og Ciseleur	42
Rejse til Tyskland 1824	49
— - Østerrig 1825	82
— - Italien 1826	101
— - Svejts 1827	128
— - Frankrig og hjem 1827	136
III. Bliv i dit Kald 1827—1837	140
Knud og Jørgen Dalhoff	141
Guldsmedmester og Ægtemand 1829	153
Hofguldsmed 1833	162
Rejse til Tyskland 1835	167
— - England, Frankrig, Belgien og Tyskland 1837	170
IV. Industriforeningens Stifter og Thorvaldsens Medarbejder 1838—48.	
Industriforeningens Grundlæggelse og dens Formaal	201
Thorvaldsens Hjemkomst	219
»Erindringer fra min Omgang med Thorvaldsen«. Vedtegnelser	222
Samarbejdet med Thorvaldsen til dennes Død 1844	243
Gräfenbergkuren 1845	272
Fremdeles Statuestøber til Christian VIII's Død 1848	290
V. Industriens Mand. 1848—1870.	
Fabrik for Kogekar, Militærleveringer m. m.	299
Handelskrisen 1857 med fortsatte Vanskeligheder til 1866	325
Varmeværker i Danmark og Norge	358
VI. Gamle Dalhoff. 1870—1890.	
Stadigt arbejdende med Aand og Haand	375
Industriforeningens Æresmedlem 1885	395
De sidste Optegnelser og Arbejder	402
Død og Eftermæle	415
Rettelser og Tilføjelser. — Efterskrift	421
Navne og Emner	425

IV.

INDUSTRIFORENINGENS STIFTER OG THORVALDSENS MEDARBEJDER.

FORUDEN alt, hvad vi af de meddelte Breve kan se, at Dalhoff har hjemsendt og medbragt fra Rejsen 1837, havde han ført noget med sig til sit Fædreland, hvorom han intet skrev, men som vel nok var det mest værdifulde, skønt det gik toldfrit ind. Det var nemlig en *Tanke*, ja en frugt-bærende *Idé*, tilført ham udefra paa meget tilfældig Maade, men hos ham faldet i velberedt Jord¹⁾.

I Köln var han inde hos en Barber²⁾, hvor han vel har siddet og lyttet til de andres Tale. Den drejede sig om en »Industrieverein«, der nylig var blevet dannet, og som han saa skaffede sig nøjere Besked om. Her løstes hans bundne *Tanke*, den længe følte *Trang*. Mærkeligt nok, at han ikke før har hørt det Navn, siden Stockholm alt i nogle Aar havde haft en Industrieforening og flere tyske Byer endnu længere. Men netop nu slog det ned i ham: *en Industrieforening*, ikke afhængig af de gamle *Lav*, men som en ubunden *Sammenslutning* med frie *Vingslag* til at løfte sig op og se ud over *Skranker* og *Grænser*, for at tilegne sig

¹⁾ C. Nyrop: Industrieforeningen i Kjøbenhavn 1838—1888; jfr. Foreningens egne Meddelelser: Industrieforeningens Tidende 1838—40, Quartalsberetninger 1841—65; Maanedsskrift udg. af Indf. 1866—1884; Tidsskrift for Kunstindustri 1885—99; Indf.s Tidsskrift.

²⁾ D. lod gerne kun Underskæget staa, skønt han gentog Thorvaldsens Ord, at det egenlig var urimeligt, at Mænd lod Skæget rage for at se ud i Ansigtet »som gamle Kærlinger!«

alt nyttigt og godt fra alle Sider og sætte det i Værk til fælles Fremgang og til Fædrelandets Tarv og Ære! Naar Haandværket afhænger af den enkeltes personlige Arbejde, tager Industrien Maskinerne til Hjælp og fremstiller i Mangfoldighed de samme Genstande, som da ogsaa ved deres Prisbillighed kan komme i de manges Besiddelse til Nytte og Pryd for de tusinde Hjem. Paa sin første store Rejse havde han uddannet sig i Haandværk, de to følgende i 1835 og 1837 var viet til Industri: Fabrikkerne med deres store indelukkede Arbejdsrum, der kunde gemme saa mange Hemmeligheder, som det netop galdt at finde ud, for at de kunde nyttes hjemme. Paa sine Rejser havde han søgt Kunsten som aandelig Næring, aftegnet Vaser og alle Slags Kunstværker som en Lise fra alt det mekaniske. Men det er, ligesom han nu snarere skyer, hvad han paa sin første Rejse nær havde brændt sig paa. Han *vil* være en Haandens Arbejder, kun ikke spærret inde i et snævert Fag eller lænkebundet til gamle Arbejdsmaader og Værktøjer. Den vilde Jagt, han paa sin sidste Rejse havde holdt paa de pressede og lakerede Bakker, bragte næppe ham selv større Fordel; som en ægte Jæger, for at blive i Billedet, spurgte han mindre om, hvem der fik Byttet — han skænkede siden de der indkøbte Sager til Industriforeningen — end om han ramte Maalet. Men heller ikke Jagten vilde han forbeholde sig selv; hver en fremadstræbende flink Landsmand vilde han gerne have med til at nyde dens frie Lykke.

En praktisk Idé kunde ikke blive gammel hos denne energiladede Mand, inden han maatte søge at faa den virkeliggjort. Og Vilkaarene derfor var just tilstede. Vi har hørt om de Fremskridt, der var gjort imod en bedre Uddannelse af Lærlingene. Men baade Svende og Mestre fik sammen med andre Medborgere Gavn af de Forelæsninger, som med Støtte af Reiersens Fond var begyndt allerede for en Snes Aar siden bl. a. af H. C. Ørsted og siden 1823 fortsat i det af denne stiftede »Selskab til Naturlærens Udbredelse«, der efter sit Program netop skulde udbrede »Kundskab i den eksperimentale Naturvidenskab, især anvendt paa de borgerlige Erhvervsgræne« bl. a. ved »at skaffe Efterretning om,

hvor de bedste raa Materialer til enhver Tid kunde erholdes, og afgive Betænkning om, hvad der kan bidrage til de færdige indenlandske Fabrikaters bedste Afsætning«. Dalhoff var, vel i en Menneskealder, Medlem af dette Selskab og fulgte gerne dets Forelæsninger, især efter at disses Tid var blevet lagt saapas sent Søndag Formiddag, at han med sine Børn baade kunde naa Gudstjenesten i Slotskirken og Foredragssalen mod St. Pedersstræde i den polytekniske Lærestalt¹).

Dennes Oprettelse i 1829 med Ørsted som sin første Direktør var jo en meget vigtig Begivenhed for den danske Industri. Den skulde uddanne »Mænd, der kunde blive fortrinligt brugbare til visse Grene i Statens Tjeneste, saavel som til at forestaa industrielle Anlæg«. I de med den forbundne Værksteder oplærtes ogsaa unge Mennesker, der »vilde opofre sig for Haandværksstanden«. Haandværk, oplyst og ledet af Videnskab, det kunde blive Industri. — Med dennes Udvikling hos os gik det rigtignok ogsaa meget smaat. Staten havde i sine foregaaende Velmagtsdage sat en Mængde ofte store Fabrikvirksomheder i Gang, men med lidet Held. Dens Silkespinderier »spandt ikke Silke«, og den eneste Levning af disse Statsfabrikker, udenfor det militære Omraade, er vel den kongelige Porcellænsfabrik — som privat Aktieforetagende. Den enkeltes Foretagsomhed og Interesse trives bedst uden offentligt Formynderskab. Men hin Tids for os ubegribelige Fattigdom var jo ogsaa en mægtig Hindring. 1790 fik Danmark sin første Dampmaskine, paa Holmen. 1823, en Menneskealder efter, var der endnu kun 5 foruden 1 paa vort første Dampskib. Seksten Aar senere var Tallene dog stegne til 23 paa Land og 8 paa Søen. Til denne langsomme Fremgang bidrog ogsaa Lavene alt, hvad de kunde. Lektor Wilkens, der som polyteknisk Kandidat skulde være fritaget for Lavsprøver, vilde 1835 oprette en Sømfabrik; det blev da forlangt, at han først skulde aflægge Prøve i Smedning og, da Fabrikken ogsaa skulde lave sine egne Pakkasser, tillige i Tømring og Arkitektur!

¹) Senere Universitets-Annekset (Studiegaarden); Indgangen var ogsaa dengang i Studiestræde.

Men Frihedstrangen rørte sig ogsaa. Politiske Foreninger taaltes ikke; saa fik Orla Lehmann i 1836 dannet en »Læseforening« med »bekvem Adgang til almenlyttig og almeninteressant Læsning for alle Stænder, men især for den næringsdrivende Borger«. Blade og Tidsskrifter var fremlagte, men der var ogsaa Anledning til at høre Foredrag og deltage i Samtaler, da Foreningens »Formaal, Almendannelsens Fremme, væsenlig indbefattede Bestræbelsen for at tilvejebringe en Oplysningen befordrende Tilnærmelse imellem de forskellige Stænder«. Et ældre »Læseselskab for Kunstnere og Haandværkere« fik man siden til at arbejde sammen med Industriforeningen ved at de dér holdte Tidsskrifter ogsaa fremlagdes i denne. En anden Forening, »Selskabet for indenlandsk Kunstflid«, der længe ikke havde ladet høre fra sig, fik og fulgte det Raad, at overgive sine Efterladenskaber til »det Selskab, som et Rygte siger, agter at etablere sig til Industriens Fremme«. Det samme galdt om en »Kommission for Udstillingen af indenlandske Industriprodukter i Kjøbenhavn«, der under Ledelse af Mænd som Ørsted, Hetsch og Jonas Collin havde afholdt saadanne Udstillinger paa Charlottenborg i 1834 og 1836.

Ret mærkeligt er et Stykke af en R. S. (Lærer Rasmus Sørensen?), optaget i Kjøbenhavnsposten 10. August 1837: »Forslag til Oprettelsen af et Selskab til Industriens yderligere Fremme hos os«. Det er altsaa kommet frem, medens Dalhoff var paa Rejse, men dets Indhold er meget spinkelt, nemlig kun at ville hjælpe Købere til at foretrække de ægte, solide, hjemmegjorte Varer for Udlandets billigere, men ogsaa ringere Frembringelser. Hvis der er blevet taget noget som helst Hensyn dertil, skulde det være med Planen om et for alle tilgængeligt Ugeblad, som den danske Industriforening virkelig begyndte med. —

Da Dalhoff kom hjem i September 1837 med sine to prægtige unge Følgesvende, Christian Hjorth og Adam Schwartz, har han vel først talt med deres Fædre og andre af sine Venner og Standsfæller, men snart har han søgt en naturlig Støtte i den polytekniske Læreanstalts Ledere, hos hvem han ogsaa var vant til ikke blot at hente, men ogsaa give Raad: maa-

ske Ørsted først, der dog ikke turde paatage sig mere end at lægge sit Navn til, men iøvrigt har henvist ham til Forchhammer. Med denne havde Dalhoff jo været sammen i England, og fik han end ikke just ved den Lejlighed saa meget ud af ham, som han havde ventet, vedblev der dog et uafbrudt Samvirke imellem dem lige indtil Forchhammers Død 1865. Hans videnskabelige Fag, Chemi og Jordbundslære, førte ham ind i industrielle Interesser, hvor han ofte kunde nytte den praktiske Mands Erfaringer og Prøver, medens denne havde mindst lige saa megen Gavn af den udmærkede Videnskabsmands Kundskaber. Han fik det da ogsaa meget saa, at Professor Forchhammer kom til at stille sig i Spidsen for Foretagendet. Thi, enten nu ogsaa dette hang sammen med hin Oplevelse i Paris eller ej, selv vilde han træde saa lidt som muligt frem, ja helst — og det var nær lykkedes ham, som man ser af de usikre og ubestemte Udtryk, hvori der gerne er blevet talt derom — skulde slet ingen vide, at han havde noget Faderskab til en saa stor Institution. — »Det er da kun godt, at ingen veed det!« kunde han sige til sine Børn, naar de mente, at deres Lilleput-Bedrifter ikke blev tilstrækkeligt paaskønnede. Han staa*ldrig* som Formand, enten for Bestyrelsen eller noget af dens Udvalg, selv om det kunde være ham, der gjorde langt den største og vigtigste Del af Arbejdet. Ikke synes, men være!

Saaledes var han tilsyneladende heller ikke med i det Udvalg, der affattede Indbydelsen baade i dens foreløbige og endelige Skikkelse. Vistnok ved Slutningen af 1837 havde Forchhammer faaet samlet et Antal Mænd »for at stifte et Selskab, hvis Øjemed er at fremme Industrien i Danmark«, nemlig (i Bogstavorden): Conferentsraad *Collin*, Guldsmedmester *Dalhoff*, Mechanicus *Gamst*, Etatsraad *Garlieb*, Naalø-magermester *Hjorth*, Mechanicus og Bøssesmager *Hansen*, Urmager *Kyhl*, Jern- og Metalstøber *Lunde*, Kammerraad (Docent) *Michelsen*, Blikkenslagermester *Meyer*, Voksdugsfabrikant *Meyer*, Urmager *Mohr*, Kunstdrejer *Schwartz*, Guldsmedmester *Schrøder* og F. selv. Hertil fik han endnu 4 Mænd: Etatsraad *Ørsted*, Tømrmester *G. Breede*, Bagermester *A. Scherfig* og Snedker-

mester A. C. Olsen. Blandt disse fordeltes i Grupper til Bedømmelse og Ændring det første Udkast, dateret 27. Febr. og underskrevet af Forchhammer, Gamst og Garlieb.

Trods denne Underskrift kan en nøjere, fortrolig Gransking næppe andet end finde selve Dalhoffs Tanker og Udtryksmaader deri, ja saa udpræget, at man gætter paa en »Urtekst« fra hans Haand, rettet og glattet af en mere cancellikyndig Pen. I al sin Bredde fortjener den derfor at aftrykkes her. Nogle Vedtegninger skal fremhæve og klargøre de mest karakteristiske Steder.

For nogle Aar siden traadte en Commission sammen i Kjøbenhavn for, understøttet af Kunstakademiet, det kgl. Landhusholdningsselskab og Selskabet for Naturlærens Udbredelse, at foranstalte Udstillinger af danske Industri-Produkter. Det betydelige Antal Genstande, som vore industrielle Medborgere indsendte til de 2de Udstillinger i Aarene 1834 og 1836, og den store Interesse, Publikum tilkendegav ved et over al Forventning talrigt Besøg, beviste, at Commissionen havde afhjulpet et almindeligt følt Savn¹⁾. Denne Commission har nu opløst sig, men har man allerede tidligere følt Nødvendigheden af Udstillinger, saa er det meget sandsynligt, at man nu vil føle den i endnu langt højere Grad, da allerede nogle af Udstillingernes gode Frugter begynde at vise sig. Desuden er Udstillingerne ikkun eet af de mange Midler, hvormed Industrien kan og bør hæves og fremhjælpes hos os, og Undertegnede ere derfor fremtraadte for at stifte et *Selskab til Industriens Fremme i Danmark*²⁾. Kunstakademiet har næsten i et Aarhundrede stræbt at udvikle Kunstsansen hos Nationen, og dets Indflydelse paa de Industrielles kunstneriske Dannelse er stor og iøjnefaldende. Landhusholdningsselskabet har sin Rod i Nationens store Interesse for Ager-

¹⁾ J. B. D. havde taget virksom Del i disse to Udstillinger: 1834 udstillede han en Knæpresse, en Del Stempler og en Sølvpokal, i 1836 en Kaarde med Sølvskede, en Sølvvase og Prøver af pressede Jærnborter. Idet Kommissionen opløser sig og overdrager den nye Forening sine Ejendele, arver denne ligesom Repræsentationen af de 3 Institutioner, som havde støttet den, og hvoraf han selv tilhører Kunstakademiet som Lærer, Collin er Præs for kgl. Landhusholdningsselskab, og Forchhammer og Ørsted staar i Spidsen for Selskabet for Naturlærens Udbredelse. Men idet han udførligt skildrer deres Virksomhed, vil han paavise, hvor meget selve Industrien ligesaavel behøver *sit* særlige Organ.

²⁾ Den landsomfattende Benævnelse kendetegner Landsbysønneren, der nødigt nøjes med det »i Kjøbenhavn«, der senere blev vedføjet Industriforeningens Navn, da den fik Efterfølgere og Navner i flere Byer.

dyrkningen og sin store almindeligen anerkendte Fortjeneste i dens Befordring og Udvikling. Selskabet for Naturlærens Udvikling har det skønne Formaal at bidrage til alle Klassers naturvidenskabelige Dannelse, og de Industrielle høste tillige med andre Medlemmer af Samfundet Nytte af dets Foredrag saavel i Kjøbenhavn som i Provinserne.

Vort Selskabs vigtige Formaal vil derimod være at virke mere umiddelbart paa den fædrelandske Industri, især ved de Industrielle selv¹⁾, og det vil saaledes ved Hjælp af Meddelelser imellem Medlemmerne søge at udbrede i Særdeleshed praktiske Kundskaber og theoretisk Viden. Uden at man vil forsøge at paalægge nogen at meddele de Erfaringer, som han maaske ønsker at benytte udelukkende for sig selv, haabe vi, at det vil lykkes vort Selskab at overbevise Medlemmerne om, at frie, uforbeholdne Meddelelser ville være til alles Fordel²⁾ og vi anse derfor Samtaler, Forevisninger af interessante Genstande og enkelte Foredrag for meget vigtige Midler til Opnaaelsen af Selskabets Øjemed. Skulde et betydeligt Antal Deltagere skænke Foretagendet sit Bifald, da vilde Selskabet være i Stand til ogsaa paa anden Maade at virke paa en større Kreds og mere umiddelbart paa hele Landets fremskridende Industri, nemlig ved *trykte Meddelelser*, hvis Indhold foruden Beretninger om Selskabets Virksomhed fornemmeligen vilde blive *techniske almennyttige Efterretninger fra Ind- og Udlandet, en Oversigt over Fædrelandets og fremmede Landes Industri, Bedømmelse af nye Opfindelser og Forbedringer m. m.*³⁾.

Det er hyppigen Tilfældet, at den Industrielle, som ønsker at optage Forbedringer, der andensteds allerede ere fundne at være hensigtsmæssige, maa opgive Planen eller udføre den ufuldstændig af Mangel paa de specielle Kundskaber dertil. I saadanne Tilfælde vil Selskabets Indflydelse vise sig meget heldbringende, idet det ved forenede Kræfter vil være i Stand til paa en tilfredsstillende Maade at besvare de i saa Henseende indkommende Spørgsmaal⁴⁾.

Selskabet vil ved Prisspørgsmaal og Belønninger kunne fremme i Særdeleshed Industrigræne, som efter naturlige Forhold skønnes at kunne trives hos os, og vi tør haabe, at Selskabet, naar det først har konstitueret sig, vil faa Tilladelse til at foranstalte Udstillinger

¹⁾ »Især ved de Industrielle selv« og de følgende Udtalelser er ikke til at tage fejl af. Indbyrdes Hjælp til Selvhjælp skal føre Standen frem.

²⁾ I det dobbelte Hensyn til at kunne beholde noget for sig selv og dog hjælpe hverandre frem ved aabne Meddelelser genkender vi ogsaa Manden.

³⁾ Næst efter Selvsyn (Forevisningerne) satte han megen Pris paa det trykte Ord, som han fik bl. a. i tyske Journaler og Bøger.

⁴⁾ Baade som Spørger og Besvarer havde han Erfaring derom.

af Landets Produkter og Fabrikater til passende Tider, og paa denne Maade befordre Kendskab til disse Genstande og forøge deres Afsætning, et Øjemed, der ogsaa med Held ved den oven anførte Kommission ved Bortlodning er opnaaet¹⁾.

For at bestride Omkostningerne foreslaas der et Kontingent af 2 Rbdl. om Aaret, og vi haabe, at det derved ogsaa vil blive muligt for den mindre formuende at tage Del i en Forening, som vil være fordelagtig for dens Medlemmer og gavnlig for det hele. Det er vor faste Overbevisning, at ligesom den første Begyndelse til vort Selskab er gaaet ud fra næringsdrivende Borgere, kan det ikkun trives, naar denne Klasse af Samfundet skænker vor Plan sit Bifald og med Kraft og Iver understøtter vort Foretagende; men vi nære ogsaa det faste Haab, at et stort Antal Medlemmer af alle Stænder i Staten vil gøre det muligt at give Selskabets Virksomhed den Udstrækning, som ikkun kan opnaaes ved en Forening af mange Kræfter²⁾.

Det synes at være dette Udkast, der ligger til Grund for en Artikel i det af C. N. David udgivne Ugeblad »Fædrelandet« af 17de Marts 1838, idet Foreningen ogsaa heri ses som en Fortsættelse af hin Kommission, og der betones, at Foretagendet udgaar for største Delen fra de Industrielles egen Klasse. Men hvad der hverken staar nævnt i det første eller sidste Udkast, læser Forfatteren (Orla Lehmann?) mellem Linierne, nemlig Bekæmpelsen af det gamle Lavsvæsen med dets Lavsaand, og han fremfører et slaaende Eksempel paa, hvad denne afføder, i en af de mange Retssager om Indgreb i Lavsrettighederne: Oldermænden for Bundtmagerne gør Indsigelse mod nogle Individuer, der har solgt Kasketter med Foderværk; men samtidig klager Skomagerlavet over, at den samme Bundtmager-Oldermænd laver Pelsstøvler »med Saaler og Kaloscher af Læder, baade til Mænd og Kvinder«. Begge Klager afvises af Retten; men tænk, hvilken Plage for Publikum, som altsaa skulde købe den ydre Kasket eet Sted og Foderet et andet Sted og lade sig gøre Pelsstøvler hos een Mand og faa Saaler sat deri af en anden! Men endnu

¹⁾ Ogsaa Afsætningssiden laa den praktiske Mand paa Sind.

²⁾ Endnu engang fremhæves de Industridrivendes Selvhjælp, men ogsaa alle andres Understøttelse af en Samfundssag.

mere: hvilket Spild af Kræfter for de industridrivende at skulle holde Vagt imod slige Indgreb og hvilke hindrende Baand paa alle Fremskridt. Lavsvæsenet er et Stykke Kaste-væsen, der holder Slægt efter Slægt paa samme Punkt!

Den endelige Indbydelse udgik først den 6. Maj, afklaret, sikkert gennem adskillige Udkast og Forhandlinger, fra sin personlige og historiske Oprindelighed og paatrykt et mere alment-nationaløkonomisk Præg med lidt højere Sving.

Industriforeningens 1ste Ejendom, Holmens Kanal.

INDBYDELSE TIL EN INDUSTRIFORENING.

I vor Tidsalder, da Industriens overordenlige Fremskridt opvække den hele civiliserede Verdens Opmærksomhed, fremkalde mangfoldige forhen ukendte Erhvervsilder, bøde tildels paa de Savn, som Handelens forandrede Retning medfører, og skænke dens Dyrkere en uafhængig og ærefuld Tilværelse, bliver det Pligt og Nødvendighed at arbejde paa ved forenede Kræfter ogsaa hos os at befordre og udvide den industrielle Virksomhed, som, skønt den i vort Fædreland vel er i Tiltagende, dog af mangfoldige Grunde endnu staar langt tilbage i Sammenligning med flere andre Stater.

Det har derfor længe været et ofte omtalt og almindeligt Ønske, at en Forening maatte danne sig i vort Fædreland i Lighed med de allerede i mange Aar i andre Lande eksisterende Industriforeninger, som have haft den vigtigste Indflydelse paa Udbredelsen af almen-nyttige, til det industrielle Liv henhørende Kundskaber.

Undertegnede ere derfor traadte sammen for at indbyde Medborgere i hele Landet til at skænke denne Genstand Opmærksomhed og ved at tiltræde denne Forening at bevirke, at et saadant Selskab kunde træde i Virksomhed.

Vi tro her at turde foreløbigen og i Almindelighed indskrænke os til at henlede Opmærksomheden paa nogle af de Midler, ved hvilke vi have tænkt os, at Selskabet fornemmelig vil kunne virke til sit Øjemedts Opnaelse:

1) Offenlige Udstillinger, hvorved Kendskab til fortrinlige indenlandske Frembringelser udbredes.

2) Bortlodning af de udstillede Genstande, hvortil man haaber at opnaa Tilladelse.

3) Ved Forbindelser i Udlandet at tilvejebringe Underretning om og Tegninger af nye og hos os anvendelige Genstande ligesom og at forskaffe Underretninger, der kunne være enkelte Medlemmer gavnlige i deres industrielle Fag.

4) Udgivelse af trykte Meddelelser eller en teknisk Journal for saa hurtigen som muligt at udbrede Kundskab om udenlandske Opfindelser og indenlandske Frembringelser.

5) Forevisning af de interessanteste Genstande; enkelte Foredrag; bestemte Møder, hvorved Medlemmerne kunne blive personligen bekendte med hverandre og ved Diskussioner meddele hverandre Oplysninger og Betænkninger. Naar Selskabets Pengemidler i Tiden maatte tillade det, vil Anskaffelse af fremmede Værker, Arbejdstegninger, Modeller m. m. være ønskelig.

For at Antallet af Medlemmer kan blive saa stort og Selskabets Virksomhed saa udbredt som muligt, formene vi, at et aarligt Kontingent af 2 Rbd. vilde være passende.

Naar et Antal af i det mindste 100 Medlemmer her i Staden har tegnet sig, vil man anse Selskabet for konstitueret og sammenkalde en Generalforsamling, der vælger en Bestyrelse, hvis første Arbejde vil være at lade udgaa en Indbydelse til alle Industriens Venner i Landet og at foretage det fornødne, for at Selskabet kan træde i Virksomhed.

Kjøbenhavn den 6. Maj 1838.

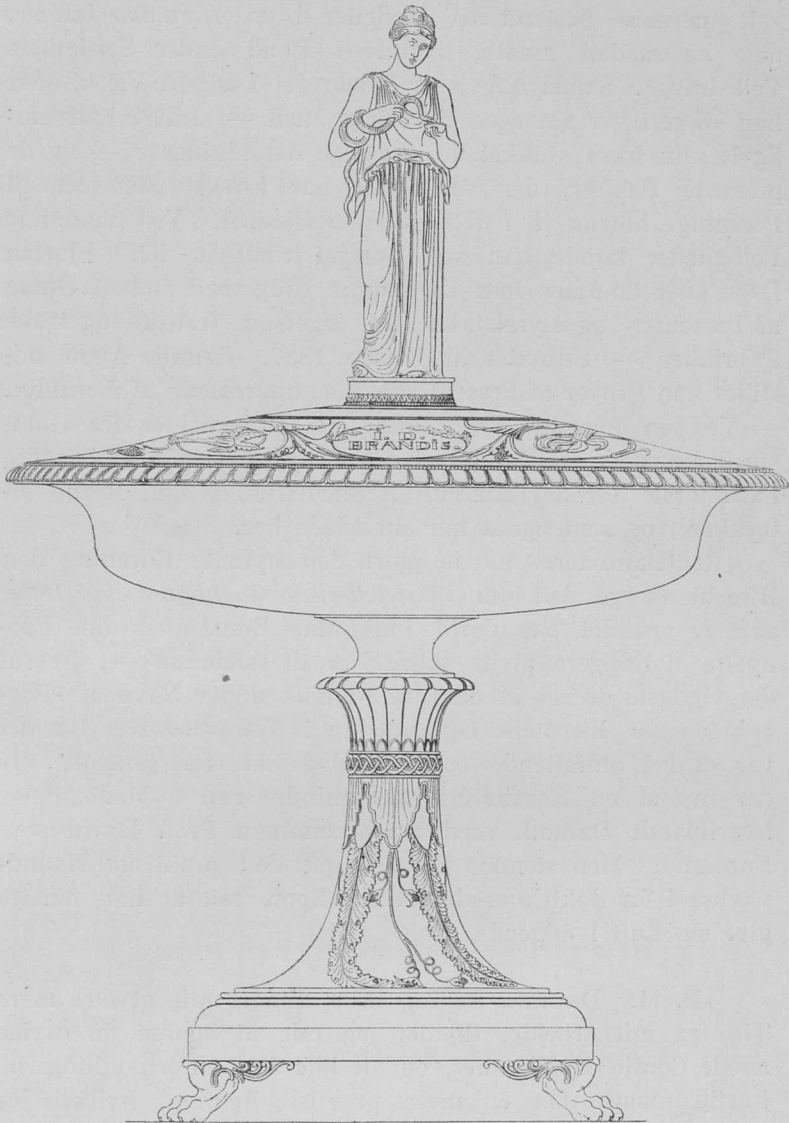
De 19 Underskrivere, hvis Navne atter uden Hensyn til Rang og Stand er sat i Bogstavfølge, tæller 14 Haandværkere og Industridrivende, 3 Videnskabsmænd og to højere Embedsmænd. Nyrop har Ret, naar han udtrykker Betydningen

af denne Sammensætning med Udtalelser af Major G. A. Fibiger 1836 i et i »Læseforeningen« holdt Foredrag, som paa-viser, hvorledes Samfundets Lag har nærmet sig til hinanden: Paa den ene Side har, sagde han, de fornemmere lært at agte Haandens Duelighed, og paa den anden Side »har den Del af Borgersamfundet, der bærer den hæderlige Benævnelse Næringsstanden, lært ikke alene at føle sit eget, ejendommelige Værd, men tillige at indse Værdien af en med Duelighed i en vis Retning forbunden almindelig Uddannelse, hvorved Anskuelserne udvides, Aanden frigøres og forædles, uden at derfor Sindet bortvendes fra den valgte Virkekreds«. Heri er forud udtalt en væsentlig Side af Industriforeningens Program i dens Stifters Tænkemaade.

Det var i en heldig Stund, Indbydelsen var bleven udsendt. I kort Tid havde allerede een af Underskriverne samlet flere end de 100 Medlemmer, som skulde betinge Indkaldelsen af den første Generalforsamling. *Den 12te Juli — Stiftelsesdagen* — fandt denne Sted og vedtog nogle interimistiske Love, der skulde gælde i 2 Aar og som foreløbig samlede Magten i et Repræsentantskab paa mindst 24 Medlemmer, der atter vælger en »Administration« af fem Mænd. Af de 539 Medlemmer var Hovedparten Industridrivende, Fabrikanter og Mestre og nogle faa Svende, en Snes yngre Polyteknikere med mærkværdigt mange senere velkendte Navne iblandt, en Del Handlende, Embedsmænd, Officerer og Jurister, og en enkelt Præst. Dalhoff blev baade valgt ind i Repræsentantskab og Administration. Forchhammer blev Formand, polyt. Kand. V. Rothe, den senere Direktør for vor første Jærnbane, Sekretær. Et Ugeblad »Industriforeningens Tidende«, blev redigeret af J. Wilkens. I Nr. 206 (nu Nr. 6) paa Kongens Nytorv lejedes et Lokale i Baghuset, hvor der før havde været et af en svindende Perodes mange Privat-Theatre. Her var Dalhoff med til at ordne den første Forevisning (af Metalarbejder fra forskellige Udstillere) og at holde et af de første Foredrag den 7de Sept. 1838 Aften »Over de ved Hærdning af Staal fremkommende Ridser og Midlerne til at forebygge dem«. Fore-

draget, som med en Række kobberstukne Afbildninger er gengivet i »Industriforeningens Tidende« Nr. 9—10, 1838, gælder navnlig Stempler og Valser, der ogsaa brugtes i hans Fag, og hvor disse Ridser kunde fremkalde Sprængninger; men de kunde undgaas ved, at man dækkede de Sider, som ikke behøvede at hærdes, med Støbejern eller med ildfast Ler i Jærntraad. — Af et følgende Nr. ses det, at Dalhoff ligesom flere andre har skænket Bøger til Biblioteket. — Ved det første Møde i det nye Aar 22de Januar 1839 fremviste han en Sølvpokal med Dekorationer og »noget Kobber, pletteret paa begge Sider«, hvorom han har bedet Industri-Komiteen, efter holdte Prøver, at udtale sig. Ikke længe efter er han selv med til at afgive Erklæring om guillocerede Arbejder. Af saadanne Bedømmelser og Erklæringer har han været med til flere Hundrede, og det synes, som om man, med Mekanikus Winstrup til Formand, har taget det ret grundigt med disse Undersøgelser, der ofte kunde kræve megen Tid og Umag.

Den 20. Februar har han udstillet to pletterede Bakker, og det bemærkes i Bladet, at Priserne var lige saa billige som for udenlandske. 19. Marts foreviser han en Konfekt-daase af Sølv; altsaa snart fuldt Prøvesølv og snart Plet. I Juni fremlægger han 6 Theskeer af Nysølv, pressede paa Maskine; de kan leveres for 3 Rdl. Dusinet, og de agtes senere underkastede en Prøve og Bedømmelse. — 9. April er han indvalgt selv 5te i et Udvalg om en Haandværks-skoles Nytte og Indretning. I Forhandlingerne derom deltog med særlig Iver den endnu kun 19aarige Adam Schwartz. Opgaven overgik dog langt den nye Forenings Kræfter; skønt den allerede i sit 2det Aar naede op imod et Tusind Medlemmer, gik det meste af Indtægten til at holde Bladet oppe. Den kommende Haandværksskole viste Dalhoff megen Interesse; han vidste jo, hvor stort Værd for baade den enkelte og Standens Udvikling det har, hvad man kan modtage af Kundskab og Oplæring i de unge Aar. Blandt Bøger, skænkede til Biblioteket i det andet Aar, nævnes ogsaa et Værk, skænket af ham, nemlig *store Kobberstik af Guldsmed-arbejder, udførte hos ham*. Det omtales ogsaa ved Mødet

Hædersgave til kgl. Livlæge Dr. med. Joachim Dietrich Brandis
 (f. 1762, † 1846), udført af J. B. Dalhoff og gengivet i fuld Størrelse i det
 af denne udgivne Værk.

6. August sammen med nogle Prøver af pressede Papirer, »alt nærmest bestemt til Modeller i en *Haandværksskole*, naar en saadan maatte komme i Stand under Selskabets Vejledning«. Sandsynligvis er baade det kostbare Værk, som han sikkert var sin egen Forlægger med — skulde han muligvis selv have stukket de prægtige Afbildninger? — og de pressede Papirer, der vel ogsaa har krævet Stempler til Presning, blevne til i dette samme Øjemed. Ved saadanne Lejligheder kunde han være meget rundhaandet. Fjorten Dage efter kommer han til samme Brug med et helt Oplag af Presentér- og Lysebakker fra engelske, franske og tyske Fabrikker — Udbyttet af Rejsen 1837. Samme Aften udstiller han Prøver af Presentérbakker, oppressede af Jærnblik. — Ved en følgende Forevisning af Guldarbejder fra Guldsmed Schröder vil Dalhoff give Forklaring. — En af Sagerne i det første Aar har efterladt et Skriftstykke, som Nyrop aftrykker¹⁾ og som ogsaa har sin Plads her.

Rentekammeret havde gjort den nyfødte Forening den Ære at spørge den om »*Varelotteriers Gavnlighed for Industri*«, grundet paa dertil indkomne Bønskrifter om Fornyelse af tidligere givne Tilladelser til saadanne —, hvoraf det vigtigste dreves af en Ltn. Rainals under Navn af »Foreningen for Kunstens Opmuntring i Kjøbenhavn«. Da det var et ret omfattende og betydningsfuldt Spørgsmaal, var der nedsat en Komité af ikke mindre end 9 Medlemmer, hvoriblandt Dalhoff, med Statsøkonomen Prof. David som Formand. Men dennes Ledelse gik den praktiske Haandværker i for doktrinær-abstrakt et Spor, saa at han maatte give sig Luft i følgende:

»P. M. Da min Stilling ikke tillader mig at ofre mere Tid fra mit Arbejde, tillader jeg mig at spørge de øvrige ærede Comité-Medlemmer, om de bifalde, at Forhandlingerne hurtig maatte faa en mere praktisk Retning, hvilket jeg heller ikke betvivler, er Rentekammerets Ønske, idet det

¹⁾ (Indf. i Kbh. S. 48) bogstavret, hvorved dets ortografiske og formelle Brøst ogsaa er komne med. Det er skrevet i varmblodig flyvende Fart.

vistnok selv vilde have besvaret sig største Delen af de Spørgsmaal, som vi hidtil have haft for. Jeg tror, Kammerets Spørgsmaal mest passende paa en Industriforening vilde kunne besvares ved, at man, temmelig analog med Forening af Industrielle¹⁾, undersøgte saavel Fordelene som de skadelige Følger af et saadant Lotteri og til den Ende adspurgte Fabrikanterne, om nogen af dem klagede over de hidtil værende Lotteri-Entreprenører? hvor meget de havde produceret? om disse Genstande forhen bleve udførte? hvor meget de havde kunnet gøre deres Arbejder billigere formedelst Mængden og Forskud? om de vare anmodede om at levere slette Arbejder? om største Delen af Genstandene havde været almenyttige Genstande? mig synes, at naar der for samme Penge ere leveret $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{2}{3}$ saa mange solide og nyttige Varer ind iblandt Folk, end før var Tilfældet, og disse Penge endog før gik til Udlandet²⁾.

»Naar der paa mange Maader ere bortødslet langt betydeligere tvungne Kapitaler paa at ville fremtvinge en Art Fabrikvæsen, men som ikke har lykkedes saa godt som dette Middel og aldrig engang virket til Haandværkernes Dannelse; naar man endnu vedligeholder Kongelige Fabrikker med Tilsætning af Nationens Midler, der ikke har leveret saadanne Produkter, som her ere fremkomne af sig selv, skønt Arbejderne i intet Henseende har det bedre end vore³⁾; endog naar en betydelig Indtægt tilbydes Industriforeningen⁴⁾ til at anvendes til Haandværkernes Dannelse og Nytte, finder jeg det idetmindste unyttigt, at et Selskab, der hedder »Industriforeningen«, vil kvæle sig for længe med

¹⁾ »: svarende til, hvad der ligger i et saadant Navn, nemlig »Forening af Industrielle«.

²⁾ En »Aposiopesis« kaldes en saadan afbrudt Slutning i Rhetoriken eller Talekunsten. Jævnere hedder det, at der er glemt en Eftersætning, der vel kunde have lydt: saa kan det næppe være saa slem en Ting med disse Varelotterier.

³⁾ Dette »vore« kunde tyde paa, at D. føler sig enten iblandt eller dog nær knyttet til dem, der gjorde de bortloddede Varer. Dog findes der blandt de af Rainals udstillede mange Sager ingen fra D.

⁴⁾ Dette kan ikke (se Nyrop) staa i St. f. »Industrien«, men skal betegne et Tilbud (vel fra Rainals) om et stort Tilskud til den paatænkte Haandværksskole.

altfor theoretiske Samvittigheds Spørgsmaal, især naar man ikke veed, om noget af de hundrede Vanskeligheder nogen-sinde have opstaaet, eller har undersøgt det mindste af Nyten, som samme medfører.

Det skulde gøre mig ondt, hvis jeg skulde se mig nødt til at træde ud af Komitéforsamlingen.

Kjøbenhavn d. 28. Febr. 1839.

Forbindligst

J. Dalhoff.«

Til

Den ærede Komité for Varelotterierne.

Et Flertal i Repræsentantskabet gav ham Ret; det ønskede, at der endnu en Tid, under fornødne Garantier, skulde gives den søgte Tilladelse. I flere Aar udstillede Rainals i Industriforeningen Genstande, som Lotteriet havde bestilt, og som roses for god Udførelse og rimelig Pris, men som Haandværkerne næppe havde kunnet sætte i Arbejde uden en saadan større Bestilling. —

Industriforeningens første Aar giver os et Indtryk, som en lang Aarrække væsenlig stadfæster, af at det ikke var blot som et Stød udefra, Dalhoff havde givet til dens Tilblivelse, nej han levede i den med en stor Del af sin Tanke og Viljeskraft. Vi skal siden ofte se ind til den, fordi dens Historie viser os saa mangt et Glimt af hans. Men her er der Grund til at danne sig et Overblik over, hvad egenlig den Institution, som da saa Lyset, var værd, om den virkelig har givet noget vægtigere Indsæt i vor Udvikling.

Industriforeningen har tit været Genstand for strenge Domme, mest indenfra, og det maa der jo ogsaa til. Man har kaldt den for en Klub, hvor ganske vist kun Brætspil er tilladt, et Samlingssted for afskedigede Embedsmænd, hvor de for en Aarpenge, der svarer til deres Indtægter, finder rigeligt med Blade, Tidsskrifter og Foredrag. Men det var jo netop Meningen, at den skulde bidrage til at fjerne de Skranker, der stod imellem Haandværksstanden og den øvrige Befolkning. Haandværkerne har ogsaa deres Emancipation 1800, da det blev fastsat, at »Stadens 32 Mænd« til

Hælvten skulde høre dem til. Og denne Frigørelse og Tilnærmelse har Industriforeningen ført et stort Stykke frem. Men alle disse Berøringer maatte tjene til Fremme for Industrien, give dens Mænd Tilskyndelser, Opmuntringer og umiddelbar Hjælp til at sætte Foretagender i Gang. Industriforeningen har jo ogsaa haft en Hoveddel i at bryde Lavsvæsenets Lænker, saa at Frihed og Fremskridt kunde følges ad. Og ved det trykte Ord og endnu mere ved den fremviste Genstand og den talende og virkende Person har den lært sine Medlemmer, hvad der var at stræbe efter, og hvorledes det skulde kunne naaes.

De to Sider, som J. B. Dalhoffs Begavelse rummede, en mekanisk-teknisk og en kunstnerisk, maa vi vente at genfinde i den Forening, der i saa høj Grad var Udtryk for hans Personlighed. Man har ment, at Skønheden blev Stifbarn. I det første Udkast til Indbydelsen har han dog sikkert tænkt paa den ved at drage Kunstakademiet frem. Og selv om der ikke tales meget derom, er det ved Forevisningerne dog en Selvfølge, at den skønne Form, den kunstneriske Udførelse tæller med; det siges udtrykkeligt i Bedømmelser og Forklaringer. Hetschs indholdsrige Foredrag »Kunst, Industri og Haandværk«, »Om Form og Farve«, »Om Moden og den rene Smag« (aftrykte i Quartalsberetningerne 1845, 46, 47 og 51) og mange andre gode Ord har vel heller ikke lydt forgæves.

Dalhoff følte det som en Lykke, at han kom til at opleve den Periode i Industriforeningens Historie, hvor det kunstindustrielle blev særligt betonet under Philip Schous og hans nærmeste Efterfølgeres Formandskab. Men de to Strømme, der udsprang af samme Kilde, har aldrig opslugt hinanden, selv om stundum den ene, stundum den anden gjorde sig stærkest gældende. Maaske vi forstaar dem bedst i deres Omfang og Retning, naar vi betegner dem med saa almen-menneskelige Navne som den *idealistiske* og den *realistiske*. Den første omfatter da alt, hvad der stræber efter at dygtiggøre navnlig Ungdommen — dette Ord dog taget i ret vid Forstand — udvide dens Livssyn fra Vane-Slendrian og Løntrældom til højere og videre Maal og aabne Øjet for det

ægte skønne og ædle og Hjertet for Glæden ved at frembringe det. Den anden tager mere Sigte paa Virkelighedens Krav, hvad enten det gælder at løse mekaniske Opgaver eller skaffe nye Tilvirknings- og Afsætningsmuligheder for Genstande, der hidtil er bleven indførte fra Udlandet, eller i det hele hævde Industriens og Haandværkets Sag overfor modsatte Interesser.

Hvad Industriforeningen har udrettet, maa da ikke blot maales ved, hvad der er drøftet og foregaaet indenfor dens egne Mure, medens dens Medlemmers Antal, om end under adskillige Svingninger, naaede op over det 1ste Tusinde i 1842, over det 2det i 1852, over det 3die i 1857, det 4de i 1859 og det 5te i 1876. De to Mænd, som 1845 skaffede Danmark sin første Jærnbane, Kjøbenhavn-Roskilde, erkendte, at de ikke kunde have naaet det uden gennem Industriforeningen. Hvor mangt et andet offentligt eller privat Virke det samme gælder, vil det være vanskeligt at opgive. Men følgende omfattende Virksomheder har mere eller mindre direkte deres Udspring fra hine to Hovedstrømme.

- I 1. Det *tekniske Selskabs Skole* (1876) med sin smukke Gavl ud mod Ørstedsparken og sine Aflæggere paa hver af Hovedstadens Broer. Den giver »Undervisning i saadanne Kundskaber og Færdigheder i teknisk og kunstnerisk Retning, som kan være Haandværkere og Industridrivende til Nytte i deres Fag«.
  2. *Kunstindustrimusæet* (1890), med Formaal at fremme dansk Kunstindustri.
  3. *Fagskolen* for Haandværkere og mindre Industridrivende (1906), ogsaa kaldet *Teknologisk Institut*, der foruden at holde Kursus i forskellige Fag skal virke ved Forsøg og Raad, ved Udstillinger og Meddelelser til Indførsel af nye og Forbedring af ældre Industrigrene. Dens nye Bygning bliver f. T. den største i Europa til dette Brug.
- II 1. *Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk* (1873), der nu repræsenterer 403 Foreninger med c. 61 000 Medlemmer, holder aarlige Møder, hvert andet Aar i Hovedstaden, hvert andet i en Provinsby, til Drøftelse af brændende Spørgsmaal inden Standens Omraade.

2. *Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening* (1899) med dens Ulykkesforsikring, er udgaaet fra II 1. (altsaa paa en Maade I. F.s Barnebarn).
3. *Industriraadet* (1910), hvis Arbejde og Betydning er steget mægtigt under Krigen, hvor det endogsaa har kunnet varetage Danmarks Tarv overfor en fremmed Regering. I Forbindelse dermed staar, at Industriforeningen nu ikke alene optager personlige Medlemmer, men ogsaa industrielle Værk og Organisationer (f. T. c. 150). Medens de personlige yder 12 Kr. aarlig, svarer disse $\frac{1}{2}$ Promille af Arbejdslønnen.

Alle disse store Virksomheder viser, hvor mægtigt den danske Industri har udviklet sig i de sidste Menneskealdr; men de er tillige Vidnesbyrd om, hvor væsenlig en Del Industriforeningen har haft i denne Udvikling.

Thorvaldsens Hjemkomst.

De to Strømninger, som vi har set og fulgt i Dalhoffs Talent og Virksomhed, og som vi ogsaa begge kan genkende, skønt i noget skiftende Fremtræden, i Industriforeningens Idé og Historie, kan siges at have haft hver sin Triumf med kun en halv Snes Ugers Mellemrum indenfor det samme betydningsfulde Aar 1838: Industriforeningens Stiftelse den 12te Juli og Thorvaldsens Hjemkomst den 17de Sept. Naar hin Begivenhed foreløbig mere berørte hans mekaniske Snille, havde denne nærmere Ærinde til hans kunstneriske Evne; ja han maatte endog opgive sit Guldsmedværksted og andre nærmere liggende Opgaver for at yde en umiddelbar Hjælp til Thorvaldsens Kunst.

Allerede i Planerne for hans første Udsendelse 1824 har Prins Christian og dennes Raadgivere tænkt paa noget saadant; derfor var de saa ivrige for snart at faa ham til Rom og Paris, i Stedet for at have ham siddende paa Guldsmedværkstederne i Berlin og Wien. Man havde Brug for en Kunststøber (jfr. S. 108). Efter hans Hjemkomst skrev Ge-

hejmerraad Malling¹⁾, Formand i Kommissionen for Frue Kirkes Genopførelse, i Brev til Thorvaldsen af 1ste Januar 1829 med Hensyn til Frontespicegruppens Udførelse: — —
 »Freund er nu kommen hjem og har, siden han forlod Rom, meget studeret paa det Slags Støbninger i Værkstederne selv. Ogsaa er hjemkommen en ung og særdeles duelig Arbejder i Bronze *Dalhoff*, der selv har arbejdet i bemeldte Støbninger ogsaa i Værksteder i Paris og Berlin. *Dalhoff* har en ældre Broder, der forfærdiger ypperlige Bronze-Arbejder, efter at have været flere Aar udenlands. Disse unge Mænd have i Sinde, saa vidt jeg har hørt, at gøre Prøve med at støbe, for det første nogle mindre Figurer i tynd Masse over Modeller. Vil dette lykkes dem, da kunde de maaske immer gaa videre, og vi da hjælpes. Men herom skal jeg nærmere tilskrive Dem, min Ven! naar jeg ser, hvad frembringes i det mindre.«²⁾ I Brev til Kommissionen ytrer saa Thorvaldsen, at man fra Paris har spurgt, om det bliver til noget med at lade Gruppen støbe der; »skulde De foretrække at lade dem støbe af *Dalhoff*, saa kunde Modellerne blive sendte til Kjøbenhavn . . .«³⁾ Man ser vel altsaa heraf, at Thorvaldsen ikke havde noget imod, at et saadant Hverv uden videre betroedes den *Dalhoff*, hvis Duelighed han selv havde lært at kende, og hvis Karakter han satte Lid til. Det blev dog endnu ikke til noget. Men Støbningen af Friends Svanespringvand 1837 — om hvilket dennes Søn skriver⁴⁾:
 »Gennemførelsen af den delikat ciselerede Bronze er højst fængslende; saaledes kan man f. Eks. ikke blive ked af at betragte den Omhyggelighed, hvormed Vingernes fine Fjerlag er gjort«, — betegner et Skridt imellem de mindre Støbninger, hint Brev omtaler, og de kolossale, som han skulde udføre, da han atter var kommet i direkte Forbindelse med Thorvaldsen.

Ved den enestaaende Regattahyldest, hvormed Thorvald-

¹⁾ Forf. til Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere.

²⁾ Thiele: Thorvaldsen i Rom, II, S. 358.

³⁾ S. Skr. S. 361.

⁴⁾ Hermann Ernst Friends Levned, af Victor Fr., Kbh. 1883, S. 326.
 — Freund døde allerede 1840, 54 Aar gammel.

sen paa den stolte Fregat blev budt velkommen til sin Fødeby hin 17de September, var, efter »Kjøbenhavnsposten«, den første Musikbaad, der passerede Toldbodbommen, Industriforeningens med en Vulkan i Flaget, medens en anden Baad bar dens Hovedflag »en kvindelig Figur med Attribute, hvidt i rødt«; og Dagen efter overrakte Forchhammer, Gamst og Dalhoff deres store Landsmand en Adresse fra Industriforeningen, hvori det bl. a. hedder, at »den Erkendelse hos os har fundet Rodfæstelse, at ogsaa Industrien og selv det ringeste Haandværk bør besjæles af Kunstens Aand.« Men mest glædede det siden Dalhoff at fortælle, at da han ved Modtagelsen stod tilbagetrukket — Sonnes Fresco paa Musæets Mur har heller ikke hans Billede —, opdagede Thorvaldsen ham og gav ham sit varmeste Favntag og Kys¹⁾. Næppe var der heller nogen, der saa med større Beundring og Kærlighed paa vor store Kunstner end han, heller ikke mange, der saa godt forstod hans inderste Tanker, og maaske ikke en eneste, hvem han saaledes kom til at betro dem.

Hvor meget der har været af denne dybere Forstaaelse allerede under Dalhoffs Ophold i Rom 1826—27, veed vi ikke. Han maa jo have staaet for Mesteren som en ung Mand, der havde meget at lære, men ogsaa gerne vilde øge og fuldkommengøre sine Kundskaber og Færdigheder, saa at han kunde faa det bedst mulige ud af sine Evner. Nu saa han ham igen som en moden Mand, der ikke ilde havde holdt sin Ungdoms Løfter, om end under en selvvillet Begrænsning, og havde vundet et agtet Navn i sit til Kunst drevne Haandværk. Vi skal høre, hvor højt Thorvaldsen vurderede og nyttede hans Snille, samtidig med at han oplod sit Hjerte for ham i Fortrolighed.

Vi skal høre det, eller rettere læse det, i hans egen Fortælling. Thi her mødes vi igen med disse Optegnelser, hvori han paa sine gamle Dage fortalte saa levende om sin Barndom og Læretid; ja, her er vel egenlig det, der lagde Pennen, eller mest

¹⁾ I den Paludan-Müllerske Slægt er det Tradition, at Dekorationsmaler Caspar Kongslev, Akademikammerat med Th., af denne den samme Dag modtog et lignende Kys, som han i højtidelig Følelse bragte sin Svigerinde: »Du skal have det!« Det ene udelukker ikke det andet; Th. havde forlængst tilegnet sig den italienske Skik med indbyrdes Kys mellem Mænd, der ogsaa stemmede godt med hans varme Hjerte.

Blyanten i hans Haand, fordi han følte, at han her sad inde med noget, som vistnok ingen anden saaledes vidste og kunde berette om, og som ikke burde gaa med ham i Graven. — Om det her gengivnes Paalidelighed kan der ingen Tvivl være; al Løgn og Pral laa ualmindelig fjernt fra Beretteren, og det væsenligste deraf har hans nærmeste Omgang hørt ham fortælle mange Aar tilbage med de selvsamme Ord. Et andet er, at der kan være Misforstaaelser og Fejlhuskninger i mindre Enkeltheder, især jo af det, han kun har hørt sige.

Vi meddeler disse Optegnelser, som de er skrevne; kun er de her bleven adskilte ved Romertal, for at der kan ske Henvisninger til de forskellige Stykker i de efterfølgende Vedtegnelser.

ERINDRINGER FRA MIN OMGANG MED THORVALDSEN

AF J. B. DALHOFF.

I. *Hvad Følgerne kan blive af en Pris Tobak.*

Da jeg en Aften Kl. 8 vilde forlade Akademiet¹⁾ bad Wilckens mig komme ind til Thorvaldsen. Jeg var meget træt og flov, og da han selv tog en Pris og satte Daasen for mig, tog jeg een Pris efter den anden, hvilket jeg var slemt hengiven til.

T.: »Jeg synes, Du nylig tog en Pris?«

Jeg: »Ja, jeg tog nylig 2 à 3; jeg er slemt vant dertil og føler mig for Øjeblikket mat.«

T.: »Ja saa skal Du ikke faa mere!« — og gemte Daasen.

Jeg: »Men naar er De kommen til at snuse? Freund vilde altid ogsaa have en Pris, men skældte mig altid bagefter ud og beraabte sig paa, at De aldrig brugte sligt.«

Lang Pause. Thorvaldsen slukkede Lyset med Fingrene og begyndte: »Veed Du, hvorfor Jason aldrig blev færdig, skønt jeg havde modtaget Penge for ham?«

Jeg: »Nej!«

T.: »Jo, jeg hadede den Statue, for han var lavet af Tobak.«

Jeg lo.

T.: »Jeg vilde vise mig, førend jeg forlod Rom. Jeg løb daglig til Vatikanet og slugte, hvad jeg kunde af Antikerne, og saa

¹⁾ D.'s daglige Undervisning paa Modelklassen var fra 6 til 8.

mig ikke om paa Tilbagevejen. Nu kilede jeg paa og snusede den hele Dag for at pirre Nerverne. Der var ikke det mindste af mine egne Tanker paa hele Statuen, og da det skulde være stort, anstregte jeg mig langt over Evne og var syg.«

Jeg: »Men kan det dog være muligt, at ikke Freund eller de andre, som endog har boet sammen med Dem, aldrig har set, at De tog Daasen op?«

T.: »Jeg brugte ingen Daase, jeg havde altid Vestelommen fuld og snusede, saa jeg bestandig var i en halv Rus og syg. — Jeg skulde ellers været hjem, men nu havde jeg Penge og tog da til Florens og derfra til Schubarts, hvor jeg forblev for at recreeres. Fru Schubart lærte mig at lægge Tobakken af; ja hun lærte mig mere — *hun lærte mig Kristendom, og fra den Tid var hele min Id den store, store Kærlighed* (sagte) i Kristo! Fra den Tid kan ingen vise mig eet eneste af alle mine Arbejder, hvor jeg har søgt at vise mig. Jeg arbejdede kun for at øve mig selv i denne store Tanke, og maaske med det Haab, at maaske engang een eller anden kunde faa Lyst til at gaa samme Vej.

Jeg veed vel, at naar jeg er død, vil man sige om mine kristelige Figurer, at de ere græske — og man har Ret, thi uden den græske Skole kan man ikke arbejde ret og forstaaeligt. Og om mine græske Figurer vil man sige, at de ere kristelige — og man har Ret, thi jeg kunde umuligt bekvemme mig til under Arbejdet at nære andre Tanker end dem, min hele Bestræbelse gaar ud paa. Uden disse Grundsætninger vilde jeg aldrig have kunnet gøre mine Apostler eller min Kristus.«

II.

Thorvaldsen modellerede til en Kunsthandler i Hamborg fire store Medailloner, hvilke jeg maatte brænde i Terracotta. De fremstillede de forskellige Kunstarter. Da han skulde udføre den for Billedhuggerkunsten, sagde han: »Det er en vanskelig Opgave. Jeg vil vise en Billedhugger, som arbejder paa en Jupiter; men Mennesket kan jo ikke sætte sig ind i en Guddoms Tanker, han kan kun se det simple og praktiske af Guddommen, og derfor vil jeg vise Guddommen kolossal, men ikkun den halve nederste Del, fuldkomment saa høj som Billedhug-

geren.« — Løverdagen, Dagen før han døde, sagde han til mig: »Jeg fortryder, at jeg gjorde det Basrelief saaledes; thi hvad vi Mennesker søger hos Guddommen, er jo ikke det legemlige, men det aandelige og gode, og dette kan vi ikkun vise i Ansigtets Udtryk, som er det eneste, vi stræber efter.«

Dagen efter tegnede han med Kridt et saadant Hoved, paa en Skifersten, som opbevares. Men om Aftenen døde han.

III.

Thorvaldsen ytrede engang, at han havde længtes efter at komme hjem for at gaa i Kirke og gaa til Alters, og nu kunde han dog ikke opnaa det. Jeg faldt ham i Talen og forsikrede ham, at jeg skulde skaffe ham en god Plads til at høre min Præst Fog, som han vist vilde synes om.

T.: »Og saa løber Folk straks derhen for at se Thorvaldsen.«

Jeg: »Aa, bild Dem nu ikke altfor meget ind! Smid De bare først Konferensraaden væk, og bliv ved som alle vi andre, saa vil man holde endnu mere af Dem.«

T.: »Men er det sandt, at Præsterne endnu vedblive at have en hvid Dragt ovenpaa den smukke sorte, og atter en rød ovenpaa denne?«

Jeg: »Hvad kommer det Dem ved?«

Pavse.

T.: »Der er en kristelig Opgave, som jeg har tænkt paa mere end alt andet, men som jeg aldrig skal udføre; det er Fodvadskningen. Jeg veed, at jeg skulde kunne vise Kristus krybende paa Gulvet, uden at det burde forarge; nej, her skulde netop hans ædle Værdighed træde frem i en Ydmyghed, som var nødvendig for at overbevise Omgivelsen om hans sande Maal.«

Her faldt jeg ind: »Aa, Thorvaldsen! For alt, hvad der er mig dyrebart, udfør dette endnu; det kan gøre megen Nytte efter Deres Død!«

Han tav en Tid.

Jeg fortalte ham nu, at jeg i Berlin havde gaaet til Alters hos Præsten¹⁾ Schleiermacher, at denne bar en langt simplere Dragt end Præsterne der ellers. Han stod midt imellem os og

¹⁾ Den navnkundige Professor Schleiermacher havde som saa mange andre theologiske Lærere i Tyskland tillige et Præstekald.

begyndte sin Tale med Fodvadsknigen, og han fremstillede det hele paa en saa sund og værdig Maade, at man aldrig kunde glemme det. Istedetfor som hos os: »Dette er Kristi sande Legeme«, sagde han: Kristus sprach: »das ist mein Leib, das für euch hingegeben wird!« und er sprach: »das ist mein Blut, das für euch vergossen wird.«

Dette vidste Thorvaldsen altsammen; ligeledes vidste han, at Kejseren af Østerrig og Kejsrerinden Langfredag vadske Fødderne paa 12 fattige Mænd og 12 Koner, hvilke jeg har set komme ud fra Burg¹⁾ med en Sølvske, Kniv og Gaffel, som de beholde, naar de har spist med Kejseren.

T.: »Naar Du har set, at jeg ikke vil vække Opsigt eller vise mig ved noget af mine Arbejder, hvor det maaske endog kunde have gavnet, maa jeg være undskyldt i et Tilfælde, hvor det, skønt i den bedste Mening, kunde vække Forargelse. Det sker ikke.«

IV.

Da han havde udført Basreliefet »Kristus i Emaus«, bad jeg ham om at faa en Afstøbning. Han viste mig til Baronessen [Stampe], da Formen var paa Nysø. Jeg fik Formen mod Betaling af 200 Rbd., thi hun ansaa alt, hvad der var udført der, for hendes. Dette turde jeg ikke sige T., da han havde været meget opbragt over, at hun havde taget lignende Betaling for andre Ting. Men nu tog T. mig ordenlig i Skole, hvorfor jeg netop vilde have dette Basrelief? Jeg maatte tilsidst svare, at jeg fra min Barndom var vant til Husandagt og derfor bibeholdt Bordbønnen for mig bestandig, og at jeg ansaa Tanken i dette Basrelief som et Vink om, at dette kunde være til Efterfølgelse af alle Kristne. Dette bifaldt han aldeles; hans Ord vare: Jeg sætter langt mere Pris paa dette end det andet, som de gør saa meget Væsen af, især naar de søger at gøre det ærværdigere ved at mystificere det ved Dragt o. s. v.

V.

Da Thorvaldsen blev bisat i Frue Kirke, stod jeg i Koret mellem Daaben²⁾ og Gitteret; Kongen sad i den øverste Stol

¹⁾ Det store gamle Slot i Wien.

²⁾ Døbefonten (Daabsenglen).

lige for mig, da Hr. Tryde sagde om T., at han var en stor Mand, men manglede ikkuns eet: Kristendom! Jeg saa da just paa Kongen, som med hele sin Krop hoppede op, som om han havde stukket sig, drejede derpaa Hovedet om og saa mig meget alvorligt i Ansigtet. Jeg erindrede, hvad jeg havde tænkt, da jeg den samme Sommer havde hørt den samme Præst holde en hel Prædiken om Satans og Djævelens virkelige personlige Tilværelse, thi jeg ønskede ham, at han maatte faa lidt af den Kristendom, som de Apostle, han stod imellem, udtrykte.

VI.

Søndagen den 24de Marts 1844 døde Thorvaldsen. Denne Dag har for mig haft en mere end almindelig Betydning. Han begyndte Dagen med at tegne Jupiters kolossale Hoved; det vilde have blevet en løjerlig Jupiter, hvis Ansigtstræk maatte udtrykke T.s kristelige Tanker som i alle hans øvrige Arbejder. Kl. 11 à 12 arbejdede han paa Luthers Buste, hvilken staar som en Sjældenhed, idet han, førend Hovedmassen er dannet, ved nogle Fingerstrøg paa den ene Side udtrykker Portrætets Lighed saa smukt. Hans Tænkemaade var i flere Henseender modsat den kras lutherske. Busten blev staaende [ufuldført].

T. havde i Rom været et Mønster paa Maadehold med Hensyn til Mad og Drikke. Denne Søndag havde han faaet saa meget til Middag, at han faldt i Søvn ved Bordet. Man kaldte paa ham, da han skulde i Theatret, hvor han som bekendt døde af en Blodstyrting, som Følge af den overdaadige Nydelse.

VII.

Kunstneren T. har fremstillet os Venus og de tre Gratier, som alle kan taale at se paa, fordi de fremstille den menneskelige Figur i sin rene Skønhed uden Tanke af Yppighed eller Sanselighed; de udtrykker en stærk Vilje til det sande og gode. Men Mennesket T. nødte mig til at sidde ved Siden af hans elskede Datter, som han havde avlet med sin levende Model.

Alt dette har jeg nævnet for at vise det heldige i hans Principer, at det ikke kommer an paa at vise de store Resultater af vore Handlinger, som vi dog sjældent ere Herrer over, men derimod, som han ofte har sagt, kun øve sig i Viljen til det

gode for personlig selv at profitere deraf. At disse Grundsætninger i eet og alt vare mine ved Benyttelsen af mit simple Haandværk, var det, som knyttede os saa inderlig sammen; og saa ofte vi kom ind paa slige Emner, slukkede han altid Lyset, idet han ytrede: man taler mere fortroligt, naar man ikke ser hinanden i Ansigtet.

VIII.

Da T. ofte havde været paa mit Værksted, havde han set, at der stod en nybygget Ovn, som havde været bestemt til at brænde Fajance eller Porcellæn i, men som aldrig var bleven færdig. Da han havde modelleret den største Figur til Frontespicen paa Slottet, ønskede man den brændt i Ler, ligesom den til Frue Kirke, der var brændt i Rom. Efter mange Forsøg paa Porcellænsfabrikken sendte man Formen tilbage med den Erklæring, at her ikke fandtes Ler, som var tjenligt dertil. T. bildte nu Kongen ind, at jeg godt kunde gøre det. Kongen lod mig hente og ønskede, at jeg skulde overtage Arbejdet. Jeg forsikrede, at mine Kræfter vare i høj Grad medtagne ved Statuararbejde, da jeg ikke havde et eneste Menneske til Hjælp, som før havde været ved sligt, og der var for stor Risico, hvis noget skulde mislykkes. Han var i et spøgefuldt Humør og sagde: »Man har sagt om Dem, at De kan alting, naar De bare vil«. Jeg tænkte: han skal have det i samme Tone, og svarede: »Netop disse Ord af Deres Majestæt minder mig om en lille Anekdote om min Fader. Da nogle Officerer tillige med vor egen Indkvartering sade sammen med min Fader, syntes han, at een tog Munden for fuld om, hvad han vilde og kunde. Min Fader sad noget afsides og smaasang pianissimo: »Man kan, hvad man vil, naar man vil, hvad man kan!« Disse Ord satte han i en Art Melodi og vedblev, indtil den ældste af Officererne blev ked deraf og sagde, at denne Sang var meget god, men han fandt, at den dog var noget monoton. — Dette indrømmede min Fader, men man kunde jo let variere med det samme Thema, og han begyndte nu ret kraftigt: »Naar man vil kuns, hvad man kan, kan man altid, hvad man vil!« Jeg var kuns Barn, da jeg hørte dette, men jeg mindes, at min Fader senere fortalte, at han ved denne Spas havde bibragt Officererne en bedre Tone; og jeg har ofte haft Gavn af at minde mig selv derom.«

Jeg gik glad hjem, thi min Spas havde frelst mig den Dag.

Dagen efter blev jeg atter hentet, thi T. havde sagt, at Kongen ikke skulde bryde sig om min Undskyldning, at jeg ikke forstod det; han skulde kuns sende mig til ham, saa skulde han nok lære mig det hele. Jeg maatte saa møde hos T. og som en skikkelig Lærling se paa, at han rullede Leret i lange Pølser og trykkede disse ned i Formen. Jeg takkede for Undervisningen, og den fordums Guldsmed var nu ogsaa bleven Lerformer.

Jeg rejste straks til Bornholm og samlede alle de Lerprøver, jeg kunde overkomme. Jeg fandt, at jeg kunde haft bedre Ler fra Halle eller fra Anienne ved Maasfloden, som jeg kendte, men jeg troede, det var min Pligt kuns at bruge dansk.

Jeg gjorde nu mange Forsøg med Blandinger af Ler og ildfast Sand for at finde en Blanding, som mindst svinder under Tørringen og Brændingen, og jeg brændte mange Prøver. Det galdt nu om at forme Ler i en forløren Form paa 7 à 8 Alens Længde. Jeg formede det i lutter $\square$ paa omtrent en Alen med høje Ribber i 6" $\square$ og anbragte Silkepapir imellem, for at Stykkerne ikke maatte hænge sammen. Hvor Formen gik under, formedes dette separat med Papir ifmellem, saa det siden kunde klistres paa. Alt, hvad der var formet, blev belagt med fugtige Klude, da udtrykkelig intet maatte tørres i Luften; thi i Luften tørres alle skarpe Kanter først, imedens det har den fulde Størrelse, medens de indre Dele først tørres under Svindningen, hvilket under Brændingen giver Spændinger, som forarsager Ridser og Forkastninger. Naar alt er formet, fyldes det med Savsplaner, som især trykkes haardt ned i de dybe Steder. Naar Leret var halv tørt, brugte jeg en spids Træhammer til at banke paa Spaanerne med, til jeg var sikker paa, at det under Tørringen slet ikke var svunden. Nu bøjedes Jærnstænger krydsvis under den store Form, med dybe Mærker ned i Ribberne, saa at Stykkerne passede med hverandre, og der boredes da Huller i Leret paa samme Steder, og nu skruedes der Holzskruer ned i Leret, som gik meget let, hvorefter fyldtes med Cement omkring Jærnene.

Da den første store Figur var færdig, lod jeg T. se den. Han var meget fornøjet og ytrede straks: »Nu skal De straks

faa de 4 store Statuer til Nicherne paa Slottet at udføre ligeledes.« Jeg forsikrede ham, at det var aldeles umuligt at udføre en fritstaaende Statue af Ler af slig Størrelse, da Lerets Vægt vilde knuse Nederdelen. Han kendte ikke den Maade, hvorpaa Stykkerne var samlede, og kunde herpaa ikke se Fugerne, som vare eftergaaede med Cement, og undrede sig over, at hele Figuren slet ikke var svunden. Han sagde haardt: »De skal komme til at gøre det!« hvorpaa jeg lige saa kort svarede: »Jeg gør det pinedød ikke!«

Et Kvarter efter kom Wilckens, som havde hørt det hele, løbende tilbage og varede mig ad, thi T. havde den hele Vej gentaget: »Gør det pinedød ikke . . . . Jeg skal straks i Morgen til Kongen . . . . skal lære ham!«

Jeg var ikke vel til Mode i denne Stilling; men da jeg havde Ordre til, naar jeg vilde tale med Kongen, skulde jeg ad Bagtrappen henvende mig til Kammertjeneren — meldte jeg saaledes Kongen, hvad der var sket. Han lod mig næppe komme til Orde, men skændte dygtig paa mig. Da han endelig standsede, sagde jeg, at mit egenlige Ærinde havde jeg endnu ikke sagt; thi jeg var ikkuns kommet for at foreslaa, at man gav mig 4 af de gamle Kanoner, som fandtes paa Tøjhuset, saa kunde jeg støbe Statuerne lige saa billigt som Terracotterne. Han svarede ikke herpaa, men ringede med en Klokke, der stod, og straks kom en Tjener ind. Til denne sagde han: »Spring straks hen paa St. Anna Plads og bed Major Keiber¹⁾ at følge med; jeg har noget vigtigt at tale med ham.« Keiber var der snart pustende i Døren. Kongen halv raabte til ham: »Er det sandt, hvad Dalhoff siger, at De paa Arsenalet har Kanoner, som aldrig kunne bruges og ere til ingen Nytte?« Keiber blev saa glad og ytrede: »Ja det ved Gud, og det værste er, at Metallet i dem ikke er skikket til at støbe nye Kanoner af med den Styrke og Finhed, som man nu fordrer, saa det vilde være en Lykke, om de kunde gøre Nytte ved Statuestøbning.« — Keiber var min Ven og interesserede sig meget for Støbning; han havde fortalt mig, at hans Fader var Sværdfejer, men havde arbejdet paa Frederik den 5tes Equesterstatue.

¹⁾ Major, senere Oberst af Artilleriet »Direktør for Armeens Materiel« (= Departementschef i Krigsministeriet) *Keyper*, † 1854.

Næppe var jeg kommen hjem, saa kom der Bud fra T. om at komme til ham, og han fortalte mig med Glæde, at Kongen havde faaet den Ide at lade Statuerne støbe i Bronze, hvilket jo var det allerbedste. Jeg begik nu den Dumhed, at fortælle ham hele Sandheden, hvilket han først næppe kunde tro, da han var kommet meget tidlig og var den første, som kom ind.

Herkules havde T. modelleret, og den var støbt i Gibs, da han døde; de øvrige 3 modellerede Bissen efter T.'s smaa Modeller, og jeg støbte dem.

IX. *Chr. IV.*

Da Fr. VI blev begravet i Roskilde Kapel¹⁾, saa Kongen sig om i Kirken og beklagede, at C. 4. Kapel stod saa tom; C. 4. laa i en lille Kiste nede i Kælderen under Kapellet; her blev Beslutningen taget, at T. skulde modellere en Statue af C. 4. Thorvaldsen fik til Forbillede et stort Maleri af Carl van Mandern. T. sagde til mig: »Det er beklageligt, at jeg ikke kan fremstille denne Statue lige saa kækt som Billedet med Hatten paa; men jeg maa rette mig efter Opgaven og Stedet, han staar paa. Han var en Guds Mand, hvis Valgsprog var: Regnum Firmat Pietas; man maa kunne se, at han, idet han ser op til Alteret, ærbødig tager Hatten af. Jeg mindes saa godt, da jeg var Dreng, hvor ondt det gjorde mig om Vinterdage at se Fr. V at sidde til Hest med bart Hoved og bare Fødder. Sagen var kuns, at man ikke tog i Betænkning Stedet og Klimaet; thi i Rom vilde det ikke have været saa stødende.«

Statuen blev modelleret. Da han paa Køllerten havde op-ridset et Mønster, som fandtes paa Motivet, og som ogsaa findes paa en Fløjls Køllert paa Rosenborg, sagde jeg: »Det glæder mig, at Køllerten bliver figureret, thi den glatte Køllert vilde i Metal let faa Udseende af et Harnisk, der hvor man i Virkeligheden forlangte de blødeste Former, nemlig Fløjls; og da det hele jo skal forgyldes, vil man let kunne skaffe en Modsætning til Kappen lige som paa Billedet.«

T.: »Skal den forgyldes?« — »Ja, Kongen har sagt, at han ønskede det, siden han har set, de store Figurer i München vare forgyldte.«

¹⁾ Frederik den Femtes Kapel i Roskilde Domkirke.

T.: »Ja saa, han vil have den forgyldt for selv at kunne prale med sit Guld!« strøg derpaa med Fingeren hele Mønsteret ud og sagde: »Saa skal den blive glat!«

Jeg var i den Tid meget bedrøvet over hans politiske Steming, som Prof. Schou alene var Skyld i.

Da Statuen var færdig (i Model), var Kongen og Dronningen der for at se den. Den blev naturligvis rost i det uendelige. Men nu kom Dronningen til T. med en inderlig Bøn, som han ikke maatte nægte hende, nemlig at modellere hendes Mand ligeledes hel Figur i Legemsstørrelse. Han begyndte med, at dette maatte nøje overvejes, men i et gnavent Humør endte det med en temmelig ren Benægtelse.

Statuen skulde nu støbes, og jeg ansaa det for temmelig afgjort, at jeg skulde gøre det. Imidlertid fandt Kongen det nødvendigt at høre Akademiets Mening, om man turde betro mig det. To af mine sødeste Venner fraraadede det paa det bestemteste; ad en Omvej fik jeg alt dette at vide. Sekretæren Thiele var i Svogerskab med Gamsts Kompagnon, og samme Aften var der stort Selskab hos Gamst, hvortil Thiele var buden. Jeg havde nylig udført et betydeligt Arbejde til Gamst: ætset og ciseleret en Valse 5' lang og 6" høj til et Kattuntrykkeri, til en Pris, der var under det halve, hvad en saadan vilde have kostet i Berlin, hvor man ikke kendte min Fremgangsmaade. Om Morgen efter fik jeg et Brev fra Gamst, at hvis jeg vilde paa tage mig dette Arbejde, stod hans Værksted med Smelteovn til min Tjeneste, ja han vilde takke mig til, for at de kunde se min Fremgangsmaade; ja hvis jeg skulde mangle Metal, skulde jeg ogsaa blive forstrækket dermed.

Før Middag var jeg hos Kongen med et skriftligt Tilbud, hvori jeg tilbød at støbe Statuen paa min Risiko uden noget Forskud, og hvis man fandt mit Arbejde lige saa godt som Münchenernes, at jeg da fik samme Betaling, som den vilde have kostet i München. Kongen fortalte, at der havde været Opposition i Akademiet. Jeg svarede, at jeg vidste, hvad der var sagt, og at Oppositionen var dem, som ellers var aller sødest mod mig. Kongen: »Det tror jeg gerne; men nu maa De vel straks rejse til München?« Jeg mente, at det vel ikke var saa aldeles nødvendigt. Han sagde derpaa haardt: »Men naar jeg

betaler Rejsen, kan De vel rejse?» Jeg bukkede og sagde, jeg havde aldrig været bange for at rejse, og jeg tvivlede ikke om, at jeg vilde kunne høste nogen Nytte af en saadan Rejse. — I Grunden var jeg mest bange for Forgyldningen, som han endnu holdt paa, men som T. var imod.

Statuen var nu støbt og saavidt udført, da jeg stod alene i Lokalet og havde med Kridt ridset det Mønster, som T. i sin Tid havde ridset i Leret. Døren stod aaben, og T. var ubemærket traadt ind og stod tæt ved mig. Jeg strøg hurtig med Haanden for at viske det ud, men han greb mig i Armen, sigende: »Lad det staa! dengang jeg ikke vilde have det, var jeg ond.« — Jeg forklarede ham nu, at min Hensigt ikke var at udføre Mønsteret ophøjet som Fløjl, da derved de bløde Folder, som han havde anvendt, vilde tabes; men derimod vilde jeg indlægge Fintsølvstraade i de bølgeformede Linier og det lille Ornament. Imellem Bølgerne vilde jeg ligeledes først udføre det fordybet, lægge en Plade af Dukatguld deri, punsle Kanterne af Bronzen ind over Sølvet og Guldet, og derpaa med Filen igengive det sine forrige Former. T. syntes saa inderlig vel om dette, og jeg udførte det nu saaledes, uden at vide, om jeg fik mere derfor. — 14 Dage førend han døde, en Torsdag, var han hos mig og saa Statuen aldeles færdig. Hans Ord var da: »Jeg er ikke alene tilfreds med Arbejdet i eet og alt, men jeg takker Dem for dette« — pegende paa Indlægningen — »for jeg var ret ond, da jeg ikke vilde have det.«

Omtrent da Statuen var modelleret, blev jeg kaldet til T. Han viste mig en Tegning paa en Katafalk, hvor Statuen stod ovenpaa, og den lille Kiste med Liget i saaes igennem to Gittere at ligge inden i, — med de Ord: »Jeg troede, at han dernede, Arkitekten¹⁾, ikke forstod sig paa andet end hans Geometri og Stereometri og hvad det altsammen hedder, men han er kommet med et Forslag, som er baade godt og smukt; det fortjener al Anerkendelse, og vil ogsaa blive antaget.« — Mig blev tilsendt en Træmodel af hele Forsiden, hvori jeg modellerede de to Gittere samt Laaget. T. havde samtidig modelleret et Basrelief, som kom i Midten. Da hele Modellen var færdig, bad jeg Hetsch at se den. Han var aldeles tilfreds dermed, men da han

¹⁾ Hetsch.

gik, sagde han: »Det er dog et Spørgsmaal, om ikke Kongen havde Ret?« — »Hvori?« spurgte jeg. — »At det hele burde været udført i C. 4.s Stil.« — Derpaa gik han, men jeg gik til T. og spurgte ham til Raads. Han var, ligesom jeg, ked af de tunge romerske Blade, som dog slet ikke passede til Kirken, Kapellet, Jærngitteret eller Statuen; og Dagen efter rejste jeg til Frederiksborg og Kronborg for at studere denne Stil, hvori jeg ikke før havde arbejdet. Jeg modellerede nu Gitrene i Voks, og T. saa oftere derpaa og rettede derpaa, til han var tilfreds.

Det hele blev nu ført til Roskilde og opstillet, hvor det stod til Anno . . . ., da jeg af Marchal Lowzow blev indbudet til at følge ham og nogle Kunstnere til Roskilde. Jeg forstod slet ikke, hvad de Herrer diskuterede om, indtil Marschallen kaldte mig til en Side og sagde: »Jeg tror, vor Herre Død, at de Kunstnere er rent gale. Kongen har ved Thorvaldsens Hjælp sat Statuen paa dette Sted, som nu er dens Ejendom, og i Stedet for at dekorere over Statuen ville de nu have den revet ud af Kirken for nogle Maleriers Skyld.« Da Marschallen bagefter gav Middag i Gæstgivergaarden Prinsen, var han meget forstemt og talte ikke et Ord til nogen. Jeg ansaa dette hele for halv Spøg eller umuligt, indtil jeg blev gjort opmærksom paa, at Statuen havde staaet mere end 2 Aar i Rosenborg Have.

Her staar nu ¹⁾ Thorvaldsens Arbejde, som bærer hans Præg, at ingen kunde vise ham eet af hans Arbejder, hvor han havde gjort sig Umage for at vise sig, vigende Pladsen for Arbejder, som bærer Præget af, at man har villet vise sig; og hvilke to var Quæstionerne, man havde at vælge imellem: 1) at lade Statuen staa i et mindre heldigt Lys, men konserveret og opfyldende T.s kristelige Tanke at tage Hatten af for Alteret, eller 2) staaende i fri Luft, tagende Hatten af for nogle store Kunstnere, hvis Arbejder fortjene at dominere, og hvor Statuen maa gaa til Grunde, thi det er dog vel klart, at Guld- og Sølv-Indlægningerne maa virke galvanisk paa en Blanding af Kobber og Zink, saa at Guldskallen løsnes. Det ses nu, at Kobber-Oxydet er saa tykt, at det har bredet sig ud over Guldet, saa at dette

¹⁾ Statuen staar siden 1900 igen i Kapellet, dog med Ryggen til Kirken, modsat det paatænkte.

ikke ses. Hvor tyk en Skal Metal behøves til saa meget Oxyd? og hvor længe skal det vare, indtil Guldskallerne ligger løse?

Da Thorvaldsen og Kongen bestemte Statuen til at staa paa dette Sted (i C. 4des Kapel), vare Vinduerne og Pillen aldeles som nu; først da andre Kunstnere kom til at blande sig deri, blev der 1) aabnet et Vindue paa hver Side; 2) blev det bestemt, at Vinduerne skulde være af kulørt Glas; 3) blev det besluttet, at Glasset skulde være hvidt; 4) blev det bestemt, at Vinduerne skulde lukkes; 5) at Statuen skulde fjernes.

Før at faa Vinduerne malede, blev Maler Løfler, Lærer ved Akademiet, sendt til München for at lære Glasmaleriet, hvor han for dettes Skyld opholdt sig i 2 Aar. Næppe var Arbejdet færdigt, saa frygtede man, at de farvede Reflekser vilde skade Statuen¹⁾, hvorfor de kasseredes. Løfler døde kort efter, men hans Familie kom i en god Stilling, da de fik Betalingen for Vinduerne.

Den Gavl, hvor Statuen skulde staa, vender mod Nord, og der kommer en Del Lys gennem det store Gitter fra Kirken, saa at den faar et ret godt Lys lige for Pillen; og da den ikke paa anden Maade kan svare til sin hafte Opgave, som særlig Kristen at tage Hatten af for Alteret, er det mit Haab og Ønske, at han maa komme paa sin Plads igen, med eller uden Epitafiet.

X. *Thorvaldsens Politik.*

Før Thorvaldsens Rejse til Italien 1841—42 stod han i daglig Forbindelse med Professor Schou, som i politisk Henseende havde en meget skadelig Indflydelse paa ham²⁾. Jeg mødte en Dag Collin, som beklagede dette i skarpe Udtryk. Samme Aften da jeg sad hos ham, og han var meget ivrig imod Kongen, fordi han ikke vilde give den ønskede Forfatning, tænkte jeg paa, hvorledes han selv havde tiltalt en Flok unge Kunstnere i Rom, da disse politiserede, som man skulde omdanne hele Europa. Jeg sagde derfor, at jeg selv aldrig blandede mig i Politik, da jeg havde nok at tænke paa ved min Virksomhed, og jeg var

¹⁾ Eller Malerierne?

²⁾ Professor Schou, den bekendte Fører for det liberale Parti, var gift med Baronesse Stampes Søster og havde Embedsbolig i den daværende Botaniske Have, hvortil T.s Bolig vendte ud; T. omgikkes meget denne Familie.

for ukyndig til at have en Mening om slige Ting. Desuden havde jeg engang overværet, at en Mand, for hvem jeg havde en mere end almindelig Agtelse, brugte følgende Udtryk: »En Kunstner bør aldrig blande sig i Politik, thi hans Tanker ere altfor fantastiske til at anvendes i Politikken, hvor den tørre Fordels-Beregning er Hovedsagen; og giver Kunstneren sig fuldstændig ind i den praktiske Politik, saa duer han ikke mere til Kunstner.«

Thorvaldsen tav nu nogle Øjeblikke, men greb mig derpaa i Armen og sagde: »Mener De mig?« — »Ja jeg gør, Thorvaldsen; thi det kan ikke gaa an, at De gaar og gør Dem Livet surt over en Politik, som De slet ikke kender.« Jeg fortalte ham nu om Kongen af Preussens hemmelige Besøg her, og hvoraf jeg fortalte ham, at denne havde sagt, at alle de Stater, som havde deltaget i Wienerkongressen, havde forpligtet sig til at give deres Stater en konstitutionel Forfatning, naar Tiden passede dertil, men at dette for Øjeblikket aldeles ikke var Tilfældet i Tyskland, og hvis Kongen nu gav en saadan Forfatning for Danmark, maatte han og give Holsten den. Dette vilde ikke kunne ske, uden at Tyskland maatte bekrige Danmark. Jeg fortalte ham nu, med hvilken Ømhed Kongen altid taledede om ham (T.) og formanede mig til at finde mig deri, selv om han var noget urimelig: »De har jo selv hørt, hvordan han har talt til mig¹⁾; dette maa vi altsammen overse, naar vi betænker, hvilken moralsk Nytte han i Tiden kan have for hele Nationen.«

Dette skete nogle Dage før hans Afrejse, og da vi sidste Gang saas før Afrejsen, sagde han, at al Misforstaaelse nu var hævet imellem ham og Kongen, hvorfor han nu fandt sig saa inderlig glad. Efter hans Tilbagekomst var han altid den samme, rolig og tilfreds i Opfattelsen af sin Kristendom.

XI. *Thorvaldsen mellem Dalhoff's Arbejdere.*

I den sidste Periode kom T. engang ind paa mit Værksted, just som Arbejderne sad samlede og spiste Frokost. Alle rejste sig; vi vare noget forlegne. Han bad dem bare være rolige,

¹⁾ T. til Kongen.

tog sig en trebenet Stol og satte sig i Midten. Han ytrede nu noget om, at han gerne omgikkes med Folk, som virkede til Fremme for Kunsten. Jeg modsagde denne Mening og udtalte, at vi, langt fra at tilegne os Værd for Kunsten, kuns maatte slide og i det højeste kunde glæde os ved Synet af det skønne, og gøre os al Umage for ikke at beskadige det. Han ytrede hertil: »De har et løjerligt Begreb om, hvad Kunst er. Den kan anvendes næsten i alt, hvad en Haandværker danner; det kan man se paa de mange smukke Ting, som Antikkerne have efterladt. Hvad vil De sige, naar jeg som saadan vil nævne en Skomager?«

Der blev leet lidt.

T.: »Der var i Florens en Skomager, som udførte sit Arbejde udmærket; jeg har selv faaet et Par Støvler fra ham. Han tog ikke alene Maal af begge Fødder, men han havde Remedier, hvormed han optog selve Façonene, saa at hvis man havde en Knyst, kom denne ogsaa i Støvlen. Syningen var saa smagfuld som et Broderi.

»Nu kom engang en rig Lord og vilde have et Par Støvler, men medens der blev taget Maal af den højre Fod, ræsonnerede Englænderen bestandig over den Ros, der ydedes denne Mand; han var overbevist om, at han ikke kunde gøre det saa smukt, som man kunde faa det i England; heller ikke maatte det koste mere end i England. Af venstre Fod fik han slet ikke Lov at tage Maal; det behøvedes ikke. Til bestemt Tid kom Lorden og prøvede Støvlen, var tilfreds, men forlangte den venstre. »Den har jeg ikke gjort«, sagde Skomageren, »da jeg ikke fik Maal af den venstre Fod; og hvad Deres sidste Forlangende angaar, skal De ikke være bekymret, thi denne koster intet, naar De blot vil tage den med og lade Deres Landsmænd gøre Magen til den!« Herover blev Englænderen saa fornærmet, at han slog den gamle lige i Ansigtet med knyttet Næve. Hans voksne Søn, som sad og arbejdede ved Siden af ham med sin Skomagerkniv i Haanden, rejste sig og stak Englænderen i Hjertet, saa han døde paa Stedet; gik derpaa til Øvrigheden og meldte sig. Han sad længe arresteret; men jeg og mange andre skrev til Regeringen, at de var fuldstændig hæderlige Mænd, og

vi bade om hans Frikendelse. Han blev fri for Straf, og de arbejde bestandig sammen, men han var siden altid meget alvorlig.«¹⁾

Jeg tabte $\frac{1}{2}$ Times Arbejde, som Frokosten havde varet for længe; men vi glædede os alle over at have tilbragt den Tid med ham.

XII. *Juleglæden i Himlen.*

Det blev sagt, at da Thorvaldsen paa Nysø fejrede Juleaften, havde han talt med særdeles Varme om, at Englene havde sunget den ambrosianske Sang for Hyrderne; der skulde da være ytret: »Ja, dette er da altfor aandeligt til at kunne fremstilles i Ler!« og T. svarede: »Man kan ikke vide det!« Dagen efter, 1ste Juledag²⁾, skal han have anlagt og tildels udført det bekendte herlige Basrelief. Jeg glædede mig særdeles derover, og da jeg paa samme Tid ikke alene brændte Basrelieffer af Ler, men Vandledningsrør af Porcelæn, ytrede jeg, at hvis det var noget mindre, nemlig en Alen i Diameter, kunde jeg have Lyst til at udføre det i Biscuit. Colberg fik nu det Hverv at modellere det i den Størrelse for min Regning. Han brugte et Par Maaneder dertil, og T. anede ikke, at jeg maatte betale ham mere end 200 Rbd. derfor. Jeg tog Form derover og formede og brændte det, som jeg endnu har; men T. bad mig om et Aftryk, som han da selv vilde gaa efter. T. fik et saadant Aftryk, og mod Sædvane blev det ikke opstillet i Atelieret, men oppe i hans egen Stue, hvor han i flere Maaneder morede sig med at danne og glatte det altfor krusede Arbejde med Fingrene, og saa ofte jeg kom og traf ham derved, sagde han: »Ja, naar De vil gøre det i Biscuit, skal De faa et Arbejde, som De siden skal glæde Dem over.« — Der skete nu store Forandringer hjemme, saa at jeg hverken kunde støbe eller brænde. Men da han her maatte beklage, at Ler paa Ler ikke tog sig saa godt ud, som da det var modelleret paa Skiferstenen, og da Professor Rauch i Berlin, som fra Halle fik et særdeles smukt Ler af en lys og levende Farve, altid lod det Bræt, hvorpaa han

¹⁾ Historien fortælles ikke saa lidt anderledes hos Thiele, hvor den foregaar i Milano og uden den tragiske Ende.

²⁾ 1842.

modellerede, male mørkegraa, finder jeg, at man i Biscuit bør gøre Grunden blaalig.

[Senere tilføjet]: At dette Arbejde maatte kunne blive udført i Biscuit, er bestandig mit Ønske.

VEDTEGNELSER TIL J. B. DALHOFFS

»ERINDRINGER FRA MIN OMGANG MED THORVALDSEN«.

I er Hovedstykket, som det brændte D. paa Hjertet at faa sagt; deri laa hans dybeste Forstaaelse og Sympathi med Thorvaldsen. Og der er jo heller ingen Mulighed for virkelig at forstaa ham i det hele, naar man ikke har Klarhed paa dette Punkt, der dog er Midtpunktet i hans Virksomhed. Hans Tavshed, hans sky Indelukketthed, der ogsaa kommer frem i III — ikke turde gaa til Alters af Frygt for at blive anset for en Hykler, ligesom han, efter hvad han sagde Baronesse Stampe, ikke havde ægtet Miss Mackenzie, fordi nogen havde sagt, at han vilde gøre det for Pengenes Skyld; — hans Nødværge imod al Paatrængenhed med et tvetydigt Orakelsprog: Har jeg kunnet gøre de græske Guder, som jeg ikke tror paa, hvorfor skulde jeg saa ikke kunne gøre Kristus? (som jeg tror paa!) — alt dette maatte gøre, at hverken almindelige Mennesker eller — endnu mindre — Theologer kunde udrede hans Tro. Kun gennem Stenene talte han, men kun een har forstaaet ham, *Julius Lange*, der i »Sergel og Thorvaldsen« (Side 170—) og en tidligere Afhandling, som han deri vedkender sig, »Thorvaldsens Fremstillinger af Kristus« i Stein og Paullis »Kristelige Kalender« for 1872, har udgrundet Thorvaldsens »Trosbekendelser« af hans Værker, ud fra den sunde Grundtanke: »Det vilde for os være en aldeles utaalelig Tanke, at Kunstværker, der som saadanne tiltale os som gode og ægte, ja endog som hørende til Verdens ypperste, ikke skulde være udgaaede fra subjektiv Sandhed«. »Ved sit senere Livs store kristelige Produktion vendte han tilbage til sin Barndoms og Ungdoms Traditioner, thi ved sin Fødsel tilhørte han jo Kristendommen«. Men Lange veed ikke, at denne latente Kristendom er blevet gjort levende for ham ved en Paavirkning under dertil egnede Omstændigheder, som netop forelaa, da han første Gang var paa Montenero ved Livorno, syg, forpint, forjaget, men plejet og trøstet af sine kærlige Værtsfolk og særlig af Baron Schubarts fromme og rene Hustru.

Alt dette kan her kun peges paa; om nøjere Udredning henvises atter til en Kalenderartikel, i Diakonissestiftelsens Almanak for 1916, og maaske udførligere andet Steds siden. Men den, der med Forstaaelse læser nærværende Bog, vil kunne tænke sig, at netop dens »Helt«: troende, men ikke just altfor orthodox; aandsdannet,

men alt andet end lærd; hengiven Discipel, og dog frimodigt modsigende, kunde blive Thorvaldsens fortrolige mere end nogen anden, paa det allerinderste Omraade. Og at det ikke var et Stemningsudbrud ved en eneste Lejlighed, som intet synderligt betyder, derom vidner de andre Samtaler, baade II, III og IV, ligesom ogsaa nærværende Forf. kan vidne, at hans Fader fortalte det som noget, der var sket gentagne Gange, paa noget forskellig Vis, snart uden, snart med Tilføjelsen »i Kristo« eller »i Kristo Jesu«. Men altid maatte de være alene, ja med slukket Lys (S. 227), saa at *ingen* saa dem — uden han, for hvis Ansigt de talte.

Til Stykket III jfr. Johanne Louise Heiberg (»Et Liv«, S. 473): »Siden jeg var bleven voksen og bekendt, kom jeg ikke i Kirken; en misforstaaet Undseelse havde holdt mig borte . . . ; jeg havde en Følelse af, at jeg forstyrrede Andagten . . . « S. 435 skildrer hun smukt og sandt Th.: »denne totale Mangel paa Anstrengelse for at behage, og netop derved behagede han saa sikkert paa en saa enestaende Maade«.

Stykket V er særlig mærkeligt ved, at Kong Chr. VIII synes at have været noget med i Fortroligheden — maaske gennem D., der jo ogsaa havde Frimodighedens Adgang til ham.

Stakkels Tryde, hvad skulde han gøre, naar han intet vidste? Den trykte Tale siger egenlig ikke det, som her faaes ud af den holdte; men det er blevet hørt med Kærlighedens fine Øre!

I VI passer Dødsmaaden ikke ret med Øjenvidnernes Beretning, saa lidt som med Obduktionens Resultat, der viser Forkalkning af Hjertets vigtigste Aarer. Men hvem tør nægte, at han sandsynligvis kunde have bevaret sin Arbejdskraft og sit Liv længere, hvis han havde faaet Lov til at føre det maadeholdne Levned, som egenlig var hans Vane og Lyst.

Stykket VII rører ved Bylden i Thorvaldsens Liv. Ogsaa her er der Fejltagelser: den stakkels Kvinde havde næppe været hans Model i almindelig Forstand; hun var jo Gehejmeraadinde, da han lærte hende at kende. Men Luften var ikke ren i Zoegas Hus, hvor den smukke Italienerinde havde tjent og nu var Gæst; Fruen rendte om med en tjenende Kavaller og lod Manden skotte sine Børn. Siden kunde Forargelsen ikke dækkes ved et Ægteskab, som Romerkirken forbyder, og saaledes vaklede den store Kunstner, som dog i visse Maader var et stort Barn, frem og tilbage mellem dette at ville ud af et daarligt Forhold og saa dog ikke turde helt forstøde den, der havde ofret ham alt.

Fremstillingen i VIII behøver ingen Forklaring.

Stykket IX om *Christian den Fjerdes Statue* derimod er det udførligste og det, som bestemttest udtrykker en Vilje og et Ønske, saa at man næppe gætter fejl ved at sige, at, næst efter Stykket om Thorvaldsens Kristendom, er det denne Sag, der har bragt den 88-aarige Mand til at nedskrive alle disse Minder. Det var ogsaa en

Sag, han talte meget om, og som laa ham stærkt paa Sinde, ikke saa meget for hans egen Skyld som for Thorvaldsens, hvad vi bl. a. ser af de sidste Linier, hvor Hetsch's og hans Epitafium stilles i anden Række imod Thorvaldsens Statue

Delvis er jo Dalhoffs Ønske bleven opfyldt, siden Chr. IV — nænsomt og omhyggeligt fornyet af Metalstøber Schieltved — nu staar i sit Kapel, om end uden Sarkofag og ved den søndre Væg i Stedet for ved den nordre eller rettere vel midt paa Gulvet, som Kirkeværgen Etatsraad Hiort-Lorenzen har foreslaaet.

Lad os kortelig følge Gangen i dens Skæbne.

1840 blev Statuen bestilt, 1841 var den støbt, og i 1844 meldte Hetsch, at det hele kunde opstilles næste Aar. Eddelien malede paa Loftet til sin Død 1852.

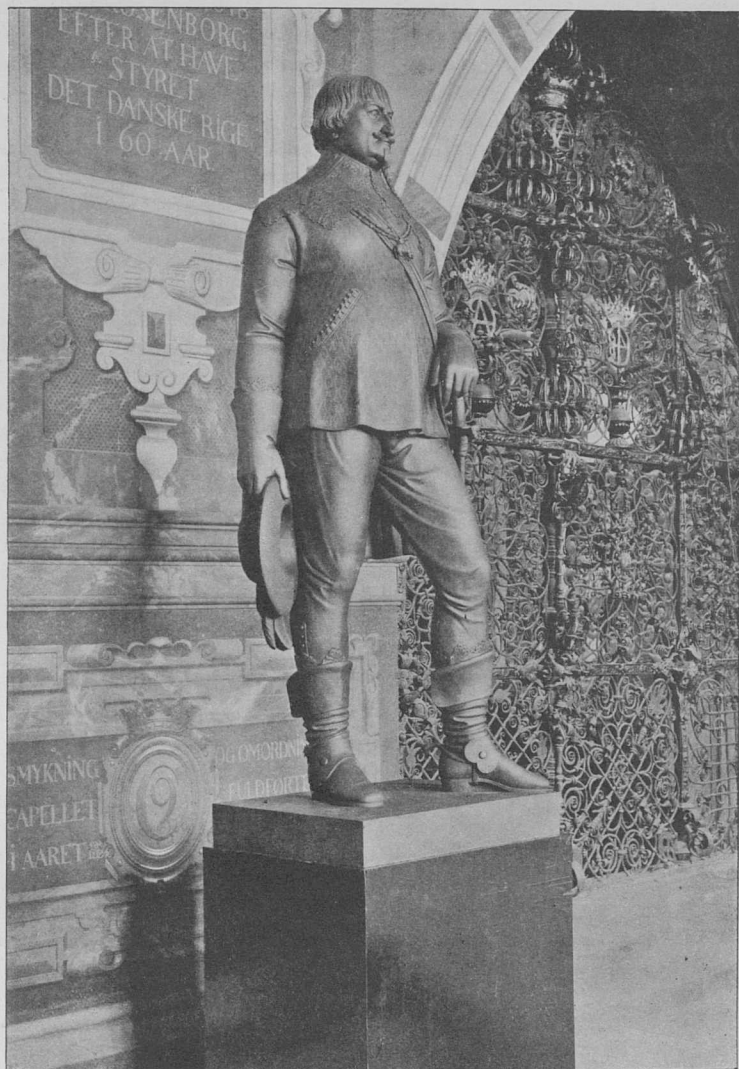
Det Besøg i Roskilde, Dalhoff omtaler, maa efter Opgivelsen have været i 1865; thi det var i 1863, at Statuen, med hvilken som Midtpunkt hele Udsmykningen skulde foregaa, var bleven fjernet derfra og stillet op ved Rosenborg paa et Fodstykke, hvortil en Del af Sarkofagens Marmor brugtes¹⁾. Overhofmarskal Lewetzau var Komiteens Formand og Hetsch dens Medlem, men denne havde trukket sig tilbage derfra, da han var bleven tilsidesat og overstemt, bl. a. ved Spørgsmaalet om at tilmure Sidevinduerne, som han holdt paa skulde være aabne, som Chr. IV havde villet have dem.

Den første, der talte Statuens Sag, var Prof. Camillus Nyrop, Industriforeningens mangeaarige Sekretær, der baade som saadan og ved sine øvrige Interesser var kommet til at staa Dalhoff meget nær. Med Oplysninger af denne og fra andre Sider gjorde han i 1886 i det af ham redigerede »Tidsskrift for Kunstindustri« Rede for Mindesmærkets Bestemmelse og hidtidige Skæbne. Derved vandtes allerede samme Aar, at Bronceornamenterne kom fra Rosenborgs Kældre til Industriforeningen og siden til Kunstindustrimusæet (indviet 1894), hvor ogsaa Statuen en Tid var opstillet.

I 90'erne var Julius Lange dennes ivrige Talsmand og naaede ogsaa at se den flyttet til Kapellet i Roskilde.

I 1911 aabnedes i Berlingske Tidende et nyt Felttog paa Tilskyndelse af Stenhuggermester A. Scheller, der som Lærling paa Stenhugger Beckers Plads havde arbejdet med paa Sarkofagen. En Indsender under Mærket P—e fremlagde i 4 velunderbyggede Artikler (11., 15., 16. og 18. Sept.) 1) Schellers Vidnesbyrd, 2) C. Nyrops Syn paa denne Sag, 3) Oplædningen af de sørgelige Levninger af den

¹⁾ Blandt Domkirkens Papirer finder Hiort Lorenzen i 1914 en Regning af 23. Sept. 1863 fra Tømrermester Weber paa 130 Rdl. 3 Mk. »for Nedtagelsen af Christian IV's Statue, Indpakning af samme og Stenene«. Altsaa maa den vel idetmindste en Del af Tiden siden 1857 have staaet paa Marmorsarkofagen, dækket af Malernes Stilladser.

Chr. IV's Statue, som den nu er opstillet i Kapellet med Caspar Finckes Gitterport ind til Kirken som Baggrund.

prægtige Sarkofag i Rosenborg Slots Kælder og 4) Udtalelser blandt andet af Prof. Saabye, som sagde: »Det er et absolut meget fremragende kunstindustrielt Arbejde, hvori Dalhoff har nedlagt et betydligt Arbejde; bl. a. var Kollerten indlagt med Guld og Sølv, og i Haarlokken var der ogsaa indlagt ædelt Metal . . . Statuens Plads er og bør blive paa det Monument, hvortil den oprindelig er udført«. Hertil slutter Forfatteren, P—e., sig: »Monumentet bør genrejses, ogsaa fordi det er et talende Bevis for dansk Kunsthaandværks høje Stade i Midten af forrige Aarhundrede, og fordi det var en af de første Gange, dansk Kunst og dansk Kunsthaandværk arbejdede Haand i Haand, og der kan i Virkeligheden ikke rejses Chr. IV, der var dansk Kunsthaandværks første Beskytter, et skønnere Monument end dette«. — Af disse Bestræbelser er der hidtil ikke kommet noget Resultat, heller ikke af et Forslag om at gøre en Prøveopstilling med en Model efter Sarkofagen og dens Fodstykke. Vi er maaske endnu ikke helt ude over en Periode, hvor man har kunnet skrive (Berl. Tid. 6. Dec. 1898), at Statuen passende kunde sættes inde i Kirken lige udenfor Kapellet og saaledes blive »en smuk Indledning til Kapellet's større kunstneriske Skatte«. Chr. IV Dørvogter ved sit eget Kapel og Thorvaldsen blot Indleder af en højere dansk Kunst!

Næste Gang naaer han nok op paa sin rette Plads, og Hetsch's Sarkofag med Dalhoffs Ornamenter kommer til at opfylde deres Bestemmelse.

X. Thorvaldsens Politik. Naar Dalhoff, som man i det hele kan sige, havde fulgt Thorvaldsens Raad, af Hensyn til sin Kunst at holde sig borte fra aktiv Politik¹⁾, var det ikke mere end billigt, at han gav ham det tilbage, da han havde Brug for det; og det maatte vel kaldes en god Gerning at bringe en Forsoning til Veje mellem den store Kunstner og den Konge, som baade før og efter sin Regerings-Tiltrædelse havde viist en varm og indsigtfuld Kærlighed til Kunsten. Han havde da ogsaa en væsenlig Del i, at Thorvaldsen kom herhjem og blev herhjemme, og at hans Kunstskatte og Kunstnerære kom til at tilhøre Danmark. Og det var ganske sikkert ikke »bare Forfængelighed«, som man ofte har villet mene, hverken personlig eller national, som ledte ham derved, men Hensynet til den »moraliske Nytte«, den gode Paavirkning, forædlende og rensende, Thorvaldsens Kunst kunde have paa Nationen. Det betyder dog noget, at henved 100 000 Mennesker aarlig besøger Mu-

---

¹⁾ Efter Tronskiftet 1839 havde han dog underskrevet en Adresse til Kongen om Indførelse af en fri Forfatning og var tillige med andre af Industriforeningens ledende Mænd valgt til at overbringe den; men Deputationen blev ikke modtaget, saa Chr. VIII kom ikke til at se ham i den Egenskab.

sæet, foruden hvad det har bidraget til at sætte vor Hovedstads Stjerne op fra maaske 5te, 6te til 3die eller 2den Størrelse.

Stykket XI viser jo, hvor høj en Agtelse Thorvaldsen havde for Arbejdet og gerne vilde sætte Kunstmærket paa alt, hvad der viste en ideal Stræben i Retning af Fuldkommenhed. Trods alt, hvad der blev gjort for at forkæle ham — »fordærve« siger jo Franskmanden — bevarede han sit jævne, beskedne Væsen; han havde ingen Vanskelighed ved at »kaste Konferensraaden bort«, og heri saa Dalhoff sikkert ikke uden Grund et Vidnesbyrd om hans kristne Tænkemaade.

Den Gennemførelse af Basreliefet »Juleglæde i Himlen« til Fremstilling i Biscuit (XII), som Thorvaldsen ikke naaede, forsøgte Dalhoff sig siden paa, men ogsaa dette Forsøg strandede, saa at han maatte efterlade Opgaven til en kommende Slægt.

Naar Dalhoff skriver om Thorvaldsens Død: »Denne Dag har for mig haft en mere end almindelig Betydning« og dermed stiller den i Række med sin Moders Død 1817 og sin Faders 1827, tænker han vist ikke alene paa sit Hjertes Savn, hvor stort det end var, men ogsaa paa sin egen Livsgerning, hvis paabegyndte 2den Del væsenlig blev afbrudt ved *dens* Bortgang, som støttet af Kongens Ønske havde faaet ham til at opgive sit Guldsmedhaandværk. Selv om Kongen blev sit Løfte tro at holde ham med Støberi-Arbejde, saa længe han, Chr. VIII, levede, fattedes dog nu Forudsætningen for denne Udvikling med Thorvaldsens Bortgang.

Efter at have gennemgaaet J. B. Dalhoffs egne »Erindringer fra min Omgang med Thorvaldsen«, maa vi endnu fra andre Kilder fremdrage, hvad vi kan vide om deres Samarbejde. Har vi end intet Brev fra Thorvaldsen til Dalhoff, har vi dog et Brev af 1. Febr. 1843 om ham:

»Det vil være i den ærede Slotsbyggnings-Kommissions Erindring, at der, under mit forrige Ophold her [1819—20] begyndtes under min Vejledning paa Udførelsen af Frontonen til Christiansborg Slots Façade, men at dette Foretagende desværre blev hindret ved de Vanskeligheder, som Brændingen af Ler mødte i det Kongelige Porcellainsfabrik. Det har derfor ved min Tilbagekomst været mig en sand Glæde at erfare, med hvormeget Held Hr. *Dalhoff* har bestræbt sig for, ved sine dertil indrettede Ovne at aabne en Udsigt til, at Anvendelsen af Terracotta dog omsider ogsaa her i Landet maa nyde Fremgang, og at det til ovennævnte Fronton modellerede Parti nu afgiver en Prøve paa, at Sagen ikke længere i denne Henseende vil møde

væsenlige Hindringer.« — Samme Dag fik Kommissionen et kongeligt Reskript, underskrevet Christian R., efter hvilket »den store Kunstner Thorvaldsens Nærværelse« giver Anledning til af ham at bestille 4 Marmorstatuer til det Gemak, der prydes med hans Alexandertog, og 4 store Statuer til Portalet mod Slotspladsen ligesom 2 til Portalet mod Slotsgaarden, »modelerede af Thorvaldsen og senere udførte i Bronze eller brændt Ler. — De heldige Forsøg, som nu ere udførte af *Dalhoff* med at brænde Billedhuggerarbejder i Ler, vil gøre det muligt at udføre Basreliefferne over Slotsportalet og Slotskirken i dette Materiale, hvilket ligeledes vil være til varig Prydelse for Slottet . . . .« — Kun 14 Dage senere svarer Kommissionen Kongen, og i et lignende Brev Thorvaldsen, at den først nylig har hørt fra *Dalhoff* om det tilfredsstillende Udfald af de i hans Gaard i Adelgade foretagne Prøver m. Hs. til den ham ifølge allerhøjeste Reskript af 30. Okt. 1841 udleverede Figur¹⁾, og man anmoder derfor om, at *Dalhoff* maa blive forsynet med de fornødne Modeller til de øvrige Figurer, der skal udføres i Terracotta. De seks Statuer til Portalerne bør derimod udføres i Bronze, »saa meget mere som det er bekendt, at *Dalhoff* ogsaa er i Stand til at paatage sig Metalstøbning, skønt vistnok kun til en Pris, der langt overstiger den, for hvilken slige Figurer lade sig udføre i Terracotta.«²⁾

Thorvaldsen lod nu G. Borup fuldende Slottets Frontongruppe, foruden Oceanus af Mathiæ, med Jupiter, Minerva, Nemesis og Gæa efter den Skitse, han i 1807 havde modelleret i Rom, og som heldigt brændt blev sat op 40 Aar senere i 1847. 37 Aar efter styrtede den ned ved Slottets Brand, og det er nu kun fattige Levninger, der er gemt i dets Kælder. Den anden Frontongruppe, *Opstandelsen*, venter Slotskirken endnu paa. Denne Kirke har det ligesom C. F. Hansens Raadhus: der er Nicher og Gavlfordybninger uden det Indhold, de var bestemte til — ret som *tomme Øjenhuler*. Det er ikke sært, om disse Byg-

¹⁾ Et godt Aars Tid var vel heller ikke for meget til Prøverne med en saa vanskelig Opgave.

²⁾ Stykket VIII i »Erindringer« maa vel henlægges umiddelbart før dette Brevskifte.

ninger aldrig er komne til deres Ret. — Saaledes udtalte J. B. Dalhoff sig om dem.

Wilckens fortæller (Træk af Thorvaldsens Kunstner- og Omgangsliv, S. 60):

»Førend Thorvaldsen rejste sidste Gang til Rom, havde han ladet en af sine Elever, Mathiæ, udføre en af Figurerne til Frontonen paa Christiansborg i Ler. Den var bleven overgivet den kongelige Porcellænsfabrik, for at en Brænding skulde forsøges, men denne mislykkedes aldeles. Da den bekendte Guldsmed Dalhoff erfarede dette, satte han sig til Opgave at udføre Thorvaldsens Arbejder i brændt Ler af det Materiale, som her forefindes, og ved Kongens Tilskyndelse og Opmuntring lykkedes det ham. Efter Thorvaldsens Tilbagekomst kom Dalhoff og bad ham at komme ind i hans Fabrik og se hans Forsøg. Thorvaldsen gik allerede samme Dag derud, og det glædede ham at se de mange gode Brændinger af hans Arbejder. Nu tog Thorvaldsen for Alvor fat paa Arbejdet til Frontonen paa Slottet, som han overdrog sin Elev Borup at udføre efter sin Skitse. Udførelsen faldt ganske ud til Thorvaldsens Tilfredshed, men Opstillingen paa Slottet skete først efter mange Aars Forløb. Da Thorvaldsen saa, med hvilket Held Dalhoff virkede, tilbød han ham de Forme, som han havde af sine Basrelieffer, med det Tilsagn, at naar de vare aftrykte, vilde han gaa dem efter, inden de blev brændte. Dette var en stor Glæde for Dalhoff, og Udførelsen gik ham rask fra Haanden. En Dag sendte Thorvaldsen mig ud for at anmode ham om et Aftryk af »Kærlighedens Aldere«. Da han fra alle Sider hørte Ønsker om at eje dette Basrelief, men det vilde blive meget dyrt i Marmor, mente Thorvaldsen, at han kunde glæde mange med, at det var at faa af et varigt Stof og til billig Pris¹⁾. Da det var kommet hjem, sagde Thorvaldsen: »Dette skal være mit Arbejde i min Fritid; jeg mærker, at den store Æskulap trætter mig.« Da »Kærlighedens Aldere« kom paa Staffeliets, og Thorvaldsen rigtig tog det i Øjesyn, blev han ganske nedslaaet og sagde: »Hør, Wilckens, jeg kunde næsten ønske at tilintetgøre det!« Jeg spurgte, om det var Dalhoffs Skyld, men han svarede: »Nej, det er mig, der har fejlet, og jeg kan kun sige til min Undskyldning, at jeg har udført det paa een Dag, og det var en mørk Regndag. Jeg overlod til en af mine Elever i Rom at hugge det i Marmor og kom ikke til at lægge sidste Haand derpaa, førend de havde taget Form over det; jeg ser nu, at det er den Form, det staar i, og det gør

¹⁾ Denne Fortælling kunde stemme godt med en Ytring, som tillægges Thorvaldsen, at dersom han i yngre Aar havde vidst, hvor smukt hans Arbejder kunde gengives i brændt Ler, vilde han gerne have gjort de fleste af dem med denne Fremstillingsmaade for Øje (i Stedet for Marmoret)!

mig meget ondt, at det er kommet ud i den Skikkelse.« Thorvaldsen tog ofte fat paa det, men sagde altid: »Nej, jeg kan ikke faa noget bedre ud af det! Havde De ikke givet Dalhoff mit bestemte Løfte om at skaane det, saa vilde jeg slaa det itu. Min første Model havde vel sine Fejl, men ikke saa store som dette!«

Den 3die December 1839 døde Frederik den Sjette, og *Christian den Ottende* blev *Konge* efter ham. Dalhoff kom til at gøre den afdødes Kiste, eller rettere Prydelserne derpaa efter Hetschs Tegning. Den blev færdig Aftenen før Afleveringsdagen. Glad hentede han Kone, Svigerinde og Børn, lod bringe Smørrebrød og Punsch, og en Fest blev improviseret, hvori ikke engang en lille Svingom manglede, idet han selv blæste op dertil paa sin Fløjte. Da de to mindste ikke kunde undgaa at puffes af de store, afbrød han et Øjeblik sit Spil og satte dem i Ly op i Kisten. Situationen var saa meget mærkeligere, som den afdøde Konge samtidig laa paa lit de parade paa Amalienborg, og tætte Skarer strømmede dertil forbi det Hus paa St. Annæ Plads, i hvis Baggaard Værkstedet var — og Dansen gik om hans Kiste.

Men hvad sker? Midt i Lystigheden indtræder gamle Konferensraad Koch, Slotsarkitekten, hvem Bestillingens Udførelse hvilede paa, og som tit havde set derind med bekymret Mine, i Tvivl om det ogsaa kunde naaes. »Er du gal, Menneske?« var Begyndelsen til en Ordstrøm i ikke ubillig Forfærdelse — han sagde »du« til alle —; men Mester fik ham snart talt til Rette, og han maatte drikke et Glas med de flinke Arbejdere, der saaledes havde sat al Flid og Kraft ind derpaa. Det ganske vist groteske Optrin bliver ogsaa mere undskyldeligt, naar man hører, at Svendene i den Tid, det stod paa, hver Dag havde arbejdet fra 6 Morgen til langt over Midnat, og at Mester selv næppe havde været af Klæderne, ej heller sovet ret mange af de mellemliggende Timer, saa at Overanstrengelsen og Spændingen nok kunde give den Glæde, som enhver føler over et vel endt og vel lykket Værk, et noget kraftigt Udtryk.

Den Rejse, som Dalhoff havde faaet baade befalt og betalt af Kongen — se Optegnelsen S. 232 — foretog han fra April til Juni 1840, og herfra har vi 4 Breve, 3 fra ham og 1 fra hans Hustru:

Tre Uger efter Afrejsen har hun den 15. Maj endnu ikke hørt fra ham. Saa lader hun forespørge hos Jærnstøber *Gamst*, hvis Kompagnon *Lund* fulgtes med hendes Mand, og fik da at vide, at »i det tredie Brev, som Mad. Lund havde modtaget, var der en Hilsen fra Dig, at Du befandt Dig vel. Det var mig jo altid en Trøst at erfare, men hvorfor dog denne lange Tavshed? Du lovede at skrive om otte Dage, og siden den Tid har vi hver Dag med Længsel ventet Brev; Du har dog vel modtaget mit Brev af 30te April, som jeg skrev tredie Dagen efter min Nedkomst. Jeg kan ret glæde mig ved min lille spæde, thi jeg kan med hver Dag se, at hun trives. Du skal bare se, hvilken stor Tøs det er, naar Du kommer hjem og kan velsigne Dine Smaa.« ... Fra disse, — deraf to tvillingfødte toaarige Piger, som nu »ere blevne saa faste i Kødet, de ere i Luften hele Dagen« — gaar hun over til Forretningerne. Et Spejl til Quistgaard (Godsejer?) maa vente, til D. kommer hjem, da Jacobsen (Mestersvenden) ikke veed Besked dermed; herom vil hun skrive Dagen efter og med det samme bestille to Fjerdinger Smør til Efteraaret hos denne deres gode og venligt sindede Kunde. »Paa Værkstedet tror jeg ogsaa, at alting gaar ret godt. Brøndsteds har nu faaet deres Skeer med megen Tilfredshed og igen bestilt 18 Gaffler, hvortil det rigtignok vil knibe med Sølv. De kongelige Terriner ere nu i Arbejde, og imorgen bliver der begyndt paa Prins Ferdinands Pokal. Jeg har modtaget 100 Rbd. i Forskud paa Kammerherre Rosenørns Bordopsats, og hos Levy¹⁾ har vi ogsaa faaet noget. Paa det store Værksted har de haft adskillige Knapper at gøre, og af Kronerne skal der være 1200, og de skal alle forgyldes«. — Selv om disse »Kroner« ikke just er Kongediademer, men smaa Prydelser til Uniformhuer eller Frakker, giver det hele dog et Billede af en ret stor Virksomhed, der foregik saavel i det »store« Værksted som i de mindre og i Støberiet; og i alt dette er altsaa hun sin Mands egenlige Stedfortræder og eneste Korrespondent. — Videre fortæller hun om en »Concert ved Søndagsskolerne« (Massmanns), hvortil hun dog overlod de modtagne Billetter til andre, og om Majestæternes Sølvbryllup, der skal fejres med bal paré paa Christiansborg og Illumination i Byen. — Men Slutningen af Brevet

¹⁾ Veksellerer, Østergade.

er en Fanfare, da der nu omsider, Løverdagen d. 16. Maj, er kommet Nyt fra Manden! —

Den ældste, dog kun 8aarige Datter tilføjer nogle Linier: »Du vil nok undre Dig over, naar Du kommer hjem, at vi ere blevne 6 Børn, da vi kun var 5 Børn, da Du rejste«; og hun foreslaar Navnet »Mathilde« til den nyfødte lille Søster.

Det nævnte Brev fra Faderen er dateret »Berlin 9. Maj 1840«, og omtaler Hustruens Brev af 30. April ¹⁾, som han først havde faaet den 7. Maj: »Jeg kan ikke sige Dig, hvor bekymret jeg har været for Dig, især da du forekom mig saa modløs ved min Bortrejse; heller ikke kan jeg glemme, at jeg ikke fik kysset mine søde smaa Piger«. — Man forstaar, at det under disse Forhold ikke har været med megen Lyst, han lod sig sende hovedkulds paa Rejse. At Kongen ogsaa har givet ham særlige Ærinder, ser man af det følgende: »Jeg har i Dag skrevet til Etatsraad [Kabinetssekretær] Adler og sender ham til Kongen nogle Zink-Afstøbninger, hvoriblandt en temmelig stor Figur, jeg kan ikke tvivle paa, at det skal gøre Lykke«. Ogsaa for andre har han forskellige Hverv. Men Meier [Svend] maa ikke faa Kronerne at forgylde, »thi det bliver aldrig muligt at faa dem gode eller at blive færdig, med de Folk, som vi har«. — »Jeg er overalt blevet modtaget med særdeles Forekommenhed; her ligger Parket-Billetter, der er foræret mig, som jeg ikke har haft Tid at benytte. Vi rejser i Morgen til Lauchhammer i Schlesien, hvor der er et meget stort Støberi, som vi gerne vilde se. . . . . Jeg har gjort mig al mulig Umage for at komme efter alle Hemmelighederne ved Zinkstøberiet og haaber for vist, at det skal blive mig til Nytte; men desto værre har L. . . . . handlet saa lumpent imod mig og vil begynde straks paa noget lignende, hvorfor det meget har fortrydt os, at han kom med, da han kan gøre alt for Penge. Lund og jeg lever ret lykkelig sammen« ²⁾).

Dalhoffs næste Brev til sin »Kæreste Kone« er fra München 18. Maj. Først efter to Dages Ophold veed han, at han med

¹⁾ Ikke bevaret.

²⁾ Mange Aar efter søgte han dog i en meget vanskelig Stilling for-gæves Støtte hos Lund, som da var Ejer af en Herregaard. En Herremand kan ogsaa være fattig.

nogen Nytte kan opholde sig der; »jeg tror nok at burde blive her 3 Uger, da her bliver støbt meget interessante Ting, hvor jeg vist vil have Nytte af at se de forskellige Operationer, og min Rejse vil da gaa lige hjem. . . . Vi kom ikke til Lauchhammer; thi samme Dag, som vi vilde forlade Berlin, kom Støberen fra Lauchhammer dertil, og da jeg af ham erfoer Omgangsmaaden, som de brugte, og fik at vide, at de for Øjeblikket intet saadant havde i Arbejde, vilde jeg heller paa Tilbagevejen tage den Vej. I Nürnberg saa jeg adskillige interessante Ting. Det var mig blandt andet ikke tilladt at komme ind i et Støberi, hvor man i Lerformer støber Lyseplader o. s. v., men da jeg afsides saa et aabent Vindue, gav jeg mig i Tale med en Former indenfor, og ved nogle Gulden blev Enden, at jeg gav ham mit Lommetørklæde; og det kom ud igen med to hele Lerformer, og han maatte ret vise mig Omgangsmaaden.

Her i München er ret et behageligt Liv; man lever billigt. Her er ikke synderlig Handel eller Industri, men alt er Kunst, og den, som ikke har set det, har intet Begreb om den Mængde Bygninger og Kunstsager, her bliver udført.

Jeg har, fra den Dag jeg forlod Kjøbenhavn, ikke været upasselig nogen Time, men jeg er altid bekymret for, at Du ikke er forsigtig nok for Dit Helbred, og hvor inderlig det glædede mig at faa et Brev fra Dig, gjorde det mig dog ondt, at Du saa tidlig havde skreven, da Du endnu ikke maatte rejse Dig i Sengen; vær derfor endelig forsigtig. . . . Saa snart jeg ikke har noget rigtigt at udrette her, bliver jeg ikke en Dag mere; formodenlig gaar jeg over Regensburg tilbage. Jeg læn- ges saa meget efter at høre, hvorledes det er gaaet med de Zink-sager, som jeg lod adressere til Akademiet; kunde Du ikke lade Forvalteren vide, at han straks lod dem aabne, og lade Kongen det vide; thi maaske kunde jeg endnu i Berlin have Nytte af at vide Kongens Mening derom. — Lev nu vel og alle mine kære Børn, gid de altid maa være gode Børn; og hils den Gamle [Tanten].

Eders stedse elskende

J. Dalhoff.

Naar jeg tager herfra, skriver jeg, men ikke før.«

Det lovede Brev er skrevet d. 28. Maj, Morgen Kl. 8.

»Kære Kone!

Dit Brev af 16. Maj modtog jeg med Glæde den 26. Hvorfor Brevene undertiden gaar saa langsomt, veed jeg ikke; thi mit Brev, som Du saa sent fik, blev sluttet og afleveret nogle Timer før Postens Afgang. Det glæder mig, at Meier har ladet Mossin¹⁾ forgylde Kronerne, thi jeg var meget bekymret for, at de ellers ikke vare blevne gode. Jeg har i disse Dage fattet den Beslutning, ikke at blive her længere. Der var nemlig givet mig Haab om, at jeg, medens jeg var her, skulde faa at se, at en Statue blev forgyldt; men da det endnu vil trække tre Uger hen, og jeg intet har at bestille, og dernæst har set og aftegnet alt, hvad jeg ønskede, tror jeg at kunne anvende 4 à 5 Dage langt bedre i Wien, og ikke sandt, Mutter, jeg maa jo nok? for Du veed jo, es giebt nur a Kaiserstadt, es giebt nur a Wien. Jeg har gjort mig saa megen Umage for at faa deres Forgyldnings Farve at vide, men er nu kommen efter, at de ikke selv veed den, da de faar alt saadant fra Paris, men jeg har faaet Prøver deraf og Adressen og Prisen derpaa, saa at jeg haaber at kunne gøre det lige saadan. Med Hensyn til Forgylder-Ovnen, da vil den vanskelig kunne indrettes hos Gamst, især fordi der under Operationen ingen Døre maa aabnes; men hvem veed, om ikke dette i Forbindelse med Zinkstøberiet kunde give Anledning til, at jeg kunde faa et frit Lokale; dog maa der ikke tales derom, skønt jeg virkelig spekulerer derpaa²⁾.

Der er i Wien oprettet et Zinkstøberi af en Broder til ham, hos hvem jeg købte Statuen i Berlin. Da jeg i Berlin ikke fik Lov til at se hans Støberi, og jeg herfra faar Anbefaling til Wieneren, haaber jeg der at kunne profitere mere; og da man i Wien er paa det rene med Forgyldningen ad den vaade Vej, og Glanz's Fabrik staar mig aabent, tror jeg at have gyldig Grund til at tage derhen. Lund har i nogle Dage været i Salzburg, i hvilken Tid jeg, naar jeg undertiden intet havde at bestille, var færdig at blive syg af Hjemvee; thi de fleste af Kunstnernes

¹⁾ Gørtlermester.

²⁾ Endnu havde han jo Bolig og Værksted til Leje paa St. Anna Plads.

Kneipenleben gefalder mig ikke; derimod var jeg i Gaar hos Holm, som har en lille Pige, lidt større end mine smaa, og det morede mig at høre denne lille Glut at begynde ligegodt Tysk som Dansk.

Jeg længes saa meget efter at vide, hvordan mine Zinksager ere modtagne af Kongen, thi jeg synes, det skulde være forunderligt, om ikke dette alene skulde aabne mig et sorgfrit Udkomme, hvis kun ikke L. fordærver det hele.

Jeg maa nu slutte for det første, da jeg skal i Kirke. Det er Kristihimmelfartsdag, og Du vil vel undres over, at jeg i Dag vil kommunikere; men Du veed, at jeg holder meget mere af Ceremonierne her end hjemme, og her er fortrinlige Præster.

Den 29. Maj. Hvad lille Peters Ønske angaar, saa maa Tøsen gerne for mig hedde Justine Mathilde. Vi har, i de 14 Dage jeg er her, næppe haft 2 Dage tørre Vejr, men nu lader det til at blive smukt. Jeg rejser nu i Dag til Berchtesgaden, som ligger inde i Snebjergene, hvor der bliver gjort en Del Legetøj, hvilket interesserer mig for Skolen¹⁾. Derfra gaar jeg til Salzburg, Linz, ned ad Donau til Wien, hvor jeg haaber at være paa Mandag. Det vil knibe nok for mig, at min Lomme holder denne Tur ud, men jeg trøster mig til, at jeg, naar jeg er alene, kan rejse for det halve; thi det har altid skullet gaa lidt fornemt til. . . . .«

Hvad Brevskriveren her ytrer om Muligheden af at faa et frit Lokale, kom dog ikke udover Spekulationernes Grænse. Han havde Kig paa noget saadant paa Christianshavn, men det var vist ved denne Lejlighed, man raadede ham til at blive Frimurer, saa skulde Vanskelighederne nok af sig selv overvindes; men han vilde ikke for nogen Pris gaa ind i et Hemmelighedernes Mørke, som han ikke vidste, om han kunde finde ud af igen. Hans Fader havde vist ogsaa i sin Tid advaret ham derimod.

Det Sted, han fandt nogle Maaneder efter sin Hjemkomst,

---

¹⁾ Den paatænkte Haandværkerskole. Han maa lægge Henreisen til Wien saaledes, at han ogsaa under Vejs lærer noget, der kan komme til Nytte hjemme.

var en ret stor Gaard i *Adelgade*, da Nr. 272, nu Nr. 77, skraas for Prinsensgade. Paa Hjørnet af denne skal der engang have været et Udsalg af Tyvekoster og Hælervarer, hvorfor man sagde, at det var dør, Ærligheden slap op. Han kunde dog fornøjet tillægge, at Nr. 272 laa paa den hæderlige Side af Grænsen.

Adelgade hører til det Kvarter af lige og brede Gader, der er planlagt af Christian den Fjerde imellem hans »Nye Boder« og den gamle By. Men dens fornemmere Navn har ikke beskyttet den mere end Borgergade fra at glide stadigt ned fra Herligheden i fordums Dage, da Admiral Jørgen Balthasar Winterfeld, den gavmilde Stifter af »Trøstens Bolig«, boede netop i dette Sted, som hans opkaldte Navne nu kom til at eje. Forgyldte Pillespejle mellem alle Vinduer paa første og anden Sal vidner endnu derom. Ogsaa fra senere Tid er her velkendte Beboere. Christen Niemann Rosenkilde skriver i sit Blad »Brevduen«, at han i sin Bolig Adelgade 272 i Stuen modtog Folk: dem, der vilde bestille eller betale Bladet, inde paa sit Værelse, medens alle de, der vilde afsige det, maatte staa ude paa den kolde Gang; og hans ikke mindre berømte Datter Fru Julie Sødning har i sine »Erindringer« beskrevet den ejendommelige, aabne Stentrappe, der inde i Forgaarden fører op til Lejligheden. Traditionen fortalte ogsaa, at hendes Broder Adolph en Vinterdag havde faaet Johanne Pætges, den senere Fru Heiberg¹⁾, op i sin Slæde og i Kaadhed kørt hende ud ad Porten og rundt om hele Gadefirkanten.

Lige overfor laa et Brænderi, hvis Produkt gjorde sit til at skabe Elendigheden i den næste Ejendom i Prinsensgade, »Tordenskyen«, som bag sine talrige Vinduer husede næsten lige saa mange af Byens allerfattigste Familier — rigtig en Kolera-rede. Paa selve Hjørnet sad Fiskerkoner, hvis Konkurrence kunde gaa over til Haandgribeligheder under stærk Tilstrømning af Gadens Ungdom.

Nr. 272 havde tilhørt Fabrikør²⁾ »Moritz eller, som han for-

¹⁾ Fru Sødning fortæller dog (S. 63), at det var Jfr. Laura Hass, der fik denne Tur; men det er vel af de Tilfælde, der kunde gentage sig.

²⁾ Fru Sødning kalder ham »islandsk Grosserer«. Rosenkildes boede hos ham fra 1824 til 1835.

hen har været kaldet, Moses Jakob Magnus« — maaske en Navneforandring ved Daab — og hans tidligere afdøde Hustru Elise, f. Henriques. Incassator i deres Bo Delbanco begærer en

Adelgade 272, Forgaarden.

Vurdering til Auktions-Efterretning, hvortil Overrettens Justitskontor, udmeldte de to Kaptainer (ved Borgervæbningen eller Brandkorpsset) Tømrmester Breede og Murmester Aagaard, og

denne Vurdering af 6. Decbr. 1840 kommer til at lyde paa 10,500 Rigsdaler Sølv. Næppe har da Ejendommen været i synderlig god Stand, thi da den atter den 1. August 1843 ved to nye Kaptainer, Murmester Erlewein og Tømremester Frost, er bleven vurderet til Brandforsikring, er den med Istandsættelser og Nybygninger naaet op til 27,100 Rdl. Sølv, altsaa henimod det tredobbelte. I noget forsømt Tilstand kunde en saadan gammel Bindingsværks-Bygning let se ud, som om den ikke var bedre værd end at rives ned, men det gamle Egetømmer er blevet jærnhaardt og næsten uforgængeligt i sine Sammenføjninger, saa Huset holder nok, selv om Murværket egentlig er tyndt og skrøbeligt.

Kjøbenhavns Vejviser for 1841 ¹⁾ viser endnu Hofguldsmed Dalhoff boende St. Annæplads 60 og ligesaa Tillæget; men for 1842 opgiver den Adelgade 272. Inden eller lige i Begyndelsen af det Aar er han da altsaa flyttet ind i sin Ejendom. Men hvorfra han fik Penge baade til at købe og fornye den til sit Brug, veed vi ikke. Han har ikke vundet i Lotteriet, siden han aldrig spillede deri. Men selv om han ikke fik Frimurerne til Venner, kunde han dog nok med Kongen og Thorvaldsen til Velyndere skaffe sig fornøden Støtte og Kredit baade til det ene og det andet.

Naar vi i den første Vurdering støder paa »en Ovn til Fajance« i Mellembygningens 6½ Alen høje Stueetage og lignende i et af Baggaardens Huse, hvor der ogsaa findes »en Lerbakke af Planker«, var jo alt dette og meget andet netop, hvad den nye Ejer havde Brug for, naar han baade skulde brænde Ler og støbe Bronze. I den anden Vurderings nyopførte eller nyindrettede Bygninger — et Par var ikke helt færdige — finder vi to Hestegange, den ene i Forbindelse med en Leræltmølle, den anden med en Farvemølle og flere Presser og Valser, der havde været brugt af en Kattuntrykker. Men mærkeligst er dog nogle sammenhængende Bygninger, 9 Alen høje, hvilken Højde i den midterste, kortere Bygning ved et Mellemgulv er bragt ned til 6 Al. — »det lille Atelier« med Kakkellovn, til Ciselering

¹⁾ Den ligner et lille Tauchnitz-Leksikon paa c. 700 Sider og vejer sikkert ikke $\frac{1}{20}$ imod den for 1916.

af de mindre og finere Ting —, medens begge de andre har den fulde Højde i eet, den ene, »det store Atelier«, til Opstilling og nærmere Forarbejdelse af de kolossale Figurer, den anden,

Adelgade 272, mod Baggaarden.

Støberiet, med en stor Kran og dertil hørende Tallier til at løfte Diglerne og de støbte Stykker ind og ud af de mægtige Støbeovne og Formegruber.

Enkelte Træer, Levninger fra en gammel Have, stod endnu i den store Baggaard, indtil de maatte vige bl. a. for den store Metalsav, der skulde skære de leverede Kanoner i mere handlelige Stykker.

Ved at læse disse gamle Beskrivelser, gribes den, der har færdedes i og imellem alle disse Rum og deres Indhold, af det minderige Indtryk: hvilken herlig Legeplads havde vi ikke! udstrakte Gaarde til at kaste Boldt og løbe med Trillebaand, lege Tagfat, »Rulle-Lærred«, og hvad det altsammen hed; Mellemporten til Leg i Regnvej; Vogne, Trillebøre, Stiger og Planker til at krybe op i eller vippe paa; men navnlig disse flade, »lerlagte« Tage, som man med lidt Behændighed og Mod kunde stige op paa ved at bruge Dørgrebet og saa Overkanten af en aabnet Dør som Trin, og hvorfra man atter øvede sig i at kravle op ad de rigtige Tegltage, til man kunde sidde højt paa Mønningen eller en Murkant og titte ind i andre Gaarde, hvis Forside gik ud til Adelgade, Dronningens Tværgade og Kronprinsessegade, medens forskrækkede gamle Jomfruer truede ad os for at faa os ned fra de formentlig farefulde Højder — det saa vel nok værre ud, end det var! Men ogsaa inde: hvilke Gemmesteder i en »Skjul« eller maaske i en enlig romantisk Færd gennem Luger og Huller og mørke Gange over og under eller bag ved de egenlige Rum.

Men alt dette var jo ikke købt og indrettet til Leg, men til at frembringe Nyttegenstande og Kunstværker. Og dog kunde ogsaa disse bruges til Leg — helt op til den kongelige Ligkiste. Den, der skriver dette, mindes sig selv som lille Purk puttet ned i Herkules' ene Laar; det værste var, at »Busserunnen« (Forklædet) fik en slem Rift: han var ikke saa glat indvendig som udvendig. De ældre Søkende havde dog mere at fortælle fra Statue-Perioden. Smaa Gryder har ogsaa Øren. Anna, den ældste, har siddet paa Rund-Sofaen i Thorvaldsens Dagligstue paa Charlottenborg, hvor hendes Fader gik med den store, milde, dejlige Mand op og ned i Samtale, medens hun delte sin Opmærksomhed mellem dem og Træerne ude i Botanisk Have, hvortil hans Lejlighed førte ud; nu ligger Mønten der. Men Wilhelm, den ældste, Faderen overlevende, af Sønnerne, havde mest at fortælle: saadanne Dreng, sagde jo Thorvaldsen om de to i

hans Johannesgruppe, »trænger sig altid frem, hvor der er noget at høre og se!« En Dag, da hans Fader arbejdede paa Christian den Fjerdes Statue i et privat Atelier, han havde indrettet sig, hvor før Ovnens til Fajancebrænding var, kom en ældre, ret høj Mand ind ad Porten og spurgte Drengen, om Dalhoff var hjemme. Da han vidste, at hans Fader ikke vilde forstyrres ved det Arbejde, turde han ikke svare, men pegede blot over mod Døren. Den fremmede greb ham i Kraven, trak ham med ind og raabte: Goddag! op til den travlt optagne Mand. Men hvor blev Drengen forbavset, da hans Fader i Stedet for at vredes steg ned ad Stigen og tog imod den fremmede, som om det havde været Kongen.

Det var ogsaa Thorvaldsen! Han kom ofte for at se Dalhoffs Arbejder, som jo ogsaa var hans.

Hvad Drengen vidste om den rigtige Konges Besøg, skal vi siden komme til; det var vel ogsaa mest efter Thorvaldsens Død, han havde Grund til at tilse sin Statuestøber, ligesom denne ogsaa havde saa meget mere Anledning til at søge direkte til sin Konge.

Øverst oppe i Forgaardens Sidebygning flyttede Aushjørn Jacobsen op med Dalhoffs Sølvsmedeværksted, som han senere overtog; paa første Sal i Mellearhuset fik han sit Hjem, derfra kunde hans kønne og venlige Hustru holde Øje med os Børn. Selv barnløs holdt hun meget af Smaafolk; der vankede gerne et Æble, naar vi havde Ærinde derop; men Skænd vankede der ogsaa, naar hun fandt vor Leg for vild eller støjende. Vi holdt jo mere af Æblet end af Skændene; men vi holdt ogsaa meget af Jacobsen, der saa trofast sluttede sig til Fader og gerne viste ham sine Arbejder, selv om ogsaa der kunde vanke Skænd. Men han betroede Jacobsen ikke alene at føre hans Gerning videre, men ogsaa at oplære den næstældste Søn i det samme Fag.

Umiddelbart efter den første af de kongelige Bestillinger, nemlig Christian den IVs Statue, der blev støbt i 1841, fuldførte han et ret stort Arbejde for »den catholske Menighed« i København, hvorom han afsluttede Kontrakt den 11. Oktober 1841. Professor Hetsch opførte, med Thielemann som Konduk-

tør, det »nye Capel« i Bredgade, hvis Forside skulde prydes med 7 Figurer i Legemsstørrelse ovenpaa Façademuren, nemlig de staaende Skikkelser af Moses, Aron, David, Esajas og Daniel samt en knælende Engel paa hver Side, alle modellerede af Thorvaldsens Elev Borup, der jo ogsaa udførte Frontgruppen paa Christiansborg efter T.s Skitse. Modellerne blev leverede i Ler, ikke i Gips, og skulde udføres i Zink, i mindst 2—3 Liniers Tykkelse, færdige og opsatte inden Midten af Juni næste Aar, idet han dog forbeholdt sig 6 Ugers forlænget Frist i Tilfælde af særligt Uheld, ligesom Forstanderskabet skulde have en længere Udsættelse med den fulde Modtagelse og Betaling, hvis Kappellets Opførelse maatte blive forhalet. Med Hensyn til Englene havde det vistnok ved den første Aftale ikke været omtalt, at de skulde knæle, hvad der jo, naar de skulde være af samme Højde som de andre Figurer, krævede dobbelt saa meget Metal og Arbejde; han har dog uden Indvending underskrevet og fyldestgjort Kontrakten. Saa vidt vides, har han med dette Arbejde ogsaa været første Mand som dansk Zinkstøber, idetmindste af større Figurer.

Hvor store Vanskeligheder det har voldt at holde Indtægt og Udgift i Ligevægt i disse Aar, ser vi af to Skrivelser fra 1843. Den ene, af 27. Juni til »Commissionen for Christiansborg Slots Opførelse«, nævner de betydelige Udgifter, der er gaaet med ikke alene til Terracotta (Gavlfrisen paa det nye Slot) og Bronze, men ogsaa til at indrette Ovne og opføre en helt ny grundmuret Bygning dertil, og beder om snarlig Udbetaling af 555 Rdl. I den anden, af 21. Nov. til »den høje Deputation for Finanserne«, læser vi: »Skønt jeg har faaet, hvad Overenskomsten lød paa, for Chr. IV. . . . er der sket saa betydelige Forandringer og Forøgelses af Arbejdet, at jeg ikke vil kunne slippe skadesløs derfra, hvis der ikke bliver tilstaaet mig noget mere, end hint Overslag lyder paa, saa meget som det af kyndige Mænd maatte anses for billigt. Da jeg i Forbindelse med ovenstaaende har, dels ved Byggeri, dels ved forberedende Arbejder til de andre betydelige Arbejder, jeg for Kongelig Regning har at udføre, saa betydelige Udgifter, haaber jeg med Tillid, at min underdanige Begæring maatte opfyldes«. Han fik da ogsaa en Godtgørelse af 1000 Rdl.

M. H. t. de nævnte Forberedelser foreligger der et af Bygmesteren Conferensraad Koch forlangt Overslag over 4 kolossale 6 Alen høje Statuer til Forsiden og 2 mindre til Bagsiden af Slottet. Det oplyses, at Fischer i Berlin har faaet 2666 Rdl. i Arbejdsløn for en Statue paa 5 Alens Højde og 40 Centners Vægt, og Lauchhammer for en 3 Alens (15 Centner) 1333 Rdl.; Metallet var leveret »Kunstnerne«, som ogsaa havde »frit Brug af Ovn og Lokaler«. I Forhold dertil maa det vel kaldes beskedent, naar Dalhoff, der selv skal afgive Ovne og Lokaler, for hver 6 Alens Figur paa omtr. 60 Centners Vægt beregner mellem 3500 og 3800 Rdl.¹⁾ Det er ganske vist ogsaa imponerende at høre, at *Formen* til en saadan Figur kræver 173 Lispund = 1384 Kilo Jærn til Skelet og Rammer, 240 Lispund (1920 Kilo) Gibs og lige saa meget pulveriseret Rødsten samt Lermasse. Arbejdslønnen herved regnes til 9 Mark = 3 Kr. om Dagen. For Brug af Ovnen og 3 dertil udelukkende bestemte Lokaler »samt for mit Procente« 500 Rdl.

Til hver af Frontespice Figurerne over Slottets Façade »formener Gibseren, at Formen vil koste 350 Rdl.; Formningen og Brændingen 300, Jærnbeslag og Fastgøring 50—100 Rdl.«

Man vil have forstaaet, at Overgangen til Statuestøbningen hverken skete fuldstændigt eller brat, da Thorvaldsen kom hjem 1838. Allerede Utilstrækkeligheden af Rummene paa St. Annæ Plads, hvor dog ikke blot Svanen, men vistnok ogsaa Chr. IV er støbt, gjorde det umuligt at tage de rigtig store Op-gaver op. Men han og hans Medhjælpere skulde jo ogsaa leve, inden disse Op-gaver bød sig til.

Først maa det da mærkes, at han selvfølgelig drev sin egen Haandtering, lige til han maatte opgive den. I 1839 fik han igen den her til Lands sjældne Fornøjelse at udarbejde en større Genstand i det pure *Guld*, nemlig Ærespokalen til Algreen Ussing, en Folkegave til Frihedens Talsmand — som man iøvrigt ikke saa længe efter, da Ussing ved Kong Christians Paavirk-

¹⁾ Ved den endelige Bestilling blev Figurerne 8 Alen høje og altsaa dyrere.

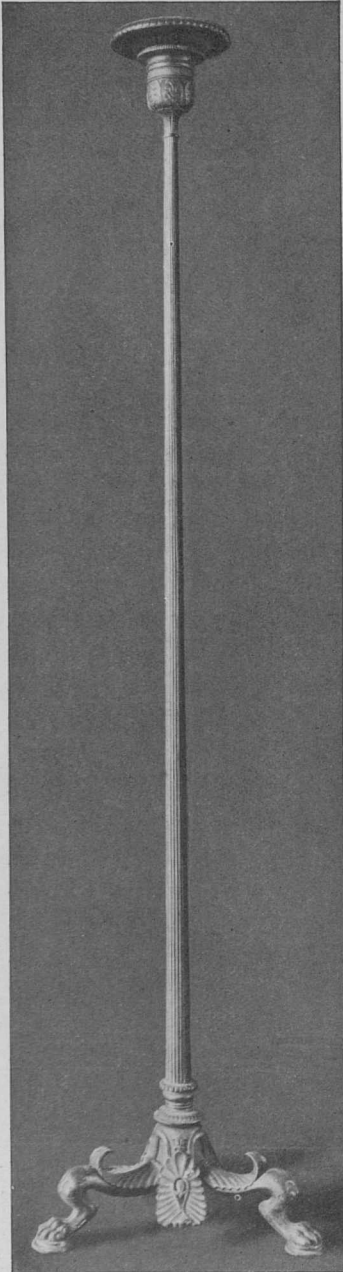
Guldpokal, Folkegave til Algreen Ussing, tegnet af Hetsch, udført af Dalhoff;
 Figurerne: Frihed, *Retfærdighed* og Sandhed modellerede af Bissen.

ning havde faaet et andet Syn paa Tingene, maaske helst havde taget tilbage. Med 40erne fik Dalhoff Leveringen af Præmiebægere til det kgl. Landhusholdningsselskab. Om Pokaler, Skeer, Knapper og Kroner taler Brevene. Men vi hører jo ogsaa der — og det kommer særligt frem ved hans Forevisninger

i Industriforeningen —, at han bruger sit Mesterskabs Ret til ogsaa at tage fat paa de mindre ædle Metaller, ikke blot Sølvplet, men ogsaa Malm, Zink og Jærn. Paa Udstillingen i 1836 havde han allerede fremlagt pressede Jærnborter, der ligesom Belter skulde holde de store støbte Jærnringe sammen, hvoraf Kakkelovnene byggedes op. Dem blev han ved i mange Aar at gøre i stedse flere forskellige Mønstre og Bredder, og til Priser derefter. Saa pressede han ogsaa Bakker af Jærnblik, baade Presenterbakker og Lysbakker (til Lysesaksen), som man brugte dem dengang. Under 17. Maj 1837 havde han faaet 8 Aars Eneret til paa den af ham opgivne Maade at *trykke Sirater paa Blikarbejde*.

I sit »Industribillede« om Guldsmed Vilhelm Christesen fortæller C. Nyrop, at denne 1856, altsaa endnu i Lavenes Dage, søgte Indenrigsministeriet om at maatte oprette en Prægeanstalt for Guld- og Sølvarbejde. Ansøgningen sendtes først til Københavns Magistrat, og derfra til Guldsmedlavet. Oldemandens Erklæring udtaler sin Forundring over, at nogen, og saa »tilmed en Mand fra Slagelse«, for Alvor kunde tænke paa at ville oprette noget saadant i København, det kunde umuligt betale sig. Guldsmedmester Dalhoff »har for flere Aar siden haft en stor Presseindretning i Gang, men er senere ophørt dermed, formodentlig fordi samme ikke gav et tilstrækkeligt Udbytte«. Nyrop føjer til, at Dalhoff sikkert er den første, der her i betydeligere Udstrækning har presset Sølvskeer og Gafler; men, føjes der til, »han beskæftigede sig med for meget til at kunne blive længe ved en Ting«. Der kan dog være forskellige Aarsager, udover de subjektive, til, at man maa slippe en Ting. Nyrop henter da ogsaa et andet Vidnesbyrd frem om ham: Høyen har sagt, at der i forskellige fra Dalhoffs Værksted udgaaede Genstande, navnlig nogle Kandelabre, »spores ægte Kunstsans«; »det er«, siger Nyrop, »en smuk Ros at faa for en Haandværker, der i Reglen var sin egen Tegner«.

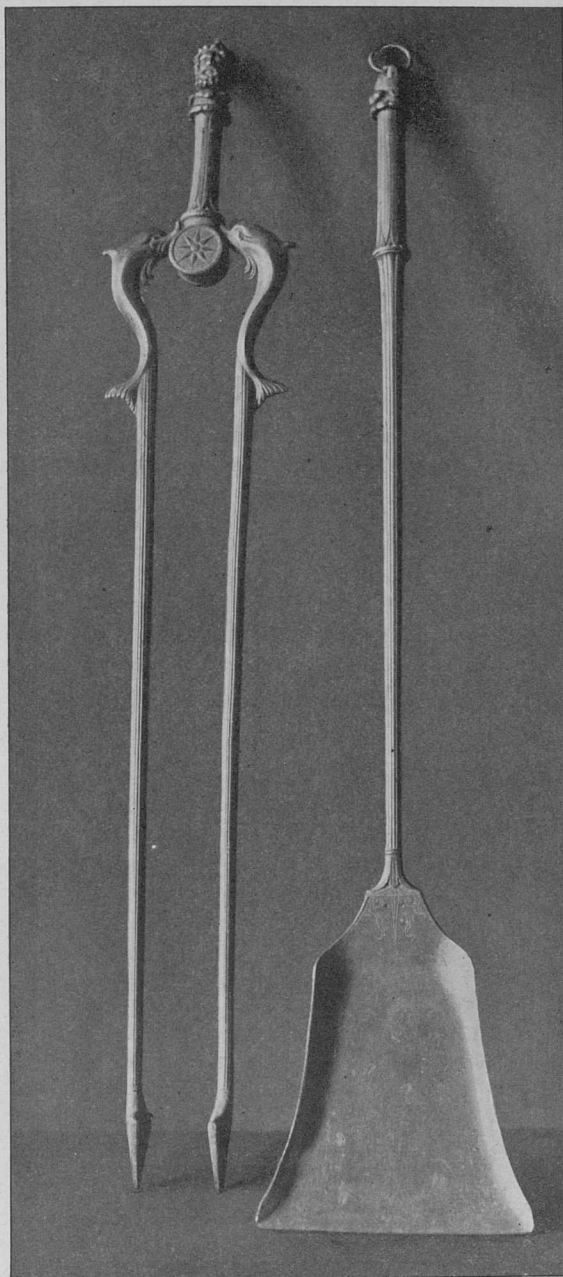
Et smukt og paaskønnet Arbejde fik han ogsaa ved at hjælpe H. E. Freund med at indrette sit Hus ved Frederiksholms Kanal — noget af det mest gennemførte, man har set i vore Dage: *alt efter hans Udkast og Tegninger*, fra Loftsprydelsen og Klaveret lige til Vuggen og Barnevognen, ja til Ild-

tang og Askeskuffe ved Kakkelloven. Hans Brodersøn udtaler uden Tvivl sin Farbroders Tanker, naar han skriver (S. 114):

»Blandt dem, han saaledes kom til at arbejde sammen med, var J. B. Dalhoff sikkert den mest fremragende. Denne kunde ikke alene tilfredsstille hans Fordringer, naar et Kunstværk som »Drengen paa Svanen« til Kongens Have skulde støbes, men ogsaa udføre mindre Ting som Kandelabren og Ildtøjet af Bronze og give Ciseleringen af dem hele den Elegance og Finesse, der klæder dette Metal saa godt, og som kan virke saa bedaarende, naar Udførelsen er gjort med Liv og Friskhed, hvad der heller ikke manglede ham. Et aldeles yndigt lille Arbejde er en Stage, der ogsaa udgik fra hans Værksted, og som Freund gjorde Tegningen til i Forbindelse med Bissen, og de forskellige Nuancer i Forgyldningen, der snart er mattere, snart mere glimrende, tjene paa den skønneste Maade til at frembringe en heldig Modsætning mellem det rigt og fint kanelerede Skaft og Fodens og Pibens antikiserende Ornamente, der dog sikkert forraader Friends egen Haand. De Kopier, som man jævnlig ser af disse Stager, ere saa plumpe og sløve, at de ingen Forestilling kunne give om Skønheden i Originalerne. Men ogsaa Opgaver i alle Metaller sattes Dalhoff af Freund, og han løste dem paa sædvanlig smagfuld Maade, hvad enten

Kandelaber, c. $\frac{1}{10}$. Ligesom »Ildtøj« paa følgende Side udført for H. E. Freund af J. B. Dalhoff, nu paa Frederiksborg Slots Museum.

Илтојс,
»с 1/6.

det var Skeerne med det livlige og stærkt markerede Sving og det simple Palmetornament sluttende sig smukt til Skaftets Flade eller et lille Pragtstykke som Fiskeskeen, hvor Midterpartiet, der sondrer sig fra det øvrige ved gennembrudte Palmetter, er smykket med Genier, der tumle sig let og yndefuldt i Delfinbigaer; Figurerne ere blanke og holdt i et blødt, ikke meget stærkt Relief med en mat Grund. — At intet undgik Friends Opmærksomhed, derom er et Sølvbæger Vidne, som han ligeledes lod Dalhoff udføre. I 1833 fandtes i Kjelby paa Møen et Broncekar, hvis fint tegnede Kontur og rigt slyngede, men dog lette, klare Palmetornament røbede, at det var udgaaet fra et græsk Værksted. Det var imidlertid ikke det, som herved mest fængslede Freund, men det var Maaden, det var gjort paa. Der er den Mærkelighed ved det, at Ornamentet er ciseleret ud af Metallet, og det var denne usædvanlige Fremgangsmaade, som det interesserede ham at se anvendt i en mindre Efterligning i Sølv efter dette smukke gamle Kar, og det flade Ornament fik ved denne Behandling en ejendommelig Blødhed, mere som det var en malet Dekoration, der var paalagt med fede Voksfarver.«

S. 200: »Ved Siden af Klaveret knejsede en Kandelaber i Bronze, hvis smækre, fint kannelerede Skaft hvilede paa en Fod, der var en mere direkte antik Efterligning, og som foroven afsluttedes med et bægerformet, kraftig artikuleret Parti, som i den selvstændigere Komposition og Udsmykning godt kunde gælde for antik, ligesom hele Kandelabren var et mærkeligt Bevis paa Friends fine Følelse for den antike Stil ogsaa i Haandværket. Herfor talte ligeledes et Par andre Bronceredskaber i samme Værelse: Ildtangen og Skuffen, som tillige viste, at Freund ikke altid skyede Anvendelsen af en rigere Udsmykning, medens han dog aldrig forsømt at lade Hovedlinjerne dominere. En aandrigere Tanke end den at benytte Delfinernes yndig bugtende Legemer for at tilvejebringe den vanskelige Forening af Tænger og Skaft paa det første Redskab skal man vanskelig kunne finde; den behøvede selv den dygtigste, kampaniske¹⁾ Haandværker ikke at skamme sig ved.«

Der er blevet spurgt (af Jul. Lange): Hvad er vanskeligst, at gøre Tegning til et kongeligt Slot eller til en Themaskine? og der er blevet svaret: det sidste! Man faar Indtrykket deraf, naar man læser, hvad en saadan Kender og Smager kan faa ud af en Ildtang. Men han faar dog ikke andet ud deraf, end der er blevet lagt ind deri. Og her kan man vist gaa ud fra, at Dalhoff ikke *bare* har været modtagende og gengivende overfor den 13 Aar ældre Freund; nu var han jo ogsaa selv en

¹⁾ I Kampanien laa bl. a. Neapel, Herculenum og Pompeji.

Mand. Men hvad han gjorde for Freund, gjorde han allerede af den Grund *con amore*. Alt fra Rom skrev han jo i Sept. 1826: »Jeg kender intet Menneske, hvis Omgang var mig mere lærerig end Friends, og derfor ere vi ogsaa som oftest sammen« (S. 107 i nærv. Bog), hvad vel ikke mindre blev Tilfældet, efter at Freund havde faaet Lejlighed til at vise ham en Samaritantjeneste, der vel sagtens reddede hans Liv (S. 118). Men Freund var jo selv begyndt som Haandværker (Smedesvend og Gravør), og det glemte han aldrig: »Kunsten skulde som Blomsten paa Træet udspringe af Haandværkets kraftige Stamme« (H. E. Freund S. 210), og han anvendte megen Tid paa Antikstudiet for at »trænge ind i den Aand, der havde vidst at berøre selv den fattigste Lampe eller Drikkeskaal af Ler«; han kunde i halve Timer blive staaende foran den smukke Vognstol i Vatikanet: »Kunde jeg bare eengang opfinde og udføre noget, der var godt i sit Slags som denne Stol, saa vilde jeg sige, at jeg ikke havde levet forgæves« (S. 142). Men bagved laa der ogsaa mere. I et Brev til sin Broder skriver han 1821 (S. 73): »Den svundne Tid har aabnet Naturens store Bog for mig, at jeg kan læse den og se Menneskeslægten staa i den som store herlige Chifre, skrevne med Guds Haand, og at tolke denne Bog er mit Løsen«. »Han omfattede Mennesker med en høj Grad af Kærlighed«, siger Sønnen (S. 206), og »han spurgte aldrig om, hvad der var behageligst eller bekvemmest for ham, men ene og alene om, hvad der sømmede sig for et Væsen, der var skabt i Guds Billede og derfor bar Ansvaret for ikke at besmitte dette Billede«. Hans Valgsprog var: »Man skal leve, som om man skulde leve evig, og som om Døden ventede en den næste Dag«. Naar hertil kom, at Freund og Dalhoff i Beundring og Hengivenhed saa op til den samme Læremester, »Nordens Fidias«, forstaaer vi, at Dalhoff ikke alene gerne arbejdede sammen med Freund, hvor det galdt et egenligt Kunstværk, men maaske endnu hellere, hvor det galdt dagligdags Genstande, og han var fuldt enig med ham i, at »Genstandenes Hovedformer, samtidig med at opfylde Hensigtsmæssighedens Fordringer ved deres ejendommelige Behandling, skulde bestemt tydeliggøre Genstandenes Funktion og tillige gøre det paa

en skøn Maade«. Friends tidlige Død 1840 har derfor ogsaa for ham været et stort Tab, foruden hvad den var for Landet. »Saa længe Freund selv«, skriver Sønnen (S. 216), »ved sin overlegne Dygtighed og utrættelige Energi stod bagved Arbejderen, da lykkedes det for dennes Haand at frembringe Genstande, der ere en Prydelse for det danske Haandværk; men da han var borte, og Indflydelsen fra hans overlegne kunstneriske Personlighed mere og mere tabte sig, da glemtes snart det nye, sunde Maal, han havde forsøgt at lære Haandværkerne, og det gamle forkludrede Patois bredte sig atter til de Steder, hvorfra hans stærke Stemme havde banlyst det. Der var egenlig ingen af de Haandværkere, han havde benyttet sig af, der formaaede at gaa selvstændig til Værks ad den Vej, han havde vist dem; de drev atter ind paa den gamle Slendrians alfare Vej, hvor deres Spor tabte sig mellem de andres. *Dalhoff* var den eneste, der forsøgte nogenlunde at hævde det gamle Standpunkt.«

Foruden hvad Dalhoff ellers arbejdede med de forskellige Metaller, bringer han ogsaa stadig nye Arbejdsmetoder og Fremgangsmaader tilsyne i sin kære Forening, der i April 1841 var flyttet ind i et større og heldigere Lokale i »Vildmanden« paa Østergade, Hj. af Christenbarnekowstræde, og saaledes bedre kunde gøre Fyldest for sine Opgaver. Da han skrev, at han næppe vilde kunne bruge Gamsts Værksted til at forgyldte Staturer i, fordi der var Træk, viser det sagtens hen til ældre Metoder med Guldstøv eller uendeligt fine Guldblade, som endnu bruges til Bogbind o. l. Men efter Rejsen 1840 foreviser han allerede i Oktober foruden »en staaende Amor, 36 Tommer høj, støbt i Zink, og en kolossal Statue af Thorvaldsen, støbt i Bronze« — med Forklaring af, hvorledes den var støbt, — nogle af ham fra Wien medbragte Bijouterivarer af Messing, »som var *forgyldte paa den vaade Vej*«. Maaden, hvorpaa dette sker, er kun kendt af nogle Fabrikanter i Wien og holdes aldeles hemmelig — han har altsaa dog ikke kunnet opspore den; — »den synes imidlertid at maatte bringe store Fordele, idet Varerne derved ej alene kan leveres til en billigere Pris, men

ogsaa erholde et smukkere Udseende«. »Den vaade Vej«¹⁾ foregaar ved Neddypning, i Modsætning til den tidligere Paastrygning eller Indgnidning, men skal her maaske forstaas om den galvaniske Udfældning, hvis Benyttelse til Afstøbning Dalhoff allerede — vistnok som Foregangsmand herhjemme — havde forevist i Aftryk af Medailler, Reliefs o. s. v.; disses Fortrinlighed havde den teknologiske Professor Ryssel i den af ham redigerede Industriforeningens Tidende, 2. Aargang, lovordet til Efterligning. Denne Virksomhed blev saa taget op af Polyteknikeren *Chr. Drewsen*, der begyndte sin praktiske Virksomhed hos Dalhoff og fik sit første Værksted i dennes Ejendomi Adelgade 272 paa første Sal, ovenover D.s Bolig, med venskabelig Forbindelse, i alt Fald medens han boede her. En Gren af denne Forretning, den saakaldte »Galvanisering af Jærn«, som han fik Patent paa 15. Okt. 1850, gik over til Drewsens yngre Broder i Kompagni med dennes Svoger som Firmaet Drewsen og Wismer. Vi ser her et Eksempel paa en industriel Stamtavle, som fører op til den samme Ætmand, der var saa rig paa Ideer og Begyndelser, at der var nok at føre videre af mange Hænder og Hjerner. Gennem Industriforeningen gik disse Forplantninger allerbedst, — uden at snakke om, knap nok tænke paa nogen Faderret eller Byrdspligt. — Saaledes foreviste han i Okt. 1842 et af ham opfundet Loddeapparat, hvorover han afgav Forklaring, saavel som over nogle af ham gjorte Erfaringer med Hensyn til Støbning. Vi kommer til at tænke paa de »frie, uforbeholdne Meddelelser, som ville være til alles Fordel«, hvorom det første Program-Udkast til Industriforeningen talte.

Den Tegning af en Ovn, som Dalhoff fremlagde i Repræsentantskabet 18. Febr. 1841, og som skulde forklares nøjere ved Forevisningen den følgende Dag, havde vistnok sin Forbindelse med Ombygningen af den nyerhvervede gamle Bygning, hvori der jo var Efterladenskaber fra en tidligere Fajancefabrik. For den, der tidligt havde haft at gøre med den kgl. Porcellænsfabrik og i Italien set saa megen herlig Kunst i brændt

¹⁾ 21. Februar 1842 udstillede Guldsmed Michelsen »Sølvarbejder, der var forgyldte paa den vaade Vej, uden Hjælp af galvaniske Apparater«.

Ler, laa det da nær at tænke paa, om ikke hin Fabriks mislykkede Forsøg kunde bringes til bedre Lykke, naar man havde en Ovn med de og de Egenskaber — og straks bliver Nattetimer og Dagminutter brugt til at beregne, sammensætte og fuldkomme, indtil den er paa Papiret — og snart maa hen i Foreningen, for at Venner og Fæller med ham kan glæde sig derover. Da saa Ovnen eller snarere Ovnene er der, har vi hørt, hvad de er brugt til; men den aldrig glemte *Rejse til Bornholm* (S. 228) — hvortil han siden ogsaa fik sin Søns Rusgilde med Kammeraterne konverteret — havde lært ham at kende mere end een Slags Ler, og de for Frontgruppen gjorde Forsøg viste Brugbarheder i mere end een Retning. Deraf udspringer saa hans eneste Patent i denne Periode (1838—48).

Patentet af 24. Sept. 1844 galdt *Vandledningsrør af Porcelæn, Stentøj (Fajance) eller brændt Ler med kugleformige Samlinger*, hvilket ved et nyt aabent Brev af 28. Maj 1845 udvidedes med »at anbringe Jærncylindre over Vandledningsrør, dels over hele Rørene, dels over Samlingerne«. Det var et aktuelt Emne, som han havde grebet her: Hovedstaden havde dengang ikke andet end Ledninger af Træror, hvori der kunde udklækkes Frøer og Snoge, som pumpedes op gennem Posten — og da hvor mange flere af de mindre, ja usynlige Skadevæsener og Sygdomsspirer, som man nu veed bedre Besked med end dengang. Hvilket Fremskridt da fra de raadnende Trærender til de renlige Porcellænsrør! Maaske var det Frygten for, at navnlig de større, maaske alentykke Rør ikke skulde kunne holde det indre eller ydre Tryk ud, der bragte ham til at dække dem helt eller kun over Leddene med en Jærnkappe. De »kugleformige Samlinger« dannedes ved, at hvert Rør endte i en halvkugleformet Muffe, hvori det næste Rørs Begyndelse passede ind, og Mellemrummet udfyldtes af en istøbt harpiksagtig Masse, hvor der atter var indpræsset en Blyring, saaledes indrettet, at den med sine tynde Kanter kom til at slutte tættere og fastere, jo stærkere Vandets Tryk blev. — Efter hans Opfordring blev disse Vandrør undersøgt af et særligt, sagkyndigt, af Industrikomiteen nedsat Udvalg, bestaaende af Ingeniørkaptajn (senere Krigsminister) *Tscherning* som Formand, Fabrikant *Baumgarten* (Burmeister og Wain), Urmager *Kyhl*, Mekanikus *Winstrup*

og Ingeniør *W. Radford*, som efter en grundig, praktisk Undersøgelse — med Trykpumpe og paahængt Vægt — har givet dem en, den 26de Marts 1846 underskrevet, *udmærket Anbefaling* som »fuldkommen skikkede til deres Bestemmelse, anbefalende sig baade ved tilstrækkelig Styrke og Tæthed, som og særdeles Renlighed, og at Hr. D. ved den særegne Konstruktion af Samlingerne har faaet disse fuldkommen saa tætte som ellers Samlingerne paa almindelige Jærnrør, hvorved altsaa den største Forhindring for Porcellænets Brug, nemlig Samlingernes Utæthed, er blevet fjernet.« (Industriforeningens Kvartalsber. 6te Aarg., 1846). — Det er vist den højere Pris, der trods Dalhoffs, af Udvalget billigede, Forklaring har hindret denne Opfindelses praktiske Brug.

Tre Uger efter det Møde, hvori Dalhoff forelagde Tegningen til Ovnen, faar Repræsentantskabet en Skrivelse fra ham af 10. Marts 1841, hvorved han bringer i Forslag at nedsætte en Komité for at undersøge flere forskellige, i nogen Tid fremkomne Konstruktioner af *Kakkelovne*. »Hr. Dalhoff ytrede under Diskussionen af Sagen, at Lektor Hummel og Formanden vare til Hinder for denne Sags Fremme, hvorfor den udsattes«. Næste Gang hører vi, at Hummel har udmeldt sig af Repræsentantskabet. Hvad der var Stridens Aarsag, faar vi ikke at vide, og om Kakkelovnene hører vi intet mere¹⁾). Men en vis Modsætning kunde der vel være mellem Industriforeningens Stifter og den dav. *Formand*, Grosserer og Fabrikant *H. L. Danchell*. Denne havde allerede tidligt været med til at danne en lille, men indflydelsesrig Kreds indenfor Foreningen, der lagde Vægt paa, at denne ikke blot skulde interessere sig for at faa frembragt industrielle Varer, men frem for alt for at *skaffe dem afsatte*. Kredsen ordnede sig endog selvstændigt som »*den merkantile Industriforening*«, der først i Efteraaret 1840 igen sluttede sig til Moderforeningen, efter at denne havde faaet nye Love, der i flere Punkter var afpassede derefter, og efter at »den

¹⁾ »Ovnen« har sikkert intet med »Kakkelovnene« at gøre, uden at maaske Tegningen af hin har henledt Tanken paa de sikkert i høj Grad tiltrængte Forbedringer af disse. Endnu er det jo et sørgeligt ringe Antal af de ved Brændslet frembragte Kalorier, der virkelig kommer vore Værelser tilgode.

merkantile's Formand Danchell havde fortrængt sin Forgænger i den rigtige Industriforening. Det var dog en ret kort Tid, at denne Handelsverdenens særdeles Indflydelse sporedes i Foreningen; den fremkaldte eller fremhjalp nogle Aktieselskaber, hvoraf ganske vist et saa vigtigt som det sjællandske Jærnbanelsselskab, og en Julebasar, som gentoges flere Aar, men den store Tanke om en fast Basar og en Laanekasse i Forbindelse dermed blev aldrig virkeliggjort; og medens »Handelsudvalget« snart blev ørkesløst, holdtes Foreningens Liv fornemmelig oppe af *Industriudvalget* og det ved Lovenes Affattelse noget tilsidesatte *Forevisningsudvalg*. Da efter et Tiaars Forløb Lovene atter blev gjort om, udslettedes ogsaa alle Spor af de særlig handelsivrige Bestræbelser. Men det var vist en Følge af hin Strid, at Dalhoff ved Generalforsamlingen 1841 ikke blev valgt til Repræsentant, men kun til Suppleant. Han trækker sig dog ikke tilbage som en vred Achilles, men kommer stadig i de Komiteer, hvoraf han fremdeles er Medlem, og deltager som Suppleant i Repræsentantskabets Møder, bl. a. 21. Febr. 1842 med Andragende om, »at der til Stænderforsamlingerne indgives Petition, at den Eneret, Kunstnerne har til mekanisk Afkopiering af deres Arbejder, ogsaa maatte udvides til Haandværkere, samt at den nødvendige Ordning og Kontrol hermed maatte underlægges Industriforeningen«. Sammen med Jærnstøber Lunde og Prof. Algreen Ussing som Formand indvalgtes han i en Komité for denne Sags Behandling, som dog kommer til den Slutning, at vedkommende Anordning »ikke udelukker Haandværkere fra at nyde godt af dens Bestemmelser med Hensyn til de Kunstarbejder, som de frembringe, hvor disse ved mekaniske Midler lader sig forflere, naar iøvrigt de Forholdsregler iagttages, der ere foreskrevne for Kunstnernes Eneret i lignende Tilfælde.« Vor Tids »Mønsterbeskyttelser« gaar vel noget videre.

Den Haandværkerskole, hvorom der var talt i Industriforeningens tidligste Dage, kom i Stand i 1840 med en Institutbestyrer F. W. Carlsen til Leder. Dalhoff var fra 1839 i det forberedende Udvalg og siden i et Tilsynsudvalg. Til den praktiske Undervisning, som dér skulde gaa Haand i Haand med den almindelige Boglærdom, samlede han frivillige Gaver af Værktøj og Modeller, hvortil han selv skænkede: »3 Huggepiber

til Træ, 4 Skilderirammer, 5 drejede Kurve af Træ, Albrecht Dürers Statue i Miniatur, et Dukkehoved skaaret i Træ«. Vi tager næppe fejl ved deri at se Udbytte af hans Rejse til Wien over Berchtesgaden — en Omvej, han jo gjorde netop for »Skolens« Skyld. Carlsen døde imidlertid i Slutningen af 1842. Til det følgende Repræsentantmøde var der indkommet en Klage fra en Mand, der ønskede at blive hans Efterfølger, over at Dalhoff havde indsat sin Slægtning(?) en cand. theol. Jantzen. Hetsch, som havde været med i Tilsynsudvalgets Møde, kunde dog oplyse, at de havde været enige om at foretrække Jantzen som den ved sin Forberedelse og sine Anbefalinger udpegede Søger. Han bragte ogsaa hurtigt Skolen op til det dobbelte Elevantal og kunde ved Industriforeningens Forevisning 5. Dec. 1843 fremlægge gode Prøver paa deres Haandgerning.

Ved samme Forevisning saas fra Dalhoff: et Par Nysølv Lyseplader (flade Stager) med Sakse; 3 forsirede Vaser af Terracotta; en støbt og ciseleret Bronzekaarde, hørende til den store Statue af Chr. IV, tillige med et stort Bronzeornament, hørende til Piedestalen til samme Statue. »Disse Ting var alle Sidedykker til de øvrige smagfulde Arbejder, der udføres af Dalhoff«. — Om en lidt tidligere Forevisning hedder det: Fra Hofguldsmed Dalhoff: En Buste af Chr. IV, af Terracotta, bronceret. »Hr. D. har i den seneste Tid, foruden at beskæftige sig med Støbning af Figurer, Reliefs etc. i Bronze og Zink, ligeledes begyndt at udføre større og mindre Arbejder i Terracotta og saaledes aabnet vore herværende Kunstnere Lejlighed til at se deres Arbejder gengivne, ved hint (Bronze og Zink) i et rigtignok kostbart, men uforgængeligt, ved dette (Ter.) i et særdeles varigt og billigt Materiale. Fra samme saas ogsaa 2 smagfulde, med Relieffigurer forsirede Zinkvaser, nærmest bestemt til Kakkelovnsprydelse.« De runde Kakkelovne var jo gode Fodstykker for mange Slags Figurer.

Fra samme Aar læser vi i »Dagen« Nr. 24:

Dalhoff's Atelier. Et Besøg i denne Tid hos den dygtige Hofguldsmed Dalhoff vil næppe fortryde nogen, der interesserer sig for Kunsten. Foruden hans Bronzefigur, efter Thorvaldsen, af Christian den Fjerde, der nu stærkt nærmer sig sin Fuldendelse, vil man med Fornøjelse lægge Mærke til et Basrelief i Bronze, ligeledes efter

Thorvaldsen, der er bestilt af Bille Brahe til Monumentet over Hans Madsen og bestemt til at oprejses i Svanninge Kirke, og en overordenlig dejlig Figur i Zink, der udstrækker Hænderne, efter en antik Statuette.

N. P.

Ved Repræsentantmødet 3. Juni 1843 staaer der, at Dalhoff var bortrejst. Man kunde godt unde ham, at det skulde være en Sommerferietur, hvad dog ikke er rimeligt, dersom ikke et andet Øjemed var knyttet dertil. Den 13. Juni er han atter til Stede. Derimod har han den 15. Juli 1844 indsendt skriftligt Votum, hvori han udtaler sig for, at Red. Wilkens skal indkøbe interessante Genstande fra Udstillingen i Paris, hvor han nu er. Men hvorfor er Dalhoff ikke selv kommet? syg? 13. August er han der dog igen. Men med en Mand, der ved den aarlige Generalforsamlings lovbundne Opregning af, hvor mange Gange hvert Medlem har givet Møde i Repræsentantskab og Udvalg, indtager en meget hæderlig Plads, maa en saadan Fraværelse uden Bortrejse vække Betænkelighed.

Som Dalhoff selv har skrevet, havde Thorvaldsens bratte Død gjort et dybt Indtryk paa ham. Jo dybere han ejede hans Fortrolighed, desto større var Savnet; og saaledes som med denne store, og dog saa beskedne Mand kunde heller næppe *han* tale med nogen. Og dernæst: For hans Skyld havde han opgivet sit Haandværk, sin egenlige Levevej, og kastet sig ind i noget, der var nøje knyttet til den nu afdødes Person; hvad vilde det saa blive til? Det store, her hjemme helt nye Foretagende — siden Frederik den Femtes Rytterstøtte, til hvis Udførelse en Franskmand var blevet indkaldt med umaadelig Bekostning, var ingen saa mægtig Figur blevet støbt i Danmark — voldte jo ogsaa mangfoldige Vanskeligheder og Bekymringer, da helt nye Arbejdere skulde findes og uddannes dertil. Meget andet havde han ogsaa, og maatte han, som de følgende Breve vil vise, have i sit Hoved. Intet Under da, at dette Hoved fik for meget af det og lod sig mere og mere mærke med, at det følte det.

Kong Christian viste sig atter som hans trofaste Velynder, overvandt Pengehindringen ved et Forskud paa de bestilte Arbejder paa 400 Rdlr. (Brev 29. Marts 1845, undertegnet A. Moltke) og fik ham afsted. Kongens Livlæge, Dr. *Ole Bang*,

havde selv prøvet og var en ivrig Herold for den Vandkur, som Ikke-Lægen, tidligere Landmand *Priesnitz*, efter at have reddet sit eget Liv og Helbred derved, havde indrettet i *Gräfenberg i Schlesien*. Der skulde Dalhoff hen.

Fra Berlin skriver han 6. Maj 1845.

»Kære gode Kone! Om et Par Timer forlader jeg Berlin for med Dampvogn at tage til Frankfurt (a. d. O.). Mit Ophold i Hamburg og her har ikke været synderlig interessant, da jeg bestandig har været plaget af Tandpine og Gigt i Hovedet i en overordenlig Grad¹⁾, som vel er en Følge af den megen Regn, hvormed vi daglig er plaget. Jeg har nu ført Drewsen om paa alle de Steder, hvor jeg tror, han kan have nogen Fordel, og haaber, at han ikke skal fortryde Rejsen. Han har lejet sig et billigt Værelse paa en Maaned, til hvilken Tid jeg ogsaa antager, at han kan være færdig. . . . Man taler saa meget om, at Kongen af Preussen vil komme til Kjøbenhavn; hvis saa var, maatte endelig Chr. IV's Statue sættes sammen, pudses og flyttes i et bedre Lys, og ligeledes Herkules samles²⁾, da han vist nok vil se alt sligt. Jeg længes saa meget efter at faa et Par Ord fra Dig og beder Dig derfor ikke at blive, til jeg har skreven fra Gräfenberg, da Du gerne kan adressere mit Brev dertil uden at vide mit Logis, og saa maa Du endelig fortælle mig, hvorledes Du selv er oplagt, hvorledes Glutterne har det, og en lille Rapport fra Værkstedet. Jeg har købt nogle Hatte til Børnene, som jeg tænker, Drewsen kan tage med³⁾. — Send endelig Bud til Gamst, at de ikke skulle gøre ved den Formekasse og det Rør, som jeg havde bestilt, førend jeg kommer hjem. Hvis de andre

¹⁾ I Virkeligheden var det langt mere indgribende Onder, end han her veed Navn paa. Se Brevets Slutning!

²⁾ Ogsaa denne var altsaa støbt i alle sine enkelte Dele. Den var væsenlig Thorvaldsens eget Værk, medens han til de 3 andre til Christiansborgs Forside bestemte Figurer: Æskulap, Minerva og Nemesis kun havde modelleret Skitser.

³⁾ Forhaabenlig har han været heldigere dermed, end da han købte en Stabel Tyrolerhatte af Straa, hvoraf hans yngste Søn fik en paa til Skolen, men kom barhovedet hjem, da den for Resten nydelige Hat paa Grund af sin afstikkende Form blev Bold for hele Legepladsen, kastet eller sparket op i Luften, indtil der ikke var mere helt af den.

Værelser kunde blive færdige og Salen færdig til at male, maatte Malningen gerne udsættes, til jeg kom hjem, især hvis Eddelien ikke er der ¹⁾. Hils nu alle mine kære Børn, at de ret maa være gode Børn, især naar ingen passer paa dem, saa vil de især blive lykkelige; og hils den Gamle og Dig selv, at jeg i flere Dage ikke har kunnet skrive, da Smerterne har sløvet mit Hoved saaledes, og Tænkeevnen og Hukommelsen næsten har været mig berøvet. Skriv ret snart til Din Dig hengivne Mand

J. Dalhoff.«

16. Maj skriver han fra Gräfenberg:

»Endelig kan jeg da underrette Dig, at jeg har begyndt Vandkuren, og med Haab om Held. Det var den høje Tid, at jeg kom hertil, da jeg paa Rejsen bestandig blev slettere. Jeg gjorde en Tur fra Breslau ind i Riesengebirge, især for at se en Porcellænsfabrik, men maatte i Kirschberg tale med en Læge, som tillige med en anden Læge raadede mig paa det stærkeste til ikke at rejse til Gräfenberg, da jeg ikke vilde kunne holde det ud; derimod skulde jeg bruge et meget varmt Svovlbad, som var der i Nærheden, og virkelig havde jeg aftalt at træffe Lægen der ved Badet om anden Dagen; men da jeg samme Nat laa meget syg af en nervøs Feber, blev jeg bange for det varme Bad og rejste straks om Morgenen med Posten. Men da jeg ikke har turdet rejse om Natten, gik det langsomt, og skønt jeg bestandig havde to Par Strømper paa, kunde jeg dog aldrig holde mig varm. Det var derfor med Nød, at Priesnitz vilde tage imod mig, da jeg saa meget svag ud.

17. Maj. Det er i Dag ikke saa koldt, at jeg dog maaske kan sidde stille, imedens jeg skriver mit Brev; jeg har nu i to Nætter sovet ²⁾ og befinder mig nu særdeles vel; jeg har heller intet at skrive om undtagen mig selv og Vand. Det kunde maaske interessere Dig at vide, hvorledes jeg tilbringer en Dag her. Jeg kom hertil tredje Pinsedag om Aftenen, og om Morgenen fulgte

¹⁾ Lejligheden fik under hans Fraværelse en vist tiltrængt Istandsættelse, ved hvilken Eddelien havde paataget sig en pompejansk Dekoration af Loftet i »Salen«, som iøvrigt var baade Daglig- og Spisestue.

²⁾ Det var altsaa, hvad han ellers havde ophørt at kunne! »Mit Mod og Haab beror meget herpaa«, siger han.

Hr. Priesnitz mig i Bad; skønt han ikke syntes godt om mig, har han dog sagt til flere, at jeg vist vilde komme mig, da jeg ikke var bange for Vandet. Siden bliver jeg om Morgenens mellem 4 og 5 indviklet i et Lagen, som er dypet i koldt Vand, og derpaa et Tæppe udenom. Saaledes ligger jeg omtrent en Time, til jeg er bleven ret varm. Nu maa jeg gaa med hele Bandagen om ned til Badet, som er saa stort, at man næsten kan svømme deri, hvor jeg med Sveden paa springer i Vandet, som er 4 à 5 Grader over Frysepunktet. Efter at jeg er kommen paa mit Værelse, skulde man vel tro, at Klæderne i en Galop blev tagne paa, men nej, først maa jeg have et Luftbad, som bestaar i at staa fem Minutter imellem to aabne Vinduer, og nu faar jeg et vaadt Bælte paa, som jeg maa beholde Nat og Dag, men som skiftes af og til. Klokken er nu bleven 6, og vi klatrer nu op ad et Bjerg til en Højde, som jeg ellers ikke vilde kunne udholde, og med en tom Mave med Undtagelse af Vand, som vi finder overalt, da her er Kilder overalt, og Bægeret har man i Lommen. Jeg skal drikke 14 à 15 Seidel om Dagen, som er 5 Potter; men jeg behøver ikke at nøde mig, da man ved den evige Klatren bestandig tørster, og for ikke at fryse er man nødt til at klatre. Naturligvis tog han den første Dag baade Halstørklæde, Uldskjorte, Underbenklæder samt det ene Par Strømper fra mig. Naar man nu har gaaet henimod et Par Mil, kommer vi hjem Kl. 8 à 9 saa sultne som Hunde, og Du skulde undres over, at jeg i Dag har til Frokost spist 3 Tallerkener kold Mælk med Rugbrød brækket itu i foruden et Par Stykker Smørrebrød. Kl. 10¹/₂ bliver jeg indsvøbt i et vaadt Klæde og gneden saa længe, indtil jeg bliver varm, og maa derpaa sidde i et Kar iskoldt Vand ¹/₄ Time; nogle maa sidde 1¹/₂ Time. Derpaa for aabne Vinduer og vaadt Belte om Livet, og nu kan jeg selv sørge for at løbe mig varm igen. Kl. 1 spises til Middag; vi spise alle i een Sal, og skønt vi aldrig faa Søbe-mad og aldrig stegte Ting, er Maden fortrinlig og bliver ikke skaanet. Efter Middag ere vi aldeles frie nogle Timer; derpaa bades, løbes og drikkes forfra til om Aftenen Kl. 7, da vi atter spiser kold Mælk og Brød. Kl. 9 er næppe noget Menneske oppe mere. Egnen her er meget bjergrig og smuk, men desværre ser man sjældent noget deraf, da vi gaaer i Skyerne og

er evig omgivet af Taage. Vi boer temmelig højt oppe paa et smukt Bjerg, som dog er dyrket; men hvor vi gaaer at spasere, ligger endnu Sne i Skoven, og lige for mine Vinduer staaer nogle høje Bjerger med megen Sne paa, saa Du kan nok vide, her er ikke synderligt varmt. I Dalene er Træerne temmelig grønne, men her oppe er Bøgetræerne endnu som om Vinteren. I Foraars havde vi stort Bal i Anledning af vor Værtindes Navnedag, og i samme Anledning bliver i Morgen Fyrværkeri. Jeg boer sammen med en Mand fra Jylland, og vi morer os ret godt. — Der er foregaaet en Forandring hos mig, som virkelig er mærkværdig, især i Henseende til Hovedet; thi selv da jeg paa Rejsen var mest syg, kunde jeg dog ikke lade være med om Aftenen at tegne og spekulere. Men her kan jeg ikke tænke paa andet end Vand, og saa snart jeg vil opholde mig lidt paa mit Værelse, kommer Tjeneren med sin Vandlaib¹⁾ og sine vaade Klæder. — Hils Bissen, at jeg i Breslau ikke selv kunde træffe den Mand, til hvem han havde givet mig Brev, men maatte aflevere det. Alle Mennesker spørger her om Priesnitz's Buste, som han har modelleret, og det gør mig ondt, at jeg ikke vidste, hvad den Mand hed, som har Formen.

Om jeg paa en Maaned kan blive færdig med Kuren, saaledes at jeg kan forsvare at rejse bort, veed jeg endnu aldeles ikke, men jeg har det bedste Haab om at komme mig, og haaber især paa Hendriksen²⁾, at han passer, at vi hjemme ikke sætter for meget til.

D. 19. Maj. Det var i Gaar saa koldt, at jeg ikke kunde skrive. Træerne hang fulde af Sne. Her kom i Gaar to Danske hertil, Student Brodersen og Collins Svoger Tyberg. Destoværre vilde Priesnitz ikke tage imod ham, da han erklærede ikke at kunne kurere ham. Flere af os har villet forsøge at overtale Priesnitz, men han siger, at Sygdommen vil hos ham tage til.

¹⁾ Spand.

²⁾ Senere Hofgørtler; begyndte hos J. B. D. — A. Jacobsen, som forhen styrede D.s Værksted, naar han var paa Rejse, staaer for dette Aar i Vejviseren som boende i Adelgade 272, Sidehuset 2. Sal; fra 1841 har han dog staaet som »Guldsmedemester«, men boende 3 forskellige Steder, de to sidste nær ved D.s Gaard. Han havde jo faaet overladt D.s Værksted, dog næppe efter nogen egenlig Kontrakt.

Jeg modtog i Gaar Brev fra Drewsen, at han rejser hjem, hvor han vel nu er; og jeg længes saa inderlig efter et Par Ord hjemme fra. Skriv derfor med første Post; ellers bryder jeg mig ikke om noget Brev, da min Taalmodighed snart er ude. Nær havde jeg glemt at fortælle, at jeg i Frankfurt besøgte Augusta og hendes Moder¹⁾; de vare raske, men har det kummerligt. Jeg glæder mig ret ved Tanken om at komme hjem til min kære Familie, jeg bliver med hver Dag raskere og haaber at se Dig munter og frejdig; thi i et lykkeligt Hus maa Konen føle sig glad og Børnene være aabne og kærlige. Hils alle mine kære.

Din

J. Dalhoff.

Det er saa hundekoldt.«

Det gamle Ord: »Der skal skrap Lud til skurvede Hoveder!« kan nok anvendes paa den Kur, D. har maattet gennemgaa. Selv paa Brystsyge-Sanatorierne vil man finde Behandlingen mild og let i Forhold til denne. Men naar den næsten 45 aarige Mand derved fik lagt yderligere 45 Aar til sin Leve- og Arbejdstid, var det jo ikke for dyrt betalt med lidt Kulde og Sved og rigelig Væde baade ud- og indvendig. Det værste for den virksomme Mand var Uvirksomheden; godt og artigt er det dog, at han sætter »snart« til sin Ytring om, at Taalmodigheden er ude. Taalmodighed er netop overvunden Utaalmodighed!

Straks efter Modtagelsen af et, ikke opbevaret, Brev fra Hustruen af 10. Maj, besvarer han nogle Spørgsmaal fra hende:

»1) Vandledningsrør af brændt Ler, drænkede med Stenkulstjære som de store, der er i Ovnen, vil jeg levere for 2 Rhd. Alen, og hvis man vil have Jærnsamlinger paa dem, vil det koste 2 Rdl. 3 β; maaske Drewsen kunde gøre en Tegning paa Samlingerne og faa at vide, hvad en saadan Ring vil koste i Jærn. Heller ikke har jeg noget imod, at der blev gjort en Model og blev støbt nogle af Jærn, Ringen behøver ikkuns at være 3 Tommer bred og $\frac{3}{8}$ tyk med en lille Rand indvendig

¹⁾ Han glemmer endnu at fortælle, hvorledes han hjalp disse sin Kones Slægtninge, som vi ser af et Takkebrev.

paa Midten; i Samlingen bruges ikkuns Cement. Hvis Drewsen kommer til Helsingør, saa bed ham at undersøge, hvor billigt man skulde kunne faa en halv Snes Læs hjem af det magre sandholdige Ler, som Hansen bruger til Sten ¹⁾; og ligeledes kunde han undersøge, om der ikke i Nærheden af Kjøbenhavn skulde findes lignende, da jeg, især hvis det skulde blive til noget med Rørene, gerne ønskede noget saadant. Jeg havde ventet at høre noget til mit Patent, om det er udkommet. 2) Hvad Støberen paa Isenkræmmerfabrikket ²⁾ angaar, da ønsker jeg, at Hr. Hendriksen vil høre hans Mening, om han ønsker at komme til mig, om han vil lægge sig efter den Sort Støbning, hvor meget han gør Regning paa at fortjene, samt faa at vide hos en anden derude, hvorledes han er; og endelig kunde man gennem Krætz faa at vide, om ikke Thomsen er krøbet saaledes til Korset, at man kunde være bekendt at tage ham igen. Hvis jeg om disse Genstande ikke kan faa Underretning endnu her, maa der endelig ligge et Brev til mig i Berlin, for at jeg kan tage en Støber med mig, hvis det behøves. Hvad Panelet i Dit Værelse angaar, da maa jeg aldeles overlade dette til Dig, da jeg ikke kan sætte mig ind i den Tanke, hvorledes det vil se ud; Du kan jo spørge Eddelien til Raads. Hils Eddelien, at jeg vilde saa inderligt ønske, at han var her, da her bliver kureret saa mange med samme Sygdom, som han har. — Hvad mig selv angaar, saa har jeg det ret godt; men skønt jeg havde bestemt at tage herfra først i Juli til Wien og blive der 8 Dage, kan jeg dog endnu intet sige bestemt; jeg har nu 4 Gange haft Anfald af Feber, som varer en Nat eller en Dag, og befinder mig da ret slet med Hovedpine og Rysten. Naar jeg beklager mig for Priesnitz, faar jeg blot flere Bad og Surmælk til Frokost og Aften, og Dagen efter er jeg i Almindelighed langt bedre end forhen. Saaledes var jeg i Gaar slet, men i Nat er der gaaet Hul paa en Del Blaser lig Kopper, som jeg havde paa Kroppen, og i Dag er jeg vel, men det smager ikke godt, at Klæderne hænger i de aabne Saar. Priesnitz er meget omhyggelig for mig, og

¹⁾ Cementsten.

²⁾ Raadvaddam.

jeg faar bestandig mere Agtelse for hans overordenlige Due-
 lighed, men jeg tvivler om, at mit Hoved bliver rigtig godt før-
 end til Vinter, naar Vandet bliver koldere. Jeg er nu saa vant
 til Vandet, at jeg længes efter ethvert Bad, men jeg maa endnu
 ikke bruge nogen af de stærke Kure¹⁾. — Hils Bissen, at jeg
 nu endelig har faaet Lys i Sagen om Busten i Breslau. Den
 ene Buste er sendt til Würden i Stettin, og Manden har lovet
 med det første at komme hertil med nogle andre. Doktor Rud-
 nik, til hvem Bissen havde anbetroet Omsorg for Busten, er
 her bekendt for en stor Spidsbub. Han har her laant Penge
 af alle dem, han har kunnet, blandt andet flere Hundrede Gül-
 den af Priesznitz, og er løbet sin Vej, uden at det har været
 muligt at opspore ham. Da man her var enig i den Mening,
 at Busten var forulykket i Breslau, har jeg paa fleres Ønske
 begyndt at restaurere paa en anden, som Bissen først havde
 modelleret, men som var saa fuld af Blaser; men nu behøves
 dette ikke mere. De herværende Danske ønskede gerne Priesz-
 nitz's Buste udført i Bronze, hvis Bissen ikke har noget der-
 imod. Vort Ophold her er nu blevet meget behageligere, siden
 vi har faaet danske Damer hertil; vi ere nu ialt 11 Danske her,
 hvoriblandt 5 Damer. Vi spiser sammen ved eet Bord tre Gange
 om Dagen, og især jeg gaar ofte og spaserer med dem; ja hvis
 ikke lumpne Mennesker havde sagt, at jeg hjemme var gift,
 vilde jeg gøre mine Hoser grønne for Frk. Valmut, som er den
 Dame, der havde averteret i Avisen om Selskab; thi det er en
 rar lille Pige, og som trænger mest til Beskyttelse; og da jeg
 er den ældste her og gift, tyer hun helst til mig. — Her er nu
 meget varmt, og Rugen er et Par Alen høj; Bøgetræerne ere
 alt otte Dage grønne paa det højeste Sted af det Bjerg, som vi
 boer paa. Man falbyder Jordbær, men som ere voksede i Da-
 lene; paa Bjergene ere en utrolig Mængde Jordbær, men som
 endnu ikke ere modne. Mine Damer har lovet at plukke saa
 mange til mig, naar de bliver modne; i Dag eller i Morgen maa
 den sidste Sne svinde paa de nærliggende høje Bjerge. — Lev
 nu ret inderligt vel, Du kære Kone, og gør alt for Dit Helbred
 og et muntert Sind. Jeg glæder mig saa inderligt til at komme

¹⁾ Altsaa den oven beskrevne horte til de mildere Kure!

hjem og finde Dig og Børnene ret muntre og fortrolige, hvortil enhver maa bidrage sit. . . . «

I det følgende Brev, af 23. Maj, klager Dalhoff over, at hans Hustrus Brev af 12te Maj først nu er kommet til ham, fordi hun har skrevet Adressen fejl; den skal være »Gräfenberg, Freywaldau«. Han meddeler saa fra Priesnitz forskellige Raad om Vandkurens Brug for raske og mindre raske Mennesker, og beder hende tilsidst om at høre Hr. Hornemanns (Dr. Emil H.) Mening derom. — »Jeg befinder mig ret vel, men Priesnitz vil ikke høre noget om, at jeg saa snart endnu vil afsted, da han siger, at jeg nok endnu vil faa en Krisis, og naar jeg saa ikke veed, hvad jeg skal bruge, kan det være farligt; jeg vil ikke skændes med ham derom, men forholde mig rolig for det første endnu en Maaned. Jeg har erfaret, at Udstillingen i Wien nok vil vare Juli ud, saa at jeg af den Grund ikke behøver at jage; men jo bedre jeg har det, desto mer længes jeg. Vi ere nu 6 Danske her, hvoraf 3 paa een Stue, og morer os ret godt. Da den ene Dag gaar aldeles som den anden, har jeg aldeles intet at skrive om, men desto mere længes jeg efter at høre noget hjemme fra; maaske kunde Drewsen give mig en lille Rapport af Fremgangen paa Værkstedet, men især maa Du underrette mig om Dit og de kære Børns Befindende. Lev vel. Din hengivne Mand

J. Dalhoff.«

Omsider har vi et Brev fra hans Hustru at skyde ind, med Rapport baade over det ene og det andet:

»Juni 19. Jeg længes nu saa inderlig efter at høre fra Dig, og endnu mere længes jeg efter Dig selv; mig syntes nu, at det er en meget lang Tid, og jeg vilde ret meget ønske, at Du snart havde overstaaet Din Kur og kunde tænke paa at vende hjem. Vi har det alle ret godt; igaar var vores lille Nicolai 2 Aar, og for dog at more ham lidt, laante jeg en lille Vogn, som Børnene trak, og vi gik saa ud til Vibenshus¹⁾ og drak The; han er nu ret saa morsom og især saa glad ved at være ude. Her er i disse Dage saadant Liv i Byen, fordi Kongen af Preussen kom

¹⁾ Beskeden Traktørhave ved Aldersro: »Vand paa Maskine.«

hertil i Gaar Morges; paa Toldboden blev han modtaget af alle de Kongelige; der skal ogsaa være foranstaltet en Landingsbro, og der var flere Baade ude med Musik. Der er ogsaa en Udstilling paa Charlottenborg; men at han kommer til os, er der ingen Tale om ¹⁾, eftersom der har staaet i Aviserne alt, hvad han skal mores med hele den Tid, han er her. I Dag er de taget til Helsingør og derfra til Fredensborg; Hr. Magnus har forfærdiget et brillant Telt, hvor de skulde spise Frokost. Jeg bringer Dig mange Hilsener fra Doktor Bertelsen ²⁾, som er i Besøg her i Byen; han ønsker, at den Kur ret maa være helbredende for Dig. Rosenfalk ³⁾ kom hjem i Løverdags efter at have været bortrejst i 4 Uger; jeg kan ikke vide, hvor han har faaet Rejseunderstøttelse fra, men han var meget lykkelig derover, han har baade været i Berlin, Dresden og Prag. — D. 21. I dette Øjeblik modtog jeg Dit kære Brev, og hvor meget det glædede os alle, at Du befinder Dig vel, kan Du nok tænke Dig; thi at Du faar den Slags Bylder paa Kroppen, maa man jo ikke videre anse for noget slemt, da det jo er paa den Maade, at Sygdommen skal opløse sig. . . . I Henseende til Dit Patent fik jeg Bud for et Par Dage siden, at det skulde afhentes inden 6 Uger, som jeg nok skal besøge. . . .

Angaaende den Pris, som Du har skrevet paa Rørene, saa siger Drewsen, at det maa være en Misforstaaelse; Hjorth [»Sekretær«, Jærnbanedirektør] mente Vandledningsrør, som Drewsen har anslaaet til omtrent 9 Rdl. pr. Alen; men de, som Du har ment, maa være Jærnbanerør. Jeg har endnu ikke talt med Hjorth [Naalemager], eftersom han var ude at køre i Gaar, da jeg var derhenne. — Drewsen vilde gerne vide, om Henriksen maatte udlevere ham de Pletskraader, som staar i den gamle Kuffert; han siger, at Hoshauer fik 3 M. 11 Sk. pr. Pd.

I Dag skal her komme 500 svenske og norske Studenter hertil, som atter efter Opfordring skulde indlogeres hos private Folk; de skal gaa med Musikkorps i Spidsen hele Byen

¹⁾ At D. kunde tænke sig noget sligt, viser, at han ikke var ukendt med kongelige Besøg.

²⁾ Den tidligere Huslæge, ved sin Forflyttelse afløst af E. Hornemann, senere af dennes Broder.

³⁾ Billedhugger R. var gerne D.s Vikar paa Akademiet.

igennem fra Toldboden til Studiegaarden, hvor de skulde modtages med Taler og Sange.«

Svaret lyder:

»Elskede Kone! Dit Brev af 23de Juni har jeg rigtig modtaget og ventede kuns paa at kunne svare Dig, hvad Dag jeg vilde rejse herfra; thi det var min faste Beslutning at have rejst til Wien i forrige Uge; jeg havde forskrevet mig et Katalog over Udstillingen og deri antydet alt, hvad jeg vilde lægge Mærke til, for desto før at blive færdig, og havde skrevet til Professor Scharling¹⁾ desangaaende, men fik intet Svar. Det var Priesnitz meget imod, at jeg vilde rejse, da han var bange, at jeg i Wien kunde faa en Krisis, som han endnu troer, jeg vil faa. Mine Saar paa Kroppen var lægt, og jeg følte mig særdeles vel; dog havde jeg en Del Blegner lig Kopper i Panden og bag i Hovedet. Formodenlig som Følge af, at jeg ikke brugte stærk Kur nok, slog nu disse Blegner ind, og mit Hoved blev straks meget slet i Forbindelse med Feber. Priesnitz var færdig ved at glæde sig derover, thi 1) fik han Ret i sin Paa-stand, at det gerne kunde være livsfarligt for mig at rejse, og 2) antager han, at denne Krise just vil helbrede mig; thi mit Hoved er endnu bestandig svagt. Han har nu givet mig en langt strengere Kur, og jeg har maattet love at blive her endnu en Maaned, hvilket Du nok kan tænke har smertet mig meget, især da jeg allerede havde angivet Dagen, da jeg skulde være hjemme, og jeg syntes, jeg var saa rask, at jeg ved at bruge Badene hjemme dog altid kunde have gjort noget Nytte tillige, ja jeg tror gerne, at jeg vilde komme mig før, hvis ikke Utilfredshed med min Ørkesløshed ofte plagede mig.

Idet jeg altsaa maa betragte det som Forsynets Villie, at jeg skal blive her noget længere, vilde jeg dog ret ønske, at jeg kunde bidrage nok saa lidt til, at det hjemme gik godt; jeg vilde blandt andet ønske, at Hendrichsen vilde i Admiralitetet faa at vide, hvor mange Knapper det er, de skulle bruge, og hvor naar de skulle bruges; maaske kunde man da lade begynde

---

¹⁾ Fysikeren, H. C. Ørsteds Svigersøn, som tillige med D. for Industriforeningen skulde købe nye fremragende Genstande paa Udstillingen i Wien.

paa Stemplerne; dog maa de ikke hærdes, før et Aftryk er approberet. Tegningen ligger i Pulten. Jeg havde nemlig tænkt, at man ved Lejlighed kunde støbe tynde Messingplader og faa [dem] valset ud og hugget ud indtil den Tid; jeg har bestilt en Maskine i Berlin til at gøre Øskenerne paa, som kan gøre 3 Pd. Øskener om Dagen; men da Knapperne først skulle presses, førend der kommer Øsken paa, kunde der dog være en Del at gøre. Min Mening er, at de smaa ogsaa skulle være massive. — Bed Bissen at underrette en eller anden i Slotskomiteen om, at Terrakotta-Figurerne ikke i Sommer ville blive opsat, hvilket de dog næppe vare blevne. Bed ham tillige om, at Hestene¹⁾ maa blive samlede i Gibsmoedeller og gaæde efter, thi det er muligt, at jeg vil støbe dem i eet Stykke med alle de Ben, som de staaar paa. Den ene Hest, som er bragt hjem hos os, kunde maaske Rosenfalk gaa efter. — Skulde ikke Drewsen kunne skaffe noget billigt Fyrretræ til at brænde Figurerne med, selv om det ikkuns var Grene; jeg tror nemlig ikke, jeg tør brænde disse vanskelige Ting med Stenkul. Hvis man kunde faa en billig Akkord med en Mand om Transporten, vilde jeg nok have 6 à 8 Favne i det mindste, for at det kunde staa og tørre. — Den vigtigste Opgave ved alt dette veed jeg nok, kære Kone, er, hvor Du faar Penge fra, og dette gør mig saa ofte bekymret; thi vel nærer jeg det sikre Haab, at jeg ved min Hjemkomst skal være saa meget mere rask, at jeg nok skal opveje, hvad jeg nu forsømmer; men hvor faar Du tilvejebragt, hvad Du skal bruge? Jeg ønskede dog saa gerne at vide, hvorledes Du har det. Skulde nogen af Folkene kunne undværes i den Tid, fik man jo at lade dem gaa saa længe; men dog gør jeg det ikkuns nødigt, og skal det knibe meget, da tror jeg, det var bedst at tale i Tide med Collin og Bissen, som vistnok vil finde paa en Udvej.

7de Juli. Hvad Vandledningsrørene angaar, da veed jeg ikke noget at gøre, førend jeg kommer hjem, thi at Hjorth skulde have med andre Rør at gøre end dem til Jærnbanen, kunde ikke falde mig ind, især da de Rør, som staaar i Ovnen, jo ere bestilte for ham. Pletskraaderne, som staaar i Kofferten, kan

¹⁾ Til Firspandet ovenpaa Thorvaldsens Museum.

gerne vejes ud til Drewsen til den Pris, som han har sagt. — Vi har her en mer end almindelig varm Sommer, skønt det ofte afveksler med Kulde og Torden; i Ugen før St. Hansdag var det sjældent saa varmt, at vi halvnøgne Mennesker kunde skrive, men Du maa ogsaa huske paa, at vi boer 1100 Alen over Havfladen, og de nærmeste Bjerge er omtrent dobbelt saa høje. Rugen er lidt sildigere end hjemme, skønt vi boer over 100 Mile sydligere. Her er aldeles ingen Frugt som Følge af de stærke Forandringer i Vejrliget, men derimod er her en saa uhyre Mængde Jordbær, at vi i Dag har kunnet købe en toppet dyb Tallerken for $1\frac{1}{2}$ Sk. dansk. Ellers er den almindelige Pris omtrent 3 Sk. for et Pd. Her gives Ædere, som spiser $1\frac{1}{2}$ à 2 Pd. til et Maaltid, og Jordbærtiden varer her til Oktober, da de bestandig modnes sildigere, jo højere man kommer paa Bjergene. Da fint Lærred er saa billigt her, og jeg for Fremtiden agter at gaa uden Halstørklæde, har jeg ladet mig sye 8 Mandschetskjorter, og sandt at sige havde jeg vistnok været i Wien, da jeg i forrige Uge blev syg, hvis jeg ikke skulde have ventet paa Skjorterne, hvilket vistnok var meget heldigt, thi det er utroligt, hvor sikkert Priesnitz veed at behandle alle Feberanfald¹⁾. Min Kur bestaar for Øjeblikket i: Kl. 4 indvikles jeg for $\frac{3}{4}$ Time i et vaadt Klæde; derpaa Bade. Jeg gaar nu 1 à $1\frac{1}{2}$ Mil og drikker bestandig Vand, 6 à 8 Potter. Kl. 8 spises sur Mælk og Brød. Fra 10 til 12 har jeg to lignende Indviklinger, hvori jeg næsten skal svede. Derpaa gnides jeg stærkt over hele Legemet i et lunkent Bad og to Gange i et koldt Bad. Om Eftermiddagen har jeg den samme Kur to Gange, og naar jeg bliver varm i Hovedet, faar jeg hver 10 Minutter vaade Klæder om Læggene. Om Natten har jeg vaade Omslag om Maven og om Hovedet. Om nogle Dage skal jeg begynde at dusche, som bestaar i et Styrtebad, hvor Vandet falder ned fra Klipperne 8 à 9 Alen højt. Man bliver saa vant til det evige Vand, at man, naar vi, som f. Eks. Søndag Efter-

---

¹⁾ Da det var P. som Ikke-Læge forbudt at foreskrive nogen Slags Medicin, end ikke de almindeligste Husmidler, hjalp han sig uden og syntes at kunne opnaa alle medicinske Virkninger ved Hjælp af Vand, Luft og Bevægelse.

middag, er frie, ikke finder sig vel. En Del Damer og et Par Herrer og jeg har nu to Søndage samlet os i et Værelse og holdt Gudstjeneste i al Stilhed, og en luthersk Præst fra Ungarn, som ogsaa bruger Kuren, har holdt en smuk Tale. For nogle Aar siden har man haft noget lignende, men som blev forbudt ved Politiet. Ellers holder jeg min Gudstjeneste paa mine ensomme Vandringer paa Bjergene, og jeg befinder mig i det hele saa lykkelig og vel, som jeg sjælden har været det. Gid Du, kære Kone, og alle mine kære Børn og Tante maatte være lige saa lykkelige. Hils alle og elsk Din Dig tro og hengivne Mand

J. Dalhoff.«

Den glade Følelse af den tilbagevendende Sundhed lader ham ikke glemme de kære derhjemme eller Arbejderne; han følger deres Bekymringer, især Hustruens, der maatte overtage hans Omsorg for dem alle, og han ønsker dem samme Lykke, med den samme dybe Grund i Guds Kærlighed, som han genfandt baade i det hellige Ord og i Naturens Helligdomme. Han kunde ret have ondt af de stakkels defekte Mennesker, hos hvem denne Sans enten synes at mangle eller er bleven sløvet.

Det tilsvarende Brev fra Hustruen er begyndt tidligere, men endt senere:

»1. Juli. Kæreste Mand! Jeg vil nu ret af Hjertet ønske, at Du tør blive Din Bestemmelse tro, snart at sige Gräfenberg Farvel og da for Alvor tænke paa Din Tilbagerejse efter et lidet Ophold i Wien. Bissen siger rigtignok her, at Du først tager en Tur til Paris, men det maa jo være en Misforstaelse. Alt har her i nogle Dage været i bevæget Liv i Anledning af de svenske og norske Studenters Nærværelse. I Onsdags var der foranstaltet en Skovtur, hvor 2000 Mennesker spiste under Telt ude ved Eremitagen. For dog ogsaa at se lidt til Stadsen gik jeg i Fredags med Børnene til Frederiksberg, hvor vi hørte dem synge mange smukke Sange ved Fasangaarden, som er Øhlenschlägers Bolig; han takkede dem derpaa med en kort Tale, hvorpaa de drog gennem Søndermarken til Tivoli, hvor der var foranstaltet en stor Fest, med Aftenspisning, Vauxhal og Fyrværkeri.

Drewsen har flere Gange anmodet mig om med et Par af Børnene at besøge hans Forældre, men jeg har altid slaaet det hen i Spøg, indtil hans Søster nu for et Par Dage siden kom og bad mig ret meget dog at gøre Alvor deraf; Anna, som skal med og ved sin Flid vistnok fortjener en lille Opmuntring, har nu ogsaa plaget mig saa meget, og da jeg antager, at Du vistnok ikke vil have noget derimod, saa har jeg bestemt, hvis ingen Forhindringer indtraf, da at tage derud paa Løverdage og blive der til Onsdag. Jeg vilde rigtignok hellere have opsat det, til Du var kommet hjem, men det trækker for langt ud; til den Tid vil jeg ikke turde paatage mig saa lang en Tur. Her var i Dag en Provst Smidt fra Møen, som til en ny Kirke, han paa kongelig Regning faar bygget, ønsker at faa Din Altertavle, som Du har købt af Baronessen, i Terracotta ¹⁾; han har taget Maal af Højden og Bredden. Naar vi nu kun vidste, hvor højt vi skulde sætte Prisen; han haabede ogsaa at faa Scavenius til at anskaffe een til sin Kirke.

4. Juli. Alt staar her saa temmelig ved det gamle; dog maa jeg beklage, at Henrichsen har ligget syg i fire Dage af en stærk Forkølelse, saa at det rigtignok har været lidt stille paa Værkstedet; i Morgen haaber jeg, at han kommer igen. Kretz var her i Gaar og fortalte, at han havde støbt og afsendt de fire Basreliefs til Hamborg ²⁾. Thomsen er vel endnu hos ham, men han har ikke stadigt Arbejde for ham; han giver ham 5 Mk. om Dagen, naar der er noget at bestille; forresten maa han saa selv se til at fortjene noget. Han gaar nok nede hos Bissen og modellerer smaa Figurer, men Kretz mente, at dersom Du vilde tage ham igen, maatte han være meget tilfreds dermed. Du veed da, at vi har faaet Formen af den ene Hest til Triumfvognen, og de tre andre skulde nu ogsaa snart være færdige.

5. Juli. I dette Øjeblik tager Anna, Peter, Mathilde og jeg til Frederiksborg; Børnene springer højt op af Glæde, og jeg er ogsaa ret tilfreds med, at jeg bestemte mig dertil; det kan

¹⁾ Kristus i Emmaus; vistnok til Kirken paa Nyord, den lille Ø nord for Møen.

²⁾ Se Side 233.

være ret morsomt at komme saadanne lidt ud omkring engang. Rigtignok havde jeg taget gladere afsted, hvis jeg først, som jeg ventede, havde faaet Brev fra Dig; men da Klokkeren nu alt er 2, saa kan jeg ikke mere vente noget i Dag.

Den 9. I Dag kom vi først hjem, og af Mangel paa anden Befordring maatte vi tage med Dampskibet fra Rungsted; vi har da mere os over Forventning, idet disse venlige og gode Mennesker gjorde alt for at fornøje os. Vi vare i Søndags i Fredensborg, hvor jeg ikke kunde se mig mødt paa den smukke Have; forresten har vi strejft lidt om i Skoven og i Haven og spist saa mange Jordbær, saa at jeg ikke, siden jeg var paa Falster, har nydt saa mange af den Frugt. — Kretz har senere været her og sagt, at han paa en Maade havde følt sig for hos Thomsen, og han betvivlede slet ikke, at der fra hans Side vistnok intet var i Vejen, men at han vist med Fornøjelse tog til Dig igen. — Vores Dagligstue er da endnu ikke færdig, som rigtignok noget har sin Grund i, at den unge Rosent¹⁾ i nogen Tid slet ikke er rask og som en Følge deraf ogsaa kun lidt oplagt til sit Arbejde. Eddelien er endnu i Byen og ser imellem hen til dem. . . . .«

Dette Brev havde Udskrift til Berlin efter Dalhoffs Opgivelse, men da hans Hustru af hans samtidigt skrevne Brev faar at vide, at han endnu ikke skal rejse fra Gräfenberg, skynder hun sig at tilskrive ham der et andet Brev, hvori hun rigtig giver sin Sorg Luft over denne Opsættelse, der maaske endog berøver hende Haabet om at se ham hjemme inden sin Nedkomst, men især over de mange Smerter og den drøje Kur, som *han* maa gennemgaa. Efter tillige kort at have gentaget sine Meddelelser i det forrige Brev skriver hun (19. Juli 1845): »Igaar har Eddelien først faaet rigtig kongelig Resolution angaaende sin Bestilling i Roskilde (i Chr. IV.s Kapel), hvorhen han agter at rejse i næste Uge, til hvilken Tid da ogsaa Rosent har lovet, at vores store Stue skal være istand; jeg håaber, at Du ret vil glæde Dig ved at se vores Værelser, som i mine Tanker rigtignok ere blevne søde; naar jeg nu kun kunde over-

¹⁾ Maleren, der udførte Eddeliens Loftsdekoration.

komme at faa en Chifoniere og sætte min Dragkiste paa Portkamret, thi den tager sig meget daarligt ud i den nydelige lysegrønne Stue. Dog det maa nu beroe, indtil Du kommer hjem og kan overveje, om vi kan have Raad dertil. For det første frygter jeg just ikke for vore Finanser, da jeg har sparet saa meget som muligt, for at jeg ikke skulde være ganske blottet, til Du kom hjem, og jeg straks skulde plage Dig med Nærings-sorger. Men jeg frygter nu desmere for, at Din Pung ikke vil kunne udholde et saa langt Ophold endnu. Jeg har i Dag været henne hos Jessen ved Drengbørnernes Eksamen; lille Peder har jeg virkelig ikke Grund til andet end at glæde mig over, men med Wilhelm er det desværre kun bedrøveligt i Henseende til hans Fremgang ¹⁾.

Den 19. I Dag har Henrichsen været hos Bissen; han deler da ganske Priesznitz's Anskuelse, thi da Henrichsen beklagede, at Du var bleven syg og som Følge deraf maatte opholde Dig saa meget længere, saa sprang han højt op af Glæde og sagde: Gud ske Lov, saa er vi nu vis paa at faa ham rigtig rask hjem, jeg taler af Erfaring, mig kan De tro. Han er forresten bleven et ganske andet Menneske, bestandig munter og godt oplagt. Hvad Hestene angaar, saa var det nu ogsaa ganske efter hans Ønske at støbe dem paa den Maade, og han lovede straks, at han nok skulde besørge Gibsmodellerne eftergaaede, og han tænkte, det var bedst at faa den ene hen igen, som vi har faaet hjem, da han ønskede, at de skulde gaas efter ved Siden af Thorvaldsens ²⁾; Rosenfalk vilde vi heller ikke kunne faa herhen, eftersom han er til Guldmedaille-Concours. Hvad Knapperne i Admiralitetet angaar, da har det nok ingen Hast videre; først kunde de slet ikke huske, hvad det var for Knapper, men endelig kom de dog til det Resultat, at der rigtignok skulde gøres en Del, men hvor mange, det kunde de ikke bestemme førend om 14 Dage, til hvilken Tid han kunde høre derhen. — Forrige Fredag kom Blikkenslager Meyer til en stor Ulykke ude ved Vibenshus, da nemlig Hesten slog ham bag af; han

¹⁾ Maaske var det derfor, han ikke var med i Høsterkjøb.

²⁾ Den ene af de 4 Heste havde Thorvaldsen selv modelleret i Rom i 1822 til anden Brug.

blev straks kørt til Hospitalet, hvor de tror, at flere Dele ere slaaede itu inden i ham, dog skal der nok være Haab om hans Liv. . . . Gamle Conferensraad Hansen er død¹⁾. Professor Hetsch har faaet 2 Zink- og 1 Terracotta-Vase til Kammerherre Scavenius paa Møen.

Jeg maa nu ret meget bede Dig om saa snart som muligt at skrive mig til, da Du nok kan tænke, jeg er meget ængstelig og længselsfuld efter at høre fra Dig; alle vore Born ere raske. Lev nu vel, Du kære elskede Mand, og Gud give, at jeg snart, ret snart maa se Dig igen; vær venligst hilset fra os alle her hjemme og fra Din Dig hengivne

Wilhelmine Dalhoff.

Du hilses mange Gange fra gamle [Naalemager] Hjorth, som længes meget efter at se Dig igen.«

Svaret lod ikke vente paa sig.

Gräfenberg, 28. Juli 1845.

»Kæreste Kone!

Dit kære Brev af 19. modtog jeg i Forgaars. Jeg vilde saa gerne have været om ved Wien, naar jeg skal hjem, og havde derfor atter belavet mig paa at forlade Gräfenberg den 22. Juli, mit Tøj var indpakket, Passet i Orden og Kusken givet Haandpenge; men om Natten fik jeg atter en Krisis og maatte blive. Priesnitz siger derfor, at saa snart jeg vil have en Krise frem, behøver jeg blot at lade mit Pas visere til Wien, thi saa er han sikker paa, at der straks vil komme noget. Jeg har nu aldeles opgivet Wien og haaber med næste Dampskib at komme hjem den 9. August. Imidlertid vil det dog knibe nok, da jeg har en Mængde Saar omkring Livet, som vil genere mig meget, og saa snart disse forsvinder, har jeg Feber og Hovedpine. Det er derfor nødvendigt, at jeg rejser den korteste Vej hjem for ikke at udsætte Kuren længer end nødvendig.

Lad der endelig være noget tørt Fyrrebrænde tilstede, naar jeg kommer, at vi straks kan begynde at brænde. — Da jeg intet har at skrive om undtagen Vand og at jeg længes saa

¹⁾ Christiansborgs og Frue Kirkes Bygmester † 10. Juli 1845.

inderlig, vil jeg heller spare Papiret og blive, til jeg selv kommer for at hilse Dig og min saa kære Familie. ....«

Efter rigeligt et Fjerdingaars Fraværelse gensaa han Hustru og Børn. Vi maa *tænke* os den gensidige Glæde; den har jo intet Papirs-Spor efterladt sig — man skriver ikke til hinanden, naar man daglig ses. Værkstedet har sikkert faaet hans næste Besøg: hvor meget laa der ikke, som først ved ham kunde komme i Skik og Fart. Men ogsaa andre havde Krav paa at se ham, i første Række vel Kongen, til hvem han, som vi tidligere har hørt, havde uhindret Adgang. Derfor kan det dog godt være rigtigt, som Sønnen Wilhelm beretter, at Kongen en Dag lod sin Vogn holde, da Dalhoff gik forbi, som sædvanlig med lange og hurtige Skridt og uden at se til højre eller venstre, men kun optaget af sine Tanker; men da Kongen fik standset ham, sagde han: »Mange Penge har jeg givet ud i mine Dage, men ingen til saadan Velsignelse som til Deres Bedring«¹). Og han tilføjede: »Kunde De ikke gaa lidt langsomt engang, saa følges vi ud paa Toldboden for at tale om nogle Løver, der skulde opstilles.«

Tre Gange skal Kongen have været i Adelgade for at se, hvorledes det gik med Arbejderne. Den første Gang gav Anledning til, at Gaden fik en bedre Brolægning, da Kongen og hans Ledsager bogstavelig slog Hovederne sammen ved et Vognens voldsomme Hop. Maaske var det den anden Gang, at Kongen som Udtryk for sin Tilfredshed vilde skænke Dalhoff Ridderkorset, men han bad sig fritaget for en Udmærkelse, der dengang næppe blev tildelt en Haandværker, naar han ikke tillige var Officer i et af de borgerlige Korps²). »Bevar mig i Deres Bevaagenhed«, bad han kun. »De er dog en løjerlig Kumpan, Dalhoff!« lød Kongens Svar.

Da Kongen var der 3die Gang, havde den ældste Søn samlet hele Børneflokken og flere til, som med Kosterkafter, Sabler og Trægeværer præsenterede ved hans Komme. Kongen sagde

¹) I den officielle Skrivelse var der dog kun Tale om et Forskud paa delvis udførte Bestillinger.

²) Senere, under forandrede Forhold, modtog han det af Christian IX.

venligt: »Mangen Parade har jeg set, men en saadan har jeg endnu aldrig oplevet.« — Det var i 1847. De to Statuer Herkules og Minerva var da færdige. »Kongen gav 50 Rbd. til en glad Dag for Arbejderne; Fader havde i Forvejen bestilt Vogne til en Skovtur, hvor hans egne to større Dreng paa allerhøjeste Forbøn fik Lov til at komme med, skønt de havde skjult sig i Atelieret — der var Gemmesteder nok, selv om man ikke mere kunde krybe ned i Herkules's Ben — og saaledes overværede det kongelige Besøg.«

Maaske var det ogsaa ved denne Lejlighed, han præsenterede sine Arbejdere for Kongen, paa lignende Maade som han før havde gjort det for Bissen: »Her ser De en, som er Gørtler (Svenskeren Wolfenstein); her er en, som har været Skorstensfejer (Rasmussen); og kan De gætte, hvad han har været? Strømpevæver (Thomsen); han havde fusket i Kunsten, og da han hørte, at jeg søgte Arbejdere, meldte han sig, jeg oplærte ham, og se nu, hvad han har lavet — det er jo meget godt!« Det var ham, vi hørte om i Brevene, at han, i noget for store Tanker om sig selv, havde forladt sin Mester, men siden kom tilbage til ham. Han blev senere selvstændig Broncestøber. Maaske den eneste af Dalhoff's vigtigere Arbejdere, der hos ham øvede sin tillærte Profession, var Ciseløren Vith. Hvor maa der have hvilt meget paa Manden for det hele, naar han saaledes skulde begynde næsten forfra med alle sine Folk. Hvilket Under, at intet mislykkedes!

Da de 4 store Statuer var stillede paa deres Plads i Nicheerne paa Slottets Forside, kom den mindste Dreng med sin Moder og skulde se dem. »Men hvorfor har de sat saadan nogen kedelige smaa nogen der?« udbød han skuffet og forarget; han kunde ikke beregne Forskellen imellem, naar de 8 Alens Billedstøtter stod i et 9 Alen højt Rum, og saa naar de stod lukket inde i en 40 Alen høj Mur. Det var ligefrem svært at tro Modrens Ord, at det var de samme. Men vist er det, at da de efter Branden 1884 — ak, som ødelagde den smukke Terrakotta-gruppe i Frontonen — blev stillet op i Busketterne foran, kom de mere til deres Ret, og den nøje Iagttager kunde skønne paa, at det ogsaa var omhyggeligt, kunstelskende Arbejde, der var

lagt ned i Gengivelsen i Metal. Skønt de var dannede til at staa i Niche, var Bagsiden ikke mindre vel udført end Forsiden.

Som vi har set af Brevene, var foruden disse kolossale Statter ogsaa Triumfvognen med Sejrgudinden (Victoria), som Kongen lod opsætte paa Thorvaldsens Museum, under Arbejde. Bissen gjorde Modellerne, delvis efter Thorvaldsens Skitser, i sit store Atelier paa Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal, hvorfra, som vi hørte, en af Hestene i Gibs var ført til Adelgade, men skulde bringes tilbage til Bissen for nærmere at gaas igennem. Værre var det dog, da de støbte, vægtige Metalheste skulde køres fra Adelgade til Frederiksholms Kanal, for derfra at bringes til det endelige Bestemmessted paa det høje Tag ligeoverfor. En saadan Flytning gik til ligesom i Faraos Dage: paa en ganske lav Rustvogn stod Hesten oprejst, spændt med Tovværk, medens der forud gik en hel Mængde Arbejdere, som trak den i Reb. Der galdt det altsaa om, at de fulgte Kommando. Men ved Drejningen i Bissens Port trækker nogle for stærkt, saa at Hesten vakler. Mester springer til og vil stoppe den i Faldet, men opnaar kun derved at faa sin højre Fod knust under dens Hoved.

»Flyveposten« fortalte, at han var bleven bragt til Frederiks Hospital og død. Kongen sendte, da han ved Middagstaflet hørte derom, en Lakaj for at høre Sandheden, som dog ikke var nær saa slem. Men et langt Sygeleje blev det jo, inden det brudte kunde heles og det knuste komme i Lave. Ikke bedre blev det jo ved, at han allerede paa St. Annæ Plads, nylig opstaaet efter en Sygdom, havde faaet sin venstre Fod frygtelig skoldet eller brændt — hvad man vel skal sige, naar det ikke var kogende Vand, men sydende Zink, han fik fyldt Støvlen med. Diglen sprang, da dens Indhold skulde heldes op i Formen, og han havde netop den ene Fod derunder. Hans gode Konstitution, hans sunde, ædruelige Levemaade lod ham overvinde baade det ene og det andet — mindst een Gang endnu har han, en halv Snes Aar senere, faaet en Finger knust i en Presse —, men der var jo Spor deraf, som kunde melde sig med Smerter ved Vejforandringer eller ved Ildebefindende.

Ikke længe efter at Dalhoff atter var kommet paa Fode, fik han følgende Indbydelse:

»Iblandt Industriforeningens Medlemmer, som med Erkendtlighed erindre den Impuls, som i sin Tid udgik fra Deres Velædelhed til den kjøbenhavnske Industriforenings Oprettelse, er fremstaet det Ønske ved et Festmaaltid at bevidne Dem deres Glæde over, at De atter ved et almægtigt Forsyns Bistand er gengivet til Deres hæderlige Virkekreds.

Undertegnede, som ikke kunne andet end agte det udtalte Ønske, ere efter Opfordring sammentraadte for at arrangere det fornødne og tillade sig herved, paa Deltagernes Vegne, at indbyde Deres Velædelhed til en Diner, som vil blive afholdt paa den Kongelige Skydebane den 31te Januar 1847, Kl. 4 Eftermiddag.

Kjøbenhavn den 25 Januar 1847.

J. G. Schwartz. J. Kyhl. Damborg. Hjorth sen.«

Der er ingen Tvivl om, at han har sat Pris paa den viste Opmærksomhed — det er meget sjældent, at Industriforeningen holder Fest! — navnlig da Underskriverne var hans gode Venner og mange af Deltagerne sikkert ogsaa.

I det samme Aar træffer vi ham atter paa Rejse; man kunde, især ved at der staar: »uden Stok«, tænke sig en Rekreations-tur, men det er i hvert Fald overvejende en Forretningsrejse. Hvem der var de andre eller den anden Person i »vi«, kan ikke ses. Det bevarede Pas lyder paa Tyskland og »formodentlig« Østerrig, Preussen, Frankrig og Belgien, viseret af fransk Gesandt Dotézac 4. Maj, »gut« i Cøln og Aachen.

Hannover 10de Maj 1847.

»Kæreste gode Kone!

Efter først at fortælle Dig, at jeg flere Gange har gaaet over en Mil uden Stok, og alt er bekommet mig vel, naar jeg blot ikke har de smaa Støvler paa. Det gør mig saa inderlig ondt, at jeg ikke kan faa nogen Efterretning fra Dig før end i Paris, da jeg virkelig daglig længes, og jeg er saa glad ved den mislykkede Daguerreotypiplade med Eders Portræter paa. Vi rejser brillant, men maa betale alt uhyre, blot for et lille halvt Stykke Rugbrød med Smør paa har vi maattet betale 10 Rbsch., og et Franskrød er ikke stort større end en Valnød. — Vi rejser i Aften Kl. 11 ad Harzbjergene til, hvor vi har det bedste Haab om at se vort Ønske opfyldt; vi have nu faaet Underretning om 3 à 4 Glasværker, som drives ved Gas, men man hol-

der alting meget hemmeligt. Karmarsch ¹⁾ kender alt, men tør intet sige os, da en Mand søger Patent derpaa; kuns har han erklæret Tingen særdeles vigtig, og at det bringer betydelig Fordel, hvorved vi naturligvis ere blevne dobbelt nysgerrige. — Justitsraad Freund ²⁾ i Altona lader Drewsen hilse, at han skal være ham velkommen, hvis han kommer den Vej, og at han selv ønsker at tale med ham om Galyanoplastikken. — Det er mig endnu umuligt at bestemme, hvor snart jeg kan komme til Bryssel eller Paris, men jeg haaber ret snart at kunne skrive igen. Hils alle, men især mine kære Børn, at her saavel som hjemme er min kæreste Tanke, at de alle maa blive gode kærlige Børn, saa at de alle maa blive ret lykkelige. Lad alle Mand skrive hver et Par Ord, om ikke før, saa til Paris, og vær overbevist om min inderlige Kærlighed.

Din stedse elskende

J. Dalhoff.«

Det andet Brev — flere findes ikke fra denne Rejse — er dateret

Wasseraffingen d. 26 Maj 1847.

»Kæreste Kone! Kære Børn!

Endelig kan jeg dog faa en Aften til overs til at skrive et Par Ord; thi vi jager bestandigt afsted, saa jeg har ondt ved at holde det ud. Efter at vi i Westphalen var heldige nok til at faa adskillige Glashytter at se, som dreves ved Gas, tog vi til Køln, hvor vi besøgte mine gamle Venner, der har det vel ³⁾. Vi skulde nu til Kampmann ⁴⁾ for at faa at vide, hvor Wasser-

¹⁾ Karmarsch, berømt teknologisk Professor i Hannover.

²⁾ Kgl. Møntmester J. F. var Broder til Billedhugger H. E. F. og Fader til »unge« G. Chr. Fr., Farbroderens Elev og Hjælper.

³⁾ Johann Primavesi havde, efter hvad en Sønsøn Dr. P. meddelede, lært Guldsmedkunst i Rom, hvortil han 3 Gange vandrede fra sin Fødeby Køln; en høj, smuk, godhjertet Mand, der vandt Venner alle Vegne. Blandt disse var D., hvem han vist har truffet i Rom, og som siden paa sine Rejser, der jo ofte maatte berøre Køln, tog ind til ham som en hjertelig velkommen Gæst.

⁴⁾ Kampmann kunde synes at have en ledende Stilling i Marienberg; maaske har de været sammen paa Gräfenberg.

alfingen ligger; jeg troede nemlig, det laa tæt ved Koblenz, men i dets Sted er det tæt ved Nürnberg, og naar vi saaledes regner Vejen frem og tilbage, som vi har gjort fra Køl'n, blot for at se dette ene Fabrik, vil det blive omtrent 140 Mil. Dog kan det ikke fortryde mig, da jeg har været meget heldig med at faa at se, hvad jeg ønskede, kuns gør det mig meget ondt for Tiden, da jeg er bange, jeg ikke faar Tid at komme til Paris, hvilket dog er det eneste Sted, som interesserere mig for min egen Person. Jeg længes hver Dag saa inderligt at se et Par Ord fra Dig, men da jeg ikke kan vente sligt andre Steder end i Paris, længes jeg dobbelt efter at komme derhen. Da vi uden al Tvivl tredie Gang kommer til Køl'n, naar vi kommer tilbage fra Belgien, kunde Du dog skrive til Køl'n og sætte (poste restante) paa Brevet. Vi rejser nu i Morgen tidlig tilbage over Stuttgart, Karlsruhe, Mannheim, Mainz og vilde gerne igen tilbringe en Dag hos min Ven Kampmann. Paa Henvejen vare vi næsten to Dage hos ham, og det var mig en sand Vederkvælgelse at bruge Vandkuren; thi jeg befandt mig saa ilde, at jeg havde ondt ved at fortsætte Rejsen. Badestedet Marienberg er ret et yndigt Sted omtrent 3 Mil Syd for Koblenz tæt ved Rhinen midt imellem temmelig høje Bjerge, saa stejle, at man har ondt ved at bestige dem, og dog aldeles beplantede med Vin og Frugttrær. Desuden er der foruden alle Bekvemmeligheder et nydeligt Haveanlæg med Drivhuse og mange sjældne Trær. Badekarrene, hvori man godt kan svømme, ere udforede med Porcellæn. Bygningerne har engang været et Nonnekloster og er meget stort. Vi havde her i Pinsedagene en saa utaalelig Hede som midt i Hundedagene; nu er det mere køligt, dog gad jeg gerne vidst, hvor vidt Forskellen er imellem her og hjemme. Her ere Frugttrær som Alleer ved alle Landeveje og i Almindelighed saa store, at de tage Udsigten bort. Selv Æbletrærne ere aldeles afflorerede; om 14 Dage ville Kirsebærtrærne være modne, og Rapsen er aldeles afblomstret. Jeg gad saa gerne skrevet Drewsen et Par Ord, men nu er han jo vel sagtens rejst. Jeg slutter nu med de kærligste Hilsener til Dig, min kære Halvdæl og mine kære Børn; bed dem alle sammen ret at gøre sig Umage for alt, hvad

der er smukt og godt, saa vil det gode engang blive dem til Vane, og vi alle sammen blive lykkelige.

Klokken er mange, og jeg skal op Kl. 4 for at tegne.

Din

J. Dalhoff.«

Altsaa midt i sin øvrige Tralvhed, som vilde give de fleste mere end nok at gøre, en ny Sag, en ny Hemmelighed, han gaar paa Jagt efter ved vidtstrakte og hovedkulds Rejser med mindst mulig Hvile. Det lader jo til, at der leves flot, paa dyre Hoteller; saa er det ikke ham, der leder Rejsen eller betaler den. Tør vi gætte paa Frieling fra Holmegaards Glasværk, hvem han skal hjælpe med at faa Gas ud af deres store Tørve-moser og bruge den til Glassmelteriet? Men Tiden er begrænset; han skal være hjemme inden en vis Dag — maaske en stor og vigtig Støbning? — derfor kommer han ikke til Paris, og Brevet fra hans Hustru, som ligger der, er tabt.

Den 20. April 1847 lejer Hofguldsmed Dalhoff en Butik »ved Forgangen« — Baggangen var billigere — i Børssalen. Som Udlejer paa et Interessentskabs Vegne staar Navne, der er kendte fra Industriforeningen. Dette Foretagende, hvorefter Børssalen blev en permanent Bazar for mange Slags Varer, blev nok ikke af stor eller varig Betydning. Men hvad havde Hofguldsmeden, som ikke længer var Guldsmed, vel at udstille og sælge deroppe? Maaske vi kan faa nogenlunde Kundskab derom ved at se efter i Katalogerne, hvad han har udstillet paa Charlottenborg i 1840 og 44, i hvilke Aar Kunstudstillingerne var afløst af Industriudstillinger. Allerede i 1840 har han slet intet udstillet i Sølv og Guld, derimod forskellige Bordgenstande i Nysølv og dernæst Arbejder i Kobber, frembragte ved den galvaniske Strøm; Apparatet dertil blev her første Gang fremvist i Danmark, »hvored vaktet betydelig Interesse for denne mærkelige Kunst«. — I 1844 udstillede han: bornholmske Naturalprodukter (Mineralier), samlede af Indsenderen samme Foraar (jvfr. S. 228). Paa de andre udstillede Sager var der efter Komiteens Ønske sat Priser: Et Portræt af Thorvaldsen (Terracotta) i Metalramme, 2 Rd.; do. af A. S. Ørsted do., 2 Rd. Thorvaldsens Buste, Terracotta broncé, 5 Rd.; en Hebe, 8 Rd.,

do. Carlsbad-Lakering, 10 Rd.; en Warwick-Vase, rødt bornh. Ler, 8 Rd.; en do. Vase, 4 Rd.; 2 do. Urtepotter à 2 Mk. 8 Sk. En fin stor Vase i Terr. 4 Rd. o. s. v. Dernæst: 2 Par Nysølv Lyseplader à $5\frac{1}{2}$ Rd. pr. Par; 3 Zinkkonsoler, bronc., à 3 Rd.; en stor Zinkvase, bronc., 11 Rd. En Zinkørn 12 Rd., o. s. v. Endelig: pressede Jærnborter til Forsiring af Kakkelovne, 7 Sk. til 52 Sk. pr. Alen. Navnlig de billigere af disse Sager, udfyldt af flere lignende i Nysølv, Zink og brændt Ler, kunde nok egne sig for en Bazar.

18. Okt. indsender han en »Underdanigst P. M.« til Slotsbygningsskomiteens Formand:

»Idet jeg har den Ære at takke for det Tilsagn, Deres Excellence i Skrivelse af 6te Sept. d. A. har bæret mig med, ifølge hvilken blev mig udbetalt et Tusinde Rigsbanksdaler som Forskud, og jeg som snarest kunde vente de andre Spørgsmaal om Udlevering af Metal o. s. v. afgjort, troer jeg ikke at opfylde min Pligt, hvis jeg ikke underrettede Deres Excellence om, at Hs. Majestæt siden den Tid ret indstændigt har paalagt mig at ile med Udførelsen af disse Arbejder, saaledes at alle 4 Statuer i tilstundende Sept. 1848 kunne være fuldendt, hvilket jeg ogsaa har lovet og til den Ende har antaget flere Arbejdere paa mit Værksted og bestilt endnu flere; men Deres Excellence vil vist undskyldte min Paatrængenhed, naar jeg derfor atter paaskynder til, at saavel det hertil bestemte Kanonmetal paa Tøjhuset som det paa Slottet værende Kobber maatte udleveres mig, samt at der tillige ved Anordningen af de dertil bestemte Pengemidler maatte bestemmes mig saadanne Resourcer, at jeg kan dække den Gæld, jeg formedelst disse Arbejder har maattet gøre, men tillige sættes i Stand til at forcere Arbejderne i Fremtiden.

For Øjeblikket smigrer jeg mig med det Haab atter at maatte erholde udbetalt 1000 Rdl. som Forskud«.

At Kongen saaledes paaskyndede disse Arbejder, laa jo i, at 1848 skulde fremdrage Mindet om, at det oldenborgske Kongehus da havde regeret i 400 Aar. Men der blev andet at tænke paa: Revolution rundt om i Europa, Krigen med de oprørske Slesvigholstenere og Preussen, som tog deres Parti for at bringe sine egne slet staaende Sager i Forglemmelse, men forud for dette og ikke uden Indflydelse derpaa: *Kongens egen Død*, den 20. Januar 1848 paa Amalienborg, kun 61 Aar gammel.

Ogsaa dette Dødsfald, der gik ham saa nær til Hjerte og maatte gribe saa dybt ind i hans Liv, kunde Dalhoff ud fra sit eget maadeholdne Levned ikke lade være at henføre til den Omstændighed, der ligger saa nær for de høje Stillinger. Han vidste, at Kong Christian, der gerne arbejdede langt ud paa Natten, altid havde en stegt Kapun eller andet staaende, hvoraf han skar sig et Stykke, naar han følte sig sulten eller træt.

Det Forsvar for Christian den Ottende som Konge, der siden blev ført af A. D. Jørgensen, havde længst fundet Plads hos Dalhoff, der kendte hans gode Tanker, selv hvor de ikke fik noget heldigt Udfald. Og han havde jo siden sin første Ungdom hos ham fundet baade Forstand paa og Forstaaelse for, hvad der var den kunstbegavede Haandværkers Id og Maal. Frederik VII havde helt andre Interesser, og den, der havde haft Lejlighed til paa nærmere Hold at se hans holdningsløse Færd, lod sig ikke saa let som vi yngre imponere af den virkelige kongelige Værdighed, han i visse Øjeblikke kunde vise. Dalhoff holdt længe »Fædrelandet« og var med Industriforeningen væsenligt liberal og navnlig Modstander af Lavsvæsenet, men han saa helst Maadehold i alle Overgange.

Efter Bestilling ved Etatsraad Koch smykkede han ogsaa denne Gang den kongelige Kiste og kunde allerede den 29. Februar fremlægge Regning paa 479 Rbd. for 3 med Indskrifter graverede Sølvplader paa Laaget, 2391 Rbd. for Bronzeprydelser paa Laag og Kiste og 119 for Tin- og Bly-Ornamenter paa Katafalken, tilsammen næsten 6000 Kr.

For de 4 store Figurer til Christiansborg var den samlede Regning 32,000 Rdl., hvoraf dog henved 8000 var leveret ham i Kanonmetal og Kobber.

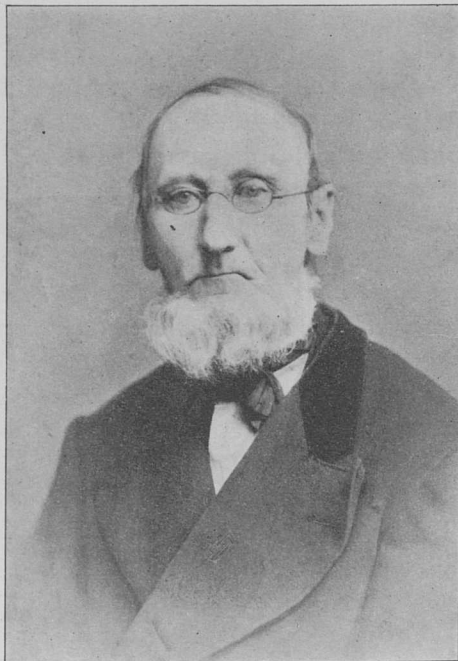
Skønt Fuldendelsen af disse Figurer for en Del falder ind under Frederik den 7des Regering, maa dog hele denne Virksomhed regnes for afsluttet med Christian den 8des, under hvilken der var lovet ham, at han ikke skulde savne Bestillinger; men som disse hører op, og han maa lægge hele sin Kraft ind i andre Opgaver og Indtægtskilder, begynder her det næste Afsnit af hans Liv.

V.

INDUSTRIENS MAND.

1848—1870.

OVERGANGEN fra Statuéstøber til Køgekarsfabrikant kunde synes brat nok, men den skete dog gennem mange Overgange. Vi veed, hvorledes han havde brugt sin Ret til at arbejde baade i ædle og »mindre ædle« Metaller egenlig hele Tiden, fra han i 1829 fik sin Mesterbevilling. I Lille Kongensgade skulde jo det ene Vindue skilte med Sølv, det andet med Bronze, og 3 Aar efter at han var blevet Hofguldsmed, fremlagde han ved Udstillingen 1836 sine første Jærnborter. Hans Arbejder

J. B. Dalhoff.

i brændt Ler var i god Forbindelse med hans Kunststøbning, saasom ogsaa de mest fremstillede Thorvaldsens Værker. Hel-

ler ikke Zinkstøberiet, som han tillige med Arbejdet i Bronze studerede paa Rejsen 1840, laa saa langt borte derfra. Thorvaldsens Amor var vel noget af det skønneste, han frembragte heri, og Thorvaldsen vilde næppe heller have skammet sig over de Konsoler, Vaser og andre Prydgenstande, han gjorde i dette billigere Metal. Men naar han i 1837 jog store Dele af Europa rundt for at lære, hvorledes man gjorde Bakker, og nu atter efter Rejsen i 1847 foreviser lakerede Bakker, han har købt i Koblenz, viser dette andet Steds hen.

I Efteraaret 1848 skulde det Oldenborgske Hus holde 400 Aars Fest; dertil skulde Christiansborg staa i fuld Pragt med alle sine Statuer paa deres Plads, og Industriforeningen forberedte en Udstilling, i hvis Udvalg ogsaa Dalhoff sad. Efter Kong Christians Død 20. Januar kom Krigen og tog alle Tanker i Beslag. Meget af Fredens Virke standsede, Priserne blev høje, mange fik det knapt. Dalhoffs Forbindelser med Hof og Regering saavel som hans anerkendte Duelighed paa næsten alle industrielle Omraader havde skaffet ham militære Leveringer, saaledes som Knapperne til Admiralitetet. Krigsudrustningen gav Anledning til mere. Hans Opfindelse af det »Dalhoffske Buevisér« (Pat. ²¹/₁ 1851) til Tapriflen af 1848 indbragte ham mægtige Bestillinger og var vel i det hele den mest indbringende af alle hans Opfindelser. Mindst 1 Etage i det høje Sidehus var optaget af Bøssevagere, foruden hvad Støberiet og Presserne havde at gøre dermed. — Ogsaa Hjelme gjorde han, dels almindelige Dragonhjelme i Hundredvis, dels ogsaa finere og dyrere. F. E. viser et reddet Blad af den ellers kasserede Hovedbog for 3. Jan. 1853: »Leveret 4 Hjelme til Hs. Maj. Kongen og de 3 Prinser, med Elefantstjerne à 70 Rd. = 280 Rd.; 8 Hjelme med Navneziffer til d'Hrr. Adjudanter à 50 Rd. = 400 Rd.; tidligere udført en Prøvehjelm, forgyldt, med Sølvzirater, som flere Gange er forandret, 50 Rd.; Prins Ferdinands Hjelm, udført 2 Gange, da Højstamme ønskede den højere end Prøven ¹⁾, 30 Rd. o. s. v.« Der staa ogsaa: »en massiv støbt Jærnpiedestal med indlagte forgyldte Broncefigurer og Sølvindlægning 500 Rd.«

¹⁾ Prinsen var en lille Mand.

Men disse officielle Bestillinger kunde dog ikke sysselsætte mere end en Del af de henved 100 Arbejdere, som de udstrakte Lokalteter havde Plads til, især efter at de store Figurer var færdiggjorte og afleverede. Der *maatte* sigtes paa Genstande, som de *mange* havde Brug for. Hvad Guldsmeden havde forfærdiget i Sølv af Galler og Skeer, Fade og Kander til fyrstelige og adelige Huse, det *maatte* Metalfabrikanten levere i billigere Materiale og mangfoldiggjorte, saa at ogsaa jævne Folk kunde skaffe sig det — og glæde sig derover.

Ved Industriforeningens Forevisning i Juleugen 1848, hedder det i Foreningens Beretning, »saas Prøver af valset Nysølv og Messing; bedste Sort Nysølv leveres af ham til Optrykning [paa Drejebænke] til 9 Å [3 Kr.] pr. Parret, do. do. Messing til samme Brug til 8 Å 8 β [2 Kr. 83 Ø.]. Hr. Dalhoff, der har lige saa stor Fortjeneste af sine Bestræbelser for at skaffe en ren Smag Indgang hos den Industrielle, som hans tekniske Dygtighed har fundet almen Anerkendelse, har for ganske nylig anlagt et Valseværk med Dampkraft i Forbindelse med forskellige andre Fabrikationsgrene. Dette nye Anlæg, tør vi haabe, vil kunne lette forskellige Professionister en Del Forarbejder og navnlig præstere paa fabriksmæssig Maade de enkelte Dele til forskellige Genstande, hvis Sammensætning og Færdiggørelse atter kunne beskæftige mange Fabrikanter, der ikke selv have de Maskinerier og Redskaber, der ene betinger Fabrikatets Billighed«.

Altsaa en Dampmaskine — dengang endnu en forholdsvis Sjældenhed i Danmark — paa vist ca. 5 Hestes Kraft, med en Dampskorsten, der ragede et godt Stykke op over den høje Sidebygning, fra hvis øverste Etages Vinduer man i Storm kunde se den svinge vel et Kvarter til hver Side. Og saa et Valseværk, som bl. a. flere Guldsmede af og til lejede, men som han sikkert brugte mest selv.

Fra Forevisningen 9. Okt. 1849 berettes: »Dalhoff havde udstillet en mindre, særdeles smukt udført Bronze-Statue [Christian d. IV, nu paa Jægerspris], som tiltrak sig velfortjent Opmærksomhed. Fra samme saas Prøver af forskellige pressede Arbejder. Disse presses lettest af valset Jærn eller Staal, som er glødet i et tillukket Kar med Kulstøv, hvorved de blive mere end almindeligt bløde. De bejses og skures aldeles hvide. Ved denne Bejsning, som ogsaa gentages under Valsningen, frembringes en overmaade fin Kant i

Jærnet, idet navnlig de bløde Aarer bortædes, og de haardere gentagende trykkes glatte. De Gjenstande, som udsættes gentagende for denne Operation, blive derved mere skikkede til Presning end almindeligt Jærn. Presningen sker ved Hjælp af en Knæpresse, paa hvis Forfærdigelse Hr. D. nu [²⁸/9 1849] har faaet 10 Aars Patent, i hvilken Genstandene presses paa een Gang paa begge Sider«. Stempellerne lider i denne Presse mindre, om end Trykket er stærkere end ved de største Skruepresser, fordi Trykket foregaar roligt uden al Rystning. Det er mest Bøsemagerarbejde — [Visererne] — der hidtil er pressede derpaa; men Nøgler vil der faa den Fordel, straks at være blanke og af bedste norsk Jærn følgelig langt stærkere end dem, der produceres af det skøre engelske Jærn.«

Det maa være den samme Presse, som Opfinderen kaldte »Bulbideren«, hvad ogsaa passede godt nok med dens aabnede Gab, der knasede Jærn, som Kerberos Kager.

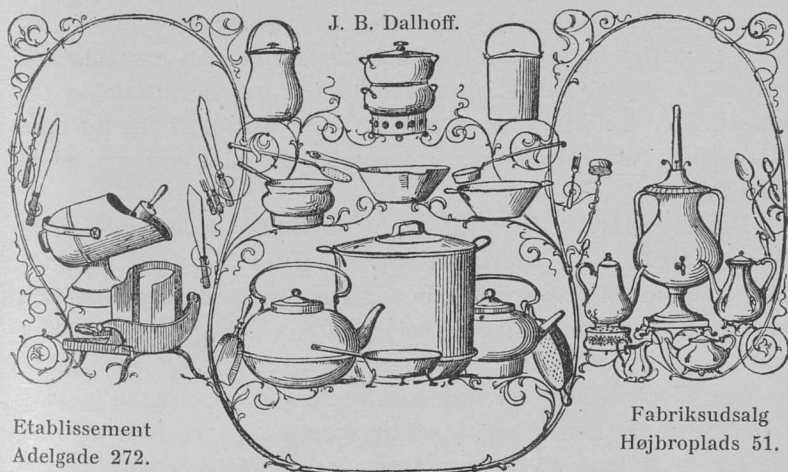
I Vinteren 1850—51 er der »fra Hofguldsmed Dalhoffs Etablissement til forskellig Tid udstillet: Prøver af pressede Staalarbejder, fortinnede Kogekar samt Knive og Gaffler, der fortjener Opmærksomhed som Handelsvarer. Tillige fremviste han den af ham konstruerede Stand-Brødkniv med bevægelige Linealer, om hvis Hensigtsmæssighed og Prisbillighed Foreningens Industriudvalg har udtalt en fordelagtig Dom«. Paa den har han faaet Patent den 25. August 1851; »Linealerne« er til at stille efter den ønskede Tykkelse af Brødet, som Kniven skærer ved en fremadgaende Bevægelse, der fordrer mindre Kraft.

Vigtigst blandt det foreviste var dog *de fortinnede Kogekar* af ikke for tyndt Jærn — de sved ikke Maden saa let som de tynde Blikvarer — og udvendigt malede med en rødbrun Farve, der mindede om Kobberkarrene, som de ved deres Billighed delvis kom til at fortrænge. Her kom det ud, hvad *Bakkerne* pegede paa: det daglige Livs Brug i Køkken og Stue, paa Arnen og paa Bordet, tarveligt men solidt og net i Forhold til Tingenes Stof og Bestemmelse.

— Et betydningsfuldt Vidnesbyrd fik hans Virksomhed af et Udvalg, der paa hans skriftlige Ønske nedsattes ved Repræsentantmødet 11. Febr. 1851 og bestod af Baumgarten og Winstrup, Justitsraad Ehlers, Isenkr. Møller og Instrumentmager C. Nyrop, idet det udtalte sig »meget fordelagtigt om Indretningen af de Maskiner og den Fremgangsmaade, som han an-

vendte ved Forfærdigelsen af Knive og Gafler, Sakse, opdrevne Jærngryder og Pander, Thekedler, saavel fortinnede som ufortinnede, gennembrudte og pressede Nysølv-, Messing- og Jærnsager.«

Da han ved denne Tid, sidst i 1851 eller først i 1852, aabnede et *Fabriksudsalg* i Isenkræmmer Jacobsens Gaard *Højbroplads Nr. 51*, Hjørnet af Læderstræde, — med Døren paa selve Hjørnet og Opgang ad en lille Trappe inde i den ganske rummelige Butik —, havde han ogsaa en ret rig Samling af »Husholdningsgenstande« at stille frem i Vinduer og Skabe.

Nihil paries, nisi ante parturieris! ingen Fødsel uden Fødselsveer. At heller ikke Istandbringelsen af denne, ikke blot for ham selv, men ogsaa her i Danmark nye Virksomhed, — tilmed i den trykkede, pengevanskelige Tid efter Krigen, da dens Omkostninger skulde betales — gik fri derfor, faar vi stærkt at føle ved følgende Breve fra en Rejse til Verdensudstillingen i London 1851.

»Kære gode Kone!

Med Undtagelse af at mine Øjne vare blevne endnu værre paa Rejsen ¹⁾, kan jeg ikke sige andet end godt om min Rejse

¹⁾ Man ser det paa Skriften.

hertil, som skete i Gaar Formiddag Kl. 10. Efter en herlig Søvn i Nat befinder jeg mig særdeles vel, og derfor vil jeg nu skrive; thi Du ved nok, at mit Mod og Haab beror meget herpaa. I Dag er det mit Valgsprog, at Gud ikke vil forlade os, selv ikke i den største Nød, naar vi blot ikke forlade ham.

Jeg løb det meste af Dagen i Gaar, førend jeg traf Ballin, og efter en lang Samtale er jeg dog ikke ret klog paa ham. Han har vist mig en Kongelig Bevilling paa Bortlodning, underskrevet af Kongen den 21. Juli, men han venter først at begynde i det nye Aar med det da begyndende Classelotteri¹⁾, og hans Lotteri skal mere ligne en Subskription, saa at han intet Arbejde bestiller, førend han allerede har afsat Lodderne. I November venter han først at vide, hvor mange han har solgt, og kan da først gøre Bestillinger, hvis han synes, at Antallet er tilstrækkeligt. I Følge ovenstaaende vil Du indse, at jeg nu ikke tager til Berlin, men rejser i Aften Kl. 11 til London med et Dampskib.

Da jeg i Morges skrev herpaa, kom Ballin og inviterede mig til sig. Jeg har nu overtydet mig om Priserne, som han har betalt for Genstandene i Berlin, ligesom jeg har overtydet mig om, at en Guldsmed Hirschfeld i Berlin selv i det daarlige Aar 1849 har udført for 91,000 Rdlr. Præussisk af lignende Varer til ham. Om alt dette nu ikke kan nytte mig noget, maa jeg dog selv bifalde, at han er saa forsigtig som muligt, og hvis jeg blot vel kan overstaa dette Aar ved at gøre noget til Sommers Lotteri, kan Tingene endnu blive godt. Da jeg i London maa afvente Nailor²⁾, og han først vilde blive 8 Dage i London, førend han rejser til Sheffield, saa vil jeg vel komme til at benytte Udstillingen mere, end jeg havde ventet, og altsaa fortære flere Penge der, end jeg ønskede. Men jeg syntes ikke, jeg vilde

¹⁾ Tallotteriet skulde ophøre med Udgangen af 1851; det af Ballin planlagte Varelotteri, hvortil D. ønskede at levere af sine Fabrikater, skulde altsaa begynde samtidig med det af Staten nu helt overtagne Klasselotteri. — Industriforeningens Økonomiudvalg havde den 17. Maj 1851 udtalt sig imod et Andragende fra Fr. Sommer om Bevilling til et Industrilotteri; mindre bestemt imod et lignende fra A. Ballin om at maatte sysselsætte Invalider med at lave Parfumer, Nürnberger- og Galanterivarer, som saa skulde afsættes ved et Lotteri.

²⁾ J. W. Nailor, den største Filehugger i Kjøbenhavn; engelsk født.

rejse til Berlin, da han snarere raadede mig derfra, og Berliner Rejsen vilde ogsaa have kostet en Del. Han har desuden tilbudt, at hvis Tingene gik godt, skulde vi rejse sammen fra Kjøbenhavn til Berlin. Jeg var i Gaar og i Dag hos Freunds¹⁾; de beder hilse Dig og Anna; de ere meget forknytte, da Indkomsterne ere saa smaa, og han maa betale saa uhyre Skatter, men derfor var de lige kærlige og forekommende. — Jeg slutter med de kærligste Hilsener til Dig og alle vore kære Børn²⁾, for hvis Vel jeg har saa mange tunge Sorger, og beder Dig især at hjælpe mig, at vi herefter maa bære Sorg og Modgang som et Middel fra Gud til at vi maa blive bedre Mennesker. Gaa endelig daglig lidt i Luften og tab ikke Modet; jeg haaber saa sikkert, at jeg ved min Hjemkomst i det mindste skal bringe nyt Mod og Midler til, at vi maa kunne blive lykkelige igen. Lev vel.

J. Dalhoff.«

Det næste Brev er fra »London 5te August« (1851).

»Kære gode Kone!

Dit Brev af 29de modtog jeg i Gaar, og endskønt jeg inderlig har længtes efter at skrive Dig til, er det mig dog meget vanskeligt at komme i et saadant Humør, at jeg skulde kunne skrive trøstende til Dig. — Jeg kom hertil i Dag 8 Dage efter en afskyelig Søtur, hvor jeg 28 Timer i Træk var meget søsyg. I de første 5 Dage boede jeg i Nærheden af Meier med flere Danske, men da jeg havde 5 Mil (eng.) til Udstillingen og gerne vilde benytte hele Dagen der, savnede jeg meget en regelmæssig Levemaade; saaledes har jeg nu først de tre sidste Dage spist varm Middagsmad, siden jeg tog hjemme fra. Jeg er nemlig i Løverdags flyttet ind hos min Ven Sekretær Hjort; vi boe tæt ved Udstillingen hos nogle vakre Folk, hos hvem vi faar Kosten hele Dagen, og i en stille Omgang med Hjort og ved Flid føler jeg mig ret vel. Nailor er kommen i Gaar, men jeg

¹⁾ Broder til Billedhuggeren. Trykket efter Krigen følte baade i Kjøbenhavn og Altona.

²⁾ Nu 8; et Par var døde som spæde.

har endnu ikke kunnet træffe ham og veed altsaa intet om min Rejseplan, da jeg maa afvente ham, for samlede at kunne rejse til Birmingham og Sheffield, hvor jeg haaber at skulle kunne høste den egenlige Nytte af min Rejse. — Jeg har tilbragt 5 hele Dage fra Kl. 10 til 6 à 7 paa Udstillingen og maa erklære, at den næsten i alle Retninger er saa interessant, at jeg ingen Begreb kunde gøre mig derom¹). Man kan en halv Dag opholde sig i den franske, indiske eller russiske Afdeling uden dog at kunne sige, at man har set alt, og alt dette har jeg set sammen med 70000 Mennesker uden at have været generet. Jeg kan næsten ikke tænke mig nogen Haandtering, hvorved her intet skulde være at lære, lige som jeg ikke kan tænke mig noget mere oplivende og opløftende end denne Udstilling. Du veed, at disse Ord ville sige meget af mig, som kom med faa Forventninger. At jeg ikke her kan inddade mig paa nogen Beskrivelse af enkelte Dele, vil Du let indse. — Jeg har tegnet en Del, og skal jeg vente her 8 Dage endnu, maa jeg vel tegne en Del endnu, selv Ting, som ligger udenfor mit Maal. Skønt jeg synes, jeg sparer, gaar der dog mange Penge med. Jeg saa i Gaar et galvanoplastisk Institut, som overgaar Drewsens langt, og som jeg haaber, skal blive mig til Nytte; (dette ønsker jeg ikke, at Drewsen skal vide)²). For at se denne ene Ting, kørte jeg 160 Mile (eng.) paa Jærnbane og 20 i Omnibus, og da jeg maatte betale for min Vejviser med, kostede det mig omtrent 25 Rbd.

London d. 8. August.

Jeg blev forstyrret i min Skrivelse, saa at Brevet dog ikke kunde komme med Posten, og da Posten først gaar i Dag, har jeg udsat det. Jeg har det for Øjeblikket saa behageligt, som

¹) Det var vel ogsaa den første egenlige *Verdensudstilling*, og dens Lokale var i Krystalpaladset, en Bygning udelukkende af Jærn og Glas, som i sig betegnede en mærkværdig Nyhed, og som ogsaa er bevaret i Forstaden Sydenham som blivende Udstilling.

²) Paa den Tid var H. C. Drewsen, den betroede unge Ven, hvem han i 1847 førte omkring i Berlin, begyndt at blive en Konkurrent; han havde ogsaa faaet eget Udsalg i St. Kongensgade 33, saavel af forsvævede og fældede som af forzinkede Genstande. 15. Okt. 1850 havde han udtaget Patent »paa den af ham anmeldte Maade at forzinke og forzinke Jærn«.

jeg kunde ønske det, gaar paa Udstillingen fra 10 til 3, spiser og drikker hos Familien, som jeg boer hos, tegner en Del, og om Aftenen sidder jeg sammen med Hjort; hans Stilling er omtrent som min, og i al Fortrolighed søger vi at trøste hinanden. Han har herlige Bøger, hvoraf vi ofte læser en dansk Prædiken og gaar rolig i Seng. Jeg fortænker ikke de andre i, at de hver Dag søge muntre Adspredelser, men det er mig umuligt at tage Del deri, og jeg længes saa inderligt efter at komme til Birmingham for om muligt at styrke mit Mod ved at se Ting, som mere direkte kunde være mig til Nytte. Jeg antager, at vi paa Tirsdag forlader London, men da jeg ikke veed, om jeg kommer her tilbage, kan det ikke nytte, at Du skriver; det kunde gerne være, at jeg tager lige fra Birmingham til Hull og derfra til Søs.

Lev nu vel, kære gode Kone; min gladeste Tanke om mit Hjem er ved min Overbevisning, at Du i Sorg og Glæde ikkuns vil det rette, og med denne Overbevisning haaber jeg ogsaa saa sikkert, at vore kære Børn ville skikke sig vel.

Din hengivne

J. Dalhoff.«

Mere faar vi ikke fra denne Rejse. Han har formodentlig taget den Vej, han nævnte, uden enten at afsende eller faa Brev. Men at Naylor's Følgeskab, som kunde indføre ham i Forbindelser og Lokaliteter, som han ved Besøget i de samme Byer, Birmingham og Sheffield, i 1837 trods al Snildhed ikke havde kunnet faa Adgang til, har været ham til Gavn, kan vi vistnok allerede slutte af, at han den følgende Vinter i Industriforeningen udstillede ikke alene Prøver af fortinnede Jærnkogegryder, forøgede med ufortinnede »Kul- og Brændekasser«, — som han vel har set i Birmingham, men hvoraf navnlig de første vist var ret ukendte herhjemme, hvor Kulfyring endnu var ny, — og »en Thekedel af Tombak«, men ogsaa »Bordknive af ny Konstruktion og andre Staalarbejder«. Dette sidste peger jo baade paa Naylor, Filefabrikanten, og Sheffield, Knivsmedebyen; men vi faar mere derom i Beskrivelsen af den første rigtige danske Industriudstilling, med egen dertil opført Bygning, som blev holdt i Kjøbenhavn Juli—August det følgende Aar.

Udstillingerne i 1834 og 36 blev under Industriforeningens Førerskab fortsat i 1840 og 1844 og skulde være holdt i 48, men blev først nu i 1852. Med kort Varsel kom alt i Stand. Paa godt en Maaned fik Hetsch baade en Tegning gjort og Bygningen opført af lejede Brædder, som ikke maatte ødelægges for andre Formaal. Paa Christansborg Slots Ridebane fik den Plads, og med sine tarvelige, men klare Former, omsmældet af mange Flag, tog den sig godt ud i de skønne Omgivelser. Næsten 100,000 besøgte den, og Udstillernes og de udstillede Genstandes Tal var ogsaa flere Gange saa stort, som man nogensinde havde kendt; kun Overskud gav den *ikke*. Dalhoff var baade Komite-medlem, Meddommer og Udstiller. I Beskrivelsen over Afdelingen »Tøj- og Knivsmedearbejder«, hvori Naylor var Bedømmelsesudvalgets Formand [og Beretningens Forfatter], har D. faaet 2 Sider af 5. Først Patent-Standbrødkniven i to Skikkelser. Dernæst:

»Bordknive og Gaffler, Barberknive, Penneknive, Sakse o. desl.«. Den særegne Fremgangsmaade, D. bruger, er følgende: For at undgaa Smedning og især Paasvejsning, hvorved Staalet ofte lider, gør han det hele af Jærn. Paa Valsen har han indgravet Hulheder i Form af en Kniv eller Gaffel. En lang og glødende Jærnstang, som under Valsernes meget hurtige Omdrejning og meget stærke Tryk passerer mellem disse, erhverder derved de respektive ovenstaaende Former, i een samlet Længde og paa en meget hurtigere Maade, end Smedning tillader; dog er de efter Valsningen ikke i fuld færdig Tilstand, men behøver endnu at eftergaaes noget med Hammeren. De udvalgte Sager føres nu samlede i en Ovn, [converting furnace er her tilføjet, for at man ikke skal være i Tvivl om, hvorfra dette er lært], hvor de i Løbet af nogle Dage uafbrudt holdes i en vis Varmegrad og ved Tilsætning af kulholdige Stoffer underkastes de samme Forvandlinger, som Jærnet ellers undergaar for at blive til Staal. Med andre Ord, det er nu Staalknive, saa vel Angelen som Bladet, og modtager forinden Hærdningen kun den sidste Afhamring i glødende Tilstand. Efter flere Undersøgelser ved Smedning og Hærdning af disse Blade befandtes Staalet at være af særdeles haard Natur, som vistnok ikke tabes ved de Processer, der endnu er tilbage for at gøre dem til færdige Knive. Skulde noget befrygtes, maatte det nærmest være, at de kunde blive for haarde, en Fejl, der dog hidtil sjælden har været bemærket. Dernæst har D. inventeret et Apparat, som paa een Gang, ved et meget svært Tryk, ikke alene giver Brystet den synlige færdige Form, men til-

lige trykker et Par Fordybninger ind i dette til at modtage en Tap paa de tvende Skinner, som danne Skaftet, hvilket væsenligt bidrager til at styrke og holde disse fast. Iblandt de udstillede Knive og Gafler var der nogle, hvis Skafter var dannede som sædvanlig af to Skinner, lagte paa den flade Angel, men uden at være fastholdt ved de almindelige synlige Nagler. Anvendelsen af de skjulte Nagler er ikke ny, den har i længere Tid været brugt i engelske Fabrikker, men Dalhoffs har dog et Fortrin fremfor disse, at de foruden Naglerne erholde en væsenlig Befæstigelse ved Hjælp af det udhulede Bryst«.

Det er jo ikke alene en sagkyndig, men en begejstret Skildring, hans gode Ven og Rejsefælle har givet hans Knivfabrikation. Saa kommer et Par Ord om Viséret »af en solid og simpel Construction«, og senere:

»Fortinnede Jærn-Kogekar fra Dalhoff, indbefattende alle Sorter af Kedler, Pander, Kasseroller, Fade, Kageforme, Fiskeskeer, Spande o. s. v., som ellers er kendt blandt Blikkenslager-, Jærnstøber- og Kobbersmedarbejder. Produkterne af sidstnævnte Fag synes disse Jærnkar at fortrænge ved billigere Priser og Metallets Uskadelighed i Tilfælde af Oxyder [Kobberir og Blyhvidt er Gift, Rust uskadeligt], naar Fortinningen afslides. Det udstrakte Marked, dette her-tillands endnu saa nye Produkt allerede har vundet, kan ej andet end tjene som Anbefaling, hvilket Erfaringen uden Tvivl betydeligt vil forøge, da disse billige Arbejder i Godhed, Soliditet og Formernes Hensigtsmæssighed i ingen Henseende staa tilbage for de udenlandske«.

Endelig: »Nysølv's Skeer og Gafler, hine til 12, disse til 10—14 Rd. pr. Dusin, vare af gode Former«. — Under denne Afdeling nævnes ogsaa Elektroplet fra Invalidefabrikken, udført under Vejledning af G. T. Hansen og Løfgreen¹⁾; og fra Hofjuvelerer A. Michelsen: »en Bordopsats, en udmærket Prydelse; et complet Theservice var i sine simple, men forstandige Former, sin rene Smag og fuldstændige Samarbejdning af Orneringen et Arbejde, der udviste en Flid og Elegance, som næppe fandtes hos noget andet (dansk) Metalarbejde af lignende Art paa Udstillingen.« Et smukt Lovord, der hvad enten det tilfalder Michelsen eller, som det senere blev Tilfældet, A.

¹⁾ Fra hvis Fabrik Dalhoff i 1854 og 55 ses at have faaet en Del Pletvarer.

Jacobsen som den egenlige Udfører, peger tilbage paa Læremesteren, der nu er slaaet ind paa et større Marked med alle Slags jævne Kunder, men selv dog densamme i al sin Id: sundt og sandt, smukt og godt vil han tænke og virke — og om muligt ogsaa faa andre til det samme.

Hvad Dalhoff havde tænkt paa med Industriforeningen, var netop i særlig Grad at gøre Vejen til Kundskab og Duelighed lettere for den kommende Slægt, end den havde været for ham selv. Vi har hørt om *Industriskolen*, som han ofrede saa mange baade Tanker og Gaver. Den fik han dog ikke megen Glæde af. Under Jantzen¹⁾ voksede Skolen i Elevantal, men Haandværket tog af; det var, da hans tidligere Konkurrent Møller afløste ham (1847), blevet en almindelig Realskole, hvor kun nogle meget faa Drengene snedkrede lidt et Par Timer om Ugen. Industriforeningen opgav da Forbindelsen med den og inddrog de den betroede Værktøjer til andet Brug; senere skilte den sig dog af med dem ved en Auktion blandt sine Medlemmer, ligesom den havde gjort med saa mange indkøbte og skænkede Sager; den havde jo endnu ingen Plads til et *Industrimusæum*. Men Dalhoff, der en Tid havde ladet sine Sønner gaa i denne Skole, traadte ud af dens Tilsynskomité.

Tanken paa de unges Udvikling var dog ikke glemt. I Industriforeningens Repræsentantmøde 13. Marts 1849 fremlagde Formanden en Skrivelse fra Dalhoff af følgende Indhold:

De hidtil gjorte Forsøg paa at skaffe de unge Haandværkere en bedre Uddannelse har vel ført til gode Resultater m. H. t. den tekniske Færdighed, men ikke til den theoretiske Uddannelse. Kun enkelte har nydt godt deraf; men det gælder dog netop at faa *de mange*, der har samme Brug for Kundskaber, Lejlighed dertil. Men om dette opnaaes, er ikke *alene* afhængigt af nogensomhelst Skoles Beskaffenhed, men af et Forhold, der ligger udenfor. Det maa nemlig blive Mestrene klart, at det er i Haandværkerstandens og altsaa i deres egen Interesse, at dennes Lærlinge og Svende blive dygtige og indsigtfulde; det maa blive en Æressag for dem at bidrage dertil ved paa enhver Maade at give dem den fornødne Anledning og Vejledning dertil. Jeg tror ikke, det er gaaet saaledes paa nærværende Tid. En Lærling vil i Reglen ikke erholde Tilladelse til daglig at forlade Værkstedet nogle Timer for at modtage Undervisning; han vil ligeledes i Reglen hjemme savne et Sted, hvor han

¹⁾ Nyrop har C. A. E. Jensen.

uforstyret daglig kan beskæftige sig med det, hans Lærer har gennemgaaet for ham, og derved tilegne sig det; og dog er næsten enhver theoretisk Undervisning ufrugtbar, naar den ikke kan træde i Forbindelse med en saadan Selvvirksomhed fra Elevens Side. Derfor er det, at jeg ikke alene anser Haandværksmestrenes Medvirkning ved Oprettelsen af den omtalte Skole for gavnlig, men jeg anser den for den sande Basis for Skolens heldige Fremgang, thi den vil efter min Mening uden en saadan Medvirkning hensygne og dø.

Samtidig med dette Brev fremkom et lignende fra den yngre Schwartz, der henholdt sig til to Afhandlinger i Foreningens Tidsskrift af Wilkens og Rothe. Den samlede Virkning var Nedsættelsen af et Udvalg med saa sagkyndige Navne som Kramp, Hetsch, Rothe, Steen og Kayser, og deraf fremgik atter en Skrivelse til Regeringen: at det maatte tages under Overvejelse, hvorvidt den tilstedeværende Trang maatte foranledige Regeringen til »at oprette *en teknisk Skole for vordende Haandværkere og Fabrikanter*, der tillige kunde tjene til *Forberedelsesskole for tilkommende Kunstnere*.« Hensynet til at vække Haandværksmestrenes Interesse blev forbigaaet, »de havde allerede faktisk viist den, ogsaa i Industriforeningen«, ligesom Rothes Forslag om ved at nedlægge den kgl. Porcellænsfabrik, der aarlig krævede et Tilskud af 5—6000 Rd. foruden Renter af Grund og Bygninger, at bruge disse til en saadan Lærestalt. Tiden var ikke gunstig; heller ikke en lignende Henvendelse i 1857 frugtede. Først 1876 dannedes ved Sammensmeltning af »Teknisk Institut« og »den nye Haandværkerskole« »det tekniske Selskabs Skole«, som i 1881 fik sin store Bygning.

Et stærkt personligt Indsæt gav Dalhoff i en *Virksomhed for de unge*, der visselig ikke havde saa stort et Formaal, men dog ikke var uden Betydning. Fabrikdirektør, Etatsraad Rawert foreslog 1846 Industriforeningen at oprette et Samlingssted til Belæring og Opmuntring for unge Haandværkere, saadan som han havde set i Hannover. Som et Forsøg blev der bevilget en lille Sum til at aabne Foreningens Lokaler derfor *Søndag Aften*, hvor de ellers var lukkede. Ledende Udvalg skulde Kayser, Dalhoff, Hellmann og Schwartz være. I Oktober 1847 kom der en Bekendtgørelse i de offentlige Tidender: Uden Betaling og uden at behøve Medlemskort fik unge Haandværkere Adgang.

I den samme Beretning meddeles med Glæde, at der var udstedt 500 Kort, skønt man kun ønskede 300 hver Aften, hvad ogsaa slog til; overvejende *Svende*, adskillige *Lærlinge*, enkelte *Mestere*. 3 af dem udnævntes til med Udvalget at danne Bestyrelse, og det gik fortræffeligt i god Aand, Livlighed, Stadighed og Opmærksomhed, skønt der var 2 Foredrag paa een Aften; ellers gik Tiden fra 6—11 med Samtale og Sang. »500 unge Mennesker, for største Delen af Almuen, samles uden pirrende Midler, uden at Munterheden bliver til Kaadhed, endsige til Raahed«. Det var virkelig en Oplevelse, en glædelig Erfaring med slige fornøjelige Aftener uden Alkohol og uden Spil. Ved næste Generalforsamling fremhæves da ogsaa »den sjældne Nidkærlighed, Dygtighed og Udholdenhed, hvormed Komiteen har udført det den overdragne, vistnok byrdefulde Hverv.« Ogsaa den følgende Vinter kan der siges, at »det, som er blevet foredraget, har altid fundet Interesse og Opmærksomhed, og ingensinde har nogen Afbrydelse af sømmelig Adfærd og god Orden fundet Sted.« Men Sjælen i Komiteen var utvivlsomt Dalhoff. Hans yngste Søn husker at være bleven stillet op paa Kathedret som den uskyldige lille Dreng for at udtrække Lodderne til en Tombola med smaa Gaver — sikkert en anden Juledag som den eneste særlige Festaften. Da nu ogsaa de to næste Vintre havde bragt lignende Resultater, forundres man unægtelig over, at 4 Medlemmer af Udvalget i Oktober 1851 raader Bestyrelsen til at holde op med disse Møder, idetmindste for denne Vinter, for at Savnet deraf maaske kunde fremkalde den manglende Paa-skønnelse. Under Beretningen med dens 4 Navne læser vi da ogsaa:

»Ovenstaaende kan jeg ikke underskrive, da det er aldeles imod min Erfaring og min Anskuelse.

J. Dalhoff.«

De øvrige vilde ikke tage imod Valget, men Dalhoff fik da sammen med Formanden Ret til at danne et nyt Udvalg, og det gik som forhen, saa at det kan hedde ved Aarsmødet: »Foreningens ærede Repræsentant, der stedse med varm Interesse har antaget sig Ledelsen af Søndagsmøderne, har atter i Aar velvillig tilbudt sin Assistance.« Men næste Vinter var ogsaa

Søndag Aftenerne inddragne i Foreningens Mødetid, saa at Ungdomsmøderne maatte holde op. Dalhoff udbad sig tilføjet til Protokollen, at han meget ønskede, at disse Møder maatte fortsættes i den kommende Vinter, dersom det var muligt at danne en Komité, der kunde yde ham den tilbørlige Assistance. — Man kan ikke kalde ham en ustadig Karakter, som hans skiftende Interesser stundum kunde friste til. Hvad og hvem han holdt af, holdt han ogsaa ved. Og han holdt af de unge, og han kunde ogsaa vinde dem. Aftenerne paa Kunstakademiet, hvor han underviste de vordende Haandværkere og Kunstnere i Modellering, var ham en dobbelt Forfriskelse, ved Kunst og ved Ungdom, fra mangen spændende og drøj Syssel med mekaniske Opgaver.

Paa den lade Side laa han ikke. I Vinteren 1852—53 udstillede han »Tid til anden forskellige Genstande, udførte i hans Etablissement: Prøver af Hjelme; Vægtlødder af hensigtsmæssig rund og cylindrisk Form med en lille Knap eller Drue som Haandgreb; pressede Knapper af en haard Tin- og Kobber-Komposition, som beholder Polituren temmelig længe; Mælkekogere, som Kasseroller, med et Rør i Dækket, som forhindrer Mælken fra at koge over; Strygejern af ny Konstruktion og med dobbelte Bunde og Underplader; Madspande og Terriner af fortinnet Jærn — hvilke Arbejder, især hvad Hjelmene angaar, vare udførte med megen Elegance og Nøjagtighed; alt det af ham udstillede viste særdeles Hensyn til hensigtsmæssige og bekvemme Former.« Naar det skønne er det hensigtsmæssige, kan man vel ogsaa vende det om og sige: det hensigtsmæssige er det skønne. Der var ogsaa forsaavidt lagt Kærlighed ind i disse simple Genstande, som han altid tænkte derved: det skal en ung Pige eller en lille Kone have i sin Haand — dertil skal det svare. — Men man imponeres ved den ovenstaaende Opregning, naar man tænker paa, at det ikke var saa og saa mange Varer, han havde ladet komme fra forskellige Steder i Ind- og Udland, men de var alle gaaet igennem hans Hoved og Haand, ofte med Udtænkning af nye Fabrikationsmaader og Arbejdsmaskiner. De omtalte haarde Knapper, som hver en gammel Soldat veed, det betalte sig at pudse paa Knapgafflen, ja polere med Ladestokken, er i mere end en Menneskealder

udgaaet fra hans »Etablissement« i en Masse af Tusinder, alt efter som man var heldig nok til at faa dem ved den offentlige Licitation til dog en nogenlunde ordenlig Pris: baade store og smaa Infanteriknapper og Husarknapper, dels dem, der var halvrunde og kun til Stads, dels dem, der var helrunde til at knappe; men ogsaa Messingknapper til Artilleriet, støbte i Sand, medens de andre støbtes i polerede Staalformer, et halvt Dusin hver Gang. Der var mange Arbejder med at brække dem af Knolden, glatte Øskener og rundere Kanter, som kunde gøres af smaa Fingre, og dette Arbejde gjorde ogsaa mangan Gang hans Børn i deres Fritimer — der vankede en ret god Akkord; men at tælle og trække paa Snore, 1 Gros paa hver, var udtrykkelig forbeholdt dem og skete i Reglen paa det store, runde Spisebord, hvor ogsaa Gæster kunde faa Lov til at tage fat, naar man blot kunde stole paa, at der kom nøjagtigt 144 paa hver Snor. Men naar saa Faderen stod og kiggede lidt paa deres Flid med de sølvskinnende Knapper, da tænkte man ikke paa, at hvert af de Haandgreb, der havde bragt dem saa vidt, havde krævet en Opfindelse af ham, maaske med desto større Hovedbrud, jo glattere det nu gik.

Man maa dog ikke tænke sig den flittige Mand blot som en ustandselig Arbejdsmaskine eller hans Hjem som kuet og trykket. Til Trods for Sorgerne, som stundom kunde være store nok, maa det sikkert siges, at det var lykkelige Tider i Adelgade 272, Stuen til Gaden og i Sidehuset. »Salen« var rigtignok Daglig-, Spise- og Læsestue tillige, og naar Fader sov sin halve Time til Middag paa Sofaen — han var oppe saa tidligt, at han kunde løbe Volden rundt og drikke sine adskillige Glas Vand af Posten ved Gothersgade og saa endda lukke Værkstedet op Kl. 6 — maatte der være Ro; og studerede han selv Avisen — oftest lod han vel den yngste Søn læse den højt, en god, om just ikke altid morsom Øvelse — og nogen snakkede for højt, kunde han begynde at mumle dens Indhold halvhøjt med lukket Mund, hvad snart havde samme Virkning som et: *Silentium!* der dog ogsaa kom de lektielæsende Børn tilgode, som maatte dele den eneste Belysning af 1—2 Tællelys paa det 3 Alen brede Bord. Men var der nogen Lejlighed dertil, kunde han, der var Sjælen i Industriforeningens fornøjelige Søndagsmøder, godt lide munter Leg og uskyldigt Spil i sit eget Hus og tog gerne selv Del

deri. En Aften om Ugen havde han engageret Kantor N. P. Hildebrandt, Komponist af flere kønne Smaasange, til at under-vise Slægtens Ungdom i flerstemmig Sang, hvad der gav en god, fornøjelig Selskabelighed. Inden han mistede sine Fortænder, — som det dengang var kostbart og ikke helt dadel frit at sætte kunstige i Stedet for — kunde han ogsaa hente sin Fløjte frem og spille op til en lille Svingom. Stuen var heller ikke saa lille, paa fire, rigtignok tætsiddende Fag. Foran den midterste Pille stod Thorvaldsens Amor med Buen, støbt i Zink. Ved Væggen ligeoverfor stod et mægtigt Chatol, Stedfortræder for den Chif-fonière, som hans Kone havde ønsket sig (se S. 288), og hvis vellukkede Gemmer bl. a. trofast har bevaret den Brevskat, der udgør denne Bogs værdifuldeste Indhold. Over Sofaen hang Prof. C. A. Jensens Portræt af Thorvaldsen, som nu er skænket Industriforeningen; paa den modsatte Væg, over Klaveret, hang et Blomstermaleri af J. L. Jensen. Men over »Moer«s Plads ved det sidste Vindue hang Bluncks yndige Billede, hvor Hyrde-drengen sover sødt uden at ane den overstaede Fare, der be-tegnes ved Giftslangen, som ligger ihjelbidt ved hans Fod, og ved Hunden, hvis aabne, kloge Øjne viser, hvem der har reddet hans Liv. Det Blik af Trofasthed og Aarvaagenhed, hvormed den saa paa os, gik for os ligesom i eet med *hendes* hele Skik-kelse og Færd, som sad derunder. Stolen og Sybordet var da ogsaa en Tak fra hendes Mand, da hun havde plejet ham den lange Tid, han laa med det knuste Ben. En Snedker kom med dem og skulde lige afvises, da der blev raabt inde fra Sengen: »Jo vist er det rigtigt nok!«

Rigeligt med Blomsterpotter var der Plads til i de fire sol-beskinneede Vinduer; især dyrkedes der Vinterasters og andre Planter, der om Sommeren kunde sættes ud i *Haven*. Første Gang vistnok det Foraar, da den yngste Søn ventedes, havde Faderen saadet Kløver i en lille Plet Jord, han havde lejet tillige med et Par Kvistværrelser af Voksdugsfabrikant Meyer ved Sortedamssøen. Paa »Kløvermark« skulde han kravle, men sove hos sin Moder paa Kvisten. Senere lejedes af Gartner Dan-chell et rigtigt straatækt lille Hus helt nede ved Østerbrogade, hvor nu den store Hjørnebygning ligger. Men saa blev det en hel Skæppe Land eller mere ved Siden af Meyers — nu begræ-

vet af Soldenfeldts Stiftelse. Det var som en »Kolonihave« i det lidt større, med lukket Lysthus til at være i under en Regnbyge, men en god Fjerdingvej fra Hjemmet, hvortil den hørte — oven i Købet adskilt ved en Accisebom, hvor der skulde betales Bytold for hver Bylt Bønner eller Agurker, vi bar ind gennem Porten. Men hvor smagte Stikkelsbærrerne af egne Buske og den friskskaarne Karse paa Smørrebrødet, og hvilken herlig Tur i Maaneskin langs Søen, især naar vi fik Lov til at gaa hjem ad Nørrebro, den dobbelte Vandring, men ogsaa den dobbelte Fornøjelse ad den stille, ensomme, lukkede Vej, som man skulde have Nøgle til at komme ind paa, og hvor den eneste Lyd var vor glade Sang og saa et enkelt Glam af Hundene, der vogtede Vadsketøjet paa Blegdams-Engene. — Selvfølgelig skulde der ogsaa arbejdes i Haven, baade med at luge og plukke Frugt og for os Drengene med at grave, skuffe og vande. Men Fader gik i Spidsen og gjorde altid det meste og vigtigste Arbejde selv; saa skammede vi os til at blive nogenlunde flittige. Og dog var det om Aftenen efter en streng Dag, han baade gik derud og gjorde Arbejdet; eller tidlig om Morgenen om Søndagen.

Ellers vidste han jo, hvad Søndagen er til, og han saa gerne sine Børn gaa i Kirke. Det kunde jo ogsaa ske, hvis man var saa heldig at mødes med ham paa Hjemvejen fra Slotskirken, hvor vi hørte Paulli, — den ældre naturligvis — at han tog de unge Kirkegængere med op til Svejtsers-Konditoren og trakterede med Chokolade. Men selv uden saadan Præmie vil de smaa jo gerne efterligne, hvad de store gør, og se op til det, som de store ser op til; det gælder ogsaa om Kirkegang og det, der ligger bagved. Lykkelige de, hvis Forældre *virkelig* har set op!

1853 kom jo Koleraen til Kjøbenhavn. Fra Familiens Lejlighed saa man ind i Gaarden til »Tordenskyen« i Prinsensgade, og et Stykke op i Adelgade laa »Hvide Ros« — to af de mest berygtede Arnesteder for Smitsotten, hvis Beboere derfor ogsaa i stort Tal blev flyttet ud til Baraklejren ved Farimagssvejen — hvis de ikke i Samle-Ligvognen var bleven kørt ud paa Kirkegaarden. Omme i Dronningens Tværgade døde to Damer af et beslægtet Hus, — Possementmager Hansens Hustru og Søster — og en af Dalhoffs Svende laa dødssyg i Sølvgade, forladt af

alle. Kun hans Mester var ikke bange, men kom op og hjalp og plejede ham. Selv fik han da ogsaa et mindre Anfald deraf, som hans ved den stadig vedligeholdte Badekur forstærkede og fornyede Natur dog modstod.

Men det værste var tilbage lige mod Jul, da Kolerafaren var stilnet af: *Tabet af hans gode, trofaste Hustru*. Smittet af Barselseber døde hun den 18. December 1853. De fik Tid til at tage Afsked med hinanden, og hun udtalte sin Bekymring for nogle af Børnene, sit gode Haab for andre, sin inderlige Bøn for dem alle. Hvad de to havde været for hinanden, giver Brevene usminket Indtryk af.

Hans ældste Datter var 21 Aar; det var en ungdommelig Husmoder for et saa stort Hus, hvor saa ualmindelig meget plejede at hvile netop paa den Post. Tante Justine, Moderens ældre Søster, var der, men hun havde nok med at passe Butikken, ej heller svarede hendes Personligheds Indflydelse dertil. Men hvor i en større Børneflokk den ældste er en Pige, og der ikke er megen anden kvindelig Hjælp i Huset, vil hun som Moderens naturlige Støtte være vant til i sin hele Gøren og Laden at ledes af en ikke ringe Ansvarsfølelse.

Nu er det hende, der modtager sin Faders Breve fra en Rejse, hvorpaa vi finder ham godt et halvt Aar efter Moderens Død.

München d. 30. August [1854].

»Kære Anna!

Du vil forundres over, at jeg allerede i Morgen agter at rejse herfra, men foruden at her er uhyggeligt, kan jeg intet udrette paa Udstillingen mere; alt, hvorom jeg ønsker Underretning, skal jeg have hos Kommissarier, som her findes for alle tyske Stater, men disse ligge paa Landet eller ere rejste hjem formedelst Koleræen. Der lønnes 120 Opsynsmænd og er undertiden ikke 10 Besøgende, og Ting, som jeg har villet købe, har jeg ikke kunnet, fordi vedkommende aldrig var at træffe.

Jeg har været meget tvivlraadig, om jeg skulde rejse over Wien eller Rhinen, men har dog valgt det sidste, mest for at søge det Fabrik, hvor de pressede Kogekar udføres, thi alle de tyske synes at være hamrede; og ad denne Vej tænker jeg at træffe flere slige Fabrikker i Rhinpreussen. Jeg agter at rejse

over Bodensee over Schaffhausen til Basel. Hvor jeg glæder mig til 2 à 3 Dage at være fri for Jærnbanen og blandt andet se det yndige Rhinfald. Dette ligger sydlig for Basel i Frankrig ¹⁾. Fra Basel gaar Jærnbane til Strasborg, og siden gaar jeg paa Rhi-
nen til Düsseldorf og der i Nærheden til Solingen og Iserlohn, men jeg maa paa tværs over til Berlin og formodenlig over Stettin hjem. Da denne Vej er over 200 Mil, og jeg ofte maa paa Afveje, kan jeg ikke vide Tiden saa nøje, men haaber dog, det skal slaa til efter Bestemmelsen. — Jeg befinder mig særdeles vel, kuns altid noget for spændt, hvilket jeg tror, kommer af det meget Øl og den evige Kødspisen; thi man kan ikke faa nogen Slags Gemyse, hvilket Münchenerne tror, ikke er godt for Koleraen. Jeg kan derfor i egenlig Forstand sige, at jeg er alt for mæt af München. Naar jeg har haft lidt Tid tilovers, har jeg benyttet den til at se Kunstsager, hvoraf her er mange, og især er her en Kunstudstilling for hele Tyskland, som jeg aldrig har set saa skøn. — Lev vel, min kære gode Anna, samt alle mine kære Børn, ikke at forglemme min lille Lise, som Du giver et Kys fra Din hengivne Fader

J. Dalhoff.«

Altsaa, han har skullet besøge denne Udstilling, delvis for at gøre Indkøb til Industriforeningen af ny fremkomne Genstande, finder lidet af saadant, men Udstillingen ødelagt af Koleraen, som nu har naaet München og holder alle borte derfra. I et andet Brev skriver han derom: »Den eneste skadelige Indflydelse, den har haft paa mig, er at jeg paa dens Vegne ryger et Par Cigarer om Dagen . . . men ellers har jeg intet set, som kunde erindre mig om nogen Sygdom, og jeg tænker aldrig derpaa. Han slutter ogsaa »med det inderlige Ønske, at Du og alle mine kære Børn altid maa holde Eder Gud nær og blive ret lykkelige.« Iøvrigt skal han paa Rejsen undersøge, hvor han kan faa passende Nysølv til 1000 Dragonhjelme, som han har Bestilling paa.

---

¹⁾ I Schweiz. Hos den, som kan sin Geografi mere af Rejser end af Bøger, er Fejltagelsen ret undskyldelig; thi Schweiz, Frankrig (Elsas), Tyskland (Baden) og Østrig kom i denne Egn hverandre meget nær.

Næste Aar, da Paris ved en ny Verdensudstilling skulde søge at overgaa London, hører vi atter fra ham:

Paris d. 11. Oktober 1855.

»Kære Anna og kære Børn!

Da jeg endnu intet har oplevet paa Rejsen, vil jeg beskrive Eder denne, men med Motto: Knap Tid, kort Sludder! — Tirsdag den 1ste Okt. om Natten ondt Vejr [mellem Korsør og Kiel], kom derfor for sildig til Banetoget, kom først Kl. 10 Aften til Hamburg, rejste tidlig om Morgenen til Harburg uden at have Foden paa Gaden, lod mig indskrive lige til Solingen, men var saa uheldig at møde Kongen af Preussen, hvilket var dobbelt saa slemt som Uvejret paa Østersøen, da det sinkede os dobbelt saa længe, og Kanonskud, Fakler og Kranse ikke kunde opveje det Horn, jeg har i Siden til ham. Vi¹⁾ kom først Kl. 2 om Natten til Elberfeld. Fredag 4de tog jeg til Wald, bestilte Staalvarer [Knive, Sakse o. l.] for 154 Thaler, gik til Fods 1¹/₄ Mil til Jærnbanen og kom sildig Aften til Køl. Lørdag 5. besøgte jeg min Ven [Primavesi], besaa Domkirken og tog pr. Dampskib til Koblenz. Søndag Morgen til Boppard, besaa Anstalten [Vandkur] og spiste til Middag paa Marienberg. Da min Ven [Kampmann] om Morgenen skulde møde som Valgmand i Strohenberg, og der samme Steds findes et Fabrik for fortinnede Kogekar²⁾, fulgte jeg med ham; vi laa om Natten i Bingen, kørte til Strohenberg, og medens de andre valgte, klættrede jeg omkring paa Bjergene. Siden spiste jeg ved Table d'hôte med Valgmændene; der blev drukket og politiseret dygtigt. Siden besaa vi Fabrikken³⁾, hvor jeg nogenlunde saa, hvad jeg ønskede⁴⁾; om Natten laa vi atter i Bingen. — Onsd. d. 9. sejlede jeg til Maintz og indskrev mig lige til Paris, hvor

¹⁾ I et Brev af 3. Nov. 1900 kalder Arkitekturmaler Chr. Hetsch ham »min gamle Ven og Rejsekammerat i Paris 1856«. Dette skal sikkert være 1855. Men de rejste altsaa sammen.

²⁾ Heri skulde der altsaa stadig gøres Fremskridt.

³⁾ Nu første Gang Fælleskøn følgende med Tiden. Molbech kendte dog allerede 1833 kun »Fabrikken«.

⁴⁾ Man mærker, hvorledes han maa gøre sig selv og andre en Undskyldning for hver en Dag og hver en Afstikker, der ikke ligefrem ligger indenfor hans Pligt.

jeg i Gaar Middag ankom. Jeg var i Gaar lidt inde i Udstillingen, men har ellers endnu intet udrettet. Rejsen var mig lidt dyrere, end den skulde, da den har kostet omtrent 80 Rd.; men jeg har lejet et Værelse i 14 Dage, hvor jeg for Logi og Frokost skal betale 32 Francs i alt, hvilket er meget billigt.

Og nu, min kære Anna, maa jeg sige Dig, at skønt mine Sorger vistnok følger mig overalt, er jeg dog især glad ved Tanken om, at Du som stedse vil bestræbe Dig for at gøre Dine Søkende Hjemmet saa behageligt som muligt, da Du maa være overbevist om, at Du derved bedst vil kunne have moralsk Indflydelse paa dem for at naa det Maal, som vi alle stræbe efter. Lev vel! det ønskes af Din hengivne Fader

J. Dalhoff.«

Den meget berejste Mand havde sikkert sin Del i, at Industriforeningen, som skulde indstille dem, der søgte Understøttelse af Reiersens Fond til en Udstillingsrejse, fik tillagt den Betingelse, at de bagefter ved dens Forevisninger skulde fremlægge Genstande, som de havde købt der, eller som de havde kunnet gøre selv efter de Ideer, de fik der. Selv havde han paa Foreningens Vegne i München købt bl. a. 2 Symaskiner, den Tids Nyhed — den allerførste, som Industriforeningen havde forskrevet, fik han hjem til sig for at prøve den. — Efter at have været i Paris 1855 udstillede han i Industriforeningen »en Damp-Kartoffelkedel, forskellige pletterede Nysølv-Arbejder, henhørende til The- og Kaffe-Servicer, Prøver af Digler og Formesand fra Paris, samt en pletteret Nysølv-Terrin, indvendig forgyldt.« Lidt senere: »Dyrerygsfade af fortinnet Jærn, Geléeforme og andre pressede Sager, blandt hvilke navnlig de dybere vidnede om betydelige Fremskridt i denne Industriegren«¹⁾. Han lærte noget paa sine Rejser, og vilde gerne lade andre lære deraf igen. Men rimeligvis har han været en af de

¹⁾ En anden Gang udstiller han »et Jærn-Badecar, udfodret med Fajance, udført i hans Fabrik«. Det maatte jo være Idealet af et Badecar. Har det, ligesom Vandrørene i sin Tid, været for dyrt? Det var den Gang ogsaa kun faa Familier, der som hans ejede et Badecar, hvori Børnene badede, og hvori han kunde kaste en Skilling ned i Grams, for at de skulde lære lige saa lidt at være bange for Vandet som han selv (S. 275).

flere, der nævnes som Udstillere af Gasfittings eller Rekvisiter for Gasbelysning.

Efter Koleraaaret 1853 blev der nemlig omsider gjort Alvor af at *skaffe Kjøbenhavn ordenlig Vandforsyning og Gasbelysning*. Dalhoff søgte og fik straks Bevilling som *Gas- og Vandmester*. Paa Kunstakademiet, men ogsaa mange andre Steder indlagde han begge Dele, i Frue Kirke Gas, hvorved han gjorde sig særlig Umage for, at Kroner og Lampetter kunde staa til denne enestaaende Kirkes øvrige Udsmykning. Den Kærlighed, hvormed han skar Modellen til Lampetten ud i Elletræ, gjorde et dybt Indtryk paa hans Søn.

Gaslampet til hver Stol paa Gulvet i Frue Kirke.

Men han fik mere at gøre med de Sager. Han indrettede sig paa at fremstille de forskellige Fittings eller Samledele mellem Rørene: Muffer, Knæ, T'er, Haner o. s. v. i mange ulige Størrelser, støbte i Metal. I det lille Atelier, hvor før f. E. Billedhugger Vith sad og ciselerede Minervas Oliegren, og hvor Mester selv kunde have sit særlige Arbejde, blev der nu af en Lerblanding lavet »Kærner« til de hule Støbesager. Det rigtige høje Støberi med den mægtige Kran er der ingen Brug for mere, men ved et Loft er der dannet Støberi for nedent, med Formekasser og Ovne til disse mindre Ting — her gaar ogsaa Pressen

til Jærnborter — og Værksted ovenpaa, hvor Støbegodset »bestødes« med Grovfil og gøres færdigt med finere File. Bagved er saa Smedien, hvor Bælgen puster og Dampen staar op, hver Gang der stænkes Vand fra Essen paa Ilden for at holde den bedre sammen, og Gnisterne flyver funklende ud, naar Hammeren arbejder paa det glødende Jærn, medens Ambolten synger sin klingre Staalklokke-tone. — Til den anden Side fra det »lille Atelier« ligger det »store Atelier«. Ogsaa det har maattet dele sin 9 Alens Højde i to Etager. Her regerer nu Kobbersmedene og Blikkenslagerne; de lodder Jærnpladerne sammen og fæster

dem til de oppressede Bunde, lægger Traad i Kanten, nitter Hankene paa og endelig bejser og fortinner de Karrene — Bejsningen helst i fri Luft, da der følger en kvælende Damp med — og maler dem udvendig. — Ovre i den høje Sidebygning over Dampmaskinen er Bøssemagerne, der modtager hele Vognladninger Rifler og forsyner dem med Viserer; men der er ogsaa Gørtlerværksted og Drejerbænke, hvoraf bl. a. ogsaa den yngste Søn har sin til at dreje Husarknapper eller lave forskellige Genstande af Træ. En Tid husede Bygningen ogsaa et Symaskine-Værksted — vel sagtens det første her hjemme —, som Nordmanden Bakken fik overladt Lokale til. Siden surrede her, drevne fra Dampmaskinen, Rækker af Maskiner til at lave Knappenaale, Hægter og Maller, som Dalhoff havde købt i England og drev for Naalemager Hjorth. — I den lave Bygning mellem Sidehuset og Støberiet gik der i sin Tid en Hestegang, hvor ved en festlig Lejlighed de unge Kavallerer havde kørt Dystridt og stukket til Ringene, men saaledes, at Priserne tilfaldt deres Damer i Form af Strikkekroge, Spænder og lignende. Med Dampmaskinen kom her forskellige Presser og Maskin-Drejerbænke — ogsaa med Ovalværk — til Metalvarer. — Næsten alle Haandværk var der Brug for; men Ordet gik, at Mester forstod dem alle og kunde gøre, hvad enhver af alle disse Fagmænd kunde, blot ikke saa øvet og hurtigt.

Blev der lavet meget af de mange flittige Hænder, skulde der jo ogsaa afsættes meget allerede for at indvinde de henved 1000 Kr., som Ugelønnen kunde beløbe sig til. Udsalget paa Højbroplads kom efter Haanden i god Gænge — Aftenrapporten kunde til gensidig Glæde lyde paa adskillige Hundreder —, foruden hvad der solgtes fra selve Kontoret i Mellembygningen. Men mere og mere blev der ogsaa sendt til Provinserne, altsom Folk ogsaa der lærte disse nye Kogekar at kende, der var saa meget solidere end Blik og langt billigere end Messing og Kobber. — I 1849, da Dalhoff planlagde og begyndte hele denne Virksomhed, rettede han ved et Repræsentantmøde den 13. Marts det Spørgsmaal til Handelskomiteens Medlemmer, *om ikke Provinserne nu kunde sættes i Forbindelse med det kjøbenhavnske Marked*. Det Svar, Komiteen gav med Henvisning til en kommende Frihavn skulde han ikke blive meget klogere

af; men vi forstaar, at han nu nødes ind paa den merkantile Side af Industriens Udvikling, som ellers laa ham temmelig fjernt. Opgaven kunde være vanskelig nok, da man i Provinserne var vant til at faa næsten alt fra Hamborg. Vilde han derfor have sine Varer frem, maatte han enten give Købmændene lang Kredit og stor Fortjeneste eller overlade dem Varerne i »Consignation«, saa at de vedblev at være hans. Han valgte det sidste som det formentlig sikreste og bedste. At dømme efter nogle Hovedbogsblade fra 1851—53 gik Salget ikke meget hurtigt — Provisionen var kun 12—16 pCt. — og Betalingen for de solgte Ting kunde lade vente paa sig.

Men, som det hed i Beretningen om Udstillingen i Kjøbenhavn 1852, Varernes Soliditet og Billighed banede dem et Marked, og selv til Sidney i Australien udførtes en større Bestilling. Til Verdensudstillingen i Paris 1855 sendtes et Udvalg af Nysølv-, Tombak- og Jærn-Varer, ikke blot færdige, men ogsaa »i raa Materiale fra Maskinen«, f. E. Thekedler pressede i to Halvdele« og »de samme sammenloddede, Bugen udrullet paa Maskine«, hvor to Staalruller gik rundt, den ene inden i, den anden uden paa Karret, medens dette med Haanden drejedes saaledes, at det fik den rette Udbugning — langt hurtigere og sikrere end med Hammer og Spærrehorn. Heller ikke et Par Bueviserer fattedes.

Saaledes maatte det siges i det hele og store, at alt gik vel. Da gjorde Familiefaderen et Skridt, som han kom til at fortryde: han indgik et nyt Ægteskab.

Det var nu vel ikke saa sælsomt, at han kunde tænke paa sligt; hans Venner i Tyskland og maaske i Danmark med har vel snarere raadet ham til end fra. Hans Bedstefader og hans Fader havde jo gjort det samme, endda hans Fader kun kendte sin Svigermoder og ikke sin Brud. Sønnen handlede tilsyneladende meget mere betænksomt; han valgte ikke en ung Pige, men en Enke, som vel var 18 Aar yngre end ham, men dog 38 Aar, og som selv havde Børn og saaledes maatte kunne sætte sig saa meget bedre ind i sine Stifbørns Lod og Tanker. Han havde kendt hende fra Ungdommen af; hendes Fader kalder han i et Brev til sin første Hustru af 27. Maj 1846 »min gamle Ven Hjorth«, med hvem han da var i Odense, begge som Dommere

ved en Industriudstilling, og af hvem han saa lod sig overtale til det næsten enestaaende, at følge ham paa en flere Dages Pinseferietur derfra over Svendborg, Taasinge, Langeland, Lolland og Falster, ligesom han havde haft hans Søn Christian med paa en Rejse til England. Hendes Mand, Kunstmaler Eddelien, havde han ogsaa staaet i mangeaarigt, venskabeligt Forhold til: han havde dekoreret Loftet i Dagligstuen, og hun havde baaret en af Tvillingerne til Daaben. Men at der alligevel var mange Betæneligheder ved denne Forbindelse, kunde straks sluttes af, at hendes egen Fader, i hvis Hus hun var med sine Børn efter sin Mands og sin Moders Død, ikke vilde høre Tale derom, ja ikke mere vilde se hende, om hun gjorde det; hun var ogsaa virkelig udelukket fra sin Faders Hus, indtil det ældste Stifbarn gennem fælles Venner fik bragt en Forsoning til Veje. Men intet kunde holde de to tilbage; de mente begge, at dette skulde blive rigtig lykkeligt, baade for dem selv og deres Børn. Hun flyttede straks med sine Børn til en anden Lejlighed, og den 9de August 1856 blev de viede i Garnisons Kirke af Sognepræst Bruun. Hendes 4 og hans 2 yngste Børn var i deres Følge, men næppe nogen af hans 6 ældste — et Forbud om, hvordan det vilde gaa.

Hvilken vanskelig Opgave var det ikke ogsaa at gaa ind til? I de Tilfælde, hvor man har set noget lignende gaa godt, har det været ualmindeligt klare og usammensatte, i god Betydning enfoldige Karakterer. Men det var hun med mange gode Egenskaber netop ikke. Kort sagt, da han omsider opdagede, at hans Børn ikke mere havde et virkeligt Hjem, og derfor vilde gribe ind, saa at haardt stod imod haardt, kom det til stærke Sammenstød, og Udfaldet blev, at Ægteskabet efter omtr. 10 Aars Forløb opløstes, efter at hun Aaret forud havde forladt ham. Skilsmissen fandt dog Sted imod hans Ønske, da han ansaa Ægteskabet for en uløselig hellig Pagt og stadig mente, at der maatte kunne ske gensidig Erkendelse og Anger af begaaet Uret; men den Præst, som kom til at foretage »den gejstlige Mægling« (Pastor Bruun var dengang ikke mere i Kjøbenhavn) forstod sin Opgave anderledes og havde i det hele næppe den gode Indflydelse, han kunde have haft. Hvad der ogsaa gjorde Dalhoff og hans Børn ondt, var, at medens hendes Broder bevarede Venskabet med ham, var flere af hans nærmeste

paa hendes Side; de havde ikke kunnet se ind bag det selskabelige Forhæng.

I et Brev af 2. Dec. 1857 skriver hans Broder Herlov til Præsteenken Louise Dalhoff i Stege: »Min Fremtid ser f. T. noget broget ud, jeg vil faa noget at arbejde for i det første Aars Tid; men derfor ikke forknyt; det er ikke første Gang, jeg har været i Knibe. Jørgen har det værre, thi han ser ingen Ende paa sin Forlegenhed. Hans Kone er en rask, flink Kone; jeg holder meget af hende; det forekommer mig, at Børnene lider hende bedre efter den megen Sygdom; hun har haft meget at bestille med den. . . . «

Megen Modgang samlede sig unægtelig om Jørgen Dalhoffs Hus netop i Aaret efter Brylluppet. En svær gastrisk Feber eller Tyfus angreb de tre af hans Døtre, som nu boede sammen i Kvistetagen i Forhuset. Den næst yngste var meget haardt angrebet; Onkel Herlov sagde efter et Besøg: Hun overlever det nok ikke! Det gjorde hun dog, medens ulykkeligvis hans Datter døde efter uventet faa Dages Forløb; i samme Aar hans Hustru. Den ældste Datter fik dog mest ud af sin Sygdom, hvis haarde Forløb vel nok hang sammen med en dyb Misstemning over det nye Regimente, som hun fik stærkt at føle. Men det var rigtigt nok, at Stifmoderen under Plejen viste nogle af sine bedste Sider, og det bidrog til, at Bitterheden ikke blev saa stor eller uovervindelig, som der ellers kunde være Grund til; og mellem de to Kuld Børn fik den aldrig Magt.

Men der kom mere i 1857. Det var jo *den store Handelskrisens* Aar. Der havde ikke været noget saadant siden Danmarks Statsbankerot 40 Aar før; næppe havde her vel heller været noget stort at gaa Krise i før nu efter flere Opgangsaar. Uanet og uforberedt kom den da ogsaa. — En saa betydelig Forretning, som Fabrikken i Adelgade 272 var efter den Tids Forhold, havde jo ikke kunnet rejses uden Laan; men dens Grundlægger har siden sagt, at hans Formue dengang kunde regnes til omtrent et halvthundred tusind Daler. Men de var sat i Bygninger, Maskiner og fremfor alt i Varer, spredte ud i Landet til en hel Række Købmænd. Han mente ved sin Fremgangsmaade at være sikret imod, at disses Værdi skulde kunne tabes, fordi Købmanden maatte opgive sit Bo; han kunde vel ogsaa kræve

de usolgte Sager tilbage, men Betalingen for de solgte laa jo indtil endelig Opgørelse i Købmandens Kasse, og deres egenlige Ejer maatte da vente paa og nøjes med samme Brøk som andre Tilgodehavere. Imidlertid trængte de, hvem Dalhoff skyldte Penge, nødtvungent, men stedse stærkere paa, og en Dag hørte hans Søn af sin Stifmoders Mund: »Jeg maa dog meddele Dig, at Din Fader er gaaet fallit«. Det kom saa koldt og saa haardt og fik intet Svar. — Men i Nød skal man kende Venner, og der var Venner, som ikke mente, at en saadan Virksomhed skulde gaa tilgrunde eller en saadan Mand bankerot; de traadte til med Kaution og Laan, og han fik allerede den samme eller den næste Dag atter sit Bo til Raadighed, uden at det endnu var taget under Behandling af Skifteretten. Hvem var disse Venner, der kom til ham som hjælpende Aander hin Aften? Den, der skriver dette, kendte dem ikke. Maaske var Tømrrmester *Blom*, Brandkorpsets Chef, en af dem, saadan som Dalhoff altid siden nævnte ham med stor Agtelse; men Hovedmanden hed *Tvermoes* — vistnok Jærnhandleren paa Kultorvet, som ventelig har været en af hans største Kreditorer.

Velstand og Formue var dog mestendels tabt, og det kunde holde haardt nok at underholde den talrige Dobbeltfamilie, skønt Halvdelen af hans egne Børn var nogenlunde fra Haanden. En Dag da hans yngste Søn arbejdede ved Drejerbænken, kom han ind, stod som sædvanlig tavs og saa lidt derpaa; saa kom det ud, at han maaske maatte tage ham ud af Skolen og sætte ham til et Haandværk. Ogsaa dette blev taget roligt i Tavs-hed: Haandværket skræmmede ikke, men kunde det være tjent med ham, som nok kunde slide, men hvis Evner ellers slet ikke gik i den Retning? og Skolen slap ham vel heller ikke saa let, fordi det en Tid kunde knibe med Betalingen. — Hans Fader tabte heller ikke Modet, men blev ved, baade at holde det gamle vedlige og at begynde paa nyt. 1. Nov. 1857, midt i Ulykkes-stormen, fik han Patent paa en Vandhane, som lukkedes ved en Excentrik, der trykkedes paa og fra ved en enkelt Bevægelse med en Vægtstang, saa at Aabning og Lukning foregik meget hurtigere, end naar en Skrue skulde drejes flere Omgange ud og ind. — I Jan. 1859 fik han Eneret paa et Apparat til Ophedning ved overhedede Vanddampe. Det var Prof. Forchhammer,

der først fik ham til at indlægge et Varmeværk i Polyteknisk Lærestalts Bygning mod St. Pederstræde, og det blev vel det første gennemtænkte og gennemførte Apparat af denne Art her hjemme. Endnu i 1853 nævnes det i Industriforeningens Tidsskrift som en Mærkelighed, at en Mand i Amerika vil opvarme et helt Hus ved een stor Hovedild i nederste Etage. Siden fik Dalhoff navnlig mange Kirker at opvarme. Naar han, efter sin Opfindelse, under et vist Tryk hedede Dampen temmelig langt over Kogepunktet, kunde han nøjes med tyndere Rør og mindre Varmelegemer, end der ellers skulde bruges. Yderligere Besparelse og hurtigere Virkning tilsigtes med en Dampkedel, han fik Patent paa 1866 (9. Marts), indrettet til, at en Del af Vandet kunde koges og Dampen overhedes, før den hele øvrige Vandmasse kom i Kog.

En anden Opgave, som en Tid lang i disse Aar kom til at optage meget af hans Tanker og Kræfter, var ulige sværere. 1856 fremlagde selve »den Polytekniske Lærestalt« ved Industriforeningens Forevisning Prøver af *Aluminium*, i Plader, Stænger og Traad, vistnok i smaa Stykker, da dette nye »Lermetal« dengang var meget dyrt. Det findes overalt i Lerjord, men maaske tilgængeligst i det grønlandske Mineral Kryolith, hvoraf et dansk Interessentskab med Grosserer Weber og polyteknisk Professor Jul. Thomsen i Spidsen udvandt Soda paa Fabrikken »Øresund«. Men dersom man nu ogsaa paa en nem og billig Maade kunde faa Aluminium deraf? Den kendte Opfinder maatte ogsaa gøre disse Forsøg — hvis Omkostninger han dog sikkert ikke selv skulde bære — og ved Essen i den højre Baggaardsbygning kunde man tidlig og silde se ham prøve sig frem mod et Resultat, som dog først senere blev naaet af andre, der efter Haanden har faaet det lette Metal gjort saa billigt, at, naar han gjorde kostbare Hjelme deraf til Frederik VII og Prinserne, bruger man det nu til Penneskafter, Kogekar og — Luftskebs-Stel. Maaske gav han dog nogle Bidrag til dets Sammensmeltning med andre Metaller, dets Bearbejdelse og Politur, som er kommet andre til gode.

Fabriksudsalget maatte flyttes fra Højbroplads, hvor Isenkr. Jacobsen selv fik Brug for hele Stueetagen, til Halmstræde (Nicolaigade), hvor det dog ikke gik fuldt saa heldigt; siden indskræn-

kedes det — foruden Leveringer (nu kontant!) til Isenkræmmere i Kjøbenhavn og Købmænd i Provinserne — til Atelieret i Mellembygningen, umiddelbart forbundet med Værkstederne; ja i samme ret store Rum blev der ogsaa loddet Knapper, filet Hanke og gjort meget andet, lige op til, at Mester ciselerede sine Buster. Han var dog ikke altid og ubetinget velkommen herinde for dem, der besøgte Handelen; thi det kunde hænde, at han overfor en altfor vanskelig og omstændelig Kunde brød sin Tavshed med et: »Ja, vil De ikke have det, saa maa De ogsaa lade være!« Den merkantile Side af Livet laa nu engang ikke saa godt for ham som adskillige andre Ting. Det havde vel ogsaa vist sig i Kriseaaret.

Som et Bevis paa, at han dog hurtigt rejste sig efter Slaget, træffer vi ham den 3. November 1857 i et Repræsentantmøde, hvor der forhandlede om den næste Udstilling, og ligesaa 13. December, da det drejer sig om at faa oprettet en Kreditkasse for Haandværkere — unægtelig under de daværende Forhold et paastrængende Krav, som Indenrigsministeren ogsaa stillede sig imødekommende overfor. Kort efter er Dalhoff med i Industriudvalget for at bedømme ildfaste Sten fra Bornholm. Dette laa jo rigtigt for ham. Mindre begriber man, at han skal lade holde Prøvevadsk med en Sæbe, eller Prøvebagninger med forskelligt malet Mel; snart gælder Bedømmelsen vandtæt Tøj, en Lædersvæerte eller Yellow-Metal fra Frederiksværk, snart en Lirekasse, et Dampmaskine-Ildsted eller et brandfrit Jærnpengeskab. Cloettas Chocolader bliver dog efter nøjere Overvejelse henført »til den Slags Genstande, om hvilke Publikums egen Dom maa anses for den bedste«, og et Forslag om et Vippebrædt, som to Invalider kunde sidde paa og holde i stadig Gång til Frembringelse af en Bevægkraft, afvistes ganske, tillige med adskillige andre umodne eller endog rent taabelige Projekter. Dette forhindrer dog ikke, at Industriudvalget ved sine offentlige Udtalelser har opmuntret og hjulpet mangfoldige især yngre Mænd ved de første vanskelige Trin paa en samfundsnyttig Bané, og Dalhoff, der var med i de allerfleste særlige Underudvalg, egnede sig vel ogsaa efter sin Uddannelse og Erfaring i fremragende Grad til at være en saadan vejledende og raadgivende Opmuntrer. Selv tyer han ogsaa fremdeles gerne til en

slig Hjælp ved sine nye Foretagender; saaledes foreviser han i Vinteren 1857—58 nogle Gas-Kogeapparater, som Winstrup og to andre Medlemmer af Industriudvalget skal bedømme.

Industriforeningen har, siden November 1856, sin store, smukke Ejendom ved Holmens Kanal Nr. 12 (nu Landmandsbanken) med en særlig Bygning i Gaarden til Forevisninger og Foredrag. Ved Indflytningen skænkede Dalhoff den sit Thorvaldsen-Portræt, malet af Jensen, og opfordrede til at lade denne ogsaa male et Portræt af H. C. Ørsted som Sidestykke dertil. I Dalhoffs egen Dagligstue var der med det nye Ægteskab kommet andre Billeder, paa Portrættets Plads en raphaellignende Maria med Barnet, Haandtegning af Thorvaldsen. Selv udstillede han i en Forevisning i Vinteren 1859—60 foruden en af ham forarbejdet Vandmaaler en *Bustè af H. C. Ørsted, modelleret, støbt og ciseret af ham selv* — den, som nu staar i Næsbyholms Have. Thorvaldsen og Ørsted var for ham de to danske Stormænd, som det var hans Lykke at have levet sammen med. — Aaret forud havde han udstillet Christian den Fjerdes Buste, som han havde støbt og ciseret efter Thorvaldsen; dernæst en Model til et Gasvarmeapparat; og endelig en trearmet Gas-Lysekrone. Kunsthaandværket maatte jo ogsaa følge med Tidens Opfindelser. — Til Udstillingen i London 1862 sendtes Portrætbuste af Thorvaldsen, udført i Bronze, med Prisopgivelse: 990 Rd. (110 £). Ogsaa Danmark kunde vel tage sin Del af de anerkendende Ord, den engelske Kommissions Formand udtalte:

»Det er meget glædeligt at iagttage, at Industrien, saaledes som den fremtræder paa denne Verdensudstilling, aabenbarer et særdeles kraftigt og sundt Liv; overalt i den civiliserede Verden har den i mange Retninger gjort væsentlige Fremskridt. Medens man hos enhver Nation bemærker en ivrig Søgen efter nye Raastoffer og en heldig Anvendelse af mangfoldige Produkter, der hidtil betragtedes som nyttige, saa forbavses man især ved de overordenlige Forbedringer i de Maskiner og Apparater, der skal gøre dem anvendelige for Industrien, ved de mange nye Anvendelser af Naturvidenskaben og ved den store Omhu, der nu vises for alt, hvad der sigter til at tilfredsstille vor Skønhedssans«.

Ligesom der i 1852 fulgte en Udstilling i Kjøbenhavn paa den i London 1851, skulde der i 1863 være en lignende, hvor

da Udstillerne havde Sagerne fra London paa rede Haand. Men der kunde ikke skaffes passende Rum dertil; det nye Kommunehospital, som man havde tænkt paa, maatte straks tages i Brug i sit eget Øjemed. Saa drøftede man Planen om Kalvebodstrands Uddybning, hvis Ophavsmand, Gross. Andersen, var blevet Medlem af Repræsentantskabet, og som Industriforeningen var interesseret i, da Kjøbenhavn manglede Plads ved dybt Vand til Oplægning af Varer og til industrielle Anlæg. Og endelig skulde man udtale sig om en foreslaaet ny *Toldlov*, hvorved Dalhoff kom i den ejendommelige Stilling at stemme imod baade Flertallets frihandelsvenlige og Mindretallets modsatte Udkast. Denne Stilling fastholdt og forsvarede han ved to overordenlige Generalforsamlinger 16. og 23. April 1862. Bølgerne gik her saa højt, at en Taler maatte formane Forsamlingen til at huske paa det smukke Formaal, Industriforeningen havde arbejdet for i saa mange Aar paa en Maade, som var anerkendt ikke blot overalt i Landet¹⁾, men selv i Udlandet, hvor man saa hen til den danske Industriforening som til et Mønster. — Dalhoff's Mening var, saa vidt man kan skønne af den forkortede Gengivelse af hans Ord, at begge de to Udkast var for doktrinære og for lidt sete fra Industriens Synspunkt, som her burde drages frem, uden dog at fornægte Hensynet til, hvad der maatte tjene hele Landet bedst. Det maatte netop være Regeringen magtpaaliggende, efter at Sagen var set stærkt fra Bondestandens Side, at ogsaa de Industrielles Mening blev hørt. — Forhandlingen fortsattes i 1864 ved Generalforsamlingen den 20. September, hvor en højere Toldembedsmand Winther foreslog, at Foreningens Told- og Handelsudvalg skulde vaage over, at det af Regeringen betegnede Princip (en Fremgang mod Frihandel, dog »uden Rystelser«) ikke forandres. Dalhoff var 1ste Opponent og gentog sin Ytring fra Bestyrelsesmødet, at Industriforeningen som saadan intet har med Handelen at gøre; den skal først og fremmest varetage Industriens og Haandværkets Interesser, og den skal ikke lade sig binde for al Fremtid til et Princip, der gaar ud paa noget umu-

¹⁾ Det var blevet almindeligt, at de nydannede Industriforeninger i Provinsbyerne optog den gamle Forening som *Æresmedlem*.

ligt, naar det vil have *al* Told afskaffet. Han sagde endog, at han ikke vilde være Medlem af Foreningen, hvis Forslaget blev vedtaget. — Hans stærke Ord fremkaldte kraftige Gensvar; men Winthers Forslag blev dog sat til Side for et andet i almindelige, uforbindende Udtryk, og om end der, som det jo sker ogsaa paa andre Generalforsamlinger end Regensens, bagefter blev vedtaget en Udtalelse, der billigede Princippet i hans Forslag, blev den dog ikke, som han ønskede, optaget som en Anmærkning til Lovene; en følgende Generalforsamling kunde jo, som Formanden, Prof. Holmberg, bemærkede, atter omstøde den.

Dalhoff kom altsaa ikke ud af sin egen Forening. Det betød heller ikke noget, at han holdt et Foredrag i den stærkt polytekniske og frihandelsvenlige »Forening af 1862 til den danske Industris Fremme«¹⁾. Han var i 1849, formodentlig for at hævde sin ikke-partibundne Stilling, ogsaa gaaet ind i den lavsforsvarende Haandværkerforening, som siden, i 1876, udnævnte ham til sit Æresmedlem. — Sikkert har han ogsaa glædet sig ved den beskedne Fest ved *Industriforeningens 25 Aars Jubilæum* 12. Juli 1863, hvortil han havde skænket en *Hebe*, der kom til at udfylde en tom Niche i Porten, og Buster af *Thorvaldsen* og *H. C. Ørsted*, der stod hver ved sin Side af Talerstolen. Et Legat med Ørsteds Navn, stiftet i Dagens Anledning af Industriforeningen til Præmie for »en Industridrivende eller Haandværker, som i det forløbne Aar har frembragt noget nyt eller godt i sit Fag«, tildeltes Kunstdrejer Griessing for en Vifte til Prinsesse Alexandra, hvorfor hans Mester, Adam Schwartz, takkede. »Een Ting«, sagde han, »maa vi stedse mindes: at hvad vi er, er vi ikke ved os selv alene; næst til et kærligt Forsyn skyldte vi Tak til dem, der bidrog til vor Udvikling, og hvor meget skyldte vi ikke i den Henseende den Forening, under hvis Tag vi i Dag befinder os? I 25 Aar har den nu givet os en let Adgang til nyttig Lærdom i saa mange Retninger og aabnet vort Blik for saa mange Forhold. Lad os da takke de Mænd, der for 25 Aar siden indsaa, hvor vigtig en Samvirken af Kræfter ogsaa ad den Vej kunde blive, og lad os glæde os

¹⁾ Foredraget handlede, ligesom hans første Foredrag i den gamle Industriforening, om Hærdning af Staal.

over den sunde og frihedsbaarne Anskuelse, hvormed den grundlagdes; thi derved blev det muligt, at den trods alle Anfægtelser har kunnet vedblive sin nyttige Virksomhed og vedligeholde et hæderligt Navn gennem saa lang en Aarrække.« Det var smukke, jævne Ord, svarende til en Fest, hvis Højtideligholdelse, som han føjede til i sin Tak til Bestyrelsen, »ikke skete ved støjende Jubel eller skummende Bægre, men det rolige Tilbageblik paa den gode Gerning og den vel nyttede Tid bringe Sindet i en alvorsfuld, taknemmelig Stemning, der har sin dybe Betydning«.

Den 6te Juni 1862 indgav Dalhoff følgende Skrivelse til Indenrigsministeriet:

Undertegnede tillader sig herved at henvende sig til det høje Ministerium med Begæring om at erholde Eneret i 10 Aar paa nogle af mig konstruerede Maskiner til at hugge File paa.

Efter at jeg for 5 Aar siden blev standset i min Bedrift derved, at jeg led saa betydelige Tab ved, at en Mængde Købmænd, som handlede med mit Fabrikat, fallerede, har jeg nu i 2 Aar anvendt megen Tid paa at konstruere en Maskine til at hugge File paa, i det Haab at jeg derved igen skulde kunne faa mit Fabrik i Gang med en Artikel, hvorved der ikke var saa megen Risiko. Da det saaledes er mig af overordenlig Vigtighed, at jeg alene kan høste Frugten af mit Arbejde, haaber jeg, at denne min Begæring maa blive mig tilstaaet. Hoslagt følger Tegning og Beskrivelse af en Maskine til at hugge File paa begge Sider paa een Gang.

Underdanigst

J. Dalhoff.

Til det høje Ministerium for det Indre.

Paa sin Vej gennem de Myndigheder, Ministeriet raadførte sig med, fik Ansøgningen følgende Erklæring:

Polyteknisk Lærestanstalt ²/₇ 62: Efter at have indhentet Erklæring fra Læreren i Teknologi Prof. Wilkens, skulde man ikke undlade at meddele følgende: Ved den ene Filehuggemaskine, der er indrettet til at hugge File paa begge Sider, holdes Filen opret, dog hældende efter Vinklen mellem Hugget og Filens Akse og derfor indrettet til at vakle om en Horizontalakse; Meislerne sidde lige over for hinanden i to Tænger og klemmes ind, ved at en Faldklods fører en Gaffel med to convergerende Grene, der trykker paa Tængerne. For hvert Slag skrues Filen frem ved en Klingebevægelse, og hvis den har ulige Bredde, vil en derefter afrettet Vægstang sammentrykke en Prefsler i Forhold til Filens Bredde, saa

Faldklodsens Slag derefter reguleres. Paa lignende Maade standser Maskinen, naar Filen er hugget, derved at en Plade falder ned i en Huk og saaledes forhindrer Faldklodsen i at synke.

Den anden Maskine, der skal hugge File paa Kanten eller de meget grove File paa den ene Side, virker ved en Mejsel, der selv sidder paa Faldeklodsen, og saaledes vertikalt og med et Slag. Filen hviler paa Issepunktet af en tung Metalskive (»Amboltskiven«), der drejes med den derpaa hvilende Fil og er passende udhulet, hvis denne er ulige tyk. Har Filen Hug paa Undersiden, saa lægger man den i et Underlag med Bly, som atter hviler paa Amboltskiven. Filens Fremskriden, Slagenes Regulering og Maskinens Udløsning er som paa den anden Maskine.

Filehuggemaskiner har ofte været paatænkte; den eneste, der saavidt vides hertillands er naaet til en virkelig praktisk Prøve, var helt anderledes konstrueret end Dalhoffs. *Bestyrelsen finder den overhovedet saa original, og Maskinens Vanskelighed og Complication taler for¹⁾*, at den ansøgte Eneret paa 10 Aar vistnok bør tilstaaes.

Best. f. d. pol. L.:

G. Forchhammer. E. Scharling. C. Holten. A. Ørsted.

Magistratens Konsulent, Prof. G. Hummel, udtaler:

Den Polytekniske Anstalts Karakteristik er rigtig, undtagen at Meislernes Form er forandret, og Opfinderen har anbragt dem som afkortede Cylinderfragmenter paa en Akse, saaledes at de ikke længere direkte paavirkes af Kraften, men gennem et Excentricum. Jeg anser disse Maskiner som *originale og rimeligvis indeholdende en heldig Løsning af deres Opgave¹⁾*, og jeg veed derfor intet at erindre imod, at der meddeles Ansøgeren 10 Aars Eneret paa deres Forfærdigelse. 11. Aug. 1862.

Endnu mere Vægt har vel følgende Vidnesbyrd (oversat fra Tysk og Fransk) for hans under 5. November 1862 patenterede Maskiner:

Hr. Dalhoff, Hofguldsmed i Kjøbenhavn, har forelagt og forklaret mig²⁾ Tegningerne til og nogle fuldførte Dele af den ved ham konstruerede Filehuggemaskine. Jeg kan herefter bevidne, at alle Indretninger paa denne Maskine er gennemtænkt paa det grundigste og saa fuldkomment tilpassede den praktiske Trang, som ved ingen anden mig bekendt Maskine til lignende Brug. Særlig er Ordningerne af Mejselholderen, Hammeren og Ambolten, Apparatet til at indspænde og føre Filen etc. etc. yderst originale og formaalstjen-

¹⁾ Udhævelserne ved Udg.

²⁾ D. maa altsaa uden Tvivl have været i Hannover mod Slutningen af 1862.

lige. Saa vidt det lader sig bedømme, uden at man har set Maskinen selv arbejde, giver den Løfte om, at dens praktiske Virken vil blive fuldt tilfredsstillende, og navnlig undgaar den alle de Fejl, som f. E. alle de paa dette Aars Verdens-Udstilling i London udstillede Filehugge-Maskiner endnu viser. Naar hidtil, efter min Overbevisning, endnu *ikke en eneste* af de fremkomne Filehugge-Maskiner har tilfredsstillet *alle* Fordringer til dadelfri Virken og behørig Varighed, saa troer jeg at turde antage med Vished, at Hr. Dalhoff med sin Maskine første Gang har løst det svære Problem. Dette har jeg ved nærværende Vidnesbyrd med Fornøjelse villet udtale, hvorhos jeg giver Hr. Dalhoff Fuldmagt til at gøre hvilken Brug deraf, som han finder formaalstjenlig.

Hannover 5. December 1862.

Dr. Karl Karmarsch,

Første Direktør for den Kgl. Polytekniske Skole i Hannover,
Juvor i Cl. 32 ved International Exhibition, London 1862.

Karmarsch betegnes i Konversationsleksikon som »berømt Technolog« og var maaske Datidens ypperste videnskabelige Autoritet paa dette Omraade. Naar man saa hører, at Dalhoff for sin Opfindelse af disse og en tredje dertil hørende Maskine fra Industriforeningen den 12. Juli 1865 fik det Ørstedeske Legat og siden fra den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse en større Belønningssum for sin Opfindelse, kan man vel forstaa, at han under det truende Sammenbrud tre Aar efter kunde sætte alt ind paa at gennemføre den ogsaa som sin og sines Fremtids-Næringsvej. —

Frederik den Syvendes Død 15. November 1863 — ved Ligbegængelsen var Dalhoff selv tredje Industriforeningens Ombud — førte *Krigen 1864* efter sig, hvori to af D.s Sønner gjorde Tjeneste, den ene, Wilhelm, som indkaldt Artillerist, den anden, Nicolai, som frivillig 20aarig Officersaspirant, der dog saa lidt som hans fleste Fæller naaede højere end til Korporal. Det er betegnende, at denne ikke nævnedes til nogen, da han i Følge udstedt Opfordring til unge Mænd med noget højere Dannelse om at melde sig netop til denne Tjeneste, skrev sin Ansøgning i den Tanke, at det altsaa vel maatte være den bedste Maade at gavne Fædrelandet paa; men ogsaa, at hans Fader, da Ansøgningen var bevilget, kun ytrede: »Du kunde gerne sagt mig

det forud!« hvortil der intet blev svaret. Saa faamælt kunde en vigtig Sag blive afgjort.

Den 18. April skulde han være afgaaet til Hæren, men Rej- sen blev aflyst til næste Dag. Fader og Søn vandrede da sam- men gennem Østerport, paa hvis Sidemure der hang Telegram- Opslag om Dagens grufulde Begivenheder paa Dybbøl Banke, ud ad Strandvejen til den yderste Ende af Dyrehaven og tilbage gennem denne over Raadvad. Maaske var det ved denne Lejlig- hed, at Sønnen, lidt ømfodet efter den fire Mils Gang, var ble- vet et Skridt tilbage paa Nyboders slemme Stenbro, og Faderen saa sig om og sagde: »Du er da ikke træt, min Dreng?« Den ene var 20, den anden 63.

Den 26. April skrev han til denne Søn:

»Jeg har i Dag modtaget Dit kære Brev; hvorvel jeg har længtes saa meget derefter, er jeg dog ikke tilfreds. Oprigtigt har jeg været mere bekymret for W. end for Dig, og han er ikke, som Du tror, kommet saaret til Kjøbenhavn [hvad en Ar- tillerist havde fortalt]. Under 20. ds. har han fra Hørup Hav skrevet os til, han var 9de forflyttet til Dybbøl og først den 17de om Aftenen bleven afløst, altsaa i 9 Døgn i denne grusomme Post; i de næste to Døgn har han løbet om uden at kunne op- spørge sit Kompagni og uden at have haft Tag over Hovedet. Jeg iler med at meddele Dig dette, for at Du kan begynde for- fra med at spore ham op. Skønt Gaarden er brændt, hvor han boede, kan Du dog vist finde Folkene, som boede der. . . . Det vil være mig en stor Beroligelse at vide Eder sammen, især da han ikke synes at have været synderlig muntert stemt, da han efter at have været 11 Nætter under aaben Himmel laa paa en Bakke i Hørup Skov og skrev sit Brev. Hvo veed, om han ikke har mistet alt og har lidt Nød.

Her har Rygter gaaet, at man hver Dag kunde vente Als opgivet . . . , men i Gaar stod i et Brev i Dagbladet, at der var truffet Foranstaltninger, saa at Overgangen næsten vilde være umulig. Jeg begriber ikke, hvori de skulde bestaa; meget mere frygter jeg, at I Stakler vilde faa det [at føle], hvis de for Alvor ville over. — — — Her er i Morgen stor Ligbegængelse med [General] Duplat og flere Officerer, og paa Fredag bliver en

kær Ven af mig, Major Schack begravet, hvilken jeg agter at følge . . . .«

Naar Dalhoff her taler som halvvejs sagkyndig om vort Forsvar, er det ikke helt uden Grund. Godt en Maaned forud havde han besøgt sin ældste Søn, da denne i en tidligere Omgang var paa Dybbøl Skanserne, talt med hans brave Chef Artillerikaptajn Hertel og gaaet sig en lille Tur udenfor Skanserne, helt op i Dybbøl Mølle, hvis faste Stenbygning lige op til Hatten havde Nyhedens Interesse for ham, og hvorfra han fik det bedste Overblik over hele Stillingen. Fjenden forholdt sig den Dag rolig, men det krævede en vis Frygtløshed baade overfor det tyske og det danske Militær, at han foretog en saadan Inspektion. I en af Skansehytterne havde han truffet en bekendt fra Industriforeningen i Kapt. Clausen ved 15de Regiment, paa hvis Opfordring hans Søn bad sig sat ved denne Afdeling — uden dog at komme til hans Kompagni. — Paa Hjemvejen fra dette Besøg ved Fronten var han paa Dampskibet kommet i Ordstrid med nogle meget reaktionære Officerer, saa varm, at en af dem med sin Ridepisk smækkede til hans Briller — som han, efter Sædvane naar han hvilte sig, havde lagt fra sig paa Bordet i Kahytten — saa at de fløj langt hen ad Gulvet; men hans alvorlige Forestilling gjorde et saadant Indtryk, at Officeren i Skamfølelse overfor den ældre Mand maatte bukke sig og tage dem op til ham.

Sønnen var ganske vist i Forlegenhed; »vel fik jeg nogle Penge af Fader, da han var herovre hos mig; men de Dage, jeg var paa Dybbøl Skanserne, gik der ogsaa en Del mere, end der maatte; for jeg mente, at skulde en Granat have Bud efter mig — ofte har Tyskerne fyret paa os, men ikke har Kuglerne haglet saa forbandet om Ørene paa os som 2den Paaskedags Morgen — var det bedre selv at bruge Pengene, end at lade dem falde i Ambulancebærerens Lomme.«

I et Svarbrev af 18. Maj til den yngste Søn fortæller Faderen om den næstældste Søn Peter, Guldsmedesvend og Elev af Kunstakademiet, der paa Uddannelsesrejse er i Berlin. Han har brugt sin Fritid til blandt de Danske der at samle Bidrag til bedste for de danske Fanger i Spandau, der tæt sammenstuede og usselt ernærede i høj Grad trængte til venlig Op-

muntring og Kostforbedring. — »Om 8 eller 14 Dage er jeg færdig med min Knap-Leverance, og samtidig hører Naale- og Hægte-Fabrikationen op¹⁾); jeg begriber ikke, hvad jeg for den Tid skal beskæftige mig med, eller hvoraf man skal leve. Jeg har i Aar anvendt langt mere Tid i min Have end tidligere Aar, hvorfor den er i en ret god Stand, og mit Helbred har vundet derved«. Fra det private Suk gaar han dog straks over til de nationale Interesser: »Du kan tro, det var mig en sand Glæde i Søndags at se vores dejlige Krigsskibe at komme til Rheden [efter Sejren ved Helgoland]. De laa langs ad Langelinie; Kongen var om Bord, og alle Mand oppe i Ræerne; alle Stænger stode helt besatte med disse vakre Folk, som havde været saa tapre. Langelinie var saa opfyldt, at man næppe kunde komme frem. . . . Den ene af vore Indkvarteringsmænd fra i Vinter er permitteret og tyede til os. Han har ligget her 2 Nætter og skal nu hjem til Ribe; formodenlig vil man gerne af med disse gamle, især da der var saa mange Slesvigere imellem dem. . . .«

Den 26. Juni skriver D. til sin yngste Søn, at han længe ikke har kunnet skrive, da han »arbejder meget og strengt«; det personlige Arbejde slipper altsaa ikke op for ham, selv om de trykkede Krigstider gør det meget vanskeligt at holde en Fabrik i Gang. Men det samler sig ogsaa om ham med Genvordigheder. »Jeg har faaet min Afsked fra Akademiet uden Pension²⁾); alt bliver omorganiseret; der skal for Fremtiden slet ingen Lærere være, men lutter Professorer med Assistenten; jeg mister altsaa de 30 Rbd. [maanedlig]. Naalefabrikken holder nu op, og vi har ingen Knapper mere at gøre. *Jeg maa leve.* Jeg har lejet en Butik paa Hjørnet af Gothersgade og Grønnegade, Indgangen i Grønnegade; jeg vil foruden Kogekar forfærdige Thepotter, Kander o. s. v. af Nysølv, Kobber og Messing. Mathilde [hans næstyingste Datter] skal forestaa Udsalget, Jespersen forsølver, men jeg kan ikke alene føre det igennem. Synes Peter om mit Forslag, skal han straks tage Borgerskab

¹⁾ Den synes virkelig, efter Protokoloptegnelser, at have været standset i længere Tid, indtil den atter kom i Gang i 1867.

²⁾ Skønt han kunde sige, at han i mange Aar havde ydet Bidrag til en Pensionskasse.

og være Mester; han vil derved bedre vinde Respekt baade paa Værkstedet og i Familien. Han kan jo gerne en anden Gang komme til Paris. Hvis alt gaar godt, ønsker jeg at gaa i Kompagni med ham; ingen af os vil da lade os se over Hovedet som nu; men skriv intet herom, thi det er endnu en Hemmelighed. Jeg har ved de mange Knapper, vi har gjort, fortjent ret godt, og da jeg har taget mig den Frihed at indskrænke Udgifterne lidt, har jeg i Aar betalt min Termin i rette Tid foruden en Del slemme Huller og staar mig saaledes ret godt, naar jeg blot havde noget at bestille [nemlig paa Fabrikken]. Jeg gaar daglig i Haven og i Knejpen¹⁾ derude, hvor jeg drikker en Bajer og befinder mig vel, naar jeg blot ikke arbejder for strengt og ikke har for mange Sorger . . . . med det hjertelige Ønske, at Gud vil velsigne Dig og bevare Dig.«

I Brev af 12. Juli fortæller han, at den ældste Søn er i Live.

»Jeg havde nogle skrækkelige Dage . . . ., vi vidste jo, at næppe Halvdelen af det Mandskab, som befandt sig ved Sønderborg, er undkommen fra Død eller Fangenskab, ... men desto større var min Glæde, da jeg fik Brev fra ham. Af alt, hvad han har gaaet igennem, vide vi intet, kuns at Kuglerne have regnet dem ned om Ørene. — — — Gid vi bare maa kunne holde Fjenden borte een Uge, saa ville vi faa Vaabenstilstand, og lad os saa haabe det bedste. Om vi ogsaa have fejlet, er vort Skjold renere end baade Fjenders og Venners, og Gud vil ikke forlade os i Nøden.«

Fra Sønnen Peter i Berlin havde han faaet Brev, skrevet den 5. Juli:

»— — — Mindst af alt tænkte jeg paa at tage hjem, nej tvært imod mente jeg om nogen Tid at rejse til Wien, hvor jeg havde Haab om at faa Plads; men da jeg havde læst Dit Brev, forandrede det jo det hele, og grundet paa Omstændighederne er jeg ogsaa straks villig til at komme hjem, og som Du skriver, kan jeg maaske en anden Gang komme til Wien og Paris.«

I sit Svar af 20. beder hans Fader ham tage med, hvad han troer, kan gaa her, »thi Du vil selv komme til at sørge for Udsalg og hvad derhen hører, men tag ikke for meget. . . . Du kan

¹⁾ En ganske skikkelig Kafé med Bladhold.

nemlig ikke vide, om vi ikke selv kunde indrette os derpaa«, nemlig paa at gøre baade Theskeer og Spiseskeer.

»Jeg maa level« ja, og en ret stor Flok med. Hvilken Viljekraft behøvedes der ikke for at føre det igennem, trods al Modgang og de vanskelige Tider. Vilde det lykkes? Hans brave Svigersøn Carl Drewsen skriver 20. Juli til den yngste Søn: »Vor Forretning lider ogsaa ved disse Krigstider og trænger til Ro for at komme i det gamle Spor. Inde ved Siden af [han boede 3 Huse fra Nr. 272] lever man bestandig paa Krigsfod som hidtil . . . . Peter ventes nu hjem for at hjælpe Din Fader, som jo nu fabrikerer alle Husgeraadsgenstande, som Maskinen nu kan præstere; hvad Indtægt Din Fader derved vinder, har jeg ingen Idé om, for mig stiller det sig tvivlsomt.« Ja naturligvis kan der altid tvivles; men det, der væltede, eller da næsten væltede Huset, kom indenfra: »Krigsfoden«, den indre Splid.

Men det skulde dog hjælpe, naar han med Krigens Ende fik sine tre Sønner hjem — den yngste dog først efter i nogle Maaneder at have aftjent sin Værnepligt ved Helsingørs Garnison. I et af sine Breve skriver han til sin Fader: »Posten gaar ikke før paa Mandag, og jeg har fortræffelig Tid; derfor vil jeg da snakke lidt med Dig endnu; det er mig en lille Erstatning for, at jeg ellers plejede at have Dig til at spasere lidt med mig henad Aften.« Rigtig nok kunde den politiske Modsætning, hvis Udvikling under Krigens ulykkelige Gang fylder meget i Brevskiftet, i mundtlig Samtale føre til et heftigt Optrin; men det var glemt den næste Dag. Sønnen lod sig ikke saa let rive ud af »det Plougske Sværmeri«, men kunde dog nok tage imod Paavirkning af de Oplysninger og Bevismidler, som hans Fader hentede i »Augustforeningen«, medens denne ogsaa selv havde en Modvægt i sine gamle liberale Tilbøjeligheder. I det dybeste harmonerede de dog; det er betegnende, at baade den ældste og den yngste Søn beretter om en Altergang, som hver af dem havde deltaget i netop under de Stemninger og Tanker, som Krigen førte med; de vidste, at de i denne Meddelelse vilde finde Forstaaelse og Sympati hos deres Fader, som selv var vant til at hente baade Trøstegrunde og Tilskyndelser fra oven. Han fik ogsaa rigelig Brug for begge Dele.

Den 26. April 1864 midt under Krigen holdt den ene af hans

Tvillingdøtre, Olivia, som i flere Aar havde været Huslærerinde i det nordvestlige Jylland, Bryllup derovre med en velanset Haandværksmester, der sad i trange Kaar som Enkemand med en ikke lille, ogsaa i det nye Ægteskab voksende Børneflokk. Da hendes Fader indgik sit ulykkelige andet Ægteskab, havde han maattet udskifte Mødrenearv med sine Børn efter den dagældende Regel, at Døtrene kun fik $\frac{2}{3}$ imod Sønnerne. De havde dog alle ladet deres Del staa, ogsaa den ældste Datter, da hun i 1861 blev Fru Drewsen. Den nye Svigersøn krævede derimod, drevet af sine Kreditorer med en Sagfører i Spidsen, den hans Hustru tilkommende Del og vilde eller kunde ikke give Hensind; hans unge Hustru havde vel ogsaa særlig følt sig udelukket fra sit Hjem, skønt Stifmoderen tillige var hendes Gudmoder. Paa den anden Side sad jo ogsaa hendes Fader, paa Grund af Krigen, i meget trykkede Forhold, saa at det kunde være vanskeligt nok at udrede de henved to Tusinde Kroner, som det drejede sig om, og han syntes ikke godt, han kunde begunstige et af sine Børn paa de andres Bekostning. Men han havde heller aldrig haft let ved at begribe, hvorfor han skulde dele med sine Børn, da han ikke havde modtaget noget med sin første Hustru, men selv havde tjent, hvad han ejede. Derved kom det for denne forholdsvis lille Sums Skyld til en, vel udsat, men dog tilsidst udført, Eksekution, der berøvede ham den Gaard, han havde ofret saa meget paa, og de mest værdifulde af hans øvrige Ejendele. Men alt dette vilde ganske vist ikke være sket uden andre tilstødende Omstændigheder.

Allerede 1851 var Akademiets Elementarklasser gaet over til den tekniske Skole, og den gamle Forbindelse deroppe mellem Haandværk og Kunst løstes mere og mere. Men da *Meldahl* 3. Maj 1864 blev Formand i Akademiets Skoleraad, blev, som vi hørte, alle Lærerne sagt op til 1ste September. Det havde været Dalhoff en daglig Opmuntring, i sin Klasse at undervise de unge vordende Kunstnere og Haandværkere, og den beskedne Løn var dog en stadig, fast Indtægt. Paa den anden Side fik han nu større Bevægelighed til mange Slags Foretagender. Medens han før skulde have Tilladelse og Stedfortræder ved hver en mindre Rejse, kunde han nu frit tage bort ogsaa for længere Tider. Og det fik han Brug for.

Bl. a. for at lægge Varmeværk ind i de hidtil om Vinteren ubarmhjertigt kolde, uopvarmede Kirker —, hvilket, som vi vil se af de følgende Breve, blev en Hovedvirksomhed, der førte ham til danske Provinsbyer, ja til Norge med.

Hans sidste, store Rejse til det sydlige Udland havde dog et andet Øjemed. Han havde jo allerede i 1862 faaet Patent paa to hinanden udfyldende Maskiner, der efter de sagkyndiges Dom som aldrig før maatte kunne afløse Filehugning med Haanden. Nu søger han Patent — som han fik under 27. Februar 1866 — paa et nyt Tilbehør dertil, nemlig en *Hovle-maskine* eller »Maskine til at egalisere File«. Det er de ved disse Opfindelser vundne Belønninger, der tillige med Overskudet fra hans første Kirke-Varmeindlæg i Grenaa 1865, baade giver ham Opmuntring og skaffer ham Midler til en længere Rejse for i Hamborg, Berlin, Paris og muligvis London at prøve paa at afsætte sine Maskiner og Patenterne derpaa.

Maaske var der ogsaa en Forbindelse mellem denne Rejseplan og en Tanke, som havde optaget ham meget, men hvis negative Udfald maa have bidraget til at forøge den Bitterhed, som hans ellers saa frimodige Sind i denne Tid havde at kæmpe med.

Det havde siden 1852 mange Gange været paa Tale at faa en *Industriudstilling* i Gang, men forskellige Vanskeligheder og nu tilsidst Krigen havde været til Hinder. Krigens Ende kom da til ham som en Tilskyndelse til at afholde en Udstilling, hvis Overskud kunde tilflyde Invalidefondet eller anden Støtte for dem, der havde lidt ved Krigen. Naalemager Chr. Hjorth var ogsaa heri hans Fortrolige. Begge var de ved Krigen komne længere bort fra de liberale Kredse, som havde været fremherskende i Industriforeningen. Muligvis ogsaa derfor gik de ikke som sædvanlig til denne Forening med deres Forslag — dens sidste Udvalg i denne Sag havde iøvrigt opløst sig uden Resultat —, men samlede en særlig Komité, hvor atter Prof. Forchhammer blev Formand. Men sikkert havde de ogsaa en særlig Tanke med lige straks at bede *Kongen* om at være *Protector*. Dalhoff havde jo, som Hofguldsmed mere end blot af Navn, haft og bevaret en Forbindelse med de Kongelige — mindst dog med Frederik VII, hvis Karakter han ikke ret havde Tillid

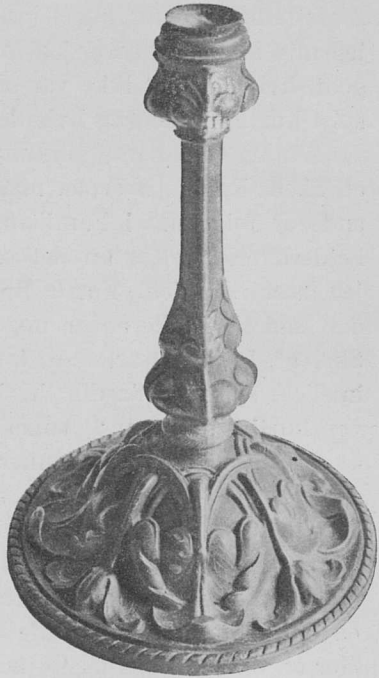
til; men desto mere maatte »*Det gule Palæ*« tiltale ham ved den rene Luft og jævne, men ædle Tone, som raadede der. Han havde en Aften været inde i Familien. Prins Christian havde budet sin ældste Søn at hilse paa ham; og Dalhoff, der kendte lige saa lidt til Menneskefrygt som til Snobberi, havde da rørt ved Drengens Hoved og sagt: »Saa det er Dig, der skal være Danmarks Konge; ja, Gud velsigne Dig!« — Med Kongemagten svandt Prins Christians Lykke; han var lidet kendt og havde næsten alle imod sig, ja en fremragende Skuespiller havde den Frækhed grovelig at fornærme hans Døtre lige i deres Ansigt. Nu tænkte Dalhoff at kunne hjælpe dog maaske en lille Smule ved at faa Kongen i Spidsen for et Foretagende, som formodentlig dog maatte vinde alles Bifald. Men denne patriotiske Tanke fik for dem, der saa Sagen fra den anden Side, en politisk Farve, som drev dem til Modstand. Industriforeningen havde paa Opfordring valgt 5 Medlemmer til at tiltræde Udvalget, men da 2 af dem trak sig tilbage, vilde Flertallet ikke vælge to andre i Stedet; Formanden nedlagde sin Værdighed paa selve den urolige Generalforsamling, og det endte med, at Dalhoff gik helt ud af Foreningens Repræsentantskab. Flertallet vilde nemlig have en skandinavisk Udstilling, paa hvilket Ønske allerede før Forsøget paa at faa en dansk var strandet. Det endte da med, at den paatænkte danske Udstilling maatte opgives, og det, der var tænkt at skulle blive Kong Christian til en god Lejlighed, blev i Virkeligheden et forsmædeligt Nederlag. »De hader mig, det bliver aldrig godt!« sagde han dybt bevæget til Ophavsmanden. Men denne svarede: »Jo, Deres Majestæt, De skal se, det bliver godt; man vil lære Dem at kende som den retskafne Mand, De er.« — Mange Aar efter fik hans Søn Lejlighed til at minde den gamle Konge om denne Samtale, med den Tilføjelse: »Se nu, hvor det er blevet godt; vi højagter og elsker Dem alle!« hvortil Kong Christian sagde, saa naturligt og ægte: »Det har jeg aldeles ikke fortjent.« Men hint »det bliver godt« fra en trofast Undersaats Mund kan nok have gjort lidt til at holde hans Mod oppe gennem de vanskelige Tider.

Den 18. Januar 1866 træffer vi for 4de Gang Dalhoff i Paris, hvorfra han skriver til

»Mine kære Børn! Gud glæde Eder; jeg selv har det saa

godt, som Fraværelsen kan give .... Mandag den 14. Aften forlod jeg Berlin, kom Tirsdag Morgen til Paris .... Situationen: Patentet paa det gamle Maskineri er her som i England tabt¹⁾. Jeg har i Gaar ordnet Tegningerne til Patentet paa Høvelmaskinen og den nye Mejselholder; til i Morgen bliver Beskrivelsen oversat paa Fransk af en kyndig Mand paa Patentkontoret«. — Der er gjort ham et Tilbud af en Ingeniør om at gaa sammen med ham; han tillægger det ikke meget Værd, men vil dog lade Maskinen komme fra Hamborg. Han skriver til London for om muligt at faa nogle af Pengene, han havde betalt for Patentet, tilbage. Dette skal ogsaa meddeles Prokurator Jensen, som har faaet i Hverv at gøre Eksekution i hans Bo til Inddrivelse af Arvelodden til hans Svigersøn. Det er jo for at tjene disse Penge og i det hele faa sin hele Stilling paa bedre Fod, at han søger at gøre sin Opfindelse nyttig. — Hans Forsøg i samme Retning hjemme i Danmark, ser vi af et senere Brev, har ikke ført til noget. Forholdene var vel for smaa og for smaalige dertil; saa maatte der prøves i Udlandet, og han har da ogsaa udtaget Patent samtidig i Tyskland, Frankrig og England.

Efter Forretningssagerne fortsætter han: »Og nu lidt til Børnene, naar de sidder alene om Aftenen og tænker paa den

Lampfod af Zinkgrød, udstillet 1866
i Industriforeningen.

¹⁾ Enerets-Bevillinger har som Regel en Tilføjelse om, at hvis der ikke inden en vis Tid er gjort Brug af dem, falder de bort.

gamle. Naar I ville nøjes med Blyant¹⁾, kommer det ikke saa nøje an. Lad mig nu begynde allernærmest om mig selv. Jeg bor i et Hotel Garni med 60 Værelser, paa 3. Sal; Stuen er 4 Alen bred, gode Møbler, en Lænestol; jeg nænner ikke at lade lægge i Kaminen, men svøber min Pels²⁾ om mig, naar jeg fryser. Den første Dag fandt jeg mig meget trykket ved at have lejet paa en Maaned, saa ensom og forladt. Jeg har hverken søgt Rudolphi eller nogen anden Landsmand; men nu finder jeg mig allerede bedre, jeg lever imellem Familien og har det godt, hvis det blot ikke var saa dyrt. Jeg har i Gaar og i Dag spist hos Familien, og hvis det kan more Eder, vil jeg invitere Eder til en déjeuner og en diner pour un jour³⁾. Om Morgenen en Skaal Kaffe, [hvorpaa man gaar] til Frokost, Kl. 1, bestaaende af følgende: i Familiens eneste Værelse, Kontor og Arbejdsværelse, rettes an tæt op til Kaminen; gamle Fatter og jeg nærmest Ilden. Første Ret: store Kartoffler stegte over Gløder, saa at Skallerne er noget brændt; man piller den tykke Skal af, knuser Kartofflen, kommer Smør, Peber og Salt deri; imellem spiser vi Sardin til. Med et godt Glas Vin aabnes Maven hurtigt hermed; 2) smaa stegte Fisk; 3) stegt Kalvehoved; 4) smaa Coteletter; 5) Bønner; 6) Oksesteg; 7) grøn Salat, Ost, smaa Kager og Syltetøj, som man smører paa Brød eller Kager. Syltetøjet maa slutte ethvert Maaltid, og Vinen bliver ikke tilmaalt, skønt Reglen vel egentlig er $\frac{1}{2}$ Flaske pr. Mand. Under Maaltidet passerer Husets Kat fra det ene Skød til det andet, og den, som ikke klappede Katten, vilde fornærme Madame. Her er voksne Børn og to paa 10 à 12 Aar. Den lille Pige bød i Gaar sin Fader Sukkerfrugter af en Kasse. Han tog temmelig mange og lagde til Side; hun satte et surt Ansigt op. Han gav hende dem tilbage og vilde ingen have; men nu blev Barnet rent ulykkelig, og da han ikke vilde give sig af med hende, stod hun længe hjertelig bekymret og kyssede hans Albu, indtil

¹⁾ Hele denne Række Breve fra 1866 og 1868 er næsten udelukkende Blyantskrift, som aabenbart gaar ham lettest fra Haanden — og fra Hjertet!

²⁾ Pelsen var en Faareskindstrøje, der ikke naaede Knæerne; forhaabentlig har han haft et Fodtæppe til Resten.

³⁾ Her skildres dog kun eet rigtigt Maaltid, som iøvrigt ikke er blevet meget forandret i de siden forløbne halvhundrede Aar.

Broderen ynkedes over hende og bad Faderen se til hans Søster. Dette skete, og nu kyssedes først Børnene, og Faderen maatte modtage noget af dem begge, idet de begge krøb op paa Stolen og omfavnede ham; voilà la famille! — Som jeg nu skriver, sejle smaa Dampskibe, trækkende store Fragtskibe forbi. Midt i Gaden er nemlig en Kanal, lidt til højre to Sluser, hvor Skibene løftes 8 à 10 Alen til Vejrs, da Kanalen til den Side er saa meget højere. Omtrent 200 Skridt til venstre er Kanalen overbygget med en Bue, omtrent en kvart Mil lang. Oven over denne er en Boulevard med 4 Rækker Træer; imellem disse bestandig afvekslende Blomsterkvarterer med Jærngitre om; i ethvert Kvarter er et Springvand, omkring Springvandene findes Rør, som gaa ned til Kanalen. Man ser saaledes snart her og snart der et Springvand indhyllet i Damp og veed, at et Dampskib passerer derunder. Jeg var i Gaar i Jardin des Plantes og glædede mig især over at se en stor Ceder fra Libanon, plantet 1735; der er et interessant Menageri. Dernæst var jeg i Nôtre Dame og Palais Royal; det morer mig at kunne finde Vej overalt, selv hvor jeg ikke har været i 40 Aar. Det er en sand Glæde at se Smagen saa ren i alle Bijouteri- og Galanteri-Varer; især føler man dette, naar man kommer fra Berlin, hvor alt er Efterabelse og Raahed, og hvor man intet ser, som jo ønsker at gælde for mere, end det er. Her gaar ikkuns een Stræben igennem alt: en godmodig kærlig Karakter med fini og élégance.¹⁾ . . . .

Hils nu alle, som interesserer sig for mig, og Gud velsigne Eder.

Eders

J. Dalhoff.

I maa gerne lade C. Hjort [jun.] se mine Kragetæer.«

Paris d. 24. Jan. 1866.

»Kære Børn!

Da jeg i Dag intet har at bestille, kan jeg lige saa godt snakke lidt med Eder. Jeg har just drukket min café au lait,

¹⁾ Efter 48 og 64 kan man ikke vente en helt upartisk Dom; men han havde altid følt sig tiltalt af fransk Smag og Skønhedssans.

sidder i min Lænestol med Skindpelsen paa og har som sædvanlig stillet adskilligt Kram op foran mig og snakker dermed ¹⁾. Først har jeg nu et lille Asen, sidder stiv som en Pind, men god og kærlig; hende siger jeg nu til: benyt dit Pund, lad de gode Knopper blive smukke smaa Grene, at jeg, naar jeg kommer hjem, kan spore Foraarets kraftige Virkninger; Du faar ikkuns eet Foraar, i Foraaret maa alle Kræfter benyttes; benyt altid Solens rene Lys, skønt Du holder Dig noget i Skygge af større Blade, da ville Dine egne Blade blive sunde, og Blomst og Frugt vil Du selv eje. — Saa har jeg en Dreng, ham siger jeg til: Skulde der ikke i et Kløverblad kunne indflettes nogle æsthetiske Trevler? efter en gavnlig Vinter plejer Bladene at have Kraft; den ydre Form, som et Foraarsblad med sin behagelige Farve har, er lig Opmuntring ved Harmoni; men se engang et Blad nøje efter, paa dets beskedne Bagside finder Du beskedne Aarer, som fra eet Centrum brede sig og ere de egentlige Bærere af det hele; disse ere tydelige og planmæssige ²⁾ — Nu kommer min lille Husmoder; jeg ser hende rolig at trippe om, ikke at glemme noget af sine mange Pligter; man mærker aldrig, at hun har travlt; gaar altid lige stift, kuns med den Forskel, at Kroppen rokker lidt stærkere i travle Tider — hvis Hovedet rokker, vilde hun tit glemme noget. Til hende siger jeg: rigtigt, min Unge! lad Pligten altid være Hovedsagen, og lev for at gavne Dine Omgivelser; Dit lille Pund har Du anvendt saa godt, at Du nok vil høste, og gid blot Din Kasse var lidt bedre. — Da jeg ikke har alle mine Børns Portrætter, kan jeg jo ikke saaledes snakke med dem, men maa nøjes med fromme Ønsker. Gid da Peter maatte have saa travlt, som han aldrig har haft, men som jeg saa ofte har haft, da jeg maatte og skulde fortjene Brødet til mine Børn. Gid det maatte lykkes ham at udføre det Mesterstykke, som jeg kunde købe; den Form, jeg helst kunde ønske, er ikkuns Udtrykket for den Vellivillie, han altid viser mig; jeg veed vel, at en Tanke ikke er

¹⁾ Billeder af hans (hjemmeværende) Børn, begyndende fra den yngste (16 Aar).

²⁾ Det er klart, at den i Billedet indklædte Formaning til den 22aarige Student gaar ud paa, at han ikke for de æsthetiske Interesser maa tilside-sætte Livets praktiske Krav og Pligter. Kløverbladet er de tre Søskende.

let saaledes at gengive; men vil han benytte Morgenstunden og tænke sit Livs Morgenstund, gaar det nok; det tomme, som findes i Aftenadspredelserne, er let at undvære, naar blot alle Kræfterne anvendes paa noget bedre ¹⁾. — Til Vilhelm har jeg kuns at sige, at saa gerne jeg netop havde set ham i en god Vej, da jeg har frygtet, at han vanskelig selv vilde bane sig en, glæder jeg mig dog over den Bevidsthed, at han gerne kan faa en glad Alderdom ved at gavne andre og derved rolig modnes med faste og gode Grundsætninger; dog opgiver jeg endnu ikke det Haab at kunne virke til at se ham i en sikker Stilling, om den ogsaa skulde være lille. — Men nu har jeg endnu for mig en Moder med to smaa Børn, alle tre se de meget bedrøvede ud ²⁾. Ja, kære Anna, vi kende ikke Himlens Veje til det bedste, men mit Hjertes Ønske er, at det maa lykkes Dig at føle og følge den Vej, som kan styrke Dig baade paa Sjæl og Legeme; gid Du altid maa have passende Aktivitet og passende Selskab, saa at Sindsstemningen maa opleve Legemet, saa at dette igen kan lade Sjælen glæde sig i Guds dejlige Verden til Nytte for Dig og Dine Smaa. Hils Din lille Gavtyv, at jeg var tilfreds, hun paa Billedet ikke saa saa surt. — Da jeg nu denne Morgen saa ganske har været hjemme [i Adelgade], beder jeg at hilse alle mine kære Husbeboere, takke dem og sige, at jeg endnu har det Haab at blive deres gamle Vært, men jeg veed endnu intet. . . .

Søndag: Forretningerne gaar ret godt, men langsomt. Patentet er i Orden, sikret saaledes, at jeg kan vise enhver Tegningen, men jeg skal endnu have een Tegning og Beskrivelse fra Kontoret for at kunne benytte det; selve Patentet udstedes først om 2 à 3 Maaneder. Jeg har udarbejdet Forslag til Kontrakt til eventuel Overenskomst med en Køber; men noget egenligt kan næppe udrettes, før end Maskinerne komme. . . .«

Allerede den 28de Januar skriver han igen til sine Børn; han har jo desværre altfor god Tid, medens han venter paa

¹⁾ Den 29aarige Guldsmed skal gøre Mesterstykke ved at lade Kærligheden til sin Fader vise sig i Gerning; han har jo Aaret før overtaget hans Fabrik. Formaningen til en bedre Fordeling af Dag og Nat frugtede dog lidet.

²⁾ Den ældste Datter Anna, gift 1861 med Fabrikant Carl Drewsen, var 1865 blevet Enke med 2 smaa Døtre.

Maskinerne og »det ikke gaar mig synderlig godt og især vil knibe for Penge. . . . Jeg har været hos adskillige Filefabrikanter; deres eneste Spørgsmaal er, hvor mange Slag Maskinerne kan gøre i Minutten, og vist er det, at man i de sidste Aar har gjort betydelige Fremskridt; man hamrer Filene paa Maskine akkuratere og sliber dem ved Haandkraft bedre end Englænderne, og Hugningen er fuldkommen saa god; alt vil nu komme an paa en Prøve, naar Maskinen er opsat, og da kunde det vel være, at jeg var sikrere, hvis jeg havde Carl til Hjælp ¹⁾. Jeg forsømmer intet, men maa dog rolig finde mig i Forholdene, og dette skal jeg, selv om det gaar allerværst, og trøste mig, at jeg har gjort min Pligt. Jeg fik i Gaar atter Brev fra R[asmussen] i London og skal i Morgen til den engelske Konsul for at underskrive en Edsaflæggelse, at det virkelig er min Opfindelse. . . .«

Brevet ender: »Lev nu vel, Børn, og Gud velsigne Eder!«

Det næste Brev er kun faa Dage yngre: Paris, 4. Febr. 1866.

»Mine kære Børn! Jeg har i Dag aldeles intet at gøre; jeg venter Maskinerne fra Hamburg. Endskønt det ingen Interesse har for Eder, vil jeg dog fortælle Eder lidt om mit Driveri. I Tirsdags var jeg i Louvre og saa Antikkerne og Billedgalleriet samt Bibliotheket. Forunderligt nok, at de antikke Bronze- og Sølvvaser nu aldeles ikke gjorde den Indvirkning paa mig som før. Dengang slutte jeg dem og søgte at samle et Fremtids-Forraad af aktive rene Tanker; nu ser jeg ikkun en anden Tidsalder, som talte Sandhed med Alvor. De pompejanske Freskomalerier, hvoraf her er en Del, talte mere til mig, idet man med Glæde kan tænke sig ind i en Tidsalder, da Kunsten i sin Sandhed saaledes kunde være Menneskenes daglige Skue, medens Naturen udenfor har været forstaaet, thi ellers havde man ikke ført den forædlet ind i sine Værelser. Men forunderligt nok, har aldrig Titians og især Raphaels Malerier tiltalt mig saa meget som nu; jeg gik derfra med den Følelse, at Mennesket dog kan være meget lykkelig, naar han kan føle saa rent og ophøjet,

---

¹⁾ Gørtlersvend Carl Wolfenstein, Søn af D.'s svenskfødte Mestersvend og jævnaldrende Legekammerat med D.'s yngste Søn, vilde gerne komme sin Mester til Hjælp i Paris.

at han kan gengive sine Tanker saa tydeligt; tydeligt, at han har gjort og viist det gode kuns for det godes Skyld. Men, tænkte jeg siden, ros ingen for tidlig; med alle de dejlige Evner, og som han selv maa have stræbt redelig at anvende, faldt han i Armene paa en gift Kvinde, der med sin Sanselighed gjorde Ende paa hans Liv i den mest blomstrende Alder. — Om Aftenen var jeg hos Staalstikker Ballin. Det maa glæde os, naar vi se de allerbedste Staalstik fra Paris, at de ere udførte af en Dansk. Hans Kone er en Søster til den lille Jøde Levin, som er sammen med Klingsey [om en Stukfabrik i Sølvgade].

Onsdag var jeg i Boulogneskoven for at se et zoologisk Menageri til Acclimatisering af fremmede Dyr. Det er et meget stort og pragtfuldt Anlæg. Der er et Drivhus med store Palmer; Kanal med Broer over under Glastaget. . . . Da jeg gik bort, var mine Betragtninger, at den smukkeste Nyhed, jeg havde set, var en And, hvis dejlige Farver var i en saa skøn Orden og især dens firkantede røde Paryk var mærkværdig. Hvortil har dette dumme Dyr faaet disse skønne Klæder? skal den selv skønne paa Symmetrien i sine Klæder? Kuns Mennesket forstaar at læse i denne Bog; hans Legeme har ogsaa sine Skønheder, men kuns naar det bidrager til at udtrykke noget godt, idet det da mere end alt andet i Verden udtrykker den Handling eller Tanke, som indvendig beskæftiger ham. Dyrenes og Naturens Skønheder er ikkuns Naturens Orden, som alt i alt er Skønhed. I vore forkvaklede og forstødte Tanker forbavses vi kun, naar vi se Naturen i sin Renhed i en Form, som var os ubekendt. — Torsdag var jeg i Invalidernes Hotel og saa Napoleons Grav. . . En særdeles magisk og højtidelig Virkning fremkommer der ved, at Vinduerne ind til Rotunden med Graven bestaa af klart blaat Glas, og derimod Alteret, som staar i en Hvælving for sig selv, bliver stærkt oplyst af Vinduer med klart gult Glas, uden at man ser Vinduerne. Der hviler herved en kold klar Tone over hele Graven, medens man synes, at selv det sorte Marmor og Kristus glimrer i Baggrunden. Jeg stod her længe, og især ved at betragte de mange Faner fra hans Sejre, som staar imellem Charyatiderne, og læse Navnene paa de store Slag maatte jeg vel tænke paa min Barndom, da man med Begærlighed læste disse Sejre i Berlingske Tidende. Min sidste Betragtning blev,

om vel han eller Raphael er død mest rolig? begge have de modtaget store Pund; den ene udviklede Hjertets og Forstandens allerskønneste Harmoni, men havde slet ingen Kraft til Livets Kamp; den anden kæmpede mod hele Verden, og vistnok stedse med en god Grundtanke, men vilde være Gud, led meget og døde. Vi maa trøste os med, at Guds Naade er stor nok til at indbefatte saa store Extremiteter, og saa vil den ogsaa naa dem og os smaa Kryb, som udfyldte Rummet her imellem. Over Døren, som bag Alteret gaar ned til Graven, staar: Jeg vilde virke for den hele Menneskelighed, men især for mit kære Frankrig.

Onsdag Morgen. Mine Maskiner ere nu ankomne, men jeg kan derfor ikke straks hente dem; netop fordi jeg har Patent paa dem, maa jeg ligesaa lidt som andre indføre dem i Frankrig uden særdeles Tilladelse af Ministeriet og ikkuns som Modeller. Jeg har for 8 Dage siden givet Ansøgning og skal i Dag op at høre. Nu venter jeg blot paa Carl. Jeg skrev i Gaar til Priston i Manchester og inviterede ham til enten selv at gøre en lille Tur til Paris eller udnævne en Bekendt her, som kunde overvære mine Prøver. Min Stilling er naturligvis meget spændt for Øjeblikket; thi jeg gruer for den svære Transport og Told, som jeg har at udrede; kommer nu hertil Leje, Arbejdskraft o. s. v., ser det broget ud, især da man ikkuns spørger, hvor hurtig Maskinen kan arbejde. Men jeg gaar rolig min Gang med den Overbevisning, intet at have forsømt. Jeg gaar daglig i Museum eller spaserer i Botanisk Have o. s. v. og er hver Aften i Café Danemark, hvor jeg læser Berlingske og træffer mange af mine Elever¹⁾, som stedse vise mig megen Forekommenhed. I Aftes var jeg buden hos Ballin, sang med til Pianoet danske patriotiske Sange, spillede Whist og vandt 6 Sous fra en Franskmand; vi spillede om $\frac{1}{5}$ dansk Skilling; jeg morede mig godt. Jeg har nu indrettet mig temmelig økonomisk, idet jeg selv køber Smør og Ost paa Torvet til de mindre Maaltider og har fundet en Knejspe, hvor jeg spiser temmelig billigt. . . . Torsdag Eftermiddag. Carl kom hertil i Morges Kl. 4; vi have løbet en Del sammen, været i Musée des arts et métiers, set paa

¹⁾ Fra Modelskolen paa Akademiet, baade Kunstnere og Haandværkere.

Lokale; jeg er temmelig enig med en Mand, hos hvem jeg vil leje. Han har selv et mekanisk Værksted og kan udføre, hvad vi behøver; jeg har interesseret ham i Foretagendet ved at love ham højere Betaling, hvis det lykkes. . . . Det beror nu paa, hvor godt vore Prøver ville lykkes, og hvad Værd man vil sætte derpaa.«

Viser de hyppige og udførlige Breve fra den 1ste Maanedes Ophold, at han havde kun altfor god Tid baade til at »drive« og til at skrive, fremgaar det af den 3 Maaneders Tavshed — sagtens et og andet kort Forretningsbrev ikke medregnet —, der følger paa, at det nu, efter at Maskinerne er komne og udliveredede ham, er blevet helt anderledes. »Min Tid er gaaet med Anstrengelse og Mismod«, skriver han siden derom. Hans Stilling gav ogsaa Grund dertil. Havde hjemme hans Opfindelse indbragt ham Ros og Udmærkelser, men ingen Bestillinger, gik det her ligesaa, kun at ogsaa Anerkendelserne her under de større Forhold og overfor en fremmed var mere tilbageholdende. Tidspunktet var ogsaa uheldigt; det trak op til et politisk Uvejr, der jo ogsaa brød løs i Juni til Krig mellem Østerrig og Preussen-Italien. Forretningstilstanden var derfor »flov«, Pengene knappe, men Arbejdskraften til Stede i Overflod, ogsaa i Frankrig og England. Der var da vanskelig Afsætning for en Opfindelse, der skulde koste Penge og spare Arbejdskraft. Det galdt bestandig om at give Tid — medens Tiden selv stadig blev værre. Hertil kom de knappe Midler, han havde med, som mere og mere gik paa Hæld, og som ikke kunde udfyldes hjemmefra, hvor Forholdene netop blev mere og mere fortvivlede.

For at undgaa en Eksekution for det Beløb, der skulde dække den krævede Arvepart, blev der foretaget en Vurdering og derpaa følgende Auktion over Malerier og Kunstgenstande, saavel som adskillige andre undværlige Sager. Den herved indkomne Sum synes dog nærmest at være gaaet med i »Omkostninger«; thi i Maj 1866 har den anden Tvillingsøster Louise Dalhoff afgivet Erklæring om »at være enig med mine seks Søsken i Kjøbenhavn i at lade min Mødrenearv blive indestaaende i Tilfælde af Salg i Ejendommen Adelgade Nr. 77 i Kjøbenhavn uopsigelig i 10 Aar, men iøvrigt paa samme Betingelser efter Skifteekstraktens Udvisende.«

Den 9de Maj var Ejendommen til 3die Auktion, som afholdtes i den firefags Stue paa 1ste Sal med de forgyldte Pillespejle. Der var dog ikke stort Begær; de daarlige Tider virkede ogsaa her. En gammel Ven, Maler Rosent fra Nr. 83, gjorde et Bud, som blev overbudt af en bekendt jødisk Huskøber, hvem Ejendommen, da ingen andre bød, blev tilslaaet for 20,310 Rdl.; han fik den dog snart med passende Fordel overdraget til en af Lejerne, Stolemagermester Günther. Men Dalhoff havde uden nogen Fordel mistet sin Ejendom, der ganske vist blev betalt med næsten det dobbelte af, hvad han i sin Tid havde givet for den, men næsten 13,000 Kroner mindre, end den efter hans store Forandringer og Tilbygninger var bleven vurderet til, og kom lige over de faste Prioriteter, saaledes at der til alle de andre Børn kun blev nogle faa Hundrede Kroner til Deling, og til ham selv slet intet!

Under disse Forhold kan man forstaa hans Mismod, men saa meget mere skønne paa den Viljekraft og Frimodighed, hvormed han dog kæmper mod sin Skæbne, som de følgende Breve viser.

»Kære Søn [Nicolai]!

Tak for Dit kære Brev! Naar Du har læst indlagte til [Prokurator] Jensen, saa levér ham det jo før jo heller, og sørg for, at jeg saa snart som muligt underrettes om, hvad der passerer. Carl har maaske sagt Dig, at hvis det gaar godt, var det mit Ønske, at Elise kom hertil for at komme i Kloster¹⁾ eller en Lærerindeskole, og Tilde skulde føre mit Hus og Regnskab; jeg ønskede ogsaa Alma [Nielsen, hans Søsterdatter] hertil, da Klimaet er her meget bedre; ingen af dem havde Skade af at være her et Aar eller mere. Skønt dette kuns er Luftkasteller, da jeg om føje Tid kan være ruineret, saa at jeg næppe kan komme hjem, kan jeg dog ikke undlade at tænke derpaa. . . . Jeg har i Berlingske læst, at Huset stod til 3die Auktion den 9de Maj, ellers vidste jeg det ikke. Hvor meget er der buden ved 3die Auktion, og hvo er Byderne? Hvor meget er bestemt at sælges? Gaar mine Møbler, mine Stempler og Værktøj med? Hvorledes kan Peter udtage Maskiner for sin Arvepart, naar han vil lade

¹⁾ c: Klosterskole for at lære Fransk.

hele sin Arv staa som Prioritet¹⁾. Lad mig vide lidt om disse Ting, for at jeg derefter kan skrive min Mening; spørg ogsaa Guldsmed Jacobsen, hvad han vil give mig for de Maskiner og den Valse, jeg havde betroet ham. Jeg har i mere end 2 Maa- neder ikke set Rudolphi; i Dag er jeg inviteret derhen til Middag. Ogsaa Bissen har jeg længe ikke besøgt, da jeg ikke gerne har villet fortælle dem min haardnakkede Skæbne fuld af Modgang. Inden faa Uger maa jeg vide, hvad jeg kan vente af alle mine Anstrengelser; gid jeg da ogsaa hjemme fra kunde vente noget godt. Da jeg er vant til at betragte alt i Billeder, betragter jeg Modgangen som en mørk Sky paa min Vej: at blive bange for den, er lavt; at fuse imod den, er dumt; det eneste rigtige er nøje at huske, hvor den rette Vej gaar, og da at gaa rolig, men sikker fremad, selv hvor man ikke kan se hverken Maalet eller Vejen; thi selv om jeg ikke naar Maalet, saa er det allerede en Gevinst at falde med den fulde Overbevisning, at Maalet er der. . . . .«

Det indlagte Brev til Prokurator Jensen af samme Datum begynder med Undskyldning for, at hans Brev af 3die først nu besvares; »mit Helbred og min Sindsstemning har ikke tilladt mig at skrive«. Han fortæller da, at han »blev bedraget« for Indlægget af et Varmeapparat i Horsens, men skal indlægge et i Aarhus, »den eneste Betingelse, hvorunder jeg kan rejse hjem«. Han gør Rede for, at al hans øvrige Gæld nu væsenlig maa være klaret ved Ejendommens Salg og begriber da ikke, hvorfor Valentin [Tingrosserer] ikke kan erholde idetmindste noget af sit Tilgodehavende af de 2000 Rdl., som tidligere ere indkomne [ved Auktionen over Malerier o. s. v.]; »findes der andre Kreditorer, kan deres Fordringer kun være ubetydelige, da jeg benyttede Indtægten af den sidste Husleje til at betale med, hvad jeg syntes, jeg burde, da jeg endnu haaber, at ingen privat Mand skal lide Tab ved mig. . . . Valentin fortjener at blive dækket og skal blive det, saasnart jeg kommer istand dertil, hvis det ikke kan ske som ovenstaaende. Naar De skriver om en even-

¹⁾ Den næstældste Søn, der havde overtaget Fabrikken, laa længe alvorlig syg af Blodforgiftning — ogsaa en af de uheldige Omstændigheder ved hele denne Modgangstid.

tuel Fallit, maa jeg kun bede Dem at bemærke, at mine Børns Fordringer jo maa stilles før end alt, og det saaledes vilde være til Kreditorernes Skade, samt at, naar De har nævnt min Maskine i Paris under de Effekter, som da kunne blive inddragne herunder, da kalder jeg den endnu bestandig min Maskine, skønt den aldrig har tilhørt mig, men den, som fra først af har leveret mig Pengene til at udføre den for ¹⁾; De vil vist erindre, at den hverken til Vurderingen til Assurance eller til Eksekutionen har været optagen med, netop fordi den ikke tilhørte mig.« — Han berører tilsidst Skilsmissegagen, som Prok. Jensen skulde ordne for ham; han forbavses over »den Ubetydelighed«, der bydes ham ved Opgørelsen af det materielle Mellemværende. »Under alle Omstændigheder indgaar jeg ikke Forlig med min Kone, hvis mine Ting ikke kunne ordnes uden Fallit; hun skal i saa Tilfælde dele noget af det onde, hun har paaført mig.«

Han tilskriver altsaa det ulykkelige Ægteskab en væsenlig Del af Skylden for hans øvrige Vanheld. Og der er vel heller ingen Tvivl om, at med Ryggen fri, med fast Støttepunkt i et enigt Hjem vilde den endnu dygtige og viljestærke Mand nok have kunnet kæmpe sig heldigere igennem disse Aars andre Vanskeligheder. Det fremgaar ogsaa af følgende Brev:

Paris d. 16. Juni Sønd. Eftm. 1866,

»Min kære, gode Mathilde!

Tak for Dit kærlige Brev med de andre Børns Breve af 13de Maj. Da jeg sidst skrev, var jeg saa ompsændt med alvorlige Tanker, at jeg ikke kunde skrive Dig til, som jeg ønskede. . . . Jeg lever endnu bestandig i den samme Spænding og Bekymring, da jeg intet kan faa afgjort, som kan sikre min Stilling, men jeg har et Haab, som grænser til Sikkerhed, at jeg her kan ernære mig med min Maskine, naar jeg blot kan holde Pinen ud. Pengekrisen og Tysklands Vrøvl ²⁾ gør, at det er en meget daarlig Tid for slige Foretagender. Jeg rykker hver Dag Maalet

¹⁾ Der vides ikke, hvem denne var. Man kunde maaske gætte paa Naalemager Chr. Hjorth, der var trofast i sin beundrende Hengivenhed for D.

²⁾ Krigens mellem Østerrig og Preussen udbrød netop i de Dage.

nærmere, uden dog at kunne opnaa noget definitivt Resultat. Skulde det lykkes mig, hvad jeg haaber, maatte jeg ønske ikke at komme til Jylland eller hjem, da det vil spille mig Tid og flere Penge, end jeg dermed kan fortjene. Og nu, min kære Thilde, hvis det gaar mig nogenlunde godt her, vilde jeg saa gerne have Dig ved min Side, samt Elise, ja og Alma. Her er saa herligt at leve, og jeg maa have nogen at leve og virke for, ligesom jeg ogsaa trænger til en kærlig Omgang. Jeg havde for længe siden ventet, at Du for Alvor havde sagt mig Din Mening herom, samt om, hvad I ellers have tænkt at tage Eder for efter al denne skrækkelige Mødgang. Jeg selv befinder mig særdeles vel og gaar rolig og glad til Seng, hver Dag tilfreds med Guds Styrelse, da jeg veed at have gjort min Pligt; og husk Dig om, hvorledes Müllens Børn vandt ved paa een Gang at miste alt, ved deres Forældre¹⁾. Hvor meget jeg end har ønsket at efterlade mine Børn noget, for at de kunne komme i Vej, maa jeg dog indrømme, at det er Utaknemmelighed imod Forsynet ikke at takke for Livet, fordi vi ikke kunne støtte os til andre, da ethvert Menneske skal og kan ernære sig selv og takke derfor, og havde jeg, da salig Moder døde, takseret mit Bø saaledes, som det nu viser sig jeg kunde, havde der intet været at skifte, og jeg kunde endnu siddet rolig i min Ejendom og hjulpet, hvem jeg vilde. Netop fordi jeg vilde være saa samvittighedsfuld, tabte vi alt²⁾. — Om jeg ogsaa selv er sørgmodig, glæder jeg mig dog ved det frie, muntre Liv, som det godmodige Folk fører. Jeg har langt at gaa til mit Værksted, men hele Vejen paa Boulevards, brede Gader med Platanalleer og Bænke. Om Morgenen eksercerer Soldaterne der, og om Aftenen leger en Mængde Børn alle Slags Spring og Danse lige midt paa Vejen, især paa Boulevard Charles Lenoir, hvorpaa der er en Mængde Blomsterkvarterer. Man er her meget begærlig efter Blomster.

¹⁾ Margr. Elisabeth Müllen f. D., † ²²/₁₁ 1858; Kammerraad, Bogholder H. Nic. Müller, † ³/₁₀ 1859; ved dennes bratte Død var der intet til hans Børn, som dog netop i Ulykken klarede sig smukt og hæderligt.

²⁾ Ved Opgørelsen i 1856 i Anledning af det andet Ægteskab var hans Formue blevet ansat meget højere, end der nu indkom ved Auktionerne; efter disses Udfald havde der intet været at opstille som Mødrenearv, og altsaa intet at kræve eller inddrive.

thi det er ikke alene paa alle offentlige Pladser, der er smukke Blomsterkvarterer; i Champs Elysées er der Anlæg med sjældne Blomster. Hvor der før var en styg Skov, dèr findes store Grupper af Rhododendron i Flor, hvoraf nogle ere 6—8 Alen høje. Paa Blomstertorvene kører en saadan Masse Blomster ind, at jeg aldrig har set Mage.«

Paris 17. Juni 1866.

»Kære Børn!

Jeg har i Dag løbet meget omkring for at opnaa et Resultat, dels fra Foreningen til Opmuntring af Industrien, dels hos Fabrikanter. Resultatet er maadeligt nok. Fra Foreningen ønsker jeg en Erklæring, men denne kan jeg vente paa endnu i Uger, og man vil nødigt give en Erklæring, som kan støde de ældre eksisterende Maskiner, skønt ingen af dem er saa praktiske, at nogen her har kunnet arbejde dermed; Høvlemaskinen derimod anerkender man som ny og god, og jeg har ogsaa Udsigter til at faa Bestillinger paa slige, men hvad forslaar det? Der er i Dag sendt Prøver af File til Tour, hvor man har ønsket Maskiner, og om nogle Dage venter jeg Svar, hvis det ikke gaar, som det plejer, at man narrer mig. Det er meget daarlig Tid for slige Foretagender, da alt standser og Pengene ere knappe. Jeg længes saa meget efter Brev for at vide, om jeg skal rejse, da jeg ikke kan vedblive med de svære Udgifter, og haaber derfor i denne Uge at faa gunstig Svar baade fra Hjemmet og mine Correspondancer her for at kunne arrangere. — Vi havde i forrige Uge nogle Dage 27 à 28 Grader Varme i Skyggen, selv om Aftenen. I disse Dage er det saa koldt, at jeg igaar maatte gøre mig Motion for ikke at fryse. Gid Fanden havde Tyskerne, de ere dog Skyld i alle Ulykker. Her ønsker man kun, at Preusserne maatte faa blodige Næser; vi Danske ere derimod meget populære. Jeg læser næsten daglig Aviserne her, men morer mig dog ved at læse det samme 4 Dage ældre i den Berlingske Tidende. Jeg har endnu ikke set noget Theater her eller deltaget i nogen Forlystelse, som koster Penge; jeg savner det heller ikke, naar det blot vilde gaa mig nogenledes godt. Hils Hr. Boas og alle Venner, og skriv endelig snart.

Eders hengivne Fader

J. Dalhoff.«

Det sidste Brev fra Paris har han skrevet den 22. Juni i den Agt at rejse 8 Dage efter. Jærnstøber Hüttemeier skal straks begynde paa Kedlen til Varmeapparatet i Aarhus. »Hvad Hr. Jensen angaar, da har især hans sidste Brev viist, at vi ingen have at befrygte mere end ham; men hermed vil jeg ikke fylde Papiret. Han har intet at gøre med mine Creditorer eller med mine Affærer; Lykke overdrog ham Executionen, og jeg har overdraget ham at ordne mine Affærer med min Kone og intet videre.« — Dette var dog allerede mere end nok, især da han ogsaa havde flere af de andre Parters Sager. Alene en saadan Sammenfiltrering havde været farlig, selv om han havde fortjent alles Tillid. Men hvor lidet dette var Tilfældet, viste han, da han rømmede til Amerika med en andens Kone og med fremmede Penge, deriblandt vel ogsaa adskilligt fra det D.ske Bo. Heri ligger Forklaringen paa, at der kom saa lidt ud af de forskellige Forholdsregler, hvorved det søgtes opretholdt.

I Brevets Fortsættelse om Efterm. Kl. 5 skriver han, at han atter har løbet omkring til de Filefabrikanter, som vil have hans Maskiner, men han fik kun Udflugter; »Sagen er, at de nu ikke kunne rejse Penge, og de have Overflod af Folk, da alle Fabrikker maa indskrænke sig. Hvad har jeg nu for alle mine Anstrengelser, og for, at man har rost mine File! Kunde jeg kuns have haft Lejlighed til i længere Tid at arbejde med een Slags File, skulde jeg nok have viist dem, hvor hurtigt de kunne leveres; men dertil har ingen villet være mig behjælpelig. Jeg venter en Bedømmelse fra Foreningen for Opmuntring af Industrien; dette trækker ud . . . . og hvis Komiteen ogsaa vil give mig en god Erklæring, kommer den mig dog for sildig. Det gaar mig altsaa her omtrent som hjemme.« Han venter sig nu heller ikke noget af et Besøg af Direktøren for »Museet for Kunst og Haandværk«, der muligvis paa Regeringens Vegne kunde afkøbe ham Maskinerne som nye Opfindelser; dertil er de vist ogsaa for store, da Museet kun har liden Plads. »Hvis alt glipper, sætter jeg dem hos en Mekanikus, som gerne vil paatage sig Bestillinger, hvis saadanne skulde indtræffe.«

Tiderne var dog for uheldige; han fik sine Maskiner tilbage til Kjøbenhavn, og der kom tilsyneladende intet ud deraf. Og dog, hvem veed, om de ikke, set af mange Fagfolk som de blev,

har givet Stødet til nye Forbedringer, der har nyttet hans Opfindelser? — Nu bliver alle File, der bruges herhjemme, gjort i Udlandet — paa Maskine.

I Kjøbenhavn fik han Lejlighed, som han agtede, med den nye Vært »at lægge en Plan, hvormed vi begge kunne være tjent, uden at nogen af Maskinerne behøver at sælges«. Han beholdt ogsaa en ikke ringe Del af de gamle Værksteder. Med sin indskrænkede Familie boede han nu først en kort Tid i Kvistlejligheden og saa blivende paa 1ste Sal i Sidehuset, og næppe har nogen mærket et Suk hos ham over, at han nu boede som Lejer, hvor han før var Ejer. Bare han kunde faa Lov til at leve i Fred — og arbejde!

I det næste Brev af 14. September 1866 træffer vi ham i Aarhus, hvor han utaalmodigt venter paa den for længe siden bestilte Dampkedel, da han næsten er færdig i Frue Kirke med hele det øvrige Indlæg til Varmeapparatet. Men mest er han dog opfyldt af sin Datters Sygdom: »Min kære gode lille Thilde! Tak for Dit Brev af 10de, men hvor bedrøver det mig, at Du er syg; spørg endelig Lægen til Raads og gør, hvad Du kan. Skulde Du have paadraget Dig denne stygge Sygdom ved, at Du har opofret Dig altfor meget for os andre, da søg frisk Luft og søg at friske Dit Sind ved Naturen og Gud. Sandt nok, at man kan gøre, hvad man vil, saa lider Legemet dog ved at bære Sorger, selv med den roligste Bevidsthed. Dette føler jeg saavidt, og at Du gerne opofrede Dig for os andre, ser jeg saa vel. Min Trøst til Dig er kun ringe, thi jeg troer ikke, at Modgangens Tider endnu ere forbi, og vores eneste Trøst maa være at holde sammen i alt, hvad der er godt, og lade Gud raade«. Han har besøgt et Par Søstre af sin Faders Slægt, som »ere særdeles religiøse, og det var smukt at se, hvor mange af de Kirkebesøgende først besøgte Trine [Bøgild], før end de gik i Kirke; man saa straks, at der vistes dem en særdeles Agtelse. . . . Jeg længes saa inderlig efter Eder, og dog længes jeg ikke efter Kjøbenhavn, førend Udsigterne ere saaledes, at jeg kan vente at se en Fremtid i Møde, hvor jeg kan gavne andre og selv faa Ro.«

Endnu skal det vare næsten 3 Uger, inden Kedlen kommer. »Du kan ikke tro«, skriver han den sidste September, »hvad

jeg har lidt under mit Ophold her; min Gæld forøges, og Ud-sigterne til noget bedre forsvinder med hver Dag, jeg her maa drive Tiden hen. Havde jeg blot vidst, at det skulde vare saa længe, saa var jeg rejst hjem; men nu kan jeg heller ikke dette, da jeg ingen Penge kan faa, førend Kedlen er her, eller jeg er færdig«. Naar han faar nogle Kogekar og en Priskurant over, vil han vise dem til en og anden Købmand. En Indbydelse til at komme til Aalborg, »hvor man i Domkirken ønsker et Varmeapparat«, kan han heller ikke følge af Mangel paa Penge; dog maaske paa Hjemrejsen. — »Jeg tør ikke sige Dig, hvor mistrøstig jeg er i den senere Tid. Min eneste Adspredelse har været at plukke Æbler for Værten i Riis Skov, som Peter nok husker. Der gaar jeg ud hver Eftermiddag og faar mig en Motion med at krybe i Træerne. Hils dem alle, at jeg længes efter at have det lidt bedre.« Ja, Pengesager kan trykke; men saa er det dog godt gjort af den 66aarige Mand at jage Trykket bort ved at krybe om i de høje Træer — Ungdoms-Passionen, som han dyrkede endnu 20 Aar senere!

En Opmuntring tog han sig dog, da han fik sin Søn, »Studentmagersvendens«, over og med ham gjorde en kort Udflugt, ganske vist ogsaa med Forretningsbesøg, til Randers og Viborg med Hald, det skønne Sted, hvor Sønnen næste Aar skulde ligge i Lejr i 6 Uger.

Industriforeningens Forevisning 1866—67 omfattede bl. a.: »Fra Hofguldsmid J. Dalhoff, Adelgade 77 [nyt Nr.]: »Nogle Fødder til Stenolielamper, støbte af en Legering af Zink og Jærn, der opstaar som et Affald eller Biprodukt ved Jærnvarers Forzinkning (Galvanisering). Disse Lampefødder var dernæst forkobrede ad galvanisk Vej og broncerede; de udmærkede sig saavel ved ganske smagfulde Former som ogsaa ved billige Priser«. Petroleum-Belysningen holdt sit Indtog i disse Aar — et stort Fremskridt i de tusinde Hjem, By og Land, fremfor Olie- og Tranlamper, Spædelys og Formelys, ikke at tale om Fyrspaan og Begfakkel. Alle skal have Lamper, og alt kommer fra Udlandet. Midt i sine andre Spekulationer faar Fabrikanten den Tanke: Fødderne kunde vi da idetmindste gøre; og der kunde saa blive Brug for al den »Zinkgrød«, som de derinde [Drewsen og Wismer] ikke veed, hvad de skal gøre med! En

tarvelig tysk Model bliver omformet efter en bedre Smag og til at kunne »slippe« den tvedelte Staalform, der under Støbningsen tillige presser den grødagtige Masse stærkt sammen. — I Tusindvis blev der gjort af disse Fødder, baade en lavere og en højere, men de fleste af den billigere Art, som uden at forkobres blev ferniserede mørkt med Forgyldning paa de frem-springende Kanter. Denne Fernisering foregik ved det samme Bord, hvor Knapperne blev trukne paa Snore — et sundere og mere indbringende Arbejde end de fine Broderier, som ellers maatte bestride en god Del af Udgifterne.

I Foraaret 1868 skrev Dalhoff til Bygningsinspektør Walter i Aarhus:

»Kære Ven! Jeg har i disse Dage modtaget Underretning fra Norge, at jeg — ikke efter Bestemmelsen i Maj — men nu først i Juni skal komme der for at anbringe et Varmeapparat. Da jeg gerne ønskede at ordne min Tid i Haab om at overtage flere Steder i Løbet af denne Sommer, henvender jeg mig til Dem, om De kunde give mig nogen Underretning om Udsigterne for Domkirken, Randers Kirke, hvor man har bevilget Pengene, men sagde, at det først skulde udføres til Foraaret, og Hjørring Kirke. Jeg er traadt i Forbindelse med Fabrikant Hüttemeier om slige Arbejder, saa at vi have Kræfter nok, naar jeg blot selv kan instruere Arbejdet. Jeg modtog 8. Febr. en Skrivelse fra Hr. Raadmand Liisberg om Apparatet til Domkirken med Spørgsmaal 1) om Temperaturen's Forhøjelse i Domkirken, 2) Brændselsforbruget, 3) om Chorets og øvrige store Rum ikke vilde svække Virkningen, 4) om man ikke derfor burde udvide det til de øvrige Rum, 5) om den overhede Damp, 6) Spørgsmaalet om Farlighed ved Sprængning, 7) om Skorsten o. s. v. Jeg gav ham tydelige Grunde for, at hele Rummet ikke kan opvarmes, og erklærede, at med 2 Rør i hver Stol vilde man opnaa, hvad der behøves. De første Punkter kunde jeg ikke besvare, førend jeg havde modtaget Tegning fra Dem, og helst vilde jeg mundlig aftale Planen med Dem. — Jeg har netop fuldendt et Apparat i Frederiksberg Kirke med adskillige Forbedringer: 1) har jeg Vandstanden aldeles rolig, 2) passerer Spildevarmen en lang Forvarmer med Vand i, saa at Vandet er varmt, naar det kommer i Kedlen, 3) har jeg an-

bragt 2 Rør i hver Stol paa Gulvet med to Tremmer over, hvilket danner løse Skamler, som kunne tages bort; 4) er der anbragt et Apparat ved Kedlen, hvorpaa enhver kan se, hvor stærk Spændingen er efter Overhedningen; jeg har her ikkuns $\frac{1}{4}$ Del Tryk imod den i Frue Kirke, ikke stort mere end Gassen har i vore Gasrør«. — Han slutter med at anbefale til ham »en ung Architect Hr. Thuren, som oftere har tegnet for mig og ellers besøger os som en kær Gæst«, i Anledning af, at W. i Aviserne har søgt en saadan Hjælp. »Han er en meget flittig og elskværdig Person« — en stor Ros i Dalhoff's Mund.

Af Brevet faar vi det Indtryk, at det er en ikke liden Virksomhed, han er kommet ind paa med sine Varmerapparater, som han i et Slags Kompagniskab med Jærnstøber Hüttemeier indlægger i adskillige Kirker baade i Hovedstaden — Frue Kirke er dog den i Aarhus, medens han tidligere havde indlagt Gas i Kjøbenhavns Frue Kirke — og i flere Provinsbyer.

I Sommeren 1868 træffer vi ham da i Norge; fra Skien (Sjøn) skriver han 3. Juni om heldig Overrejse, skønt »med dygtig Vind og endnu mere Søsye«, men maa som sædvanlig bede om, at man vil skynde paa Hüttemeier med Dampkedel og paa Grønbech med Rør; thi før han har alt paa Stedet, kan han ikke faa Forskud — som han trænger til. Men ellers har han ikke Tid at skrive; han kan kun forsikre, at han befinder sig særdeles vel og ønsker, at hans Børn maa kunne sige det samme.

Det næste fra hans Haand (7. Juni) er et af hans rigtige Breve og viser sammen med de paafølgende, hvor lykkelig en Gave det er at eje et sangvinsk Temperament med en dyb Undergrund af Forsynstro og varm Menneskekærlighed.

»Mine kære Børn! Jeg har i Formiddag været en dejlig Tur i Bjergene, jeg blev inviteret af en Ingeniør at køre med ham til Fossum Jærnværk, og derfra drog vi op i Bjergene for at se et Vandværk, hvorfra Skien faar sit Vand. Vi sejlede deroppe for ret at se den vilde Natur, hvor Træerne staa udgaaede, men kunne ikke bjerges, da Transporten er for vanskelig; man sagde, at vi vare ikkuns tre Mile fra Kongsberg Sølvværk, men intet Menneske kan komme denne Vej derover, da Klipperne ere ubestigelige undtagen paa Ski. Jeg finder det her smukkere,

end hvad jeg har set i Tyrol eller Schweiz ¹⁾, Bjergene ere ikke saa høje eller Naturen saa storartet, men saa er Vegetationen saa frodig, Markerne saa frugtbare, og Frugttræer, Syrener og sligt gør det saa levende, stedse med Bjergene i Baggrunden, at man ikke let kan tænke sig noget livligere. Jeg boer hos min Snedker, har et stort Værelse med Udsigt over det halve af Byen og kan se noget af Fosserne nede i Byen under mig i to Huses Højde og lige over mig ligesaa. Lige over mig, men hvor man kuns ad en Omvej kan komme, ligger en pragtfuld Gaard med doriske Søjler til en stor Altan paa første Sal; udenom er en stor Have. Dette Sted besøger jeg daglig, da her til knytter sig gamle Minder. Det er gamle Jacob Aals Sted, hvor Prins Christian boede 1814. Min Vært, som er født her i Huset, taler med Enthusiasme om, at man, dengang Prinsen skulde flytte herind, havde slæbt nogle Kanoner derop og fyrede, saa at intet Menneske har hørt noget saa græsseligt, ja han gruer endnu over, hvorledes det skraldede i alle Bjergene. Da Skuddene gik lige ind over Byen, tændte Forladningen et Hus, som brændte. — Arbejdet gaar allerede ret godt fremad, og iblandt de højere Classer har jeg nydt lutter Velvillie; men dog elsker jeg især den lavere Almue, som er et herligt Folk, villigt og ærligt. Mit Værelse har en egen Indgang, og Døren staar hele Dagen aaben, uagtet alting ligger frit paa Møblerne; man siger, jeg behøver intet at gemme, thi *her stjæler ingen*. Da der var opstillet nogle gudelige Bøger i mit Værelse, spurgte jeg, om man ikke havde andre Bøger, som jeg kunde læse. Værten svarede: »Vel har vi det, jeg skal give Dem nogle, som man aldrig bliver ked af«. Han bragte mig da Arndts samlede Skrifter og Clausens Dogmatik. Dette er Aanden hos den simple Mand; ingen arbejder om Søndagen, og her er aldeles ingen Forlystelser, og i Dag er Gaderne tomme. . . . .«

Det næste Brev med samme Adresse er af 22. Juni 1868.

»Først og fremmest Tak for Dit kære Brev, og dernæst: sørg for, at jeg faar de to Zinkmodeller til Jærngitrene, som jeg har skrevet til Peter om. . . . Vi kiler nemlig stærkt paa, og jeg

---

¹⁾ Det, der ses, gør sig gerne gældende paa Bekostning af det, der tidligere er set.

haaber, at vi i Dag om 14 Dage skulle kunne gøre Prøve med Kedlen, og om 3 Uger eller midt i Juli kunne rejse herfra. — I Følge Dit sidste Brev lod det næsten, som mine Smaapiger ¹⁾ for Alvor kunde faa Lyst til at faa Bisselæder i Skoene og rejse udenlands. Kom kuns, hvis I have Mod og Lyst . . . og ville I tage til Takke med mit Værelse, ville I blive kærligt behandlede af min Værtinde, og vi kunne boe her meget billigt. Alt er i Orden; hvis I ville være her i Dag 14 Dage, kan jeg dele min Tid saaledes, at I nogle Dage opholde Eder her, imedens jeg endnu maa være den halve Tid i Kirken, og vi kunne da gøre en Tur i Thelemarken og til Kongsberg, hvorhen jeg har en særdeles Anbefaling til at se Minerne og Sølvværket, som ellers ikke er tilladt. I kunne være rolige for Udgifterne, da vi har indrettet os ret billigt og ret godt. Hvad jeg især savner, er Grøntsager ²⁾, som man her aldeles ikke bruger, og hvis jeg ikke knurrede, fik vi hver Dag Makrel paa alle Façoner. — Igaar Søndag havde vi den interessanteste Tur, jeg længe har oplevet. Vi vare til Sæters, Wilhelm, Jacob, Værten og jeg med en Mand til at bære Madkurven, vandrede Kl. 5 om Morgenen op paa det højeste Bjerg her nærmest, og vi besøgte da med det samme adskillige Sæterpladser. Ja, nu kunde jeg lade Beskrivelsen følge, men pyt, kom selv og se! Vel tror jeg ikke, I vilde være i Stand til at naa de Højder, hvor vi vare; men et Par kønne Sæterjenter have lovet at tage vel imod Eder, hvor det ikke er saa højt. Hvad vi mest led af, var Heden, thi selv paa Bjergene havde vi 22 à 23 Grader Varme i Skyggen. Jeg har altid i Afstand troet, at disse Bjerge knapt bar Grantræer, og saa findes her alle Slags Løvtræer, saa at, endskønt her findes Egern og Nøddeknækkere, dog findes mange Nødder under Træerne fra Efteraaret, hvoraf nogle endnu vare spiselige. Paa Onsdag, St. Hansdag, arbejder ingen, thi da skal man til Sæters at danse; jeg troer nok, jeg vil bryde Reglen og arbejde. Baal tør man ikke gøre paa Bjergene, da Skoven er saa tør. Den evige Varme har næsten afsvedet Græsset paa Bjergene, og

¹⁾ Denne Betegnelse var gaaet over fra Tvillingerne til de to yngste Dotre, som dog nu havde naaet en Alder af 28 og 18 Aar.

²⁾ Ogsaa med sin Kærlighed til Grøntsager var han forud for sin Tid.

skønt der findes Jordbærplanter overalt, faar vi vist ingen, thi alt fortørres. Hvis »Barnet« skulde gøre sig meget rebelsk, enten af Glæde eller Sorg, saa lad hende blive vel emballeret og lad male min Adresse samt et stort »Skien« for og bag samt et Glas, saa vil man ikke tage haardt paa hende. Kom kun.

Din

J. Dalhoff.«

Det blev ikke, som i forrige Brev paatænkt, den yngste Søn, men hans to Søstre, der nød den Lykke at rejse med deres Fader i Norge, med et længere Ophold i Skien og Porsgrund og et kortere i Kristiania, hvor han ogsaa havde Ærinde. Sønnen gjorde imidlertid Militærtjeneste ved Hald, hvor han under Slukning af en Ildebrand ved den voldsomme Røg paadrog sig en Øjensygdom, der først udsatte og siden forringede hans theologiske Eksamen. Men de glade Norgesrejsende glemte heller ikke at sende et opmuntrende Brev, een Gang endog af »Forskudet« en lille Udfyldning af den knappe Korporalsløn.

Imedens Døtrene var i Skien blandt gode Venner, rejste Dalhoff til Christianssand, hvor han gjorde Tegning og Overslag til et Varmeapparat, som andre skulde udføre, i Christian den Fjerdes praktiske rummelige Kirke. Paa Vejen fik han Lejlighed til i Arendal at se en af disse vældige Ildebrande, der har ødelagt den ene af Norges Træbyer efter den anden¹⁾. Han var, kan man tænke, heller ikke nogen unyttig Tilskuer til denne Ulykke, men fik Lejlighed til at vise, at han var vant fra sin Virksomhed i det store til ikke at tabe Hovedet, men baade selv gribe til og sætte andre i Trit, hvor det galdt.

Da han i Skien modtog den store Dampkedel, gik han ned ved Toldboden og sluttede Akkord med Havnearbejderne om at skaffe den op til Kirken — trukket med Reb, paa Slæder og Ruller. De havde været flinke ved Arbejdet, og han vilde gerne føje en lille Belønning til det aftalte. Saa spurgte han en Fisker, der lige var kommet med en større Baad fuld af Makrel, hvad han skulde have for sine Fisk. Ja, det var da saa meget for Pundet. »Men hvis jeg nu tager dem allesammen, hele Ladnin-

¹⁾ Skien havde den samme Skæbne i 1886, ved hvilken Lejlighed ogsaa Kirken med det af ham indlagte Varmeværk blev ødelagt af Ildsvaaden.

gen?« Manden havde lidt svært ved at begribe, at det virkelig var Alvor, men var jo glad ved at faa besørget hele sin Handel paa een Gang og nævnte tilsidst en ret beskeden Sum. Vel, han købte dem alle og lod dem dele ud i hele Flokken, saa at der blev Velstand i mange af Byens Smaafamilier, og den danske Mester blev en populær Mand, som ogsaa derved selv beredte sig et godt Indtryk af den jævne Befolknings Venlighed og Tjenstvillighed. Den Slags Træk fortalte han med Lyst: »De rare Mennesker!«

Efter sin Afrejse fra Norge modtog han et 24. Juli 1868 dat. Brev, undertegnet af Redaktør Herman Bagger, Storthingsmand og Ördførende i Skiens Formandskab (Byraad):

»Efter Løfte har jeg den Fornøjelse hoslagt at sende Dem en bekræftet Genpart af den officielle Erklæring om det af Dem her i Skiens Kirke i disse Dage indlagte Dampvarmeapparat med tilføjet Deklaration desangaaende af Skiens Formandskab. Det skulde inderligen glæde mig, dersom denne Erklæring og Deklaration maatte bidrage til at fjerne den Modstand, som Deres sindrige Opfindelse hidtil har mødt, og at De maa komme til at nyde fuld Anerkendelse af dens Værd og Hensigtsmæssighed. De maa trøste Dem med, at De kun deler fælles Skæbne med tænksomme Mænd, der have udfundet et eller andet stort Nyt og Nyttigt, nemlig en Tidlang at blive tilkendt Miskendelse og Mistillid, der ved Sandhedens Magt føres tilbage til Beskæmmelse for Vedkommende. Og nu lev vel og bevar i venlig Erindring

Deres ærbødige

Herman Bagger.«

Disse Udtalelser forstærkes i en følgende Skrivelse fra samme 8. Febr. 1869, efter at det færdige Varmeværk har været prøvet i længere Tid: »Med Deres Opvarmningsapparat er man i Skien overmaade ved tilfreds, og det fyldestgør alle billige Fordringer.« Dalhoff kan derfor vente Bestilling paa et lignende fra Christianssand, hvor man kun har ventet paa dette Resultat, maaske ogsaa fra Bergen og fra Kristiania, hvor man »utilfreds med Varmluft-Opvarmningen spekulerer paa at faa det ombyttet med Dampopvarmnings-Apparater.« — I Christianssand blev det i alt Fald til noget, udført ved norsk Arbejde efter Dalhoffs Plan. Ogsaa til Kongsberg Kirke og til Frelsers

Kirke i Kristiania gjorde han Udkast til Varmeværker. I denne sidste var der altsaa et andet, som man ikke var fornøjet med.

Herom skriver han til Kirkeinspektionen 16. Juli 1868 fra Christianssand:

»1) I en Kirke som denne, hvor de lukkede Stole udgøre et saa betydeligt Terrain, vil et nok saa godt Varme-Princip, som anvendes i Gangene, være unyttig, da Varmen vil danne en Colonne fra Gangen op imod Loftet og Luften først synke ned, naar den er afkølet paa Murene; der vil da frembringes Træk i Stolene for at komme ud i Midten, hvor Luften er fortyndet. — 2) Hvis man med Varmeluft eller tykke Vand- eller Damprør vil fordele Varmen inde i de store Stolepartier, vil Varmen paa visse Steder blive for stærk og mangle paa andre. — Efter ovenstaaende troer jeg, at mit Patent-System er det mest hensigtsmæssige for Kirker med mange lukkede Stole, idet jeg anvender 1" à 2" [Tomme] Rør under en Fodskammel, over hele Kirken, ja selv paa Gallerierne, samt tykkere Rør paa hegge Sider af Gangen. — Opvarmningen sker ved et af mig konstrueret Varmeapparat, som i en ualmindelig kort Tid forsyner alle Rørene med overhødet Damp, med ikkun 20 à 28 Tommers Vandsøjles Tryk, som ikke kan forøges. Der vil næppe behøve at fyres 2 Timer før Gudstjenesten, og vil næppe medgaa mere end 2 Td. Cokes, samt at der ingen Skade kan ske Apparatet ved Frost.«

Dalhoffs næste Brev af 15. August 1868 fører os til *Aarhus*, hvor nu Opvarmningen af Domkirken, Danmarks højeste og længste Kirkerum, opholdt ham i adskilligé Maaneder.

»Min kære lille Thilde!

Tak for Dit kære Brev, det gjorde ret saa godt, især fordi Du sender mig mine Smaapiger [Billede]; jeg har ikke været oplagt til at skrive, thi skønt ikke syg har jeg dog i 8 Dage befundet mig saa ilde, at jeg duede til intet; for 8 Dage siden opholdt jeg mig lidt vel længe nede i en Gravhvælving, hvor jeg fik ondt, som siden ikke ganske har forladt mig. — (Jeg maa have fat i Blyantet, ellers gaar det ikke). Bed P[eter] og J., at jeg ret snart faar Kobberskabelonerne tilsendt, tillige med den galvaniserede Forvarmer, og bed dem sende mig saa mange Risskaller, som der kan anvendes som Emballage; vi skulle bruge dem til at pakke om alle de Rør, som ligge i Jorden. Jeg har endnu det Haab, at vi skulle kunne begynde ordenlig at

arbejde paa Mandag; hidtil har vi kun faaet Lov at rode i Kælderen og lidt i en Gang ved Choret. Da jeg kom, saa det saa galt ud, at man skulle tro, vi først til Jul kunde begynde; jeg udarbejdede da en Arbejdsplan for to Maaneder, hvori var angivet, hvad enhver skulde præstere i hver Uge. I denne var angivet, at Præsten skulde flytte fra Choret, som han nu bruger, i to Søndage, i Morgen og næste Søndag. Dette blev approberet af alle Parter, ogsaa Provst Boesen; men nu kommer han i Gaar og gør Knuder. Jeg har ladet ham vide, at hvis han vil nægte mig at begynde, maa han svare mig skriftlig. Jeg vil da se, om vi begynder uden Lov at brække Stolene ned, eller jeg skal pakke ind. Jeg har den Anelse, at naar den Præst ser, det er Alvor, stikker han Piben ind. Her er Misstemning mellem alle dem, som har med Kirken at gøre, og skønt jeg har set mange dovne Murere, har jeg dog aldrig set Mage: i Gaar Formiddag Kl. 10 gik Konduktøren op paa en høj Stillads inde i Kirken, hvor 2 Svende arbejdede; han undrede sig nemlig over, at de havde stillet noget for, saa at man ikke kunde se dem; han fandt dem begge to trygt sovende, men fandt det ikke passende at sige andet til dem, end at de dog vel kunde begribe, at dette ikke kunde gaa an. Mig kunne de ikke lide, fordi jeg skælder dem ud for Jyder. Det meste Murerarbejde har været standset i 8 Dage, for at der skulde liciteres over det hele, men det lader til, at de gamle Søvnetryner skulle vedblive. Jeg keder mig meget, jeg gider ikke gaa til Skoven, fordi det er saa hedt; vi have endnu ingen Regn haft, og i disse Dage har det været mere varmt og kvælende end hele Sommeren ¹⁾. Walthers Kone og to Døtre opholder sig paa Fyen, hvorfor jeg heller ikke gider gaa derop om Aftenen. Saa sidder jeg i mit Hul og læser daarlige Sager. — I Anledning af Lakering og Polering, da kan Du lade P. og J. vide, at jeg holder paa Din Selvstændighed som min Husmoder, at man ikke kan bruge Dig til, hvad man vil. Naar Maskinen [Dampm.] kommer i Gang, er jeg overbevist om, at vi skulle udføre Thepotter m. m. af Tin; der vil da blive meget, som I kunne gøre foruden Polering; vi

¹⁾ Sommeren 1868 var ualmindelig varm og tør som i 1914 og 1826 (S. 103).

ville da indrette Køkkenet til Værksted til alt, og Du kan da have Dreng og Fruentimmer til Hjælp, men forestaa det hele.«

Aarhus 23. Sept. 1868.

»Min kære Mathilde!

Tak for Dine to Breve, jeg har ikke kunnet skrive, hvor ofte jeg i den Hensigt har sat mig dertil; jeg har heller ikke endnu besøgt een af mine herværende Venner, hos hvem jeg dog kunde have fundet nogen Opmuntring; thi mit Hoved har været saa daarligt, ømt udvendig og indvendig, og jeg har ikke villet meddele Dig eller nogen min Sindsstemning. Og alt dette saavel som betydelige Tab har jeg Hr. Hüttemeiers Uordholdenhed at takke for¹⁾; men da jeg stadig bestræber mig for ikke at tænke paa sligt, maa Du undskylde, at jeg ikke gaar i Detail. For nogle Dage siden gik mine Briller i Stykker, hvorfor jeg gik ind hos Guldsmed Westergaard. Skønt han aldrig har set mig, blev han saa glad ved at se mig, da han nok veed, hvad jeg har gjort for hans Fader, før han blev født, at jeg endog maatte komme hos ham om Aftenen. Dette er den eneste Glæde, jeg har haft her, ved at sidde en Aften hos fattige, men lykkelige Mennesker og kunne tale om alt, hvad der er godt. Desto værre havde de haft Sorg, idet der nylig er stjaalet for 800 Rbd. Guldkæder hos ham.

Du tror, jeg har saa travlt, men jeg bestiller intet. Jeg kunde have nok at gøre med Tegning og Overslag til Norge²⁾, men jeg har ikke duet dertil; og i Kirken have vi ventet mere, end vi have arbejdet. Nu i disse Dage kan vi først begynde at arbejde i selve Kirken, men her vil det gaa meget langsomt, da vi maa vente paa Malerne, som have Stillads i det meste af Kirken og næppe bliver færdige før midt i næste Maaned; jeg kommer nu til Pengesagen, jeg har ingen og har ikke kunnet betale for Kost og Logis i flere Uger, men jeg haaber endnu i denne Uge at kunne sende Dig noget, Du veed, Viljen mangler ikke. — Gid jeg dog havde en Bog; hele min Lecture er Aarhus Avis, hvori jeg gennemytter selv Avertissementerne. Flere have til-

¹⁾ Hin Gasforgiftning i Gravkældereren har vel ogsaa haft sin Del deri; men vi har før set, at Hr. Hüttemeiers Kedler gav en drøj Ventetid.

²⁾ Christianssands Kirke.

budt at melde mig ind i Industri- og Læseforeningen; om det er sket, veed jeg ikke, da jeg ikke gider gaa derop alene. Her er to Forlystelsessteder, som jeg en Aften besøgte med de unge Kunstnere¹⁾; men disse ere i den Grad væmmelige, at Gudskelov hverken Publikum eller Politiet vilde tillade sligt i Kjøbenhavn. . . . Lev nu vel, min kære Thilde; det glæder mig, at jeg dog engang har kunnet samle mine Tanker, at jeg har kunnet snakke lidt med Dig.

J. Dalhoff.«

Aarhus 10. Okt. 1868.

»Min kære lille Thilde!

Jeg skulde saa gerne have skrevet Dig til, men dels er Helbredet ikke det bedste og Humøret endnu mindre. Du veed nu, at Jacob har forladt mig, hvilket heller ikke gjorde det bedre. Han vil dyrt fortryde sin Adfærd; nu da han er borte, er jeg glad derved, da Arbejdet gaar meget godt uden ham, især naar jeg kan taale at tage Del deri. Jeg staar i Begreb med at paa-tage mig et privat Arbejde, et Varmeapparat hos Møller Weiss, og nu troede Jacob ret at kunne gøre sig kostbar; jeg glæder mig ved, at jeg hverken har fornærmet ham eller gjort ham Uret. Det gaar nu ret godt i Kirken, men Malerne forsinker os, saa at der gerne kan gaa endnu en Maaned, til jeg kommer hjem. Jeg har købt 2 Gæs, som gaar i Gaarden og spiser Havre; naar de bliver lidt federe, skal Du faa dem. Ligeledes har jeg købt en Tønde, som der kan gaa 10 L^{ff} Kød i; den staar hos en Slagter, som vil fylde den med Bede- og Oksekød, naar han faar noget rigtig godt, men Du skal vente lidt. . . .

J. Dalhoff.«

Aarhus 13. Okt. 1868.

»Min kære Thilde!

Jeg sender Dig med Dampskibet Aarhus 10 Lispund [80 Kil.] Kød, det halve Okse- og det halve Bedekød. Det bliver friskt saltet ned, men han sagde, at der burde hældes Lage paa, hvilket ikke er sket, for at Du kunde tage noget og bruge som ferskt straks. Beden har jeg set levende, og var vist god, den

¹⁾ Som arbejdede ved Domkirkens Istandsættelse.

kostede 12 Sk. Pd. Koen haaber jeg ligeledes, men ønsker dog, Du straks vil forsøge og underrette mig derom; det har kostet 10 Sk. Pd. Skulde Du have noget tilovers, har jeg ogsaa tænkt paa Anna. Man kan undertiden købe Kød her paa Torvet for 8 Sk. Pd., men jeg veed ogsaa, at Privatfolk have givet 14 Sk. for godt Kød, saa det vel ikke er stort billigere her end i Kjøbenhavn. Wilhelm og Jacob Norske gøre deres Arbejde meget godt, om det ogsaa gaar lidt langsommere, saa at jeg ikke savner den anden. Skriv mig nu snart et Par Ord til, jeg ser saa gerne Din Haand.

Din hengivne Fader.

J. Dalhoff.«

Aarhus 24. Okt. 1868.

»Kære Thilde!

Tak for det tilsendte, vi fik os en lille Wist-Piccenik; foruden Wilhelm og norske Jacob havde jeg indbuden Konduktøren og de to Malere fra Kjøbenhavn, som dekorere Kirken. Selv havde jeg indkøbt et Spil Kort, Sherry og gl. Rom samt endnu Rosiner og Mandler, og ved at opstille dette i Forbindelse med Dine Frugter smukt paa min Servante, (mit eneste Møbel), maatte mine Gæster tilstaa, at det var en særdeles smagfuld Servante. Vi morede os ret godt, skønt jeg ikke var ret rask. Just som Gæsterne vare komne, gjorde Værtinden mig angst, da hun kaldte mig til Siden og sagde, at det saa galt ud med Pølserne, de havde kørt for meget og havde slidt Skindet af hinanden; hun frygtede, de vilde aldeles opløses og vare temmelig gamle. Men alt gik godt; de holdt sig uden at skilles. Alt endte smukt, og den bedste Kryderi derpaa var den gode Villie, som var mig en kær Opmuntring. — Jeg sender i Dag nogle svære Ting af en Skorsten til Wismer for at faa dem galvaniserede. Det vilde være mig kært, om Du kunde underrette mig om, naar jeg kan vente dem tilbage. De høje Bakker, som før vare saa afsvedne, ere nu aldeles grønne, og mange Steder ere Markerne aldeles gule af Agerkaal; men Skoven taber sit Løv, dog besøger jeg den jævnligt, hvilket er min eneste Adspredelse; thi i Kirken tør jeg ikke opholde mig for meget. —«

Thepote med Fyrfad, udført og skænket af J. B. D. til hans Broderdatter Julie ved hendes Bryllup med Handskemager Carl Hansen 12. Sept. 1858.

Aarhus 7. Nov. 1868.

»Min kære Thilde!

I Dag vil Hovedet blive kappet af mine to Gæs, og Gæssene afsendt med Dampskibet. Jeg ønskede at kunne sende dem levende, men Kaptainen syntes ikke derom, og det var for megen Umage at lave et Bur til dem. Velbekomme Maaltidet til Mortens Aften; min Vært og jeg have Geburtsdag sammen og skulle fejre den sammen, han sin 80aarige. I Onsdags blev vor ¹⁾ Datter gift med en Malermester; jeg var indbudet. Der blev ædt nok af alle Slags Steg og Kage, men Vinen var saa overordenlig slet og Punschen ligesaa, saa at man nødig gad drikke og havde heller ingen Glæde deraf; men hvad forstaar Du Dig derpaa? Der blev danset, og jeg dansede med Bruden, for at det ikke skulde være Løgn, at jeg havde været til Bryllup. — Arbejdet gaar her ret godt, men vi maa endnu bestandig vente paa de andre Haandværkere, og saa mangler jeg endnu betydeligt, som jeg skulde have fra Hüttemeier. — Her skal bygges et Arbejdshus, lignende men større end det i Hillerød, og hvori der skal et Varmeapparat. Det gør mig ondt, at jeg ikke har faaet Tegningerne og Overslaget med paa hine, da Walther gerne vilde se dem; gør mig den Tjeneste at søge i min Bordskuffe efter 2 Tegninger med Overslag til Arbejdsanstalten i Hillerød; men rod ikke alting sammen, mellem alle mine Kirker. Skulde de ikke kunne findes, kan Peter bede Hüttemeier om Afskrift af Kontrakten og Overslaget, og send mig dem ret snart.

I Dag have vi smukt Vejr, men fuldstændig Vinter; alt er frosset tørt i Nat.

Lev vel! hils hvem Du vil.

Din

J. Dalhoff.«

Endnu den 8. December sender han et Par Ord, men venter snart at kunne fortsætte mundligt.

I 1869 fik Christian IVs mægtige, firkantede Kirke i *Chri-*

---

¹⁾ Denne »kommunicative« 1ste Person er jo her endnu mærkeligere, end naar han sagde til sine unge Sønner: Hent os! om noget, der kun var til ham.

stianssand sit Varmeværk indlagt af Fabrikant Brønlund i Porsgrund, men efter Dalhoffs Patent og Tegning. Selv var han bl. a. om Efteraaret i samme Ærinde i Thisted, hvorfra han 25. September skriver:

»Min kære lille Thilde!

Du havde da vel ingen slemme Følger af, at Du løb med min Frakke; jeg har ofte med Bekymring tænkt derpaa¹⁾. Men stop, Du ønsker naturligvis det vigtigste først, nemlig om min egen Person; men en saa kostbar Vare, som skal sendes saa langt, maa emballeres godt og tæt. Denne Vare har befundet sig i en fortrinlig Atmosfære den hele Tid, med Undtagelse af nogle Timers Storm og Havgus igaar, hvis Lige vi næppe kunne opleve i Kbh.; i Dag er det igen smukt Vejr. . . . Forretningerne er hidtil gaaet ret godt, og jeg lader mig betale, men venter ikke at bringe noget hjem, thi Du kan tro, her er dem, som nok kan trænge; jeg vilde ønske, Du skulde se, hvorledes to à tre tykke kærne Unger kappes om at ligge med Hovedet op til Bedstefader.

I Grenaa findes ingen Haandværker, som jeg kunde faa Hjælp hos. Apparatet var skrækkelig forsømt; jeg maatte da skrue alle de forrustede Sager af og overlevere til en Smed i Randers, som har lovet dem istandsat, til jeg nu kommer der igen, og da vil han medgive mig en Mand til Hjælp.

Her har jeg fundet en Mand, som kan overtage Arbejdets Udførelse efter det Overslag, som jeg har gjort, og hvem jeg da har lovet at laane nogle Værktøj og besørge Støbningen af det fornødne paa hans Regning. Da jeg ikke veed, om jeg rejser i Dag eller i Morgen, eller hvilken Vej, og ikke veed, hvorledes det gaar i Randers eller i Grenaa, kan jeg ikke vide, naar jeg kommer hjem. Skulde Du synes, det varer for længe, tror jeg ikke, det kunde skade, Du fulgte mig og kunde da se efter,

---

¹⁾ Vinterfrakken, som han havde glemt at faa med paa Rejsen til hint ultima Thule, fik han i sidste Øjeblik bragt hen paa Dampskibet. Hun har altsaa muligvis skyndt sig mere, end hendes ikke stærke Kræfter kunde taale.

om jeg intet har glemt. Skulde Du ønske at skrive mig et Par Ord til, da adressér: »Grenaa, poste restante«.

Din hengivne Fader.

J. Dalhoff.«

Man faar jo ikke noget ubetinget heldigt Indblik i Provinsforhold, hvor Kirkens Varmeværk faar Lov til at ruste sammen, saa det gaar i Staa, og hvor man ikke engang har en Mand, der blot kan hjælpe til med at gøre det i Stand. Men man faar ogsaa den rejsende Mand mistænkt for, at han var slem til at glemme sine Sager under Vejs, lige som nu sin Overfrakke, siden han gerne kunde behøve en til at sanke op efter sig, og at han ofte kunde have svært ved, ogsaa af subjektive Aarsager, at afgøre før i det sidste Øjeblik, naar og hvorledes han vilde afrejse — en Ubestemthed, hvori han iøvrigt lignede sin daværende, elskede Konge og adskillige andre fyrstelige Personer. Men mest er det værd at lægge Mærke til, at de Børn, som hvis glade og gavmilde Bedstefader han her viser sig, er Frugt af det Ægteskab, der kostede ham hans Ejendomsgaard og Formue. Han brugte og anvendte paa sig selv den daglige Bøn: Forlad os vor Skyld, som og vi forlade vore Skyldnere!

Med dette Indtryk vil vi forlade dette Afsnit, hvori vi — for Sandhedens Skyld — har maattet medtage saa meget trist og bittert. Selv traadte han med et i det hele og store mildt og taknemmeligt Sind over Tærskelen til sit Livs Aftenstund.

VI.

GAMLE DALHOFF.

DET velkendte Ord fra den 30te Psalme: »70 Aar er Støvets Aar, og er der Kraft, da 80!« er jo ingen Lov, men kun et Udtryk for den almindelige Erfaring; i ethvert Fald kan det passende sætte Grænsen, hvorefter vi kan tale om *J. B. Dalhoff's Alderdom* — og disse omtrent 20 Aar er da heller ikke det mindst mærkelige Afsnit af hans Liv, ved den Kraft, han da endnu udfoldede. Der bliver da ikke nogen skarp Grænselinie;

Arbejdsomheden bliver ved, Arbejderne fra den foregaaende Livsold fortsætter sig, og den uundgaelige Formindskelse i tidligere Dages Virkeevne viser sig først lidt efter lidt. Følgende Brev, Svar paa hans yngste Søns Lykønskning til hans

70 Aars Fødselsdag den 11. November 1870, maa danne den betydningsfulde Indledning dertil.

Kjøbenhavn 28. Nov. 1870.

»Min kære Søn!

Endelig i Aften Søndag skulde jeg vel kunne skrive Dig et Par Ord. Du veed maaske, at jeg fra Morgen til Aften gaar i Trinitatis Kirke i Færd med et Varmeapparat, og Du kan maaske tænke, at Hovedet er om Aftenen mere end propfuldt og Legemet forfrossen, saa at jeg ikke gider skrive.

Hjertelig Tak for Dit Brev med Geburtsdags-Præsenten. Jeg kunde virkelig meget trænge til Penge til et eller andet Klædningsstykke; ikke desto mindre slugte Jespersen¹⁾ dem, thi deres Affairer stod saa slet, at de aldeles intet har kunnet lægge hen til Huslejen, og jeg har derfor maattet gaa i Caution for samme, dog kun for et halvt Aar, men vil nu ogsaa tage et Greb med i Hanken. Hvis jeg blot havde mine tidligere Kræfter, skulde det nok gaa. — Nu lidt om os selv: Jeg venter bestandig paa at spore Dine egne selvstændige Anskuelser med Hensyn til det vigtigste for Din paatænkte Levevej, samt hvad Du gør for at forberede Dig til samme. Jeg glemmer aldrig den kære ærlige Schleiermacher i to Punkter. Naar han sagde: Lad os dog aldrig grublisere for meget paa det tilkommende Liv i de Ting, som vi kunne undvære²⁾, saa at vi skille det nærværende altfor langt fra det tilkommende; men lad os trække Guds Rige ned til os og benytte det her, saa godt vi kunne. Denne Sandhed føler jeg nu i en saadan Grad, som jeg aldrig havde ventet; thi selv Kristus kunde ret ved Ord tydeliggøre os, hvad det er, vi søge, og som hvert Menneske opfatter paa sin Vis. Derfor brugte han de mange Lignelser om Guds Rige. — Det andet er, at han uden at spørge om Forlov sagde: »Christus sprach: das ist mein Leib, das für Euch hingegeben wird!« med en

¹⁾ Jens Jørgen Jespersen, Søn af Skolelærer i Klodskov, Ønslev Sogn, var som Guldsmedsvend kommet til sin Fadder J. B. Dalhoff og havde nu sammen med Sønnen Peter — efter dennes Død Wilhelm — overtaget Fabrikvirksomheden i Adelgade.

²⁾ »: hvor de tilkommende Ting ikke har Forbindelse med det nuværende Liv.

saadan Hjertelighed, som man sjælden ser. — Jeg forundres ofte over, at jeg endnu, da jeg staar med det ene Ben udenfor og daglig mindes om de faa Dage, jeg har tilbage, bestandig bliver mere frisindet, da dog saa mange i min Stilling søge deres Trøst i Bogstaven. Min Sjæl smiler aldrig saaledes ved nogen Tanke, som naar jeg tænker: du har kuns kort tilbage! og paa samme Tid finder jeg Verden saa dejlig. Jeg har ofte glædet mig ved at studere Træerne, naar Løvet var affældet, og navnlig den smukke Tanke, at enhver Kvist stræber mod det store med et Løfte, i Form af en Knop, om det, den vil gøre efter denne fuldendte Gerning. Men nu gaar jeg videre: Forsøg at kopiere et Træ med sin Stamme og Grene. Se, hvor mange forskellige Træer efter deres Arter; naar Du har gjort Din Tegning allerbedst, vil Du dog mangle noget, og hvilket? Din Tegning vil aldrig gøre sine Bevægelser paa en saa god Maade. Lær saaledes at læse og se, hvor alvorlig paa eet Sted og hvor barnlig paa et andet i alle Nuancer det samme udtrykker sig, men altid det gode. Og hvad er det gode? det *kommer* ikke alene fra Gud, thi det *er* Gud; det er altsammen udødeligt. Med disse Tanker bliver Skriften ¹⁾ mig saa kær og klar; men desto værre er det ogsaa sandt, at ingen kan se Guds Rige, uden han bliver født paany ved Vand og Aand; thi der gaar jo saa ofte tykke Taager og Skyer imellem, som dækker den frie Udsigt. Dog trøster jeg mig med, at jeg aldrig har følt mig saa fri og rolig som nu. . . . .

Jeg venter efter Nytaar at være færdig med mit Varmeapparat; saa skal jeg til at gøre Knappenaale, og jeg vil tillige gøre Presenterbakker for om muligt at holde Maskinen i Gang. Mine Krigsbaade vare bestilte, men nu har jeg faaet Ordre, at det skal udsættes til næste Budget. Blæse være med dem! jeg interesserer mig mere for min Redningsbaad, som jeg haaber ikke skal dø hen, naar jeg først bliver færdig med det nødvendige. Skriv nu ret snart og kom kuns til Jul; vi faa vel nok Plads!

Med Hilsen fra Pigerne. Din hengivne Fader.

J. Dalhoff. «

¹⁾ Den hellige Skrift.

Krigsbaaden var en af de mange Forløbere for det siden saa frygtelige Vaaben, Torpedoen. De nære Udsigter til Krig kan vel have givet ham Stødet til at grunde paa sligt. Men da han var i Thy, kom han i Berøring med Formanden for Redningsvæsenet, og Besøg ved Vesterhavet maatte ogsaa give ham Syn for dets Brøst. Saa blev det en *Redningsline*, som hans lille Baad skulde føre til det strandede Skib. En slem Skuffelse blev det ham jo, da Raketten, der skulde afgive Drivkraften gennem Vandet, ved en Prøve ude ved Kalkbrønderiet viste sig aldeles uskikket dertil; men dermed opgav han ikke Sagen, som han fra Tid til anden ofrede megen Eftertanke og mange Forsøg. Ligesom ellers spurgte han da, hvorledes Naturen vilde gøre det eller havde gjort det, og det blev *Andefoden*, der gav ham Modellen til et Redskab af galvaniseret Jærn, som bevægedes lige frem og tilbage i Vandet, men som ved Bevægelsen fremad foldede sig sammen og gik let gennem Vandet, medens det paa Tilbagevejen bredte sig ud og øvede et stærkt Tryk derpaa. Disse Forsøg synes ikke at have ført ham til at tage noget Patent ¹⁾ og bragte næppe noget praktisk Resultat, skønt Andefodsaaarerne godt vil kunne komme i Brug endnu. Dalhoff fortalte, at Thorvaldsen, naar han skulde vejlede nogen til at tegne efter Naturen, gerne lod en And blive første Opgave, »fordi dens Karakter (det karakteristiske ved den) var saa let at opfatte og gengive«. Men dens Karakter ligner jo netop en Baad, der ligger halvt nede i Vandet og dér skal skyde sig frem.

Presenterbakkerne fik han jo bedre Indtægt af. Han plejede, naar han havde haft en Fortjeneste, at købe en eller anden ny Maskine. Men Ovalværket, der blev sat paa den store Maskin-Drejerbænk, og som kunde gøre aflange mønstrede Bakker, lavede han selv. »Der har været saadant et Liv paa Værkstedet i den sidste Tid«, skriver en af hans Døtre i den følgende Sommer, »Dampmaskinen har gaaet; Bro'er Wilhelm ser saa flink ud, han trykker og ruller. 60 store Mælkespande

¹⁾ Under ^{30/11} 1870 fik han sit sidste Patent paa en Gasbrønder, hvorom der dog ikke har kunnet skaffes nærmere Oplysning. »Patentkommissionen har det.«

til en Herregaard har de arbejdet paa Nat og Dag, og Pletarbejdet gaar som Hvedebrød, naar de blot kunde skaffe meget mere færdigt.« Det var gamle Dalhoffs Modeller, de gjorde det efter, og det var ham, der satte det i Gang, ja ogsaa ham, der trykkede Bakker, »saa at det kan betale sig at lade Maskinen gaa alene for hans Skyld«¹⁾. Og dog kan hun føje til: »Fader har gjort Haven saa smukt i Stand, blot den nu blev vandet . . . da det mest er den gamle Mand, der skal slæbe det; en Smule Rør til en Vandleddning ind i Haven var en Bagatel, men der skal Penge til.« — Ja, Velstand kom der ikke mere, selv om Udkommet tilvejebragtes. Fornøjelserne maatte derfor ogsaa være sparsomme, men kunde just derfor være saa meget fornøjeligere. Ikke ringe Tilfredsstillelse havde ogsaa han af, at flere af hans Børn lærte Chévés Talnodesystem, som Jørgen Malling havde indført — efter Tanker, som man i det væsentlige finder i Rousseaus Emile og i en Sangbog, som Wilhelmine Dalhoff havde sunget efter som Barn. »Sangmusikken for alle og ved alle« uden andet Instrument end en Stemmegaffel, kunde saaledes let føres ud i Skoven og ind i Familien, og han glædede sig baade, naar han hjemme kunde høre flerstemmig Sang af sine Børn, stundum fuldstændiggjort af en eller to Gæster, og naar han tog Del i Chévésamfundets Skovture og Indendørsfester, hvor han da ofte kunde holde hyggelige, elskværdige Taler, der gerne satte en naturlig Forbindelse mellem det at tænke rent og at synge rent, at tænke smukt og at synge smukt.

Den 18. November 1871 skrev han til sin yngste Søn, som nu var Huslærer paa Herregaarden Broholm i Fyen, og som i Sommerferien havde gjort en længere Rejse i Jylland:

»Kære Søn! Tak for Dit Brev til min Geburdsdag, det var mig og os alle kært at læse Din Rejsebeskrivelse, dog maaske mig allermest, fordi det deri forekom mig, at Du havde fundet Dig selv, hvilket er en meget vigtig Opgave og det første og vigtigste Skridt til derefter at bedømme og finde den rette Plads

¹⁾ Ved Industriforeningens Forevisning 17. Nov. 1871 var der udstillet fra Hofguldsmed Dalhoff »nogle Servicer og Bakker i Elektroplet«.

for dette Jeg, ikke som overflødigt, men som Led af Livet, især det højere.

Jeg sender Dig herved mit Portræt, som er aftaget den 11. Nov. 1871; selv har jeg det godt og daarligt, thi jeg er just ikke syg, men Begyndelsen af Vinteren er altid min daarligste Tid, og det er mærkeligt, i hvor høj en Grad mine Kræfter tage af, og den Trøst, at dette maa man finde sig i, er meget god; det er ogsaa meget godt, at man bliver mæt af Dage, men til al livlig Virksomhed er det en daarlig Spore, især naar som hos mig Livet ikkuns bestaar i Virksomhed og Fremskridt.

Mine fleste Tanker ere i denne Tid henvendte paa at udføre en Rednings-Baad, og for at tvinge mig selv til at gøre Alvor deraf, har jeg anmeldt den til Udstillingen i Maj, men nu faar jeg i disse Dage Underretning, at jeg ikke faar Resten af mit Tilgodehavende for Trinitatis Kirke før Slutningen af Februar, hvilket turde vanskeliggøre min Opgave.

Med de bedste Ønsker for Dit Vel.

J. Dalhoff.«

I 1872 fik Kjøbenhavn omsider den længe udsatte Industriudstilling paa den Plads, hvor Industriforeningen siden har haft sit Bo; dens Formand, Rustmester Christensen, var ogsaa Sjælen i Foretagendet, som faldt overordenlig heldigt ud, ikke alene med et Overskud paa halvandet Hundredtusinde, men med glade og skønne Minder i vide Kredse, især fra det festlige Indtryk, Hovedhallen gjorde. Selv om Dalhoff ikke havde synderligt med dens Tilblivelse at gøre, kunde han dog have lidt af en Faderglæde derover, og han sled for at faa noget færdigt dertil, saa at han kunde arbejde fra 6 Morgen til helt ud paa Aftenen og blev helt overanstrengt. Men han fik ogsaa Glæde deraf. Paa den højtidelige Aabningsdag var han derinde fra Kl. 9¹/₂ om Formiddagen, »og Du kan tro«, skriver hans yngste Datter til sin Broder, »han blev i godt Humør, thi Kongen kom hen til ham og saa Kronprinsen, hvem han partout maatte give Haanden, uagtet han ingen Handsker havde paa. Fader beklagede, at han kun havde faaet saa lidt færdigt, og saa lovede Kongen, at han vilde komme ind om fjorten Dage, saa kunde han vise ham mere. Da Kongen var gaaet, kom

Overpræsidenten hen og talte med Fader; han er saa venlig siden Skilsmissen.«

Sommerens Varme og Anstrengelser bragte dog den aldrende Mand i en Tilstand af Nedtrykthed og Pirrelighed, som først mildnedes med den svalere Aarstid. Der var jo ogsaa stadig nok af nærgaaende Sorger og Bekymringer. I den gamle Bindingsværksgaard var der gentagne Gange Ildløs, som man ikke kunde tænke sig andet end paasat, saaledes som den ogsaa nu kom paa det vante Sted ovenover Dalhoffs. »Jeg var lige falden i Søvn«, skriver Datteren, »da jeg vækkedes ved Larm ovenpaa og tænkte: er de fulde? men saa begyndte der en Løben op og ned ad Trappen og en velbekendt Banken paa Døren. Saa, tænkte jeg; naa, det manglede bare! jeg var jo ganske alene med Fader. Han kom da op i en Fart, og jeg tror ikke, at det nogensinde har haft saa stærkt fat; det var begyndt hos Snedkeren, som støder lige op til Vaffabrikken, og der fik det snart fat. Det er jo lige over Hovedet paa os, vi vare dog temmelig rolige. Men saa begyndte Vandet at skylle ned i Værkstedet, og saa maatte Fader derved, ogsaa for at vise Brandfolkene Vej, ellers var det gaaet op i den høje Bygning, hvor vore Værksteder er. Her er Fader bleven dyngvaad, og omendskønt han skiftede, da han kom op, blev han dog forkølet.«

Af Hofjuvelér Michelsen, der som ung Svend havde lært hos Dalhoff, blev han indbudt til Sølvbryllupsfest, havde hans fortræffelige Hustru til Bords og udbragte Brudeparrets Skaal. Endnu mere Pris satte han dog paa, da han Ugen efter ved en lille Fest i sit eget Hjem havde sin Broder Herlov, Hofgørtleren, ved sin Side. Ved en senere Lejlighed kom det alligevel atter til Misstemning imellem de to Brødre, som dog holdt saa meget af hinanden, da Jørgen var kommet i Tanke om, at Herlov — formodenlig ved hans Anbefaling — for en Menneskealder siden havde laant en Presse fra den Kongelige Mynt, som denne aldrig havde faaet tilbage. Ved Hjælp af en Mellemand, for hvem hver af Brødrene græd af Sorg over denne nye Splittelse, kom dog Sagen i Orden, idet Gørtleren betalte Myntbestyrelsen den gamle Presses Værdi.

I Foraaret 1873 træffer vi atter »den Gamle« — som han allerede længe havde heddet paa Værkstedet, sjældnere dog i

sin egen Familie — paa en ret vidtstrakt Forretningsrejse, om end indenfor Landets egne Grænser. Han havde nu faaet sine Tegninger til Redningsbaaden i Orden og kom op i Ministeriet med dem; men da var den Embedsmand, der stod for sligt, ovre i Lemvig hos Formanden for Redningsvæsenet og skulde med ham rejse rundt for at høre, om der burde anskaffes flere »Pontoner«, da Redningsmandskabet ikke syntes om disse. Saa tog Dalhoff derover for selv at tale med vedkommende, og den Rejse strakte sig over godt otte Dage og helt ud til Skagen. Formanden havde ikke ret turdet udtale sig af Hensyn til sin Foresatte; men efter at de begge var rejste, havde Dalhoff i Frederikshavn haft Lejlighed til for det samlede Personale at vise og forklare sine Tegninger, »og de vare saa henrykte derover og gave ham en Del Opgaver, som han skulde besvare for dem, saa vilde de give ham en Betænkning derover . . . . Fader havde det saa godt paa Rejsen, men siden har han haft saadan Forkølelse i hele Kroppen«. Han havde da ogsaa i Aarets første Maaneder været ret daarlig; Huslægen havde sagt, det var Gigt; han skulde tage Draaber og gvides med Opodeldok, »men det vil han nu ikke«. Han stolede mere paa den daglige Skrubning med det vaade Haandklæde, som han havde lært af Priesznitz, saa det var ikke saa let at være hans Læge. Endda låder han til at have haft een endnu: »han har nu faaet Lyst til at blive elektriseret, og det synes baade Hornemann og Petersen godt om«. Professor Petersen, Kongens Livlæge i Gjentofte, havde flere af Familien med Held raadspurgt, og Datteren maa bringe ham en forsølvet Thepotte af Faderens Fabrikat, »da han ellers ikke vil have noget af os«. Det er gamle Skader, der sidder i de gamle Ben: det ene støbt i Bly, det andet knust af Bronze; og saa har han endda under Travlheden sidste Aar faaet en Haand ind i Maskinen, »den er nu lægt, men lidt stiv efter den Historie«.

Nytaarsdag 1874 holdt Fabrikant *Chr. Drewsen* 25 Aars Jubilæum med Fest for sine Arbejdere og Funktionærer, blandt hvilke ogsaa hans Broders Enke, Dalhoffs ældste Datter, kunde regnes, idet hun holdt Orden med de færdige Varer og besørgede dem pudsede, indpakkede og afsendte. Hans umiddelbare Omgang med sin gamle Ven og Støtte var derimod for længe

siden afbrudt, og der blev ikke Lejlighed til at genoprette Forholdet, da Chr. Drewsen døde samme Aar af Brystsyege; med hans Efterfølger i Fabrikkens Ledelse, fhv. Koffardikaptain Peter Drewsen, opretholdtes det gamle Familie-Venskab.

I et Brev af 16. Juni læser vi: »Fader er meget vel, ciselerer lidt, laver nye Modeller, spaserede i Søndags fra Klampenborg til Raadvad og derfra over Strandmøllen og Skodsborg, en anden Dag fra Charlottenlund over Vangede og hjem, og er hver Dag et Par Gange i Haven« — mindst 1 Mil for 4 Gange det Stykke Vej. — Ikke længe efter er han paa *Moen* med sin ene Datter, idet de nytter en billig Søndagstur med Dampskib til Klinten, men i Stedet for at tage hjem med samme Lejlighed kører til Stege og besøger Præsten Peter Dalhoff's Enke og Datter, der boer i et tæt ved den mærkelige gamle Port liggende lille Hus, hvor Datteren fører en mindre Forretning med Broderier og Syartikler. Derfra drog han til *Falster* og saå til Ønslev Præstegaard og enkelte gamle Bekendte, med hvis aandelige Fremgang han dog næppe har haft megen Grund til at være tilfreds. De materielle Interesser, hvorunder da ogsaa de politiske maa regnes, var de overvejende, og næppe har de kunnet skønne synderligt paa en Mand, hvis lange Arbejdstid og mangesidige Evner ikke havde ført ham til anderledes straalende Kaar. Den nuværende Sognepræst, der som Dreng lærte ham at kende, da han lagde Varmeapparat ind i Aarhus Kirker og laante et og andet Redskab hos hans Fader, Jærnstøber Meulengracht, har sørget for, at Præstegaarden ejer et Billede af vel nok den mest kendte Mand, der er født inden dens Mure.

I September s. A. var han atter i Grenaa [og Thisted?], hvor man ønskede, at han skulde se paa Kirkens Varmeværk. Mod Aarets Slutning lider han som sædvanlig af et Tryk, »saa vi have det ikke for morsomt«. Det var ikke for intet, at han, som det Naturbarn han var, ogsaa følte med den Natur, han forstod saa godt. Hvert Foraar kom han til nyt Liv: »Nej, at jeg skulde opleve det endnu en Gang!« »Saa dejligt et Foraar har jeg endnu aldrig set!« kunde han sige Aar efter Aar — og han mente det; han kendte ikke til Affektation.

Ogsaa over Efteraaret kunde han glæde sig: »Nu kan man rigtig se, hvad de har arbejdet i Aar!« sagde han om de af-

bladede Træer, i hvis Stammers Muskulatur som i Grenenes Kontur og de fineste Kvistes Fletværk han kunde læse saa megen Skønhed. Men som Dagene svandt ind og Mørket tog til, var det ham, som Døden fik Magt over Livet, og uden at være bange for den var den ham dog »den sidste Fjende«. Da kunde ogsaa de triste Tanker og bitre Minder trænge sig paa, og der skulde intet mindre end overmenneskelig Kraft til at besejre dem. Men den kendte han ogsaa og søgte den.

Det nye Aar 1875 rinder op med nye Glæder. Dalhoff's yngste Søn, Huslæreren, har nu faaet Mod til at tage sit egenlige Kald op, foreløbig som personel Kapellan i et mindre Pastorat, 1 Mil syd for Slagelse. »Fader blev glad ved Dit lille Brev, han gik og ventede derpaa hver Dag«, skrives der til Kapellanen, . . . »han har det godt og har faaet et Par nye Svende at lære til; det morer ham, om han ogsaa har en Del Bryderi med dem.« Rentud upaalidelige, ja tyvagtige Folk kunde man ogsaa faa, skønt ingen Biograftheatre dengang lokkede: et ungt Menneske, som havde været der 5—6 Aar, opdages at have tilvendt sig baade Penge og Metal i større Mængde, »idet man fandt Faders nye Modeller, som har kostet saa meget Arbejde og Hovedbrud, itubrukne i hans Lommer«. Man lod ham dog slippe, men undredes rigtignok saa meget mere ved at høre, at han trods alt gik om og ønskede Kunderne et glædeligt Nytaar!

Den lille Rejse til *Skørpinge* maatte dog endnu gøres for at høre Sønnen prædike. Han stod allerede paa Prædikestolen og talte, da han i Stilheden hørte nogen pusle i Vaabehuset; Døren listedes sagte op; en Arm kom frem, som lagde Haand bag Øret for at lytte, Hovedet viste sig: *Fader!* nej, der blev intet Udbrud, og Talen gik ikke i Staa, men det var ikke langt fra. Den kære, gamle Sognepræst Leuning og hans meget yngre, trofaste Hustru tog imod ham og en Ledsager, saa at det kunde lyde: »Fader var da meget tilfreds med Turen.« Ikke længe efter kom Sønnen ogsaa til at prædike i Kjøbenhavn i Citadelskirken, hvor D. som Regel saas hver Søndag, og da dennes Præst, senere Professor, Koch efter en kirkelig Handling gjorde Familien et Besøg, gav det Anledning til, at Sønnen ved Juletid kom meget nærmere, nemlig til Roskilde som kon-

stitueret Præst ved St. Hans Hospital og Domprovstens Medhjælper. Den korte Tur dèrud blev nu hyppigt gjort, til gensidig Glæde og Opmuntring.

At Dalhoff trods de tiltagende Aar endnu magtede adskiligt, viste sig ved en meget lang Skovtur over Søllerød, hvor han hele Tiden gik foran og af og til ikke undlod at meddele de tre Døtre, som fulgte ham, »hvor det var rart, at man ikke havde nogen gamle Mennesker med at rette sig efter«. Men den, der har Kræfter til Søndagens Fornøjelser, maa jo ogsaa have dem til Hverdagens Arbejde; og det gik løs bl. a. med ny gennemtænkte og udarbejdede Tegninger. Storfyrst-Tronfølgeren af Rusland ventedes til Fredensborg; saa skulde det prøves, om ikke Redningsbaaden, der holdtes tilbage under vore smaa Forhold, kunde føres frem til Gavn for mange ved vort Kongepars formuende og formaaende Svinger. I September blev Tegningerne sendt til ham. Har han nogen Sinde set dem?

Efter at 1876 var begyndt med den yngste Datters alvorlige Sygdom, kom der 15. Marts Brev til Sønnen i Roskilde: »Hvis Du har Tid, saa vilde jeg ønske, at Du vilde se herind en af Dagene, jeg længes saadan efter Dig. Fader ligger, han har stærk Feber; jeg har straks hentet Lund [Lægen], og man veed jo aldrig, hvor hurtigt det kan være forbi . . . .« Men 18. Marts mener Lægen, det maa være bar Overanstrengelse; Kuldegysninger plejer at følge med Lungebetændelse, og det er der ikke Spor af. 21. Marts er det rent galt med Sønnen; »han holdt et langt Foredrag til Doktoren om, hvorledes han ligger og studerer sin Hjerne; det er hans Værksted, siger han.« Men et Værksted, hvor der om Natten helst skal arbejdes i Stilhed og ubevidst. »Doktoren er saa elskværdig, som man vel kan tænke sig, og gaar ind paa en hel Del af Faders Særheder, og fik da lokket Fader til at tage et Pulver i Aftes til at berolige Nerverne.« Den 25. har han faaet noget nyt, »Chloral«. »I Dag er Hovedet det bedste, det har været endnu, og Humøret meget godt og meget føjeligt.« 1. April »har han været ude baade i Gaar og i Dag og været paa Værkstedet i Dag ogsaa . . . . Han har faaet Baaden (Modellen til sin Redningsbaad) herop i Stuen og spekulerer og giver Ordre, og i Gaar maatte Dr. Lund sæt-

tes aldeles ind i Konstruktionen.« — 20. April: »Baaden er færdig, Fader vel, M. bedre.«

Saadanne Kriser, i Reglen med en mere eller mindre aabenbar Lungebetændelse som Aarsag, længere eller kortere, gennemgik han i de følgende Tider adskillige af. En af dem tilmeldtes med: »Hvis Du vil se Fader levende, maa Du komme straks!« men da Sønnen kom — var Fader gaaet ud at spasere. Han havde, selvfølgelig inden Lægen fik fat i ham, syntes, at han kunde trænge til lidt frisk Luft. Og det gik godt.

Der var jo en yppig Livskraft i Sammenhæng med en mægtig Viljesstyrke i ham. Med denne gennemførte han ogsaa et selvbeherskende Maadehold paa alle Punkter. Han havde, ikke mindst under sit Ophold paa Gräfenberg, erfaret og fastslaaet, hvor vigtigt det er for et Menneske, der vil have noget ud af sit Liv, at bevare Sundheden og Arbejdsevnen saa længe som muligt. Han holdt ved med de hærdende Livsvaner, han dengang havde tilegnet sig. En Vinterdag mødte han Enkedronning Caroline Amalie spaserende i Øster Allé, medens hendes Vogn kørte udenfor. Hun standsede ham og spurgte til hans Befindende. »Jeg synes, det er koldt, Deres Majestæt!« »Ja, det tror jeg«, sagde hun, idet hun pegede paa hans aabne, uknappede Skjortebryst, der lod Snefnuggene lejre sig lige paa det bare Bryst. Aldrig stive Flipper, men en blød Skjortekrave, naturligt bundet med et sort Silketørklæde. Ingen uldne Underklæder før de allersidste Aar. Tobak røg han kun meget sparsomt og i korte Overgange; saa holdt han helt op i Aarevis. Ligesaa med Snusdaasen; ingen af Delene brugte han i de senere Aar. Koldt Vand indvendig og udvendig. Føden i beskednen, fast Mængde. Der kunde være Tider, hvor han nød en »Perikum« (Snaps med det røde Udtræk af *Hypericum perforatum*) til sin Frokost; til andre Tider en halv Flaske Bajerskøl til Aften; af og til ogsaa en Tøddy om Aftenen. Sjældent fulgtes to af disse Kammerater, og i lange Tider kunde de alle tre blive sat paa Ventepenge; han vilde være Herre i sit eget Hus, Legemet! Derimod kunde han godt være med til et festligt Lag, der dog aldrig maatte gaa videre, end at »man kunde synge rent og vidste, hvad man gjorde«.

I 1875, 22. Okt., havde han i Hjemmet holdt sin Datter

Louises Bryllup med Skibstømmer Engelbrecht Petersen. I 1876, 9. Maj, var han med til sin Søn Nicolais Bryllup med Tømmerhandler Munchs Datter Marie. Til hende udførte han en Kaffe-kande af helt ny Model og med et fyldigt, drevet Basrelief, der forestillede en saadan ung Hustru med Nøgleknippet ved Siden, omsvævet af Smaaengle, der bærer, een en Kransekage, en anden en Kande o. s. v., huslige Sager, som de vil hjælpe hende at fremsætte. Den vakte jo Beundring, udført som den var fra først til sidst af en Mand i det 76de Aar. Men den udtrykte ogsaa, som han havde udført den i Kærlighed til den nye Datter, Tanker, som han selv lagde Vægt paa. Han kunde ivre imod, naar man til Hank paa en Kande eller til Pryd paa andre Sager, som en huslig Kvinde skulde tage i Haand for at gøre det hyggeligt og hjemligt for sig selv og andre, satte Slinger og Tigre og »andre vilde Bæster« eller nøgne Figurer, der kunde opvække netop helt anderledes Tanker end dem, hun som Arnens Vogterske skulde have selv eller fremkalde hos andre.

I 1875 udstilledes i Industriforeningen en gammel Egetræskiste, hvis Jærnbeslag en Antiquitetshandler havde faaet Dalhoff til at istandsætte og opfortinne. Men i 1876 (21. April) udstillede han selv en Model til en Redningsbaad for Dampskibe, som kunde medføre Værdisager og Post, bestilt af Direktør for det Forenede Dampskibsselskab Koch og bestemt til Udstillingen i Bryssel. Modellen faar følgende Beskrivelse i Industriforeningens Tidsskrift:

Af stor Interesse var den Redningsbaad, der var konstrueret af den utrættelige Hofguldsmed Dalhoff, hvis fortjenstlige Virksomhed for Industriens Udvikling og for Forevisningernes Fremme i Industriforeningen er velbekendt allerede fra en Periode, der ligger over en Menneskealder tilbage. Den Opgave, han her har stillet sig, er at konstruere en Redningsbaad til i Ulykkestilfælde fra vedkommende større Skibe at optage Postsække og Værdisager. Opgaven gik ud paa at forarbejde en Baad, som, foruden at være let, har Evne til at holde sig paa ret Køl, let kan udtømmes, naar den overskyldes, ikke kan miste sine Aarer og navnlig kan modstaa stærke Stød, saavel imod Vraget, som imod Klipper. For at modstaa Stød paa ethvert som helst Sted er den helt og holdent bygget af Spansk-rør, overtrukket med vandtæt Sejldug, saa at den er i høj Grad elastisk. Til den indvendige Bundflade anvendes Sukkerør eller

Bambusrør, lagte over hverandre, hvorved foruden stor Lethed opnaaes, at Vandet hurtigt vil løbe ud igennem en Ventil paa hver Side. Som Ballast tjener en Jærnkam under Kølen. Til Postsække og ædle Metaller er der et vandtæt Aflukke i Forenden. Hvor vidt den her anvendte Konstruktion, der i mange Henseender afviger fra de sædvanlige, vil blive af Betydning, kan vel ikke afgøres, førend der er gjort Forsøg med den, men i ethvert Tilfælde fortjener den sikkert Opmærksomhed. Modellen er bestemt til Udstillingen i Bryssel, hvor en sagkyndig Bedømmelse muligvis vil finde Sted.

Verdensudstillingen borger for, at hans Idéer ikke er blevne nedgravede, men maaske tilegnede og brugte paa anden Vis og Sted. —

Et mærkeligt Eksempel paa hans Hengivelse i Arbejdet fortæller hans tro Medhjælper igennem adskillige Aar, nu Mekanikus ved Polyteknisk Lærestalt Albeck, som foregaaet vistnok i 1877: Da A. en Morgen kom ind i Værkstedet paa »2den Sal«, sidder hans Mester der og ciselerer paa Hanke til de ovale Bakker. »Hvad vil De?« spørger han. »Jo, nu er det Tid at begynde Arbejdet.« »Er det Morgen?« »Ja!« »Aa, Herre Gud, saa har jeg glemt at holde Fyraften! Men saa er det nok bedst, jeg kommer hen at sove.« — At hans Døtre ikke havde savnet ham, laa i, at hans Dagsinddeling paa den Tid var omtrent saaledes: op Kl. 8 Morgen, et lille Eftersyn paa Værkstedet, i Haven om Formiddagen, et lille Hvil efter Middagen, og saa først Kl. 4 rigtig til sit Arbejde paa Værkstedet, som da, med en Pavse til Aftensmad og Avis, godt kunde trække ud til Midnat og derover, inden han ad sin egen Indgang søgte Lejet. Dette Nattearbejde var altsaa blot for en Gangs Skyld uformærkt blevet fortsat til den nye Arbejdsdags Begyndelse.

I 1877 fødtes ham det første Sønnebarn, og havde han hurtigt kunnet føle sig som Bedstefader under det korte Besøg i Thisted, blev der saa meget nærmere Lejlighed til at være det overfor den stadigt voksende Børneflokk i Roskilde, ved hvis Daab han i Reglen var Fadder, skønt han raadede til at finde yngre Daabsviðner, der kunde blive Børnene til Støtte. Det var en yndet Søndagsrejse at komme ud til en Gudstjeneste i Domkirken og en Spaseretur i Klostermarken, stundum ogsaa til Boserup Skov, og det var næppe nogen Sinde fra hans Side,

der skulde komme Indvendinger paa Grund af Spaserevejens Længde.

I Begyndelsen af 1878 skrev den Hjemmet styrende Søster til sin Broder i Roskilde: »Om Fredagen, efter at I havde været herinde, blev Faders Hoste saa slem, helt krampagtig, og om Natten troede jeg, han var blevet kvalt i det.« Den tilkaldte Læge kom netop til at overvære et saadant Anfald. »Doktoren siger, det er en stærk Brystkatarh med krampagtige Anfald; han mener nok, han kan komme sig, naar der ikke indtræffer noget usædvanligt, men Forsigtighed maa der til, og han maa ikke tale for meget — og det kan han ikke lade være med. I Forgaars Aftes havde han et Anfald, der varede omtrent en Time, og om Natten var det galt igen; siden har han dog været fri, men med Hosten og Slimet er det slem. Men han er for Resten i godt Humør og helt gemytlig, men han længes efter at høre lidt fra Roskilde. . . . Kommer Du en Dag til Byen, tag saa nogle gode Bøger med. . . .« — Ugen derefter berettes, at de slemme Anfald er hørt op, »men i Torsdags var der indtruffen en stor Forandring, saa laa han i en Døs hele Dagen og vilde slet ikke nyde noget«, og der bedes om Opskrift paa den Vingélé, Svigerdatteren havde bragt med ved sit Besøg, »for det er da det eneste, der har smagt Fader« — muligvis ogsaa for dens Skyld, som havde lavet den! Men næste Brev melder: »den ene Dag ser det aldeles sort ud, og den næste synes man dog, der er Haab endnu. I Søndags var Fader saa overordenlig kvik, han stod op Kl. 1 og gik ikke i Seng, før det var ganske mørkt; hans Appetit var meget ordenlig, han skrev et Brev paa tre Sider og gjorde Tegning paa et Haveanlæg til Konditor Brønnum; var det ikke godt gjort?« Men om Mandagen var han for længe oppe og viste nogen Uforsigtighed — »Du kan tro, han fik Skænd«, men det gik dog frem. Wessels: »til sidst han gad ej heller leve!« passede ikke her. Livet var værd at leve, værd at takke Gud for fra Dag til Dag, værd at ville! — Atter i Begyndelsen af Juni kan det hedde: »Fader var da saa syg, den første Nat jeg var hjemme, med Diarrhée og Opkastning, blev liggende til Middag og var meget mat om Eftermiddagen; men den næste Morgen længtes han blot efter at komme ud; han gaar naturligtvis og forkøler sig

ude i Haven i det raakolde Vejr.« Men han havde da ogsaa foruden sin egen Have — nu paa »Kalkbrænderiet« — »anlagt og passet Konditor Brønnums Have«, som han i Februar gjorde Tegning til. Han holdt meget af denne Familie, med hvem han vistnok kom i Berøring ved Havernes Naboskab, og fik ogsaa Lejlighed til at være især Moderen til Trøst ved en Datters Død. En vigtig Fordel ved sin egen Have saa han ogsaa altid i, at han kunde bringe en Buket Blomster, stundum ogsaa en lille Ret tidlige Grønsager, til forskellige Hjem foruden sit eget, bl. a. ogsaa til sin Broder Herlovs Datter, Fru Julie Hansen, der blev Enke efter en Handskemager. Ikke mindst galdt saadanne Besøg hans egen Datter, Enkefru Anna Drewsen, og hendes Smaapiger. I Juli 1879 skriver hun: »I Gaar Formiddags var Fader lidt ude hos os; vi træffes nu stadig ovre i vor nye Kirke (Jakobskirken paa Østerbro), og saa gaar han imellem hjem med os.«

I en anden Datters Brev af $10/10$ 79 findes følgende Ytring: »Nu har da Fader faaet saadan Lyst til at gaa til Kongen; hvis Du ikke synes om det, kan Du vel nok faa sendt et Ord om det.« — Det drejer sig om et Præstekald i Kjøbenhavn. Gerningen ved St. Hans Hospital paa Bistrup, Absalons gamle Bispegaard, havde i høj Grad fanget Sønnens Hjerte og Tanke, saa at den affødte hans første Bog, »Vore Sindssyge«, hans første Studierejse, til de nordiske Sindssygeanstalter, og hele hans Interesse for Filanthropi og for Ædruelighedssagen, da mindst Fjerdedelen af de mandlige Patienter skyldte Alkoholdyndelse deres ulykkelige Sygdom. Han vilde gerne være blevet i denne Gerning; men da Forudsætningerne herfor fattedes, maatte hans Tanke føres hen imod Arbejdet i Hovedstaden, hvorfra alle Patienterne kom, og hvor deres Ulykke skulde forebygges. Han søgte da et residerende Kapellani ved en af Byens Kirker, og herom er det da, at hans Fader, der er stærkt interesseret i Sønnens Præstegerning, hvori han ser Fortsættelsen af en skøn Familietradition og Opfyldelsen af et af sine kæreste Ønsker, har Lyst til at tale med Kongen eller — da Kongen rejste bort — hans Stedfortræder Kronprins Frederik. Følgende Billet viser, hvad han opnaaede:

Torsdag 6te N.[ovember 1879].

»Kære Søn!

Jeg kan ikke undlade at meddele Dig, at jeg efter en Samtale med Kronprinsen i Dag fik følgende Erklæring: »Jeg forsikrer Dem, jeg skal gøre alt, hvad jeg kan, for at han skal faa det, og jeg træffer i Morgen Kultusministeren ved Højtideligheden, saa skal jeg allerede tale til ham om det« — ovenstaaende ledsagedes af et hjerteligt Haandtryk.

Din Fader

J. Dalhoff.«

Udfaldet blev dog, at Kultusministeren svarede, han havde en anden, ældre, vel anbefalet Ansøger, som han maatte foretrække. — Rigtignok var denne i Virkeligheden yngre, men Sønnen var dog siden taknemmelig over, at han ikke fik dette Embede, men, med Stillingen som Diakonissestiftelsens Præst, en rigtignok mindre lønnet, men dog for ham maaske fuldt saa lønnende Gerning, hvori han kunde lægge alle sine Evner og Tilbøjeligheder ind, ja, man kan maaske sige, gøre en Videnskab af sin Lidenskab og igen en Lidenskab af sin Videnskab — saaledes som han kunde lære af sin Fader. Denne var ogsaa veltilfreds med at faa sin Søn saa nær — hvad der iøvrigt gjorde, at hin lille Billet omtrent var det sidste skriftlige Bud imellem dem — og kunde baade forstaa og samstemme med den praktiske Retning, hvori Sønnens Studier og Arbejder førte. Hvor lidt Forstaaelse der dog endnu dengang var af Diakonissegeringen, beviste han selv: da han havde overværet sin Søns første Prædiken i Emmauskirken Kristi Himmelfartsdag 1880 og derefter med ham spist Frokost ved Forstanderindens Bord i Bestyrelsesværelset, gik han hjem og fortalte, at han havde siddet til Bords med »Nonnerne«. Dette var dog i hans Mund ikke nedsættende, thi skønt han ellers, ligesom Thorvaldsen, netop i Rom havde lært at tage stor Afstand fra den Romerske Kirke, saa han med langt mildere Øjne paa dens barmhjertige Søstre, uden at gøre sig klart, at den kvindelige Del af dens Hærstyrke jo maa følge samme Grundsætninger og Love som den mandlige.

Kort før Sønnen 1. Juli 1880 tiltraadte sit nye Embede,

døde Datteren Louise. Det var det første Dødsfald mellem Dalhoffs voksne Børn; han tog det dog »temmelig roligt«, skriver en af Søstrene. Han kunde tale om Sorgen over en afdød som nærmest Egenkærlighed, idet man ikke tænkte saa meget paa den andens Lod som paa sin egen. Mærkeligt var det ogsaa, hvor sjældent han gik til Begravelser; han vilde hellere gavne de levende end hædre de døde — det omvendte er lettere og vel fuldt saa hyppigt.

Fra 1879 foreligger en Taksigelse fra Komiteen for den i det Aar afholdte »Kunst- og Industriudstilling af tilbageskuende Art«, hvori han havde deltaget ved Laan af forskellige Genstande. I 1880, da Industriforeningen skulde flytte ind i sin nye Ejendom ved Vesterbros Passage¹⁾, fejredes denne Begivenhed ved en Udstilling af kunstindustrielle Frembringelser fra den nyere Tid (væsenlig efter 1848). Til denne, hvis forberedende Udvalg lededes af Industriforeningens Formand, Rustmester G. Christensen, har Foreningens daværende Sekretær, cand. jur. C. Nyrop, udarbejdet et »Katalog«, der kortelig viser den historiske Udvikling af de forskellige Virksomhedsgrene, inden de enkelte udstillede Genstande opregnes. I denne Fremstilling har han visselig ikke glemt sin gamle Kærlighed til J. B. Dalhoff og hans Gerning. Blandt de 7 Afdelinger, hvori Udstillingen er delt, har han faaet Hovedpladsen i Indledningen til de to, nemlig II. »Arbejder i skøn Form i ædle og uædle Metaller« og IV. »Arbejder i Ler, Sten, Glas o. l.«. Han bliver saaledes Grundlæggeren eller Hovedmanden paa saa forskellige Arbejdsomraader som Guldsmed- — nu siger man ogsaa Sølvsmed-Faget, Broncearbejde, Statuestøbning, Galvanoplastik, Pletarbejde og Terracottabrænding. I en Aabningsartikel i Berlingske Tidende, Aftenen før Udstillingens Døre lukkes op, faar Nyrop ogsaa en stor Plads til ham og hans Fortjenester. Et lille Uddrag deraf bør have Plads her:

»Den Mand, hvem Industriforeningens Stiftelse først og fremmest skyldes, er Hofguldsmed *J. B. Dalhoff*, og enhver, der blot nogenlunde kender den danske Industris Udvikling i dette Aarhundrede,

¹⁾ »Skal vi nu ligge paa Landet?« havde man spurgt ved det første Forslag derom; og virkelig havde Frimurerne deres Sommerhave lige overfor. Saaledes skifter Midtpunktet i en Storby.

vil ubetinget tilkende ham Palmen, naar der spørges om, hvilken Industridrivende der har størst Fortjeneste af den danske Kunstindustri. Fra hans Værksteder er der udgaaet skøntformede Genstande i Guld, Sølv, Bronze, Zink og Jærn¹⁾, kort sagt i næsten ethvert eksisterende Metal; han har støbt de store Thorvaldsenske Figurer ved Hovedindgangen til Christiansborg Slot, han har støbt Quadrigaen over Thorvaldsens Museum ligesom Christian IV ved Rosenborg Slot, og fra hans Lerbrænderi ere de store Terracottafigurer udgaaede, som danner Frontogruppen paa Christiansborg Slot. Der er snart ingen kunstindustriell Syssel her i Landet, uden han med sit fine Øje, sin rige, formende Evne og sit mekaniske Talent har støttet den; i en lang Aarrække har han været Lærer ved Kunstakademiet og det tekniske Institut. Allerede i den Omstændighed, at denne af Danmarks Industri højtfortjente Mand er den, der maa nævnes som Industriforeningens Skaber, ligger der et Fingerpeg . . .«

For en Mand, der har haft adskillig Modgang, bliver en saadan Paaskønnelse fra sagkyndig Haand en Paaskyndelse. »Hvor det glædede Drengene«, skriver noget senere hans Datter i Jylland om sine Sønner, »at Bedstefader er saa rask, at han endnu kan paatage sig et saadant Stykke Arbejde, og de haaber, han endnu maa leve nogle Aar, at de kan se og tale med ham, naar de kommer saa vidt, at deres Livsstilling fører dem til Kjøbenhavn.« Vi veed ikke, hvad det er for et Arbejde, her tænkes paa; men der blev endnu næppe udtænkt eller udført noget paa Værkstedet, som ikke i sin Oprindelse skyldtes ham. — Hans amerikanske Brodersøn skriver ogsaa, paa Engelsk, til hans Søn: »Dit Brev fornøjede mig meget, især at Din Fader er i Stand til at komme til Dig. Jeg har ingen Slægtninge her, men mit Navn er Dalhoff, og min Natur er kærlighedsindet, godhertet, som jeg troer, vi alle er. . . . Jeg har et Nyt Testamente, som min Fader har faaet af sin Fader [Præsten P. D.]; jeg kan ikke læse det, men er glad ved at eje det. Alle Dine første Breve brændte med Lindell-Hotellet i St. Louis, hvor jeg boede, og for kun 3 Uger siden blev jeg baaret ud af Metropolitan Hotel i New York — 1 Minut senere havde jeg været kvælt. Ogsaa Toget, jeg var med, løb 3 Gange af Sporet paa en

¹⁾ Der kunde bl. a. tilføjes: Bly- og Tinkompositioner, Aluminium og Aluminiumsbronze.

Strækning af 300 (eng.) Mil.« — Der er Ætfølelse ogsaa i den saa kendeligt amerikanske Gren; Skade, at denne er uddød med ham.

»Gamle Dalhoff« derimod levede og arbejdede, trods de 80.

Den 9. Marts 1881 døde Enkedronning Caroline Amalie; han skulde smykke Kisten, svarende til hendes forudgangne Gemals.

Vinranke,
af J. B. D.'s Fortegninger.

Men Stemplerne fra hin Lejlighed var ikke til at finde efter de 33 Aar. Hvad saa? Jo, ikke raadvild tog han straks ud til Roskilde, støbte Ornamenterne af i Gibs, kom hjem og

skar dem i Staal, og i rette Tid var Kisten færdig; ogsaa den stærkt forsøvede Laag-Plade, med den lange Indskrift ætset ind og fint eftergaaet, havde han gjort.

Ikke saa længe efter hører vi i et Brev af ¹⁴/₆ 1881: »Jeg kan da glæde Dig med, at Din Fader har det ganske godt og er oppe det meste af Dagen« — han har altsaa haft, men er ogsaa kommet over et kortere Sygeleje. Tre Maaneder senere er han paa et Besøg i Helsingør, hvorfra der skrives: »Din Fader var rigtig kvik og gruelig fornøjet over alting her, lige indtil Gødningen i Onkels Have«.

Begge Bulletiner tilføjer, at han var »i godt«, ja »i rigtig godt Humør«. Hvilke Blandinger der kunde være i hans Temperament, Flegmatiker blev han aldrig, end ikke i den Alder, hvor vi ellers naturligt glider ind deri.

Syltetøjsskaal.

Skønt han tilvisse havde den »kærligtsindede, godhjertede Natur«, som Brodersønnen vilde gøre til Slægtsmærke, kunde hans grublende Sind — betegnende er det, at han altid var optaget i sine Tanker, selv naar han gik paa Gaden, saa at han aldrig saa eller hilste nogen; det maatte hans Sønner besørge for ham! — stundum hildes i Misforstaaelser og Mistydninger, der kunde volde ham mange Sorger og idetmindste for en Tid fjerne ham fra Mennesker, der ellers stod ham hjerteligt nær. Ogsaa han havde jo sine Ligtorne, som han ikke gerne skulde trædes paa. En Guldsmedemester, hvis Dygtighed

og Samvittighedsfuldhed han havde stor Agtelse for, sagde en Dag, da han besvarede det sædvanlige Spørgsmaal til Befindendet med en Bemærkning om en lille Forkølelse: »Ja, det tror jeg, saadan som De stormer mod Deres Helbred.« Han mente altsaa i al borgerlig Troskyldighed: ved at gaa ud i alle Slags Vejr og ikke altid stærkt beskyttet, ved at ligge for aabent Vindue og bade sig med koldt Vand om Morgenen i et koldt Rum o. s. v. Men dør kom han rigtignok galt af Sted: »Jeg storme mod Helbredden, jeg, som netop bruger den største Omhu og Eftertanke for at bevare den!« Den anklagede syntes, det var noget saa uretfærdigt og usandt, at han blev helt rystet deraf og længe kunde faa lignende Fornemmelser blot ved at høre Navnet paa den Mand — han i Grunden holdt meget af. I Reglen klarede dog den Slags Mistydninger, og Bølgerne lagde sig snart; egenligt Nag af Misundelse eller saaret Egenkærlighed var han for højsindet en Personlighed og for meget en Kristen til at kunne nære. — Den Mand, der ved Tidernes Omskiftelse var blevet Husvært i hans gamle Ejendom, og som til en Tid havde været ret haard ved Familien, besøgte han i uskrømtet Venlighed.

Saa meget mindre glemte han da sine gamle Venner. Da hans Søn i Efteraaret 1881 paa Embeds Vegne gjorde sin første Udenlandsrejse — Indledningen til et Rejseliv, som ikke blev mindre omfattende end Faderens — sendte han ham følgende Billet:

»Naar Du kommer til Berlin, saa glem ikke at opspørge Mekanikus Krainer, Freund et Co.; ved Brandenburgerthor gaar Du til højre — og hils ham hjertelig.

J. Dalhoff.«

Sønnen blev venligt modtaget af sin Faders gamle Ven, hvem det dog kostede nogen Anstrengelse at faa sin danske Tunge paa Gled; han var tysk gift. Tænk, om Dalhoff havde fulgt hans Eksempel overfor en af de forskellige Lejligheder, hans Liv frembød, til at bosætte sig i fremmed Land! Mindst uheldigt havde det da været, om han havde taget imod et Tilbud om at styre en stor Jærnvarefabrik i Malmø. Men *han*

hørte Danmark til; hans Tanke i Paris (S. 355) var ogsaa kun om et midlertidigt Ophold, som hans Børn »heller ikke vilde have Skade af«. — Denne Talemaade, som han *meget* ofte brugte, er vel ogsaa i sin tilbageholdende Varsomhed særlig dansk ¹⁾. En anden, vist ogsaa særlig dansk Talemaade var det »vi«, han brugte saa meget, ingenlunde som en Pluralis majestatis; men som et Udtryk for, at han i Beskedenhed trængte til at

Svingkjedel.

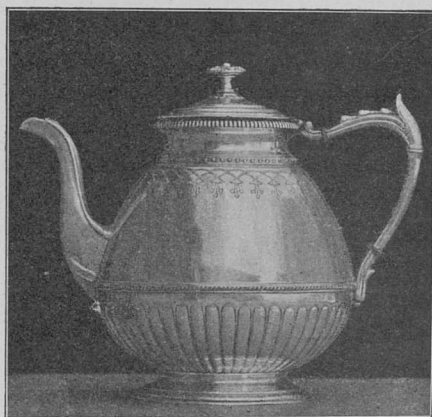
have andre med sig. Han kunde selv tage sig i det, naar han f. Eks. i en af sine korte Rygeperioder havde sagt til sin ikke, i alt Fald ikke officielt, rygende Søn: »Vil Du gaa hen og købe os de og de Cigarer — ja, det vil sige, de er ikke til Dig, men til mig!«

I Slutningen af 1883 mistede han det andet af sine voksne

¹⁾ Jvf. som et Eksempel blandt mange S. 129: Vi blev »temmelig vaade«, hvor mange vilde have brugt meget stærke Udtryk om en Tilstand, som S. 130 kaldes »atter gennemvaad«. — »J. D. Dansk« stod paa Knapperne.

Børn, den næstældste Søn Peter. Den amerikanske Fætter skriver: »Jeg tager Del i Dine Følelser ved Din Broders Død, som maa være meget haardt for Din Fader, da jeg hører, at Peter var hans Hovedhjælper i Forretningen.« — Den jydsk Søster skrev til den, der holdt Ligtalen over ham: »Det har været en tung Dag for Dig i Dag, kære Broder, ja for os alle; hvor er det tungt at se de unge kraftige gaa bort, vi savne dem saa haardt. Nu levede de godt sammen med den Gamle; det er ret saa tungt ogsaa for Vilhelm og Søstrene.« »Onkel Peter«, som den kærlige Børneven med Glæde kaldtes af Familiens opvoksende Slægt, blev baade i den Henseende og i Forretningen afløst af den ældre Broder, »Onkel Vilhelm«.

Det var dog stadig Gamle Dalhoff, der skulde fornye og opretholde Virksomheden. I Oktober 1883 læser vi om Industriforeningens Forevisning:

Thepotte (c. 1884).

»En af vor Industris Veteraner, den 83aarige Hofguldsmed Dalhoff viste ved at udstille en af ham forfærdiget Kaffekande af Elektroplet, at han endnu ikke har slaet sig til Ro efter en gennem et Par Menneskealdrer fortsat, rastløs Virksomhed i Industriens Tjeneste.«

Men Aaret efter hedder det endnu mærkeligere:

»Hofg. Dalhoff var mødt med en sølvpletteret Themaskine, udført efter egen original Tegning og forsynet med et Patent-Petroleums Kogeapparat, der vil bevirke meget hastig Kogning, idet Vandet kan circulere gennem Rør, der gaar tværs igennem Flammerøret«. I Slutningen af samme Maaned (Oktober 1874) møder han med en lignende Themaskine, »men af en anden, ogsaa af ham komponeret Model. Ved Brænderen, en dobbelt Fladbrænder, var desuden indført den Forbedring, at Partiet mellem de to Flammeaabninger paa Flamme-

blikket var af tyndere Blik og gennemhullet, saa at det let vil blive glødende og bevirke, at Luften tilføres Mellemlummet mellem Flammerne i stærkt ophedet Tilstand og i tilstrækkelig Mængde, hvorved en livligere Forbrænding opstaar, hvilket ogsaa viste sig ved en ualmindelig klar Flamme. Themaskinen vistes i Virksomhed og bragte 2 Potter Vand i Kog i mindre end 15 Minutter. «

Det blev dog, maaske paa Grund af Prisen, kun i begrænset Antal, de blev lavet og afsat. Derimod var der mere at gøre med Gasolin-Køgeapparater efter Goldsteins Patent, hvortil Isenkræmmer Brønnum havde købt Salgsretten for Danmark; Brænderne i Form af tynde Rør kom fra Tyskland, men Dalhoff fandt paa en ny Maade at bore de fine Huller, saa at ellers alt kunde gøres her — en Fabrikation, som gav meget at bestille og god Fortjeneste i adskillige Aar, indtil ogsaa disse Køgeapparater fandt deres Afløsere. —

Som før berørt maatte den gamle Mester føle sig særlig tiltalt af den Karakter, Industriforeningens Virksomhed fik med Direktør *Philip Schou* som Formand. Hans Fremhævelse af de tilkommende Haandværkeres Oplæring og Dannelse, som den kom til Udtryk i det tekniske Selskabs Skole, hans Idé, at ogsaa den mindre Industri som Kunstindustri burde have en fremskudt Plads hos vort lille Folk, var som talt ud af Dalhoffs Hjerte, saavel som Tanken om, at unge, dannede Piger, saaledes som det skete paa den Kgl. Porcellænsfabrik, kunde drages med ind i Arbejdet og lære selvstændigt at frembringe skønne Genstande af ejendommelig Form og Udsmykning. Han kendte saa godt den Tilfredsstillelse og Lykke, der laa i saadant Virke — hvortil han ogsaa regnede de smukke og smagfulde Broderier, som navnlig hans ene Datter havde taget i Arv fra sin Moder at udføre.

Dalhoff havde jo fra tidlige Dage haft en Del at gøre med Porcellænsfabrikken, som han allerede paa sin første Udenlandsrejse skulde skaffe Modeller. Nu kom han hyppigt til Direktør Schou, der kunde have Interesse af at drøfte baade tekniske og æstetiske Spørgsmaal vedrørende den store opblomstrende Virksomhed med en Mand, hvem han i saa mange Henseender maatte føle sig i Samstemning med. Men ogsaa Dalhoff, der nu kun som Medlem og Udstiller havde med In-

dustriforeningen at gøre, var desto mere interesseret i at tale med Formanden om dens Virksomhed i det hele og navnlig om den nye store Udstilling, som man begyndte at forberede til 1888, der paa een Gang var 50 Aars Jubilæum for Industriforeningen og 25 Aars for Kong Christians Regering. Planen om at lade denne Udstilling, foruden at omfatte de nordiske Lande, ogsaa optage kunstindustrielle Genstande fra andre Lande kunde kun være ham kær, saa meget mere som den alene lod sig virkeliggøre ved at drage Kongefamilien med samt dens i

Sølvpletteret Kaffekande.

Udlandet bosatte Medlemmer ind i Interessen derfor. Af et Brev fra Schou imod Slutningen af 1885 ser vi, at Dalhoff havde tilbudt at tale med Kronprinsen om dennes Deltagelse i Sagen, hvad dog ved andre Aftaler var blevet overflødigt.

Men forinden havde Industriforeningens Formand fundet Lejlighed til at berede dens oprindelige Stifter en Æresbevisning, som ved sin enkle Form og sit rige Indhold, men frem for alt ved den Mands Personlighed, som havde Hoveddelen deri, glædede ham overmaade. Direktør Schou havde ved sine Samtaler med ham faaet en hel Del at høre om hans Livs Udvikling, saa at han kunde regne ud, hvor længe det var siden,

han kom i Lære. Han havde tillige faaet en Kaffekande af ny Model, tegnet og udført af den nu 85aarige Mand, skænket til den tekniske Skole. Saa indbød han da dens Udfører og hans Familie foruden andre interesserede til en Sammenkomst i Industriforeningens Forevisningssal Søndagen den 1. November 1885. Her blev den gamle Mester efter 70 Aars Arbejde i Industriens Tjeneste hyldet som *Industriforeningens første Æresmedlem*. I sin Tale gav Formanden en løftet og vidtskuende Skildring af dette flittige, mangesidige, gavnrige Liv, der ved de bortkastede Handsker udtrykkeligt var viet til Haandværket, men ved medfødte og udviklede Evner, og især ved Samlivet med Thorvaldsen, var kommet i saa inderlig Forbindelse med Kunsten, at han stod som Kunstindustriens ypperste Repræsentant i Danmark i sit Aarhundrede. Levende Bifald hilste den skønne og varmtføjte Tale. Desværre kunde de Ord, hvormed Genstanden derfor svarede, kun høres af de allernærmest staaende; men saa meget større Grund er der til her at gengive det Referat, som Industriforeningens Tidsskrift for 1885 meddeler:

Han fremdrog en Række Minder fra Industriforeningens første beskedne Virksomhedsaar og fortalte, hvorledes man da samledes ved Punsjebollen for at diskutere og tage Bestemmelse om Foreningens Anliggender. Det var ved disse Sammenkomster, at f. E. Jærnbanen til Roskilde kom i Stand. Idet han derpaa morsomt fortalte, hvorledes han bl. a. for at faa Bøger til Foreningens Bibliothek, altid havde forlangt en større Sum, end han strengt taget havde Brug for, fremhævede han den Betydning, som særlig Bibliothek, Forevisninger og Foredrag havde som Virkemidler for Industriforeningen. Og idet han bifaldt Formandens Ord om Foreningens Fremtidsopgaver, bad han ham mindes, at Kunsten var en Blomst. Men Blomster var forskellige, og den gode Blomst kendtes paa dens Frugt. Saaledes var Kunsten ogsaa ham et Middel, ved Hjælp af hvilket man skulde stræbe til at naa det gode som den bedste Frugt, og i denne Stræben havde han altid haabet, at Kjøbenhavn med sin Dan-nelse skulde gaa forrest til Fædrelandets Vel. Idet han derpaa særlig vendte sig til Damerne og mindede om Guldsmedens Betydning for dem gennem deres Smykker, udtalte han, at hvad det virkelig kom an paa, var, at Kunsthaandværkeren altid tænkte godt og tænkte ungt, saa at han levede i Glæde til sit Arbejde; gjorde han det, vilde hans Arbejde ogsaa blive skønt. — Han fremviste sluttelig en af ham selv forfærdiget Sølv[pletteret]kaffekande af sjældnen smuk Form og

prydet med en i ophøjet Arbejde udført Medaillon, hvis Hovedfigur er den huslige Kvinde, omgivet af Genier; hun har Nøgleknippet i den ene og en Lotusblomst i den anden Haand¹⁾. Han havde skænket Kanden som et Forbillede til teknisk Selskabs Skole og havde indgraveret i den: Den tekniske Skole fra en 85aarig.

Foreningens Formand vendte sig derpaa til Forsamlingen: »Vi vil love hinanden,« sagde han, »at holde vort Æresmedlem i Ære, men vi vil love hinanden mere endnu. Vi vil love, at enhver, der vandrer i hans Spor, skal agtes imellem os, uden Hensyn til Rang, Stand eller Rigdom. Det kommer an paa at gaa den rigtige Vej, at gøre sin Pligt, saaledes som Dalhoff har gjort. Det er Vejen til at blive Æresmedlem i Industriforeningen, Marchalstaven, som enhver Industridrivende har i sit Tornyster . . .²⁾«

Musik aabnede og sluttede den smukke Højtidelighed, hvis Stemning ogsaa prægede dens beskedne private Fortsættelse i Diakonissestiftelsens Præstebolig. Man havde ikke villet forme Festen som en officiel Diner for ikke dermed »maaske at slaa den gamle Mand ihjel« — hvad der ganske vist ikke savnes Eksempler paa allerede med 70aarige! — men Dagens hele Forløb var netop efter Jubilærens Smag. Den havde jo givet Lejlighed til, først i Kirken at stille sig i det rette Forhold, Ydmyghedens og Taknemmelighedens, til Gud, dernæst i Industriforeningen gennem højttaget Mund at faa Vidnesbyrd om, at Livets Gerning ikke havde været upaaagtet eller uforstaaet, men havde saaet noget, der kunde spire og sætte Frugt i videre Omraader og længere Fremtid, og saa endelig i de nærmestes Kreds føle maaske dog den nøjeste Forstaaelse og den dybest gaaende Paavirkning deraf.

Det Hus, hvori han tilbragte Festdagens sidste Halvdel, og hvori han skulde opleve syv Børnebørn, medens først efter hans Død den Nummer 8 blev født, som fyldte Tallet paa hans egne og hans Faders Børn, var først blevet færdigt til Indflytning et halvt Aar før, bygget af en Murer uden Arkitekts Hjælp og væsenlig efter Beboernes egen Plan, kun at Diakonissestiftelsens Bestyrelse, og da navnlig Gamle Dalhoffs Ven, Etatsraad Blom, havde faaet lagt en Alen til paa hver Led: »Pastoren maa dog tænke paa, at Deres Efterfølger muligvis kan faa

¹⁾ Basreliefet fra Brudegaven til Svigerdatteren.

²⁾ »Arbejde adler« er det næste Slægtsleds Udtryk for disse Tanker.

mange Børn!« Det fik endda, især da Børnenes Morfader efter sin Hustrus Død ogsaa blev optaget deri, god Brug for det smukke *danske* Ord: »Hvor der er Hjerterum, er der ogsaa Husrum.« Men det værste var dog, at det totalt mishagede »gamle Bedstefader«, da han første Gang blev ført ud at se det; han syntes ikke, det var værdigt til at huse hans kære Børnebørn, og det var ganske vist ikke værdigt til at staa ved Siden af Hans Holms stilfulde Bygning. Men karakteristisk for det gamle Kunstnersind var, at han i sin Iver sagde: »Det kan slet ikke gaa an, det maa rives ned igen!« Han havde selv begyndt et andet Udkast, hvori der unægteligt var mere Stil, men ak, nu var det for silde; der kunde ikke være Tale om at rive et solidt og trofast bygget Hus ned og bygge et nyt op. Dertil kan man ingen Pantelaan faa!

Med Æresvalget fulgte et Medlemsbrev, tegnet og dekoreret af Prof. *Krog*, Porcellænsfabrikkens kunstneriske Leder. Det er nydeligt gjort, men Børnebørnene kunde jo nok undres lidt ved at se deres Bedstefader staa i Munkekutte og barfodet i en Kirkeniche som en af Middelalderens Helgener. Navnet *Benvenuto Cellini*, der tillige med to andre navnkundige Guldsmedes staar ovenover, fører dog ind i en Renaissancesmag, der ikke stod J. B. Dalhoff fjern.

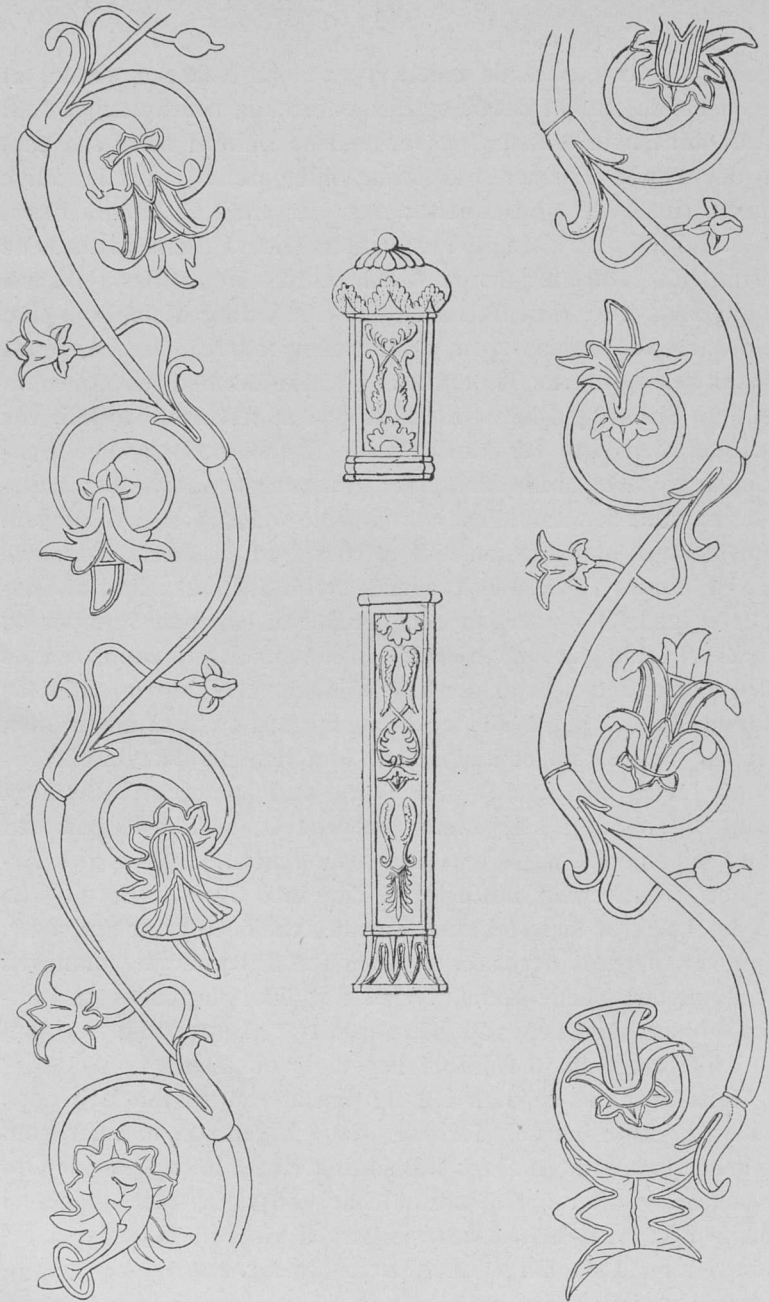
Ogsaa *Haandværkerforeningen* havde — 1876 — hædret ham som Æresmedlem; og Kongen skænkede ham *Ridderkorset*.

Saa var da denne uforfængelige Mand blevet draget stærkt frem for Offenheden; Blade og Tidsskrifter skildrede hans Levned og Virke, »Illustreret Tidende« bragte hans Billede og Biografi, og mangt et Træk af hans Liv er siden oftere blevet gentaget. Hans Slægt var stolt af ham, og de bedste af den stræbte efter at ligne ham.

Forholdet til Direktør Philip Schou blev jo ikke mindre varmt efter den smukke Maade, hvorpaa han havde udført sit Hverv paa Dalhoffs Hædersdag, og som han ogsaa selv senere betegner som hørende »til de lykkelige Begivenheder i mit Liv«. Dalhoff kom stadig til ham og havde mange Idéer at drøfte med ham. Rigtignok havde Schou som den Kongelige Porcellænsfabriks Direktør mere for Øje at fremstille dens

egenlige Kunstgenstande enkeltvis, saa at Køberen vidste, at ingen havde Dublet deraf, og den udførende maatte lægge fuld Kraft ind i hver enkelt Opgave, medens Dalhoff mere saa paa, at de skønne Former ved Mangfoldiggørelsen kunde blive mange til Glæde og Dannelse; men der var dog Enighed om, at Dalhoff skulde gøre en Form efter Thorvaldsens »Juleglæde i Himlen«, hvorefter denne skulde kunne fremstilles i Biscuit i fuld Størrelse. Han fik da en Gibsafstøbning hjem, som han vilde arbejde saaledes paa, at den blev lettere at støbe, og at den skulde udtrykke Thorvaldsens Tanke dermed saa nøje som muligt. Stillet op i hans lille Stue paa et selvlavet Staffeli, var den saa Genstand for hans bedste Timers omhyggelige Gennemgang. Det varede Maaneder, det varede Aar; Arbejdsstyrken, navnlig den aandelige, var jo ikke saa frisk hos Oldingen. Omsider var han dog saa vidt tilfreds med sit Værk. Da skete det i Foraaret 1887, som han vilde flytte Stillingen lidt, at Basreliefet gled ud — der laa det paa Gulvet i mange Stumper og Stykker! Han var ene hjemme. Da hans Døtre kom, saa de med Forfærdelse, hvad der var hændet. Han havde stillet de største Stykker paa Plads, og de blev ogsaa støbt sammen, men det var og blev noget helt andet, som han nu ikke kunde begynde forfra med igen. — En Dame skriver derom: »Jeg kom temmelig hyppigt i Hjemmet, medens D. arbejdede paa den store Gibsmodel, og hver Gang viste han mig, hvorledes Arbejdet skred fremad, indtil jeg en Dag med ligefrem Sorg hørte, at det hele var blevet knust, og alt Arbejdet derfor forgæves, som var anvendt derpaa . . . . men forbavses maatte man ved at se, at den gamle Kunstnersjæl dog ikke slappedes og buk-kede under, men begyndte paa noget nyt af forskellig Art, som han fik Naade til at fuldføre længe før sin Død.«

Hvad var det da, han tog sig paa af nyt nu saa højt oppe i 80erne? Han har selv forklaret det i følgende Sætninger, som han har lagt som en Slags Indledning eller Slutord paa de Optegnelser, vi efter deres Indhold har udnyttet meget tidligere i denne Bog, men hvis Affattelse derved vises at falde langt senere i hans Liv, end man vilde tænke sig, saa friske, genoplevende de i Grunden er.

Et Naalehus og Slyngninger fra J. B. Dalhoffs Fortegninger til
Guldsmeskolen (S. 157).

Arbejderne fra 80erne ligner mærkeligt disse fra 20-30erne.

»*Dansk Renaissance.*

Mit Maal har været:

1) At lære Arbejderne, man maa tænke godt for at kunne udføre noget skønt, man vil da altid være glad ved sit Arbejde; dette kan jeg bevise ved, hvad jeg har udført i mit 88de Aar.

2) At ordne mit Arbejde efter den græske Stil, men i en kristelig Aand, saaledes som det bedst vil forstaas af vore mest dannede og især ædle Karakterer.

3) Som Dekoration ikkuns at benytte danske Planter; dette vil bedst forstaas af Publikum, men fremfor alt vil Arbejderne have Gavn af at undersøge og glæde sig ved Naturens Skønheder.

J. B. Dalhoff.«

Hvad han mente, udtrykte han som sædvanlig tydeligere med Punsel og Gravstikke. De Buketter, han plukkede i sin Have, gik ikke alle til andres Hjem; han glemte jo ikke sit eget. Og hvad han dør havde for Øje, studerede han paa sin Vis, ikke botanisk — han holdt sig heller ikke til den danske Flora, men tog alle Blomster med, som kunde vokse i hans Have —, men æsthetisk, fysiognomisk kunde man maaske sige. En Clematis, dels i Blomst, dels med sine Frøhaler, kunde han, let stiliseret, nærmest kun ordnende, egenlig ikke ændrende, faa maaske lige saa meget ud af, som Grækerne af deres Akanthus og Inderne af deres Lotus. Men han brugte ogsaa Fotografier, som han havde ladet en duelig Fagmand (Budtz-Müller) tage, f. Eks. af vore Kornsorter, og hvorpaa han i Ro kunde granske Vækst og Karakter. Formen til en Underkop, som han ved den Tid udførte i Messing, kunde være Eksempel paa denne »danske Renaissance«. Men mærkeligt er det, at vi fra 20erne og 30erne har baade Tegninger og udførte Genstande, smykkede med ligefremme Gengivelser af levende danske Blomster: Roser, Forglemmigejer og mange andre. Ogsaa i denne Henseende fulgte han Thorvaldsen: de Blomster, som »Dagen« strøer, og som smykker Daabsenglens Hoved, er virkelige, ikke blot stiliserede, Roser og andre.

Det var dog ikke blot en naturalistisk Dekoration, Dalhoff tænkte paa med sin danske Renaissance. Ved hver en Opgave,

han skulde løse, enten af teknisk eller kunstnerisk Art, spurgte han altid sig selv: *hvorledes vilde Naturen gøre dette?* hvad der da i Grunden vil sige: *hvorledes gør Naturen dette?* thi der er jo ingen Tvivl om, at Naturen hvert Øjeblik, ja og i mindre end et Øjeblik løser uendeligt sammensatte Opgaver, hvoraf vi kun har at gøre med enkelte isolerede Led, som vi

Laag til Opsatsen S. 213 efter J. B. Dalhoffs Tegninger af Guldsmedearbejder.

Man vil undres over, hvor meget de overfor hinanden staaende Figurer ligner hinanden, skønt der ligger et halvt Hundrebaar imellem deres Tilblivelse.

møjsommeligt og langsommeligt skal søge at komme til Ende med. Saadan som han forstod at se paa et Træ, med eller især uden Løv, eller paa den mindste Plante, en flyvende Spurv, en svømmende And o. s. fr., lærte han baade, hvordan Armen paa en Maskine skulde bevæge sig, hvordan en Baad kunde drives frem o. l., men ogsaa, hvor Tuden skulde sidde paa en Kande, og hvordan Hanken paa en Thepote skulde bøjes. Og det skønne viste sig da ogsaa her at være det gode, det tjenlige:

Messingformer til en Porcelænskop,
tegnede og graverede i 80erne af J. B. D.

Tuden dryppede ikke paa Dugen, Hanken var bekvem at holde paa, Kanden skænkede rigtigt i Koppen, lige saa vel som Maskinens forskellige Dele virkede sammen, som de skulde.

Foruden Indearbejdet maatte det gamle Naturbarn nødvendigvis ogsaa i Sommer-Halvaaret have Udearbejde. Efter at

han havde opgivet den større Have ved Sortedams-Dosseringen, lejede han ved Kalkbrænderivejen en mindre Plet, dog med et lille Lysthus og et Par Frugttræer; dør kunde han endnu hente baade Buketter og lidt Bønner og Ærter, Radiser, Salat o. s. v. — i den gamle Have dyrkede han ogsaa, længe før andre Mennesker, Rhabarber, Tomater, forskellige Salater og vel et Halvhundrede Bønnesorter, som han bragte hjem fra sine Rejser. Men da Sønnen fik Præstebolig og en Plet Have — ja kom Faderen ikke til at bygge Huset, maatte han i alt Fald ordne Haven. Selvfølgelig var der baade da og senere en Mand til at gøre det groveste Arbejde med at grave og jævne Jorden. Men selv skridtede han Gangene af efter Snoren, lagde Frø og satte Planter, ja ogsaa Frugttræer og Buske, og var i det hele Havens Gartner, stundum med en Haandsrækning af Sønnen og hans Smaadrenge — skønt han ofte fandt, de gjorde mere Ugavn end Gavn. Ved saadanne Lejligheder kunde det vise sig, at det ikke er saa let at gaa 80 Aar tilbage og huske, hvordan 5—6 Aars Børn tænker og handler; han kunde tage det altfor alvorligt med deres smaa Spilopper, men alligevel holdt de meget af ham som han af dem.—Alderen var da ogsaa meget synlig, naar han kom gaaende derude, støttet til to Stokke, — saa var han bedre sikret imod, at noget skulde gøre ham svimmel, eller at en Dreng kunde løbe ham over Ende, idet han stadig havde mindst to faste Punkter paa Jorden: en Fod og en Stok. Men var han først inde i Haven, stillede han begge Stokkene op ad Muren, tog Spade eller Rive og arbejdede med næsten ungdommelig Kraft og Udholdenhed. Bag efter eller i et Pusterum lod han sig saa rigtig Maden smage ved et Maaltid eller en lille Forfriskning, som han gerne tog imod af sin kære Svigerdatter.

En Dag, da han kom derud — det kunde ske, at han *gik* den milelange Tur imellem de to Haver! — sagde han til sin Søn: »Nu skal Drengene derude ikke stjæle Pærerne i min Have!« — »Saa — hvorledes det?« — »Jo, jeg har plukket dem allesammen ned!« — Forfærdelse! der dog havde det beroligende ved sig, at selve Gerningsmanden berettede det: en 87-aarig Mand stige op og krybe om i et ret højt Frugttræ og plukke det rent. Her kunde man rigtignok sige: Hvad man i

Ungdommen nemmer, man i Alderdommen ej glemmer. Som dygtig og passioneret Nøddeplukker havde han altid overgaaet sine Børn.

Ikke mindre mærkeligt var det dog, at han paa Udstillingen i 1888 kunde gaa sin Søn træt ved i Timevis at føre ham omkring og vise ham de mest tiltrækkende Seværdigheder baade inde i Bygningerne og paa det vidtstrakte Jordsmon. »Nu kan jeg snart ikke mere!« lød det i den unge, før den gamle holdt op. Hvilken Energi! men han var ogsaa en rigtig Udstillingsmand, og denne Udstilling efter Philip Schous Idé, med Kunstindustrien som et Hovedformaal, bl. a. ogsaa ved udsøgte Genstande fra Rusland og de andre Lande, hvormed vi gennem vort Kongehus havde indflydelsesrige Forbindelser, maatte særlig være efter hans Smag. Og dog var han lige saa interesseret i Skovbrug, Havevæsen og mangfoldige andre Afdelinger, ikke at tale om *Maskinerne*, i hvilke han saa mere end noget dødt, nej levendegjorte Tanker.

At selv Kæmpekræfter og Kæmpevilje kan bøjes af Alder og Sygdom, ser vi dog af følgende Brev fra samme Aar (²¹/₁₀ 88), skrevet af hans yngste Datter til hendes Broder, som da var paa Embedsrejse i Jylland:

»Kun et Par Ord for at lade Dig vide, at Fader har været en lille Tur nu, saa at der vel ingen foreløbig Fare er paa Færde. Det saa rigtignok galt ud denne Gang, og vi troede saamænd ikke, han var kommen over det; Stemmen har været helt borte, men nu begynder den at komme igen, enkelte Ord kan han sige; men naar han vil fortælle noget, slaar det fejl. Det var drøjt de første Dage; thi da græd han, hver Gang han ikke kunde udtrykke sig; nu har han vænnet sig noget dertil, saa han smiler stundum, naar han ikke kan faa Ordene frem. Synet har lidt, saa at han ikke kan se at læse mere; men da han har været saa afkræftet, er det jo muligt, at ogsaa det fortager sig lidt; han siger, at læse kan han nok se til, men kan ikke opfatte, hvad han læser. Det er jo kedeligt at sjokke om hele Dagen, sove, spise, drikke; men det kunde jo være blevet meget værre; vi er glade og taknemmelige for, som det gik;

tænk, hvilken Energi, at Fader stod op Tirsdag Morgen efter Anfald Mandag Morgen.»

Ja, det fortog sig, men manet af det givne Varsel tog han nu, foruden andet Arbejde, ogsaa det op at nedskrive de her meddelte Optegnelser. Det fremgaar, foruden af det lille Stykke om »Dansk Renaissance« (»i mit 88de Aar«), af følgende Brev fra vor navnkundige Landsmand *Theophilus E. Hansen*, der, efter at have virket med Berømmelse i Athen, i Wien som kejsl.-kgl. Bygmester har opført en Række skønne Bygninger, deriblandt det berømte Parlament:

Wien d. 29. Maj 1889.

»Min kære gamle Ven Dahlhoff!

Deres Optegnelser over Deres Samliv med Thorvaldsen i Kongens Kjøbenhavn, som De var saa god at laane mig, har jeg med største Glæde to Gange læst, da jeg deraf ser, at de var to Mennesker, som fuldkommen passede for hinanden.

Der gives dog ingen større Glæde end den, at træffe paa Mennesker, som have lignende Tilbøjeligheder, som vi selv.

Af Deres Skrivelse ser man saa tydelig, hvilken Agtelse De begge havde for hinanden, ligesom jeg har faaet den største Glæde ved at erfare, med hvilken Interesse Hans Majestæt Kong Christian VIII fulgte Deres Forehavender . . .«

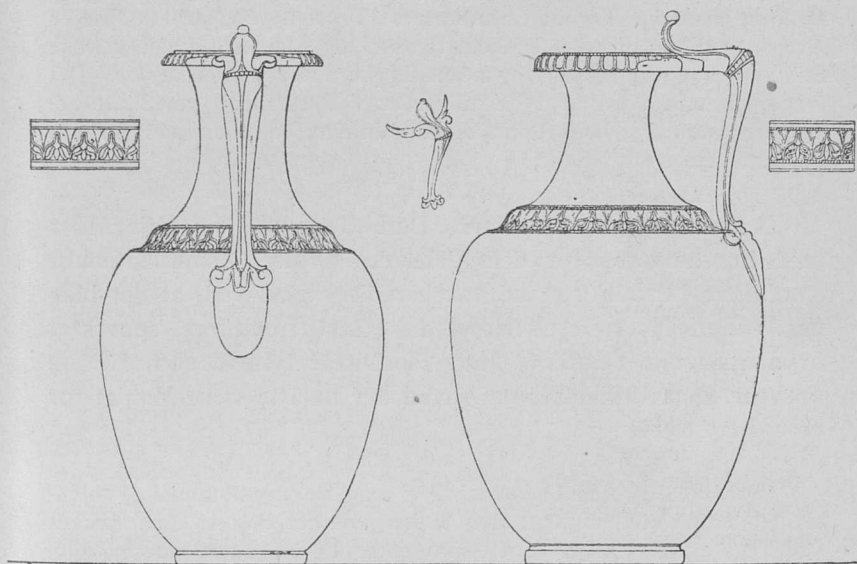
Efter nogle beklagende Udtalelser om, at Thorvaldsens Museum ikke i St. f. den aabne Gaard har faaet en overdækket Hal med et Glastag, hvorunder de store Monumenter anderledes kunde have faaet det rette Lys, fortsætter han:

»Hvad der bedrøver mig, er, at Thorvaldsens Arbejder nu til-dags ikke mere blive forstaaede. Vi vil sikkert kunne vente længe, inden vi erholder en Billedhugger som Thorvaldsen!«

Dalhoff havde allerede tidlig haft Forbindelse med den 13 Aar yngre Arkitekt, inden denne drog udenlands, og ofte i hans Bolig hørt Søsteren kalde »Filius« eller »Filius« til Stede. De fornyede deres Venskab, da den nu verdensberømte Mester var i Kjøbenhavn for — ak, forgæves! — at gøre Tegninger til Genopførelsen af det 1884 afbrændte Christiansborg. Og da Dalhoff, efter den haarde Sygdom i Efteraaret 1888, fæstnede de vigtige Oplysninger, han sad inde med om Thorvaldsen, til Papiret, følte han Trang til at sende Afskriften til sin gamle Ven, hos hvem han var vis paa at finde Forstaaelse og Sympathi.

Som Bevis paa denne Sympathi og dens Grund fortjener ogsaa et tidligere Brev til Dalhoff fra Theophilus Hansen, dat. 3. April 1886, at fremdrages, saa meget mere som vi kan gengive den Tegning, her tales om:

»Min kære gamle Ven! . . . den egenlige Grund, hvorfor jeg skriver Dem disse Linier, er den, at jeg endelig opfylder mit Løfte at sende Dem medfølgende Tegning, et af Deres Ungdomsarbejder, en Tegning, som De vist for 60 Aar siden har tegnet i Pompeji.

Med største Glæde har jeg ofte betragtet den og forstaaet den Følelse for de græske Former, som De med saa megen Kærlighed har forstaaet at nedlægge i den tilsyneladende saa simple Genstand. Jeg tvivler nu ikke om, at det vil glæde Dem lige saa meget, som det har glædet mig, efter saa lang Tids Forløb at tilbagekalde de glædelige og haabefulde Tanker i Deres Ungdom«.

Fra disse sidste Aar foreligger ogsaa et Minde-Vidnesbyrd, der er gaaet en Omvej over New York og først kommer frem i et Brev af 22. Jan. 1901. Det er fra den danske Billedhugger *Johan Gelert*, der vandt et smukt Navn i Amerika. Han havde gjort en Buste af »Gamle Dalhoff«, der nu som en Gave fra

ham staar i Industriforeningens Bestyrelsesværelse. Dalhoff sad med Glæde for ham i hans Atelier i Kunstnerhjemmet i Gøttersgade, da de havde saa mange gode Interesser tilfælles; og at Glæden var gensidig, ser vi af Kunstnerens Udtalelser, da han havde faaet Mindetalen tilsendt:

»Det meste af Indholdet var mig bekendt; Deres Fader havde ved forskellige Lejligheder fortalt mig det i Brudstykker, det glædede mig derfor at læse den samlede Levnedbeskrivelse. Hans Liv var jo saa rigt paa Oplevelser. Gerne havde jeg set flere af hans smagfulde og aandrige Tegninger anbragte i Teksten; dog de faa Prøver give en god Idé om den Finhed, Renhed og Elegance i den græske Stil, som han var Mester for at nedlægge i alle sine Arbejder. Det fornøjede mig altid at lytte til Deres Faders Ideer om Skulpturarbejder, modtage hans Raad og Antydninger, da han sad for sin Portrætbuste i mit Studio.«

Et hjerteligt Venkab vandt Dalhoff ogsaa i sin høje Alder med Forstanderen for den Tekniske Skole, Oberstlieutenant *Thalbitzer*. Paa Forhaand var han ikke glad ved, at det blev en Artilleriofficer, »igen en af disse Matematikere, som kun bryder sig om Teknik«. Men *Thalbitzer* lyttede gerne til og opskrev hans Udtalelser om, hvad der maatte være Maalet for en saadan Skole:

»For alle Bygningshaandværkere maa de matematiske Videnskaber danne et Grundlag, men Sansen for det skønne maa vækkes ved Tegning efter Gips som Ornament og Hoveder, saa at man kan bibringe en Tegning Karakter . . . Ved afvekslende at kopiere Ornament og Hoveder samt udføre smaa Kompositioner efter Opgave maa Eleven komme dertil, at han intet gør, som han ikke kan give Grunde for, vidende, at ved ethvert Arbejde skal følgende Grundsatninger gælde: 1) Gjenstandens Bestemmelse maa spores gennem hele Arbejdet paa en fornuftig og god Maade, og 2) det skønne maa ikkun bestaa i at fremstille det gode . . . Tegning og Modellering efter levende Model paa Akademiet maa være Maalet for dem, som have Talent . . .«

Det er i saadan Retning, han selv er skredet frem i sin lange Undervisningstid baade paa »Institut for Metalarbejdere«, hvor han som nybagt Svend blev Lærer og som ung Mester i 1829 gav de første 10 Rdl. til et Præmiefond, i »Søndagsskolen for

Guldsmede«, som han selv oprettede i 1829, i det tekniske Institut, ved hvis Oprettelse 1843 han lovede Stifteren Lasenius Kramp sin handlende Medvirkning, og fra 1827 til 1865 paa det Kongelige Akademi for de skønne Kunster. Og det var hos ham ikke udenadlært Eftersnak, men gennemlevede Personlighedstanker; derfor kunde de gøre saa meget Indtryk selv paa dem, hvis boglige Dannelse maaske langt overgik hans.

Til Julen 1889 forærede han sin yngste Søn en Thepotte i Plet, som han nys havde gjort færdig, og hvortil han i sin Alderdoms Aar havde gjort Tegning, drejet Træmodel, pousseret Hank, Tud og Laagprydelse i Voks, skaaret Stempler i Staal

Fortegning for Guldsmedeskolen.

og sat det hele sammen. Det turde dog maaske være noget af en Rekord i Aandsfriskhed og Flid¹⁾. I Virkeligheden var det, som der er Grund til ogsaa nu at fremhæve, hele Tiden ham, der havde holdt Værkstedet oppe, baade ved at fremstille nye Former og ved medaarvaagen Kritik at vogte paa, at de forfærdigede Varer ikke kom altfor langt bort fra de oprindelige Mønstre.

I hans allersidste Leveaar, især efter den haarde Sygdom, blev hans Vandringer mere begrænsede end før. Han kørte meget i Omnibus og Sporvogn, snart til Frederiksberg til Sønnen, snart til Gartner Hase i Nørrebro's yderste Ende; Rystelsen — selv paa den brolagte Omnibusrute — gjorde ham saa godt, syntes han. Men ellers gik han fra Adelgade om i Kongens

¹⁾ Hans Elev fra Akademiet, Prof. Saabye, havde dog paa Udstillingen 1915 en Statue, som han havde gjort i sit 92de Aar, og som i Sanddruehed ikke stod tilbage for noget af det udstillede.

Have, hvorfra han stundum kunde berette om et sødt lille Barn eller en smagfuldt klædt eller i sig selv tiltalende Dame, han havde set, tiere dog om en mer eller mindre jævnaldrende Mand, han havde siddet paa Bænk og yppet Samtale med, oftest ud fra Aldersspørgsmaalet, hvor han da i Reglen fik den Fornøjelse at kunne titulere en 70- eller endog 80aarig som »ung Mand«. En Dag var han dog bleven spurgt: »Har De ingen Fruentimmer hjemme? hvordan er det, at den Strop stikker frem i Nakken paa Dem!« Det maatte han da fortælle sine Døtre med Opfordring til at passe endnu bedre paa ham.

Og det var ikke saa let. — I det sidste Stykke om ham, vi læser af C. Nyrops Haand, i »Kjøbenhavn, som den er og som den burde være« (S. 165 — »Haandværkskunst og Kunsthaandværk«), har han med sædvanlig forstaaende Kærlighed skildret ham som »en særlig fremtrædende Skikkelse. . . ., saavel kunstnerisk som teknisk begavet. Der var ikke den Teknik, han ikke forstod; med Mod og Begejstring tog han fat paa enhver Opgave, der stilledes ham, ligegyldig hvor stor den var.« Saa tilføjer N., med Henblik paa, at D. vilde holde fast ved Haandværket og kastede sine Handsker bort »som en ydre Bekræftelse af Beslutningen»: »Men lidt usmageligt var det, at han yndede ligesom altid at vise, at han virkelig var Værkstedets Mand; han indfandt sig ofte ved Forsamlinger og Møder med synlige Tegn paa, hvorfra han kom.« — Heri ligger en afgjort Misforstaaelse, hvis man opfatter det som noget tilsigtet, nogen Art af Snobberi eller Affektation, som der jo ogsaa kan vises til den Side, nedad. Men det gik helt anderledes til. Naar det undtagelsesvis hændte, at han ved en Lejlighed var blevet lidt for tidligt færdig med sin Paaklædning, kunde det lige saa let ske, at han kom i Tanke om noget, han dog endnu gerne skulde se eller sige Besked om paa et af Værkstederne, og da blev det ikke altid ved »nok se, men ikke røre!«, kort sagt, han kunde komme op med saadanne Spor — endog af Mønnie paa det sorte Tøj —, der satte hans »Fruentimmer« i travl Fortvivelse. Men hvis de nu ikke saa ham, og han gik umiddelbart til Mødet eller Selskabet uden Anelse om, at der var noget i Vejen! Han kunde glæde sig som et Barn og sige: vi lever godt og er godt klædt, ja, vi har det godt! naar han havde skaffet sig nye

Klæder — hvad ganske vist skete sjældent, ogsaa fordi han stadig tænkte paa Dødsmuligheden.

Den lange Arbejdsdag nærmede sig ogsaa sin Ende. Men selv denne Afslutning har sine karakterbetegnende Omskiftelser, som følgende Brevuddrag vil vise:

»30. Januar 1890. Kære Nicolai! Jeg skal bede fra Fader, om Du ikke kunde komme til ham i Løbet af Dagen. Han ligger i Sengen, har ikke ondt noget Stéd, men er meget træt og svag; nu har han faaet den Idé, at Du endelig skal komme, og derfor skriver jeg . . . «

»3. Febr. 1890. Kære N. Jeg vil blot underrette Dig om, at Fader i Dag pludselig har ombestemt sig og er staaet op efter Frokost og er bleven oppe hele Dagen. Han stod i over en Time og snedkererede med sin Servanteskuffe, og bagefter marcherede han op og ned i Stuen, saa det løb mig koldt ned ad Ryggen; det varede lige til Middag. I Aften har han rodet i gamle Papirer og underholdt sig med Kaptainen¹⁾ med sin gamle Gemytlighed. I Søndags og de andre Dage vilde han partout dø; han vilde ikke nyde noget Maaltid mere oppe, fortalte han Kl. 6½ i Gaar Aftes, og lidt efter stod han op og blev oppe til 10. Hans Hat var hos Hattemageren, den hentede Elisa i Formiddags; den var bleven som ny, saa hun sagde, han var nødt til at slide den op; det syntes han med, og derefter stod han op og gik med Hatten paa i Stuen og spurgte, om han ikke var fin nu . . . «

Altsaa, Torsdag 30. Jan. ligger han i Sengen, mat og træt, og lader sin Søn kalde som til et sidste Besøg. Ogsaa de følgende Dage, Fredag, Lørdag og det meste af Søndagen, venter han Døden og vil ikke mere nyde noget Maaltid oppe. Men Søndag Aften »ombestemte han sig«, spiser og bliver oppe til sædvanlig Sengetid. Og Mandagen den 3. Febr. staar han op efter Frokost, arbejder, spekulerer, spadserer og konverserer — »med sin gamle Gemytlighed«. Er det virkelig selve Døden, han saaledes kan ombestemme sig med? Aa ja, han kunde leve og han kunde dø, fordi han kendte og ejede et *varigt* Liv.

---

¹⁾ Kapt. Raabye, Kasserer ved Hvile- og Rekreationshjemmet for Kvinder, hvis Sekretær D.'s yngste Datter var.

En Tid gik det opad; midt i Maanedn »brugte han endnu Filen saa dygtigt, at duelige Mænd kunde lære af ham, og saa flittigt, at det blev til Overanstrengelse«. Men nu syntes Kræfterne at svigte, han maatte atter ligge og plejes; tilsidst blev det for svært og ansvarsfuldt for de to Døtre; de maatte bede om Hjælp fra Diakonissestiftelsen. *Søster Grethe* fortæller:

»Jeg kom derud Onsdag 26. Februar. Frk. Conring sagde: »Bare det nu maa gaa!« Pastor Dalhoff: »De maa ikke blive ked af det, om De ogsaa ser, han har sine Egenheder!« Døtrene: »Bare han nu vil tage imod Dem!« — han vilde vel, som andre Forældre, nødtigt lade sig sige af sine egne Børn. *Jeg har aldrig haft en bedre Pleje*; han var den elskeligste gamle Mand, jeg nogen Sinde har kendt. — Jeg kom med Hilsen fra Sønnen, vor Præst, fra hans Hustru, som den kære gamle holdt saa meget af, og fra et lille Væsen, som stod ham nær, og hvem han dog aldrig havde set — en lille Pige, der var kommet samme Morgen paa Peter Bangs Vej. »Naa, en lille Pige!« sagde han glad. Den lille Pige brød Isen. — Han laa med en Del af Tøjet paa, saadan som han var staaet op og atter havde lagt sig. »De ligger ikke godt, og det bliver altfor vanskeligt og anstrengende for Dem, naar man skal hjælpe Dem; lad mig klæde Dem rigtigt af!« »De maa gøre med mig alt, hvad De vil!« Han bad blot om at maatte beholde sin lette Kasket, hvis brede Skygge tjente ham til Øjenskærm, og som han næsten altid beholdt paa Hovedet. Ja, det kunde han godt. — Han var noget af det taalmodigste, jeg har kendt, saa gudhengiven og from. Vi talte meget sammen om det tilkommende Liv; han var saa beredt og frimodig, som jeg sjælden har set nogen. — Jeg havde en Patient i Byen, som jeg skulde tilse og behandle. Især den sidste Dag sagde D.: »De maa ikke blive for længe borte; det kan ske, hvad Øjeblik det skal være, og saa maa De være her!« Jeg gjorde ogsaa Fraværelsen saa kort som muligt, men blev modtaget med: »Aa, hvor jeg har længtes!« Om Søndagen den 2. Marts Kl. 3 Eftm. kom Døden saa mildt; han gik ud som et Lys,« 89 Aar og 120 Dage gammel.

»Vel død er hele Sagen.«

Begravelsen fandt Sted fra Holmens Kirke den følgende Søndag den 9. Marts. Det havde kostet ikke mindre end Hen-

vendelse til en Excellence for at faa den udsat til Søndagen; men Guldsmedlavet, Industriforeningen og Haandværkerforeningen havde ønsket det, for at de rigtig talrigt kunde vise deres fælles Hædersmedlem den sidste Ære. Som rimeligt var, talte Sønnen, og gjorde det ud af en dybt følt Taknemmelighed mod den, hvem han skyldte meget mere end Livet. Et Blik paa de gamle Hænder, der med mange Spor af baade Arbejdets Lidelser og dets Glæder hang ud fra Dødslejet derhjemme, kaldte Teksten frem (Ap. G. 20, 34—35): »I vide selv, at disse Hænder have tjent for mine Fornødenheder og for dem, som vare med mig; jeg viste eder i alle Ting, at saaledes bør vi arbejde og tage os af de skrøbelige og ihukomme den Herres Jesu Ord, at han selv har sagt: det er saligere at give end at tage.«¹⁾

Sødt i Liv og sødt i Død, sødt i Eftermæle! siger Grundtvig om Modersmaalet. Om end den afdøde ikke selv veed deraf, kan et godt Eftermæle være sødt og frugtbringende for de efterlevende i nærmere og videre Kredse. »Lad mig«, skriver Biskop Fog, »kære Pastor Dalhoff, benytte Lejligheden til at takke Dem ret meget for den tilsendte Tale over Deres Fader, hvem jeg satte megen Pris paa og havde meget kær. . . . I Gaar blev jeg igen mindet om den, da Stiftsprovst Rothe smukt benyttede den deri indeholdte Skildring til ved de Massmannske Skolers Højtid at give Lærlingerne et Eksempel til Efterfølgelse. . . .«

En ny Lejlighed til at drage Mindet frem gav Hundredaarsdagen for J. B. Dalhoffs Fødsel 11. November 1900, da hans Søn fik Lov til i Industriforeningens Foredragssal at give en sammentrængt Skildring af hans Liv, med Løfte om, at den engang skulde blive til en Bog, hvilket Løfte dog først nu, 25 Aar efter hans Død, kan indfries.

Blandt de mange gode Ord, der ved disse og andre Lejligheder er udtalt om den gamle Kunsthåndværker, kunde maa-ske følgende tjene som Eksempler.

Direktør *Philip Schou*: »At Deres Fader blev optaget som

¹⁾ Talen er optaget efter Manuskript i Industriforeningens Tidsskrift 1890, ligesom Mindetalen 11. Nov. 1900 i Aargangen 1900.

Æresmedlem af Industriforeningen, medens jeg var Formand, og at det saaledes faldt i min Lod at sige de Ord, som laa Foreningen paa Hjerte, hører til de lykkelige Begivenheder i mit Liv.«

Schous Efterfølger som Industriforeningens Formand, Hofjuvelér *C. Michelsen*: »Det var, som om Deres Faders Aand igennem Dem pegede paa den Vej, jeg havde at følge, »at den kunstneriske Stræben efter det skønne kunde blive lagt i Haandværket, at dettes Frembringelser, der omgive os mest og nærmest i det daglige Liv, kunde have det Skønhedspræg, som skal være med til at danne vor Sjæl og berede den for Himlens evige Skønheds- og Herlighedsrige«¹⁾.«

Den næste Formand, Fabrikdirektør *Harald Bing* (ved Mindefesten 1900): »Dalhoffs Navn er i Dag anbragt mellem Buster af to berømte Mænd — Thorvaldsen og Forchhammer — som han i Livet stod nær, til hvem han saa op, saaledes som de ogsaa vurderede hans Fortjenester. . . . En særlig Uddeling af den samlede Udgive af vort Tidsskrift for Kunstindustri som Præmie for fortrinligt udført kunstindustrielt Arbejde vil heretter blive knyttet til J. B. Dalhoffs Navn.«²⁾

C. Nyrop, Foreningens mangeaarige Sekretær og senere en Tid dens Formand, skriver efter D.s Død: »Som saare faa fik han Herrens Naade til at virke i sit Liv, langt ud over, hvad der falder i de flestes Lod«, og efter Begravelsen: »Jeg vilde ønske, at Kirken havde kunnet rumme alle danske Industridrivende, thi skønt død talte han saa vækkende og styrkende gennem Dem til hele Standen, at de Ord, der faldt, bør høres i vide Kredse.«

Arkitekturmaler *Chr. Hetsch*: »Jeg har skrevet til Industriforeningens Formand og meddelt ham min Tanke om, at Foreningen og andre rejste Deres Fader et Hædersminde ved Foreningens Bygning.«³⁾

Landskabsmaler *P. C. Skovgaard* har omtalt ham som den

¹⁾ Citat af Ligtalen.

²⁾ Dette Legat ses ogsaa at være blevet uddelt i Aarene 1901—1907 til 28 unge Mænd af forskellige Fag, dog mest Malere; siden den Tid derimod kun 1 Gang, i 1909, til 1 (Maler).

³⁾ Som før nævnt staar hans Buste (af Gelert) i Bestyrelsesværelset.

Mand, der havde bedst Forstaaelse af en kunstnerisk Tanke, naar noget smukt skulde udføres.

Billedhuggeren Prof. *Saabye* siger: Deres Fader har gjort mig meget godt og viist mig megen Kærlighed, saa at jeg føler mig i stor Taknemmelighedsgæld til ham.

Juvelér *Peter Hertz* »har«, skriver Sønnen, »altid omtalt ham som den, der i hin Periode stod som Nummer eet, naar det galdt at udfinde vanskelige Problemer og bringe noget virkelig nyt frem«.

Vilh. Andersen kalder ham (»Tider og Typer«, 1ste Række, 2den Del, 1ste Bog, S. 208) »Hetschs bedste Mand« og siger: »Naar en Lyststage eller Lygtepæl (Kandelaber) hævder sig en monumental Holdning og en typisk Majestæt som Helten Achilles, viser det, at Hellenismen er slaaet igennem fra Musæum og Studerekammer til Hjemmet og Torvet og bleven *Stil*.«

Adolf Bauer (»Dansk Empire« i »Museum« 1890): »Dalhoff har været en Initiator, hvis Liv og Lyst det var at tage noget nyt op og vise, hvad han formaaede at udrette, medens han gerne overlod Fortjenesten til andre.«

Dette »Initiateur«, der i sig rummer baade at have Idéerne og at sætte dem i Værk, er en træffende Betegnelse, kun at der i Stedet for »og vise, hvad han formaaede« — som han netop hverken vilde eller kunde vedkende sig — skulde staa: tage noget nyt op og udrette det. En af vore driftigste Fabrikanter, gamle *Eickhoff*, har ytret, at havde han bare haft en af de Idéer, som Dalhoff havde saa mange af, var han blevet en rig Mand. Men skønt det turde være for meget sagt, at han i alle Tilfælde »gerne overlod Fortjenesten til andre« — han og hans talrige Familie skulde jo ogsaa leve — var dette at blive en rig Mand saavel som dette »at vise sig« ganske underordnet i Forhold til det at udrette noget nyttigt og godt. Oberstl. *Thalbitzer* har hørt ham fortælle, at han, »efter Hjemkomsten fra sin første Rejse, ved sin Faders Grav havde fornyet Løftet om at ville være Haandværker og tillige, at han vilde bortkaste al Hang til Penge og til »det Fine«; dette Løfte har han holdt, og skønt det har kostet ham svære Kampe, baade naar Pengefordele vinkede, og naar Christian VIII tilbød ham Dekorationer,

saa takker han dog nu (85 Aar) Gud for, at han har levet, som han har, i denne Henseende«. Men Opgaverne var der, og som de, den ene efter den anden, lagdes frem for ham — stundum som af sig selv, stundum af Mennesker, maaske endog med ikke lidet Tryk —, tog han dem op og arbejdede med dem, ikke mindst i vaagne Timer om Natten, indtil de vandt nogen Skikkelse og kunde sættes paa Papiret, tit ogsaa paa Drejerbænken, der fra Barndommen af laa ham særligt nær; dèr kunde han saa godt faa Form paa runde Genstande. Til de tekniske Opgaver søgte han saa snart som muligt at faa Modeller, hvorpaa han praktisk kunde prøve sine Tanker. Men baade det ene og det andet skete, om end ikke uden mange Fødselssmerter, saa dog »med Liv og Lyst«. *Arbejdet* var for ham saa naturligt en Trang som Væksten for Planten, som Livet for alt levende. Og det laa ham altid for Haanden eller for Tanken, fra hvad Side og fra hvilket Omraade det saa kom. »En saadan Alsidighed kan have sine Farer og havde det vel ogsaa for ham selv, thi den, der har mange Jærn i Ilden, brænder somme; men man kan ogsaa forstaa, at der var Brug for en saadan Alsidighed i et Land, der skulde gaa over fra saa godt som udelukkende Agerdyrkning til ogsaa at drive Industri, og at han kunde være paa sin Plads ved Grundlæggelsen af og under den første Arbejdstid i en Forening, der netop skulde virke i dette Øjemed.« (Mindetalen 1900). Saa meget mere, naar alt dette spredte — hvor han end virkede det, i eller udenfor nogen Forening — havde een og samme Grundtanke, den at *gøre det gode o*: det fra alle lave Lidenskaber og egoistiske Beregninger rensede, alt det, der hos ham kunde udspringe til Menneskers, deriblandt ogsaa hans egen, Forædling af den inderste Kilde, som han havde fælles med Thorvaldsen: »den store, store Kærlighed — i Kristus Jesus«.

Rettelser og Tilføjelser.

S. 12. Den ægte danske Selvironi, her omtales, kommer stadig stærkt frem i »Rhytmi Herloviani«, en af Degnen Herlov Dalhoff skrevet og forfattet Samling af Lejlighedsvers (Barnedaab, Bryllupper og Begravelser) og andre poetiske Skrifter, deriblandt en længere Fabel, som slutter med følgende Linier, der vist indeholder ikke saa lidt af en Bekendelse og Selvdom:

Per Degn sig gør det til en Ære,
at dusses med en Fløjls-Kalot [Præst].
med ham i Spille-Selskab være,
at skifte ud med ham en Pot [Øl?],
Historier ham at fortælle,
at stemme an en Gildes-Skraar,
at varte op med andre Sælle
ved Bryllup og ved Barne-Taar.
Per Degn er ødsel, derfor tigger
og laaner han af hver en Mand;
det gør, at baade selv han ligger
udi Foragt, saa og hans Stand.
Paa Standens Vegne jeg da beder
Per Degn at gaa en Middel-Vej,
imellem det, som Hovmod heder,
og Nedrighed — forsøm det ej!

S. 13. I den samme, først senere for Dagen komne Bog læses en Række Digte, hvoraf adskillige ikke staar tilbage for, hvad vi ellers har trykt fra den Tid. Et af dem, »Sidste Samtale mellem Provst Holst og hans døende Hustru« (1762), findes aftrykt i »Diakonissestiftelsens Almanak« for 1917; en fortræffelig »Supplique« i en bundfattig Lærers Navn i Ugebladet »Arbejde adler« 1916, Nr. 17. Her kan optages et kortere Takkebrev i Hr. v. Müllens Navn til Herremanden paa Tirshæk, Cancelliraad *Hvas*:

Velbaarne Hr. Patron, tillad en ringe Tjener,
som dobbel Hjerte-Sorg at komme selv formener,
tillad ham, at han med sin ringe Rime-Pen
sin underdanig Tak til Thiirsbeck sender hen.

Tak, Ære, Pris og Løn for Raadyr, Fisk og Hare,
hvis raske Liv De ej for min Skyld vilde spare.

Tak for Sin Skrivelse og Condolence-Brev,
som De saa gunstig til en ringe Tjener skrev.
Gid Cancelli-Raad Hvas med sin velbyrdig Frue
ej nogen Tid maa se den Sky, som Dem vil true,
med mindste Modgangs Storm! ja gid at Thiirsbeck Gaard
med Lykkens varme Sol bestraales mange Aar.

Den lille Pode af saa rar og god en Stamme,
gid den maa leve! og til sildig Alder komme
af Ære, Lykke, Fryd! ja gid vi havde fler
af slige! og gid dem den samme Lykke sker!

Mit helt forsagte Mod forbyder at udføre
det Ønske og den Tak, jeg gerne vilde gøre;
desuden fejler Tid, thi atter laves paa
at bære af mit Hus en Død til Gravens Vraa.

Det er min Moder, jeg paa Mandag la'er begrave,
og skønt jeg venter ej, bemeldte Dag at have
Hr. Cancelli-Raad Hvas til en forønsket Gæst,
jeg takker lige fuldt. Nu fik min Pen sin Rest.

S. 18. I Ring Pastorats »Liber daticus« findes følgende gode Ord om ham, skrevne af en senere Eftermand Frants L. V. Øhlenschläger: »Peder Dalhoff, fh. Hører i Vordingborg. Han skal have været en vel begavet og værdig Mand og erindres endnu af Soggenes ældre Beboere med Højagtelse og Venskab«. Mindre Ros faar han for et formentlig ikke fordelagtigt Salg af Præstegaardsjord.

Sukkerskaal. J. B. Dalhoffs Svendestykke.

S. 42. Svendestykket gengives her efter »Tidsskrift for Industri 1911« Om J. B. D. selv har tegnet det, vides ikke; det er i en Overgangsstil, med rig Lejlighed til at vise Færdighed og Smag baade som Sølvsmed og Ciselør S. 73, L. 6 f. o.: 1915, skal være 1815.

S. 106, L. 13 f. n.: trojanske, skal være trajanske.

S. 134, L. 17 f. o.: 1829, skal være 1827.

S. 141, L. 9 f. o.: Efter Meddelelse af Oberstl. Thalbitzer har J. D. fortalt denne, at han efter sin Hjemkomst gjorde et Besøg i Ønslev, hvor han ved sin Faders Grav fornyede sit i Paris aflagte Løfte, at ville vogte sig for Hang til Penge og Forføngelighed.

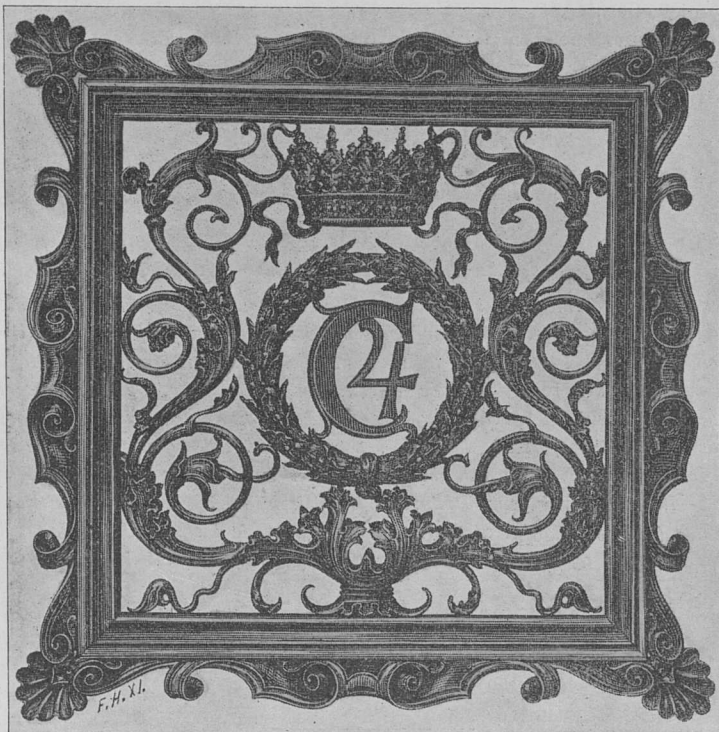
S. 147, L. 20 f. n.: Budolfi, skal være Rudolphi.

S. 149, L. 10 f. n.: gac, skal være gav.

S. 173, L. 13 f. o.: Budolfi, skal være Rudolphi.

S. 180. Sølvthemaskinen er den samme, som i Modeltegning forfra og med Enkeltheder er afbildet S. 165, men den turde nok fortjene at ses paa begge Maader.

S. 184, L. 14 f. n.: ¹⁾ skal være ²⁾.

Gitteret til Chr. IV's Mindesmærke, tegnet, modelleret og udført af J. B. Dalhoff.

S. 198: Af Guldsmede har J. B. (efter Lavsprøtollen, se »Arb. adler« 1916, Nr. 19) kun udlært 4: A. Jacobsen (den første, der faar »udmærket« for sit Mesterstykke), C. V. Lodberg, Chr. Westergaard og Jul. Hovgaard.

S. 255, L. 4 f. n.: »mod« slettes. Man ser Mellembygningen med de store Vinduer, der skal bringe Lys i det høje »Kontor«, som ogsaa var Udsalg og Atelier. Til venstre en med en Kran forsynet Sidebygning, hvis Stueetage en Tid var Laboratorium for Prøver med Aluminium, senere Maskindrejveri for Rundstokke til Kunstdrejer Schwartz's Fabrik; 1ste Sal var i lange Tider Sølvsmed Chr. Boas's Værksted.

S. 300, L. 17 f. n.: 1851, skal være 1850.

S. 233. Gengivelse — efter Industriforeningens Tidsskrift — af Gitteret til Chr. IV's Mindesmærke, saaledes som Dalhoff tegnede, modellerede og udførte det i Chr. IV's Stil.

S. 417: Det Kgl. Akademi for de skønne Kunster tilskrev ham 1. Novbr. 1885:

»Paa en Festdag som denne mindes Akademiet med Taknemmelighed, hvad det skylder Dem, Skolens utrættelige og dygtige Lærer, som i saa lang en Aarrække ofrede sine bedste Kræfter til Akademiets Gerning.

Det er med en varm Tak for hvad De har ydet og de bedste Ønsker for Dem paa Deres Livs Aften, at jeg sender Dem Akademiets Hilsen. (Sign.) V. Meldahl.

De i »Navne og Emner« optagne Henvisninger skal hjælpe dem, som vil bruge de tids- og personhistoriske Oplysninger, der vel saa meget mere kan hentes fra denne Bog, som de Samfundslag og Forhold, den omhandler, kun sjældent drages frem. Uden Tvivl kræver denne Henvisningstavle ligesom Bogen i det hele megen Overbærenhed i Dommen om, hvorvidt her altid er truffet den rette Afgørelse mellem det, der skulde, og det, der ikke skulde tages med. At den hele Skildring dog har kostet nogen Umage, vil de sagkyndige forstaa, bedst de, som middelbart og umiddelbart har ydet Hjælp derved. Dem alle bringes herved en hjertelig Tak, der ogsaa gælder Industriforeningens Bestyrelse og Direktionen for Reiersens Fond, som har gjort det muligt at lade Bogen fremtræde i smuk Udstyrelse med talrige Billeder og dog til forholdsvis billig Pris, der vil lette dens Udbredelse.

Udgiveren.

Navne og Emner.

- Aagaard, Murermester 253.
Aal, Jacob 362.
Aareladning 113, 118, 130.
Abildgaard, Prof. 37.
Accise 316.
Adelgade 272 (77): 252, 254, 347.
Adler, Kabinetssekretær 248.
Akademi, kgl. for de skønne Kunster
40—, 43, 51, 80, 110, 141, 157, 170,
206, 217, 231, 313, 337, 340, 350,
393, 412, 424—.
— i Berlin 57, 62, 79, 81.
— i Wien 90, 101.
Albeck, Mekaniker 388.
Alderdom 374, 380, 408—, 414.
Alexandra, Prinsesse 331.
Alsing, Møntmester, Altona 171.
Aluminium 327, 393, 424.
Amalienborg 141, 197.
Amerika 44, 147, 411.
Andersen, Villh., Prof. 419.
— A. W., Gross. 330.
Anienne 228.
Annæ Plads 169, 254, 259, 292.
Antikerne 222, 262, 264—, 348.
Arbejde adler 401.
Arbejdsgiver- og Mesterforening,
Dansk 219.
Arendal 364.
Augustforeningen 339.
Auktion 351—.
- Badekur 84—, 89, 273—, 275, 282,
284, 395.
Baggen, Symaskinefabrikant.
Bagger, Redaktør 365.
Bakker 179—, 186, 188, 194, 202,
212, 261, 302, 376—, 378—, 388.
Balle, Biskop 14, 17, 23.
Ballin, Lotteribestyrer 304.
- Ballin, Staalstikker 349—.
Bang, J. O., Regensprovst 11.
— O., Livlæge 272.
Basel 318.
Baumgarten, Fabrikant 268, 302.
Becker, Stenhugger 240.
Benzon, Rektor 16.
Berchtesgaden 251, 271.
Berlin 53, 219, 248, 273, 283, 318,
345, 395.
Bertelsen, Læge 181, 187—, 281, 304.
Bierring, Præst 16, 127.
Billedhuggerkunst 107—, 123, 169,
189, 223—, 412.
Bing, Harald, Direktør 418.
Birmingham 175—, 177, 306—.
Bissen, H. V., Billedhugger 276, 279,
283, 285, 288, 292.
Bissen, Urmager 173, 185, 353.
Bistrup 390.
Bloch, Prof. 10.
Blom, Tømrerm., Etatsraad 326, 401.
Blunck, Maler 315.
Blædel, Præst 33.
Boas, Chr., Guldsmed 356, 424.
Boesen, Stiftsprovst 367.
Bordopsats 213, 247, 309.
Bornholm 228, 268, 296, 328.
Bortlodning, se Industrilotteri.
Borup, Billedhugger 244.
Brandis, Læge 213.
Brangstrup, Ane Margr. 10, 13.
Breede, G., Tømrermester 205, 253.
Breslau 274, 279.
Broholm 379.
Broncestøbning 51, 105—, 108, 112,
114—, 121, 244, 249, 392.
Bruun, Præst 324.
Bryssel 191—, 299.
Brødkniv 302, 308.

- Brøndsted 247.
 Brønnum, Konditor 390.
 — Isenkræmmer 398.
 Buch, Præst 33.
 Buchter, Guldsmed 158, 160.
 Bødtker, Kapellan 6.
 Bøgild, Lærer 64.
 — Thrine 358.
 Børsen 296.
 Bossemagere 322.
- Canova 90.
 Carl, Prins af Hessen 142.
 Carlsen, F. W., Skolebestyrer 270—.
 Caroline Amalie 43, 231, 386, 394.
 Cellini, Benv. 402.
 Charlottenborg 281.
 Chévémethode 68, 379.
 Christesen, Vilh., Guldsmed 261.
 Christensen, Balthasar 19.
 — G., Rustmester 392.
 — N., Oldemand, Guldsmed 41.
 Christian IV 230—, 252, 257—, 259, 301, 364, 393, 424.
 — VIII 43, 51, 62, 64, 80, 121, 141, 155, 167, 183, 186, 219, 227—, 233, 239, 246, 248, 251, 254, 290—, 292, 297—, 362, 410.
 — IX 342, 373, 380, 390, 399.
 Christiansborg 62, 141, 148, 247, 258, 289, 298, 300, 393, 410.
 Christianshavn 251.
 Christianssand 364—, 372.
 Ciselering 37, 51, 57, 63, 195, 255, 328, 423.
 Clausen, Kapt. 336.
 — H. N., Prof. 111, 362.
 Colberg, Billedhugger 237.
 Collin, J., Konferensraad 204—, 283.
 Conradsen, J., Medailleur 56.
 Conradt, Jørgen, Kobbersmed, Major 37, 51, 56.
 Conring, Louise, Forstanderinde 391, 416.
- Daaser (Tobaks-) 57, 63.
 Daglig Levevis 314, 344, 362.
 Dalgas, Præst 33.
 — Konsul 122—.
 Dalhoffs Slægt 3—24.
 — Herlov, Degn 3, 6—15, 421—.
 — Peder, Præst 3, 13, 15—24, 54, 62, 66, 86—, 102, 109, 119, 133, 137, 227, 333, 393, 422.
 — Nicolai Vandall, cand. th. 13.
 — Anna Regina 13, 24, 46, 81, 144.
 — Knud Plesner, Gørtler 18, 43, 56, 69, 90, 96, 105, 133, 141, 147, 156—, 161.
- Dalhoff, Peter Schäfer, Præst 3, 18, 33, 106, 127, 133, 148.
 — Nic. Chr., Snedker 18, 43—, 133—, 147—, 393.
 — Jørgen Balthasar, Hofguldsmed.
 — Margrethe Elisabeth, g. Müllen 20, 105.
 — Herlov, Hofgørtler 96, 105, 110, 146, 156, 325, 381.
 — Regina Optata, g. Nielsen 109, 112.
 — Theodora Jucunda, g. Scholl 109, 112.
 — Anna, g. Drewsen 317, 347, 382, 390.
 — Wilhelm, Instrum.m. 256, 334—, 347, 363, 370, 378, 397.
 — Peter, Guldsmed 336, 338, 359, 362, 397.
 — Olivia, g. Rasch 393, 397.
 — Louise, g. Petersen 386, 392.
 — Mathilde 337, 346, 352, 362—, 381, 389.
 — N., Præst 352, 375, 391, 395, 408.
 — Elisa 380, 409.
 — Louis H. 393—.
- Damp, overhedet 327.
 Dampmaskine 174, 203, 301, 367, 378.
 Danchel, Fabrikant 269.
 — Gartner 315.
 David, C. N., Konferensraad 208, 214.
 Diakonissstiftelsen 391, 401, 416.
 —'s Almanak 238.
 Dotézac, Gesandt 293.
 Drejning 30, 37, 176, 378, 420.
 Drewsen, Skovfoged 286.
 — Chr., Fabrikant 267, 273, 277—, 286, 382—.
 — Peter, Skibskaptajn 383.
 — Carl, Fabrikant 267, 294—, 339, 359.
 Drivning 37, 51, 195, 420.
 Dybbøl 396.
 Dyrkopf, Guldsmed 38, 40.
 Dødsfald 46, 139, 156, 297, 317, 392, 397.
- Eckersberg, C. V., Prof. 154, 167.
 Eddelien, M. H. 278, 287, 324—.
 — Olivia, se Hjorth.
 Ehlers 302.
 Eibe, Kapt. 181.
 Eickhoff, Mekanikus 419.
 Elektroplet 379, 397, 400, 413.
 Emaillering 58, 135.
 Englænderne 172—, 175.

- Erlewein, Muremester 254.
 Estrup, Godsejer 181.
 Evald, General 105.
- Fabrik 178, 193—, 301, 317, 357.
 Fabriksudsalg 296, 303.
 Ferdinand, Arveprins 183, 186, 247, 300.
 Fibiger, Johs., Præst 19—.
 — Major 211.
 Fick, Husejer 187—.
 Filehugning 332, 348, 357.
 Fischer, Statuestøber, Berlin 259.
 Fog, Degn 34.
 — Biskop 224, 417.
 Forchhammer, Prof. 173—176, 205—, 211, 221, 326—, 333.
 Foredrag 207, 211, 331, 400.
 Forevisninger 207, 210, 211—214, 261, 270—, 313, 359, 397, 400.
 Forgyldning 168, 230, 250, 266.
 Fortegninger 158, 169, 394, 406.
 Fossum Jærnværk 361.
 Fransk Folkekarakter 191, 193, 295, 344—, 355—.
- Fredensborg 287, 385.
 Frederik V 229—, 272.
 — VI 162, 230, 246.
 — VII 105, 298, 327, 334, 341.
 — VIII 342, 380, 390, 399.
 Frederiksberg 37, 285, 360.
 Frederiksborg 7, 15, 233.
 Frederikshavn 382.
 Frederiksværk 328.
- Freund, F., Myntmester 56, 171, 294, 305.
 — H. E., Billedhugger 107—, 123, 169, 189, 220, 222, 261—, 264, 266.
 — Victor 220.
- Friebling 296.
 Frimurere 167, 251, 254, 392.
 Frost, Tømrermester 254.
 Frue Kirke, Kbh. 108, 111, 141, 147, 225, 321.
 —, Aarhus 358, 361.
 Fædrelandskærlighed 51, 337, 342, 395—, 400.
 Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk 218.
- Galvanoplastik 267, 392.
 Gamst, Mekanikus 205—, 221, 231, 266, 273.
 Garborg, Prof. 50.
 Garlieb, Direktør 56, 59, 105, 121, 125, 205—.
- Gas- og Vandmester 321—, 329.
 Gelert, Johan, Billedhugger 411, 418.
 Generalforsamling 211, 330.
 Genf 130.
 Glade, J. D. V., Skrædder 68, 161—.
 — Helene, hans Hustru 59, 65, 82, 90, 101, 161.
 Glanz, Jærnstøber 59, 146.
 Glassmelteri 296.
 Goldstein, Fabrikant 398.
 Gothersgade 11: 161.
 Gram, Geheimeraad 7.
 Graving 37, 58, 63, 90, 152, 158, 170, 195, 265.
 Grenaa 344, 372, 383.
 Grethe Larsen, Søster, Diakonisse 416.
 Griessing, Kunstdrejer 331.
 Grundahl, Hanne, g. Dalhoff, g. Elberg 44, 48, 94—, 133, 144, 149.
 — Lotte 162.
 Grundtvig, N. F. S., Præst 111.
 Gräfenberg 273, 289, 386.
 Græsk Kirke 100.
 — Stil 223, 411—.
- Grønsager 318, 363, 408.
 Guldberg, Høgh, Statsminister 14, 16.
 Guldsmed 30, 148, 162 (Hofg.), 301, 368, 392, 400, 402, 417, 423.
 Guldsmedskole 157—, 160, 169.
 — Værksted 219, 259.
 Guldsværd 141—, 154.
 Guldpokal 259.
 Gutfeld, Provst, Bevtofte 13.
 Gutfeldt, Holmens Provst 31.
 Günther, Carl, Stolemager 352, 358.
 Gæa 244.
 Görtler 32, 38, 381.
 Gøssing, Kammerherre 142.
- Haandværk 1—, 29, 32, 108, 163, 202—, 210—, 216, 265— 400, 419.
 Haandværkerforeningen 331, 402, 417.
 Haandværksskoler 212, 214, 236, 270—, 310, 412.
 Hagen, Guldsmed 36, 38.
 Hall, Minister 364.
 — W., Filefabrikant 178.
 Hallager, Bogtrykker 50.
 Halle 228, 237.
 Hamburg 170, 303, 323.
 Hamburger, ref. Præst 155.
 Handelskrise 325.
 Hannover 293, 334.
 Hansen, C., Handskemager 390.
 — Julie, f. Dalhoff 390.
 — C. F., Konfr., Bygmester 41, 111, 245, 289.

- Hansen, G. T., Fabrikant 309.
 — Herlov, Direktør 44.
 — Louise, g. Dalhoff 45, 87, 325.
 — Mørk, Præst 19.
 — Rektor 33.
 — Theophilus, Bygmester 410—.
 Hanuschke, Familien 66, 82.
 — Edvard 60, 68—72, 78, 104, 136, 155.
 — Justine 317.
 — Sophie 91, 171.
 — Wilhelmine, g. Dalhoff 67—72, 103, 109, 124, 132, 155, 247, 280, 285, 287, 315, 317, 379.
 Hase, Gartner 413.
 Hauch, Marchal 39, 42.
 Haugaard, Julius, Gravør 170, 187, 424.
 Have 315—, 390, 408.
 Heiberg, Johanne Louise 239, 252.
 Hellmann, Jul., Direktør 311.
 Helsingør 136, 140, 394.
 Henriksen, Billedhugger 165.
 — Hofgørtler 276, 282, 288.
 Herculanium 114, 125.
 Hercules 230, 256, 273.
 Hertz, P., Juvelér 419.
 Hetsch, G. F., Prof. 38, 41, 43, 62, 79—, 110, 135, 204, 217, 232, 240, 257, 289, 308, 311.
 — Chr., Arkitekturmaler 418.
 Hildebrandt, N. P., Kantor 315.
 Hinnerup, P. R., Møntgardein 146—, 191, 195.
 Hirschfeld, Guldsmed 304.
 Hjort, Sekreter 281, 283, 305—.
 Hjorth sen., F. C., Justitsraad 169, 187, 192, 205, 281, 289, 292, 323.
 — jun., Chr., Naalemager 171, 177, 184, 190, 194, 204, 322, 341, 354.
 — O. F., g. Eddelien, g. Dalhoff 324—, 354.
 Hofguldsmed 162, 168.
 Holberg, Ludvig 11.
 Holm, Silkekammer 195.
 — Hans, Prof. 402.
 Holmberg, Prof. 331.
 Holmegaards Glasværk 296.
 Holst, Provst 421.
 Holten, C., Prof. 333.
 Hopfgarten, Broncestøber, Rom 105—, 108, 112, 115—, 121.
 Hornemann, Prof. theol. 22.
 — Emil, Dr. med. 80, 382.
 Horsens 6, 11.
 Hummel, Prof. 269, 333.
 Husandagt 225.
 Husholdningsgenstande 303.
 Hvas, Godsejer 421.
 »Hvide Ros« 316.
 Hvirring (Hverring) 4, 11, 15.
 Hüttemeier, Jærnstøber 357, 361, 368, 371.
 Højbroplads 322.
 Høst, Justitsraad 80, 105.
 Høyen, Prof. 261.
 Ildløs 381.
 Industri 202—, 207, 215, 299.
 Industriforeningen 1, 201—219, 266—, 329—, 331, 393, 399—, 401, 417.
 Industrimusæum, Bryssel 192, 310.
 — Paris 350.
 Industrielotteri (Bortlodning) 208, 210, 214—, 304.
 Industriraadet 219.
 Industriudstilling 204, 206, 296, 308, 380—, 388.
 Industriudvalget 270, 328.
 Institut for Metalarbejdere 37, 42, 51, 157, 412.
 Invalider 304, 309, 328.
 Jacobsen, A., Guldsmed 166—, 183, 196, 198, 247, 257, 276, 310, 424.
 — Isenkræmmer 327.
 Jansen, Skolebestyrer 271, 310.
 Jason 222.
 Jensen, Prokurator 343, 352—, 357.
 — C. A., Prof. Akad. 174, 315, 329.
 — J. L., Prof. Akad. 315.
 Jessen, Skolebestyrer 288.
 Jespersen, J. J., Guldsmed 337, 366—, 375.
 Jesuitisme i Faget 180.
 Jordskælv 123.
 Jubilæum, Indfs. 331, 399.
 »Juleglæde i Himlen« 237, 243, 403.
 Jul i Rom 114, 120.
 Jupiter 223, 226, 244.
 Jægerspris 301.
 Jærnbane 218, 400.
 Jærnborter 261.
 Jørgensen, A. D., Prof. 298.
 Kall, Prof. 10.
 Kampmann 294, 319.
 Kandelaber 145, 154, 157, 197, 261, 264.
 Karmarsch, Prof. 294, 334.
 Karneval i Rom 119.
 Katholiker 100, 110, 257.
 Kayser, H. H., Tømfærmester 311.
 Keyper, Major 229.
 Kingo, Thomas 5.

- Kirkegaarden 97, 182.
 Klima i Italien 124, 129.
 Knapper 179, 182, 247, 313—, 328, 338.
 Knappenaale 179, 322, 337, 376—.
 Kobbersmede 321.
 Koblenz 300.
 Koch, Præst 384.
 — Dampskibsdirektør 387.
 — Konferensraad 246, 259.
 Kogeapparat 398.
 Kogekar 299, 302—, 309, 313, 317, 319, 323, 359.
 Kolera 316—.
 Kongensgade, Lille, Nr. 68: 148, 150, 299.
 Kongens Have 183, 413.
 Kongsberg 361, 363.
 Kongslev, Dekorationsmaler 221.
 Kramp, Lasenius 311.
 Krestensen, Carl, Guldsmed 196.
 Kretz, Slotsforvalter 286.
 Krigen 48—50: 297, 300—.
 — 64: 334—338.
 Krigsbaade 377—.
 Kristendom 223, 226, 235, 243.
 Krog, Arnold, Prof. 402.
 Kronborg 233.
 Krøll, Peter, Gaardmand 47.
 Kunst 168, 217, 236, 271.
 Kunstforening i Kbh. 121.
 Kunstindustri 265, 392, 398, 400, 417.
 Kunstindustrimusæum 218.
 Kunststøbning 146, 219—, 292.
 Kvindelig Industri 398.
 Kyhl, Urmager 205, 268, 292.
 Köln 201, 295.

 Lampefodder 343, 359—.
 Landhusholdningsselsk., Kgl. 206, 260.
 Lange, Jul., Prof. 238, 240, 264.
 Lauchhammer i Schlesien 248, 259.
 Lavsordning 49—, 78, 203, 208—.
 Legat, Dalhøffske 418.
 Lehmann, Orla 204, 208.
 Lemvig 382.
 Leuning, Præst 384.
 Levy, Veksellerer 247.
 Levin, Stukfabrikør 349.
 Livsfare 25, 118, 393.
 Lodberg 423.
 London 171—, 303—307, 329.
 Lorenzen, Hjort, Etatsraad 240, 242.
 Lund, Præst, St. Hedinge 33.
 — Prof. Akad. 62, 80, 90, 154.
 — Jærnstøber, Godsejer 247—.
 — Læge, 385.

 Lunde Jærnstøber 205.
 Luther 226.
 Læseselskab for Kunstnere og Haandværkere 204.
 Løchte, Gørtler 111.
 • Løfgren, Fabrikant 309.
 Løfler, Maler 234.

 Mackenzie, Frances, Miss 238.
 Madsen, Hans, Præst 272.
 Magnus, Fabrikør 252, 281.
 Malling, O., Geheimeraad 220.
 — Jørgen, Komponist 379.
 Malmø 295.
 Mandern, Carl v. 230.
 Marie Sophie Frederikke, Dronning 43.
 Massmannske Søndagsskoler 247, 417.
 Mekanisk Talent 30—, 217, 409, 414.
 Meldahl, Prof. 340, 424.
 Merkantilismen (i Indf.) 269.
 Messing 303.
 Mesterstykke 38—, 150, 153—.
 Meulengracht, Provst 21, 383.
 Meyer, Fritz, Blikkenslager 171, 183, 205.
 — J. E., Voksdugsfabrikant 205, 315.
 Michelsen, Kammerraad, Docent 205.
 — A., Hofjuvelér 164, 166—, 267, 309, 381.
 — Carl, Hofjuvelér 418.
 Milano (Majland) 125, 129.
 Militærleveringer 247, 313—, 318.
 Minerva 244, 321.
 Modellering 54, 63, 106, 146—, 158.
 Mohr, Chr., Urmager 191, 205.
 Munch, J., Tømmerhandler 387.
 — Marie, g. Dalhoff 387, 416.
 Müllen, Familien 66, 355, 421.
 München 230, 248—, 317—.
 Møller, Kirstine Rasmusdatter, g. Dalhoff 13.
 — Isenkrammer 302.
 — Skolebestyrer 310.
 Møllmann, Prof. 10.

 Napoleon 129, 349—.
 Naylor, Filefabrikant 304—, 307.
 Naturfølelse 35, 83, 265, 376—, 380, 383—, 405—.
 Neapel 122—, 128, 130, 140, 184.
 Nemesis 244.
 Niedlich, Guldsmed 52.
 Nielsen, Provst 33.
 Norge, 34, 361—366.
 Nyboder 252, 335.
 Nyholm, Christoffer 8.
 Nürnberg 249.

- Nyrop, Camillus, Prof. 40, 210, 214, 240, 261, 392, 414, 418.
 — Instrumentmager 302.
 — Præst 33.
 Nysø 237.
 Nysølv 303, 309, 323, 337.
 Næsbyholm 329.
- Offenlig Anerkendelse 402.
 Oldermænd 37.
 Olrog, Magister 12.
 Olsen, A. C., Snedkermester 206.
 Ovalværk 378.
- Paaklædning 27, 414.
 Paludan-Müllerske Slægt 221.
 Paris 64, 114, 122, 135—, 205, 219—, 293, 295—, 319, 338, 342.
 Parykmager 5—.
- Patenter, udtagne af J. B. D. 149, 151—153 (³¹/₁₂ 1828: Presse til større, svære Sølvgenstande); 261 (¹⁷/₅ 1837: Presse til at trykke Sitrater paa Blikarbejde); 268— (²⁴/₉ 1844: Vandledningsrør af Porcellæn o. l.); 268 og 277— (²⁸/₅ 1845: Jærncylindre til Styrkelse af Porcellænsrør); 302 (²⁸/₉ 1849: Knæpresse (Bulbider); 300 (²¹/₁ 1850: D.ske Bueviser til Taprifler); 302 og 308 (²⁵/₈ 1851: Standbrødkniv med bevægelige Linealer); 326 (¹/₁₁ 1857: Vandhane); 327 (⁷/₇ Varmeværk med overhedet Dampf); 332—334 (⁵/₁₁ 1862: 2 Filehuggemaskiner); 341, 343, 347—350 (²⁷/₂ 1866: Høvlemaskine til Egalisering af File); 327 (⁹/₈ 1866: Hurtigkørende Dampkedel til Varmeværk); 378 Anm. (³⁰/₁₁ 1870: Gasbrænder). I alt 13 Patenter, hvoraf de til Filehugning bestemte ogsaa er udtagne for Tyskland, Frankrig og England.
- P—e i Berl. Tid. 240—.
 Pengevanskeligheder 161, 303, 326, 337, 351, 357.
 Perner, Gravør 170.
 Persier 57.
 Petersen, Kongens Livlæge 382.
 — Engelbrecht, Skibstømrer 387.
 Plesner, Provst 12, 15.
 — Knud, Degn 18.
 — Anne Margrethe, g. Dalhoff 17, 24, 31, 139.
 Pletarbejde 392, 394, 396—, 399—.
 Politi 89.
- Politik 122, 125, 204, 234—, 242, 351.
 Polyteknisk Lærestanstalt 152, 203, 327, 332.
 Pompeji 122, 125, 348, 411.
 Porcellæn 237.
 Porcellænsfabrik, Kgl., Kbh. 43, 54, 56, 62, 203, 227, 267, 274, 311, 398, 402.
 Presse 58, 149, 151, 153, 170, 261.
 Priesnitz 273—277, 284, 289, 382.
 Primavesi, Köln 294, 319.
 Prinsensgade 252.
 Priston, Fabrikant, Manchester 350.
 Præmier 131, 207, 418.
 Præstesønner 5, 32—34.
- Raabye, Kapt. 415.
 Radford, Ingeniør 269.
 Rantzau, Greve 105.
 Raphael 348.
 Rationalisme 23, 35.
 Rauch, tysk Billedhugger 54—, 237.
 Ravert, Kaptajn 61.
 Rawert, Etatsraad 311.
 Redningsbaad 376—, 380, 382, 385, 387.
 Reiersens Fond 61, 320.
 Rejser (indenl., se ogsaa »Udenlandsrejser« og »Norge«) 1846: Odense, Falster 323—; 1864: Als 336; 1865: Grenaa 341; 1866: Aarhus 358—; 1868: Aarhus 366—372; 1869: Thisted 373—; 1873: Skagen 381—; 1874: Falster i Juni og Grenaa i Sept. 383; 1875: Skørpinge 384; 1881: Helsingør 394.
 Renaissance 402, 405.
 Repræsentantskab (Indf.s) 211, 216, 267, 322.
 Rhinen 295, 317—, 319.
 Ridderkors 290, 402, 419.
 Ridebanen 308.
 Rom 14, 80, 101, 107, 219, 221.
 Rosborg, Hofgørtler 61, 111.
 Rosborg 233.
 Rosent, Maler 287, 352.
 Rosenfalk, Billedhugger 281, 283, 288.
 Rosenkilde, Chr. N. 252.
 Rosenørn 247.
 Roskilde 230, 233, 240, 385, 389, 394.
 Rothe, Etatsraad, Urup 15.
 — V., cand. polyt., Jærnbandedirektør 211, 311.
 Rousseau 379.
 Rudolphi, Guldmed, Paris 147, 173, 344, 353, 423.

- Rumanelli, Lærer v. Akad. 110.
 Ryssel, Prof. 267.
- Saabye, Billedhugger 198, 242, 413, 419.
 Scavenius, Godsejer 181—, 289.
 Schack, Major 336.
 Scharling, C. E., Prof. 282.
 Scheller, A., Stenhugger 240.
 Scherfig, Bagermester 205.
 Schieltved, Metalstøber 240.
 Schleiermacher, Prof. 224, 375.
 Schmidt, Arkitekt 129, 191.
 Schneider, Skrædder 67.
 Scholten, Generalguvernør 157, 160.
 Schou, Philip, Konferensraad 398—
 400, 409, 417.
 Schouw, J. F., Prof. 231, 234.
 Schrøder, Guldsmedmester 205.
 — Præst 33.
 Schwartz sen., J. A., Kunstdrejer
 187, 205, 293.
 — jun., Adam, Kunstdrejer 171, 173,
 190, 204, 311, 331, 424.
 Schäfer, Stutemester 7, 11.
 Sehested, Kamh. 12.
 Selskabet for Haandværkerstandens
 Forædling 37, 42.
 — for indenlandsk Kunstflid 204.
 — til Naturlærens Udbredelse 202,
 206.
 Selvhjælp 208.
 Sheffield 178, 306—.
 Sidenius Købmand 20.
 Simplon 129.
 Skagen 382.
 Skien 361, 364.
 Skovgaard, P. C., Landskabsmaler 418.
 Skydeselskab og Broderskab, det
 danske 168.
 Skønne, det 313, 406.
 Skørpinge 384.
 Slangstrup 5—.
 Smidt, Oberst 33.
 — Provst 286.
 Soldenfeldts Stiftelse 315.
 Sommer, Fr., Lotteribestyrer 304.
 Sortedamsø 315—.
 Staal 211, 308, 319.
 Stampe, Baronesse, f. Dalgas 225, 238.
 — Præst 103.
 Standbrødkniv (Pat.), se Brødkniv.
 Statsfabrikker 203, 215.
 Steenstrup, Provst 15, 127, 137.
 Steiermark 99.
 Stein og Paullis Kalender 238.
 Stempelskæring 54, 57, 63, 283, 413.
 Stockholm 201.
- Struensee 4, 11, 40.
 Studiegaarden 203.
 Støbekunsten 107, 147, 169, 220, 228,
 255, 259, 271, 299, 321.
 Svanespringvandet 182.
 Svejts 128, 362.
 Svendevandring 49, 78, 139, 159.
 Sygdomme, J. B. D.s og nærmestes,
 106, 112—, 141—, 158, 166, 316, 325,
 366, 368 (Gasforgiftning) 385—, 389,
 409, 416.
 Symaskiner 320, 322.
 Sødring, Julie, f. Rosenkilde 252.
 Søndagen 316, (i Norge) 362.
 Søndagsaftnemøder for unge Haand-
 værkere 312—, 412.
 Søndagsskole, Massmanns 181, 247.
 Sønderborg 338.
 Sørensen, Rasmus, Lærer 204.
- Teknisk Institut 39, 42, 311.
 Teknisk Selskabs Skole 218, 311, 398,
 401, 412.
 Teknologisk Institut 218.
 Terracotta 223, 228—, 243—, 258,
 271, 286, 296, 392.
 Thalbitzer, Oberstl. 412, 419, 423.
 Thelemarken 363.
 Thekedler 307, 323.
 Themaskiner 165, 180—, 397, 423.
 Thepote 397, 410.
 Theskeer 212.
 Thiele, Just, Akademie Sekretær 121,
 157, 185, 187, 231, 237.
 Thielemann, Arkitekt 257.
 Thomsen, Kunststøber 286, 291.
 — Jul., Prof. 327, 361.
 Thorvaldsen 1, 51, 106, 110—, 112—,
 115—, 120, 201, 209—, 243, 257,
 266, 272, 288, 296, 299—, 329, 400,
 403, 410, 420.
 Thorlacius, Børge 120.
 Thuren, Prof. 361.
 Thygesen, Præst 11.
 Tiggeri 130.
 Tilskadekomst: 162 (Finger knust),
 176 (Blodforgiftning), 292— (1 Fod
 brændt, 1 knust), 382 (Haand).
 Tirsbæk 421.
 Tobak 171, 222—, 318, 396.
 Toldlov 330.
 Tombak 323.
 »Tordenskyen« 252, 316.
 Torpedo (Krigsbaad) 376.
 Triest 98—.
 Trinitatis Kirke, Kbh. 375, 380.
 Tryde, Stiftsprovst 226, 239.

- Tscherning, Kapt. 268.
 Tvermoes, Jærnhandler 326.
 Tyrol 362.
 Tysk Smag 55, 134, 345, 356.
 Töplitz 83.
- Udenlandsrejser: 1824—1827: Tyskland, Østrig, Italien, Svejts, Frankrig 49—139; 1835: Berlin 167, 170; 1837: England, Frankrig, Belgien, Tyskland 170—195; 1840: Tyskland og Østrig 246—251; 1845: Gräfenberg i Schlesien 272—290; 1847: Vest-Tyskland 293—296; 1851: England 303—307; 1854: Tyskl. (*München*) 317—; 1855: Vestyskl., Paris 319—; [1862(?) England og Hannover 334]; 1866: Hamborg, Berlin, Paris 342—357. Tilsammen 10 + 1 (kun indirekte bevist) Rejser paa ialt henved 5 Aar; med Rejserne i Danmark og Norge $\frac{1}{2}$ Aar mere.
- Udstillinger 204, 210, 303, 320, 323, 328—, 330.
- Ure og Urmager 30, 32, 135, 185.
 Ursin, Akademisekretær 167.
 Ussing, Algreen- 259.
- Wagner, Hofjuvelér, Berlin 54, 57, 63, 90, 151.
 Valentin, Gross. 353.
 Valser 170, 212, 231, 301, 308.
 Walther, Bygningsinspektør 367.
 Vandkur 275, 284—, 314.
 Varmeværk 327, 341, 360, 365—, 373, 375.
 Vaser, antike 123, 125, 411.
 Weber, Tømrermester 240.
 Weiss, Møller 369.
 Welding, Præst 12.
 Vest, Peter, Gaardm., Ønslev 149.
 Westergaard, Guldsmed 368, 423.
 Vesuv 123, 125.
 Wichmann, Prof., Berlin 146.
- Vidnesbyrd 36, 51, 80, 117, 261, 302, 308, 313, 332—334, 365, 417—419.
 Wiel, Modehandel 68, 95.
 Wien 64, 79, 88, 92, 98, 219, 250, 266, 285, 289, 410.
 Wilckens, Thorvaldsens Kmtj. 222, 245.
 Wilken, Kommiss., Paris 191.
 Wilkens, Prof. 203, 272, 311, 332.
 Winstrup, Mekanikus 212, 268, 302, 329.
 Winterfeldt, J. B., Admiral 17, 252.
 Winther, J. W. E., Justitsraad 331.
 — Isenkræmmer 195.
 Visér (J. B. D.s) 300, 302, 309, 323.
 Wismer, Fabrikant 359, 370.
 Vith, Billedhugger, Ciseleur 291.
 With, Etatsraad 321.
 Vogt, Chargé d'affaires, Neapel 136.
 — Guldsmedmester 37.
 Wolfenstein, Carl, Gørtler 348.
 Vordingborg 16.
 Værksted (Atelier) 150, 158, 219, 259, 271, 413.
 Wøldicke, Prof. 11.
- Zinkstøbning 248—250, 258, 266, 292, 297.
- Ædruelighed 312, 386.
 Æresmedlem 400—.
 Æskulap 245.
 Ætsning 168, 195.
- Øder, Skomager 175.
 Øehlschlæger, A. 169, 285.
 — L. V. 422.
 Øjensvaghed 43, 303, 416.
 Ønslev (og Eskildstrup) 18, 101, 141, 162, 383.
 Ørsted, H. C. 61, 202—, 204—, 282, 296, 329.
 Ørstedes Legat 331, 334.
 Ørsted, A. 393.

